නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

සංයුත්තනිකායෙ

මහාවග්ගටීකා

1. මග්ගසංයුත්තං

1. අවිජ්ජාවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. **පුබ්බඞ්ගමා**ති පුබ්බෙචරා. අවිජ්ජා හි අඤ්ඤාණලක්ඛණා සම්මුය්හනාකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තතීති සම්පයුත්තධම්මානම්පි තදාකාරානුවිධානතාය පච්චයො හොති. තථා හි තෙ අනිච්චාසුභදුක්ඛානත්තසභාවෙපි ධම්මෙ නිච්චාදිතො ගණ්හන්ති, අයමස්සා තෙසං සහජාතවසෙන පුබ්බඞ්ගමතා. යං පන මොහෙන අභිභූතො පාපකිරියාය ආදීනවං අපස්සන්තො පාණං හනති, අදින්නං ආදියති, කාමෙසු මිච්ඡා චරති, මුසා භණති, අඤ්ඤම්පි විවිධං දුස්සීල්‍යං ආචරති, අයමස්ස සහජාතවසෙන ච උපනිස්සයවසෙන ච පුබ්බඞ්ගමතා. **සමාපජ්ජනායා**ති තබ්භාවාපජ්ජනාය අකුසලප්පත්තියා. **සභාවපටිලාභායා**ති අත්තලාභාය. තෙනාහ **“උප්පත්තියා”**ති. සා පනෙසා වුත්තාකාරෙන අකුසලානං පුබ්බඞ්ගමභූතා අවිජ්ජා උප්පජ්ජතීති සම්බන්ධො. **යදෙතන්**ති යං එතං පාපාජිගුච්ඡනතාය පාපතො **අලජ්ජනාකාරසණ්ඨිතං අහිරිකං,** පාපානුත්‍රාසතාය **පාපතො අභායනාකාරසණ්ඨිතඤ්ච අනොත්තප්පං, එතං** ද්වයං **අනුදෙව** අන්වාගතමෙව. **අනු**-සද්දෙන චෙත්ථ **එතන්**ති උපයොගවචනං. **අනුදෙවා**ති එතස්ස අත්ථො සහෙව එකතොති. එත්ථ අවිජ්ජාය වුත්තනයානුසාරෙන තප්පටිපක්ඛතො ච අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තත්ථ යථා අකුසලකම්මපථවසෙන පවත්තියං පුබ්බඞ්ගමතා අවිජ්ජාය, එවං කුසලකම්මපථවසෙන පුඤ්ඤකිරියවත්ථුවසෙන ච පවත්තියං විජ්ජාය පුබ්බඞ්ගමතා වත්තබ්බා. වීමංසාධිපතිවසෙන පවත්තියං ආධිපච්චාකාරවසෙන ච පුබ්බඞ්ගමතා වෙදිතබ්බා. ද්වීහෙවාති ච අවධාරණං ආධිපච්චාකාරස්ස සහජාතෙනෙව සඞ්ගහෙතබ්බතො.

ලජ්ජනාකාරසණ්ඨිතාති පාපතො ජිගුච්ඡනාකාරසණ්ඨිතා. **භායනාකාරසණ්ඨිතන්**ති උත්තසනාකාරසණ්ඨිතං. **එත්ථා**ති හිරිඔත්තප්පෙ. විදති, වින්දතීති වා **විජ්ජා. විද්දසූ**ති ච සප්පඤ්ඤපරියායොති ආහ **“විද්දසුනොති විදුනො”**ති. **යාථාවදිට්ඨී**ති අවිපරීතා දිට්ඨි, සංකිලෙසතො **නියානිකදිට්ඨි. සම්මාදිට්ඨි පහොතී**ති එත්ථ සා විජ්ජා සම්මාදිට්ඨි වෙදිතබ්බා. **න එකතො සබ්බානි ලබ්භන්ති** සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවානං පුබ්බාභිසඞ්ඛාරස්ස අනෙකරූපත්තා. **ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ එකතො ලබ්භන්ති** කිච්චතො භින්නානම්පි තාසං තත්ථ සරූපතො අභින්නත්තා. එකා එව හි විරති මග්ගක්ඛණෙ තිස්සන්නම්පි විරතීනං කිච්චං සාධෙන්තී පවත්තති, යථා එකා එව සම්මාදිට්ඨි පරිජානනාදිවසෙන චතුබ්බිධකිච්චං සාධෙන්තී පවත්තති. තානි ච ඛො සබ්බානි අට්ඨපි පඨමජ්ඣානිකෙ මග්ගෙ ලබ්භන්තීති යොජනා. **පඨමජ්ඣානිකෙ**ති පඨමඣානවන්තෙ.

තථාභූතස්සාති අරියමග්ගසමඞ්ගිනො. **යස්මා මහාසළායතනසුත්තෙ වුත්තං** ‘‘සම්මාදිට්ඨිආදීනං පඤ්චන්නං එව අඞ්ගානං වසෙනා’’ති, **තස්මා පඤ්චඞ්ගිකො ලොකුත්තරමග්ගො හොති**. ‘‘පුබ්බෙව ඛො පනා’’ති හි වචනං තදා මග්ගක්ඛණෙ විරතීනං අභාවං ඤාපෙති, තස්මා කාමාවචරචිත්තෙසු විය ලොකුත්තරචිත්තෙසු විරති අනියතාති අධිප්පායො. **පරිසුද්ධභාවදස්සනන්**ති පරිසුද්ධසීලභාවදස්සනත්ථං. **අයමත්ථො දීපිතො,** න අරියමග්ගෙ විරතීනං අභාවො.

යදි එවං කස්මා අභිධම්මෙ මග්ගවිභඞ්ගෙ පඤ්චඞ්ගිකවාරො ආගතොති ආහ **“යම්පි අභිධම්මෙ”**තිආදි. **තන්ති** ‘‘පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො හොතී’’ති වචනං. **“එකං කිච්චන්තරං දස්සෙතුං වුත්ත”**න්ති වත්වා තං දස්සෙතුං **“යස්මිඤ්හි කාලෙ”**තිආදි වුත්තං. **යස්මිඤ්හි කාලෙ**ති ලොකියකාලෙ . තෙන ‘‘එකං කිච්චන්තර’’න්ති වුත්තං අට්ඨඞ්ගිකකිච්චං දස්සෙති. විරතිඋප්පාදනෙන මිච්ඡාවාචාදීනි පුග්ගලෙන මග්ගසමයෙ පජහාපෙන්තීති සම්මාදිට්ඨිආදීනි ‘‘පඤ්ච කාරකඞ්ගානී’’ති වුත්තානි. සම්මාවාචාදිකිරියා හි විරති, තඤ්ච එතානි කාරාපෙන්තීති. **විරතිවසෙනා**ති විරමණකිරියාවසෙන කාරාපකභාවෙන, කත්තුභාවෙන වාති අත්ථො. ‘‘විරතිත්තයවසෙනා’’ති වා පාඨො.

සම්මාකම්මන්තො පූරතීති ඉමෙහි සම්මාදිට්ඨිආදීහි සම්මාකම්මන්තකිච්චං පූරති නාම තෙහි වීරියාදිකෙහි තදත්ථසිද්ධිතො. තම්පි සන්ධාය **“එකං කිච්චන්තරං දස්සෙතු”**න්ති වුත්තං. **ඉමං කිච්චන්තරං දස්සෙතුන්**ති ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙපි ඉමානෙව පඤ්ච සම්මාවාචාදිවිරතිත්තයස්ස එකක්ඛණෙ කාරාපකඞ්ගානීති දස්සෙතුං. **එවං වුත්තන්**ති ‘‘තස්මිං සමයෙ පඤ්චඞ්ගිකො මග්ගො හොතී’’ති (විභ. 494) එවං වුත්තං. ලොකියමග්ගක්ඛණෙ පඤ්චෙව හොන්ති, විරති පන අනියතා, තස්මා ‘‘ඡළඞ්ගිකො’’ති අවත්වා ‘‘පඤ්චඞ්ගිකො’’ඉච්චෙව වුත්තං. තයිදං අභිධම්මෙ

පඤ්චඞ්ගිකවාරදෙසනාය කාරණකිත්තනමග්ගො, අරියමග්ගො පන අට්ඨඞ්ගිකොවාති දස්සෙතුං, **"යා ච, භික්ඛවෙ"**තිආදිමාහ, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. මිච්ඡාදිට්ඨිආදිකා දස, තප්පච්චයා අකුසලා ච දසාති වීසති අකුසලපක්ඛියා, සම්මාදිට්ඨිආදිකා දස, තප්පච්චයා කුසලා ච දසාති වීසති කුසලපක්ඛියා මහාචත්තාරීසකසුත්තෙ වුත්තා. **මහාචත්තාරීසක**න්ති තස්සෙතං නාමං. **මිස්සකොව කථිතො** ලොකුත්තරස්සපි ඉධ ලබ්භමානත්තා.

යස්මා කොසලසංයුත්තෙපි ඉධ ච ථෙරෙන ''උපඩ්ඪමිදං, භන්තෙ, බ්‍රහ්මචරියස්සා''තිආදිනා වුත්තං ''මා හෙවං ආනන්දා''තිආදිනා පටික්ඛිපිත්වා ''සකලමෙවිදං ආනන්දා''තිආදිනා භගවතා දෙසිතං සුත්තං ආගතං. තස්සත්ථො කොසලසංයුත්තවණ්ණනායං වුත්තො, තස්මා වුත්තං **"කොසලසංයුත්තෙ වුත්තනයමෙවා"**ති.

අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

3. සාවකබොධි සාවකපාරමියො, තප්පරියාපන්නං ඤාණං සාවකපාරමිඤාණං, තං පන ද්වින්නං අග්ගසාවකානං තත්ථපි ධම්මසෙනාපතිනො එව සවිසෙසං මත්ථකං පත්තං, න ඉතරෙසන්ති ආහ – **"සාවක...පෙ.... අප්පත්තතායා"**ති. තස්මා තස්ස මත්ථකප්පත්තියා මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙ ඉජ්ඣන්තෙ තස්ස එකදෙසො ඉධ ඉජ්ඣති, න සකලන්ති. න හි අද්ධබ්‍රහ්මචරියං නාම අත්ථි, තස්මා වුත්තං, **"සකලම්පි ...පෙ.... ලබ්භති"**ති, තං පන භණ්ඩාගාරිකො නාඤ්ඤාසි ඤාණස්ස සාවකවිසයෙපි සප්පදෙසිකත්තා, ධම්මසෙනාපති පන ඤාණස්ස තත්ථ නිප්පදෙසිකත්තා අඤ්ඤාසීති. තෙනාහ – **"ආනන්දත්ථෙරො...පෙ.... අඤ්ඤාසී"**ති. **එවමාහාති** ''සකලමිදං, භන්තෙ''ති එවං අවොච.

සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ජාණුස්සොණිබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

4. වළවාභි-සද්දො වළවාපරියායොති ආහ **"චතූහි වළවාහි යුත්තරථෙනා"**ති. **යොධරථොති** යොධෙහි යුජ්ඣනත්ථං ආරොහිතබ්බරථො. **අලඞ්කාරරථො** මඞ්ගලදිවසෙසු අලඞ්කතපටියත්තෙහි ආරොහිතබ්බරථො. **සනදුකුලෙන පරිවාරිතොති** රජතපට්ටවණ්ණෙන සෙතදුකුලෙන පටිච්ඡාදිතො. පටිච්ඡාදනත්ථො හි ඉධ පරිවාරසද්දො. **රජතපනාළිසුපරික්ඛිත්තා** සෙතභාවකරණත්ථං.

ඡන්නං ඡන්නං මාසානන්ති නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. **එකවාරං නගරං පදක්ඛිණං කරොතීති** ඉදං තස්මිං ඨානන්තරෙ ඨිතෙන කාතබ්බං චාරිත්තං. **නගරතො න පක්කන්තාති** නගරතො බහි න ගතා. මඞ්ගලවචනෙ නියුත්තා **මඞ්ගලිකා,** සුවත්ථිවචනෙ නියුත්තා **සොවත්ථිකා.** ආදි-සද්දෙන ථුතිමාගධවන්දිකාචරියකෙ සඞ්ගණ්හාති. **සුකපත්තසදිසානි** වණ්ණතො.

වණ්ණගීතන්ති ථුතිගීතං. බ්‍රහ්මභූතං සෙට්ඨභූතං යානං, බ්‍රහ්මභූතානං සෙට්ඨභූතානං යානන්ති වා **බ්‍රහ්මයානං. විජිතත්තා** විසෙසෙන ජිනනතො. **රාගං විනයමානා පරියොසාපෙතීති** සබ්බම්පි රාගං සමුච්ඡෙදවිනයවසෙන විනෙති, අත්තනො කිච්චං පරියොසාපෙති. කිච්චපරියොසාපනෙනෙව හි සයම්පි පරියොසානං නිප්ඵත්තිං උපගච්ඡති. තෙනාහ **"පරියොසානං ගච්ඡති නිප්ඵජ්ජතී"**ති.

ධුරන්ති භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **"තත්‍රමජ්ඣත්තතායුගෙ යුත්තා"**ති. ඊසාති යුගසන්ධාරිකා දාරුයුගළා. යථා වා බාහිරං යුගං ධාරෙති, තස්සා ඨිතාය එව කිච්චසිද්ධි, එවං කිරියාවසෙන ලද්ධබලෙන තත්‍රමජ්ඣත්තතායුගෙ ඊරං ධාරෙති, තෙනෙව අරියමග්ගරථස්ස පවත්තනං. **හිරිග්ගහණෙන** චෙත්ථ තංසභාවරණතො ඔත්තප්පම්පි ගහිතංයෙව හොති. තෙනාහ **"අත්තනා සද්ධි"**න්තිආදි. නාළියා මිනමානො පුරිසො විය ආරම්මණං මිනාතීති **මනො.** කතරං පන තං මනො, කථඤ්චස්ස යොත්තසදිසතාති ආහ **"විපස්සනාචිත්ත"**න්තිආදි. තෙන යොත්තං වියාති යොත්තන්ති දස්සෙති. ලොකියවිපස්සනාචිත්තං අතිරෙකපඤ්ඤාස කුසලධම්මෙ එකාබද්ධෙ එකසඞ්ගහිතෙ කරොතීති සම්බන්ධො. තෙ පන ''ඵස්සො හොති...පෙ.... අවික්ඛෙපො හොතී''ති චිත්තඞ්ගවසෙන **ධම්මසඞ්ගහෙ** (ධ. ස. 1) ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **ලොකුත්තරවිපස්සනාචිත්තන්ති** මග්ගචිත්තං ආහ. **අතිරෙකසට්ඨීති** තෙ එව සම්මාකම්මන්තාජීවෙහි අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියාදීහි ච සද්ධිං අතිරෙකසට්ඨි කුසලධම්මෙ. **එකාබද්ධෙති** එකස්මිං එව ආරම්මණෙ ආබද්ධෙ. **එකසඞ්ගහෙති** තථෙව විපස්සනාකිච්චවසෙන එකසඞ්ගහෙ කරොති. පුබ්බඞ්ගමභාවෙන ආරක්ඛං සාරෙතීති **ආරක්ඛසාරථී. "යථා හි රථස්ස...පෙ.... සාරථී"**ති වත්වා තං දස්සෙතුං **"යොග්ගියො"**ති වුත්තං. ධුරං වාහෙති යොග්ගෙ. **යොජෙති** යොග්ගෙ සමගතියඤ්ච. **අක්ඛං අබ්භඤ්ජති** සුඛප්පවත්තනත්ථං. **රථං පෙසෙති** යොග්ගචොදනෙන. **නිබ්බිසෙවනෙ කරොති** ගමනවීරියං පටිපාදනෙන සන්නියොජෙති. **ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානාති** ආරක්ඛං පච්චුපට්ඨපෙති අසම්මොසසභාවත්තා. **ගතියොති** පවත්තියො, නිප්ඵත්තියො වා. **සමන්වෙසතීති** ගවෙසති.

අරියපුග්ගලස්ස නිබ්බානං පටිමුඛං සම්පාපනෙ රථො වියාති **රථො**. පරිකරොති විභූසයතීති **පරික්ඛාරො,** විභූසනං, සීලඤ්ච අරියමග්ගස්ස විභූසනට්ඨානියං. තෙන වුත්තං **"චතුපාරිසුද්ධිසීලාලඞ්කාරො"**ති, සීලභූසනොති අත්ථො. **විපස්සනාසම්පයුත්තානන්ති** ලොකියාය ලොකුත්තරාය ච විපස්සනාය සම්පයුත්තානං. විධිනා ඊරෙතබ්බතො පවත්තෙතබ්බතො **වීරියං,** සම්මාවායාමො. සමං සම්මා ච ධියතීති සමාධි, ධුරඤ්ච තං සමාධි චාති ධුරසමාධි, උපෙක්ඛා ධුරසමාධි එතස්සාති **උපෙක්ඛාධුරසමාධි,** අරියමග්ගො උපෙක්ඛාසඞ්ඛාතධුරසමාධීති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන බ්‍යඤ්ජනං අනාදියිත්වා ධුරසමාධිසද්දානං භින්නාධිකරණතා වුත්තා. **පයොගමජ්ඣත්තෙති** වීරියසමතාය. **අනිච්ඡාති** ඉච්ඡාපටිපක්ඛා. තෙනාහ **"අලොභසඞ්ඛාතා"**ති. **පරිවාරණන්ති** පරිවාරො, පරිච්ඡදොති අත්ථො.

මෙත්තාති මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති. තථා **කරුණා. පුබ්බභාගොති** උභින්නම්පි උපචාරො. ද්වෙපි කායචිත්තවිවෙකා විය පුබ්බභාගධම්මවසෙන වුත්තා. **අරියමග්ගරථෙති** පරිසුද්ධමග්ගසඞ්ඛාතෙ රථෙ. අරියමග්ගරථො ච මග්ගරථො චාති **අරියමග්ගරථො,** එවං එකසෙසනයෙන වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **"ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරමග්ගරථෙ යීතො"**ති. **සන්නද්ධචම්මොති** යොගාවචරස්ස පටිමුක්කචම්මං. **න නං තෙ විජ්ඣන්තීති** වචනපථා න නං විජ්ඣන්ති. ධම්මභෙදනවසෙන න භඤ්ජන්ති, තස්ස අරියමග්ගස්ස රථස්ස සම්මා යොජිතස්ස අන්තරා භඞ්ගො නත්ථීති අත්ථො.

අත්තනො පුරිසකාරං නිස්සාය ලද්ධත්තා අත්තනො සන්තානෙති අධිප්පායො. **අනුත්තරන්ති** උත්තරරහිතං. තතො එව **සෙට්ඨයානං,** නස්ස කෙනචි සදිසන්ති **අසදිසං**. ධිතිසම්පන්නතාය **ධීරා පණ්ඩිතපුරිසා ලොකම්හා නියාන්ති ගච්ඡන්ති**. ''ජයං ජය''න්ති ගාථායං වචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **"ජිනන්තා ජිනන්තා"**ති.

ජාණුස්සොණිබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා

5-6. **නියමත්ථොති** අවධාරණත්ථො. **තෙන** නියමෙන අවධාරණෙන – **අඤ්ඤං මග්ගං පටික්ඛිපති** ඉතො අඤ්ඤස්ස නියානිකමග්ගස්ස අභාවතො. ''දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤත්ථ''න්ති වුත්තත්තා **වට්ටදුක්ඛං කථිතං**. අරියමග්ගෙ ගහිතෙ තස්ස පුබ්බභාගමග්ගො විපස්සනාය ගහිතො එවාති **"මිස්සකමග්ගො කථිතො"**ති වුත්තං. **උත්තානමෙව** අපුබ්බස්ස අභාවා. අයං පන විසෙසො ''රාගක්ඛයො''තිආදීහි යදිපි නිබ්බානං වුත්තං. තථාපි අරහත්තං විය බ්‍රහ්මචරියම්පි. තෙන නිබ්බානං එව වුච්චති **"ඉදං බ්‍රහ්මචරියපරියොසාන"**න්ති.

කිමත්ථියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

7. **රාගවිනයාදිපදෙහි** නිබ්බානං වාපි වුච්චෙය්‍ය අරහත්තං වාපි. යස්මා සො භික්ඛු උභයත්ථපි නිට්ඨඞ්ගතබුද්ධි, තස්මා භගවා තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන ''නිබ්බානධාතුයා ඛො එත''න්තිආදිනා නිබ්බානධාතුං විස්සජ්ජෙත්වා පුන ''ආසවානං ඛයො තෙන වුච්චතී''ති ආහ. යස්මා අරියමග්ගො රාගාදිකෙ සමුච්ඡෙදවසෙන විනෙති, ආසවෙ ච සබ්බසො ඛෙපෙති, තෙන ච වුත්තං නිබ්බානං අරහත්තඤ්ච, තස්මා තදුභයං **"රාගවිනයොතිආදි නාමමෙවා"**ති වුත්තං. **අනුසන්ධිකුසලතාය පුච්ඡන්තො එතං අවොචාති** ඉමිනා ''පුච්ඡානුසන්ධි ඉධ ලබ්භතී''ති දීපිතං, අජ්ඣාසයානුසන්ධිපි එත්ථ ලබ්භතෙවාති දට්ඨබ්බං.

දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

8. **එකෙන පරියායෙන අට්ඨඞ්ගිකමග්ගං විභජිත්වාති** ''සම්මාදිට්ඨී''තිආදිනා එකෙන පරියායෙන අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං විභාගෙන දස්සෙත්වා ''කතමා ච, භික්ඛවෙ, සම්මාදිට්ඨී''තිආදිනා **පුන අපරෙන පරියායෙන විභජිතුකාමො**. උග්ගහධාරණපරිචයඤාණානිපි සවනඤාණෙ එව අවරොධං ගච්ඡන්තීති **"සවනසම්මසනපටිවෙධපච්චවෙක්ඛණවසෙනා"**ති වුත්තං.

කම්මට්ඨානාභිනිවෙසොති කම්මට්ඨානපටිපත්ති. පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි උග්ගණ්හිත්වාති සම්බන්ධො. **ඉට්ඨං කන්තං මනාපන්ති** නිරොධමග්ගෙසු නින්නභාවං දස්සෙති, න අභිනන්දනං, තන්නින්නභාවො එව ච තත්ථ කම්මකරණං දට්ඨබ්බං. එකෙනෙවාකාරෙන සච්චානං පටිවෙධනිමිත්තතා, සො එව අභිමුඛභාවො තෙසං සමාගමොති **එකාභිසමයො.**

අස්සාති ඤාණස්ස, යොගිනො වා. එත්ථ ච කෙචි ''ලොකියඤාණම්පි පටිවෙධො සබ්බස්ස යාථාවබොධභාවතො''ති වදන්ති. නනු උග්ගහාදිපටිවෙධො ච පටිවෙධොව, න ච සො ලොකුත්තරොති? තං න, කෙවලෙන පටිවෙධ-සද්දෙන උග්ගහාදිපටිවෙධානං අවචනීයත්තා, පටිවෙධනිමිත්තත්තා වා උග්ගහාදිවසෙන පවත්තං දුක්ඛාදීසු පුබ්බභාගෙ ඤාණං ''පටිවෙධො''ති වුච්චති, න පටිවෙධත්තා, පටිවෙධභූතමෙව පන ඤාණං උජුකං පටිවෙධොති වත්තබ්බතං අරහති. **කිච්චතොති** පරිඤ්ඤාදිකිච්චතො. **ආරම්මණපටිවෙධොති** සච්ඡිකිරියාපටිවෙධමාහ. **කිච්චතොති** අසම්මොහපටිවෙධං. උග්ගහාදීහි සච්චස්ස පරිග්ගණ්හනං **පරිග්ගහො.**

දුද්දසත්තාති අනධිගතඤාණෙන යාථාවසරසලක්ඛණතො දට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා උප්පත්තිතො පාකටානිපි. තෙනාහ **''දුක්ඛසච්චං හී''**තිආදි. **උභයන්ති** පුරිමං සච්චද්වයං. **පයොගොති** කිරියා, වායාමො වා. තස්ස මහන්තතරස්ස ඉච්ඡිතබ්බතං දුක්කරතරතඤ්ච උපමාහි දස්සෙති **''භවග්ගග්ගහණත්ථ''**න්තිආදිනා. යථා පුරිමං සච්චද්වයං විය කෙනචි පරියායෙන අපාකටතාය පරමගම්භීරත්තා උග්ගහාදිවසෙන පුබ්බභාගෙ පවත්තිභෙදං ගහෙත්වා **''දුක්ඛෙ ඤාණ''**න්තිආදිනා චතුබ්බිධං කත්වා වුත්තං. **එකමෙව තං ඤාණං හොති** එකාභිසමයවසෙනෙව පවත්තනතො.

කාමපච්චනීකට්ඨෙනාති කාමානං උජුපච්චනීකභාවෙන. **කාමතො නිස්සටභාවෙනාති** කාමෙහි විසංයුත්තභාවෙන. **කාමං සම්මසන්තස්සාති** දුවිධම්පි කාමං අනිච්චාදිතො සම්මසන්තස්ස. පජ්ජති පවත්තති එතෙනාති පදං, කාමස්ස පදන්ති **කාමපදං,** කාමස්ස උප්පත්තිකාරණස්ස ඝාතො සමුග්ඝාතො, තං **කාමපදඝාතං.** තෙනාහ **''කාමවූපසම''**න්ති. කාමෙහි විවිත්තං **කාමවිවිත්තං.** සො එව ච නෙසං අන්තො සමුච්ඡෙදවිවෙකෙති කත්වා තස්මිං සාධෙතබ්බෙ උප්පන්නොති වුත්තං **''කාමවිවිත්තන්තෙ උප්පන්නො''**ති. කාමතො නික්ඛමතීති නික්ඛමො, සො එව **නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො.** ඉමස්මිඤ්ච නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පස්ස සද්දත්ථවිභාවෙන යථාවුත්තො කාමපච්චනීකට්ඨාදිකො අත්ථනිද්ධාරණවිසෙසො අන්තොගධො.

එසෙව නයොති ඉමිනා බ්‍යාපාදපච්චනීකට්ඨෙන විහිංසාය පච්චනීකට්ඨෙනාතිආදිකං අබ්‍යාපාදාවිහිංසාසඞ්කප්පානං අත්ථුද්ධාරණවිධිං අතිදිසති. **නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයොති ආදි-**සද්දෙන අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාසඞ්කප්පෙ එව සඞ්ගණ්හාති. **කාම...පෙ.... සඤ්ඤානන්ති** කාමවිතක්කාදිවිරතිසම්පයුත්තානං නෙක්ඛම්මාදිසඤ්ඤානං. **නානත්තාති** නානාඛණිකත්තා. **තීසු ඨානෙසූති** තිප්පකාරෙසු කාරණෙසු. **උප්පන්නස්සාති** උප්පජ්ජනාරහස්ස. භූමිලද්ධඋප්පන්නං ඉධාධිප්පෙතං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **පදච්ඡෙදතොති** කාරණුපච්ඡෙදතො. **පදන්ති** හි උප්පත්තිකාරණන්ති වුත්තොවායමත්ථො. **අනුප්පත්තිසාධනවසෙනාති** යථා සඞ්කප්පො ආයතිං නුප්පජ්ජති, එවං අනුප්පත්තිසාධනවසෙන. සම්මාදිට්ඨියී විය **එකොව කුසලසඞ්කප්පො උප්පජ්ජති.**

චතූසු ඨානෙසූති විසංවාදනාදීසු චතූසු වීතික්කමට්ඨානෙසු. පබ්බජිතානං මිච්ඡාජීවො නාම ආහාරනිමිත්තකොති ආහ **''ඛාදනීයභොජනීයාදීනං අත්ථායා''**ති. සබ්බසො අනෙසනාය පහානං සම්මාආජීවොති ආහ **''බුද්ධප්පසත්ථෙන ආජීවෙනා''**ති. කම්මපථපත්තානං වසෙන **''සත්තසු ඨානෙසූ''**ති වුත්තං. අකම්මපථපත්තාය හි අනෙසනාය සො පදඝාතං කරොතියෙව.

තථාරූපෙ වා ආරම්මණෙති යස්මිං ආරම්මණෙ ඉමස්ස පුබ්බෙ කිලෙසා න උප්පන්නා, තස්මිං එව. **අනුප්පන්නානන්ති** අනුප්පාදස්සපි පත්ථනාවසෙන අනුප්පන්නානං. **වීරියච්ඡන්දන්ති** වීරියස්ස නිබ්බත්තෙතුකාමතාඡන්දං. ''ඡන්දසම්පයුත්තවීරියඤ්චා''ති වදන්ති. වීරියමෙව පන අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනෙ ලබ්භමානඡන්දතාය ධුරසම්පග්ගහතාය ඡන්දපරියායෙන වුත්තං. තථා හි වීරියං – ''අනික්ඛිත්තඡන්දතා අනික්ඛිත්තධුරතා''ති (ධ. ස. 26) නිද්දිට්ඨං. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා **චිත්තං පග්ගහිතං කරොති. පධානන්ති** පධානභූතවීරියං.

උප්පත්තිපබන්ධවසෙනාති නිරන්තරුප්පාදනවසෙන. **චතූසු ඨානෙසු කිච්චසාධනවසෙනාති** යථාවුත්තෙසු චතූසු ඨානෙසු පධානකිච්චස්ස නිප්ඵාදනවසෙන අනුප්පාදනාදිවසෙන. **කිච්චසාධනවසෙනාති** කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු සුභසුඛනිච්චඅත්තගාහවිධමනවසෙන අසුභදුක්ඛානිච්චානත්තසාධනවසෙන.

අයන්ති යථාවුත්තො සදිසාසදිසතාවිසෙසො. **අස්සාති** මග්ගස්ස. **එත්ථ කථන්ති** යදි රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානතො පට්ඨාය යාව සබ්බභවග්ගා ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගානං සදිසතා, එවං සන්තෙ ''ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති, තඤ්ච ලොකුත්තර''න්ති එත්ථ කථං අත්ථො ගහෙතබ්බොති ආහ **''එත්ථාපී''**තිආදි. **තංඣානිකාවාති** පඨමජ්ඣානාදීසු යං ඣානං මග්ගපටිලාභස්ස පාදකභූතං, තංඣානිකාව **අස්ස** අරියස්ස උපරිපි **තයො මග්ගා . එවන්ති** වුත්තාකාරෙන. **පාදකජ්ඣානමෙව නියමෙති** ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානුප්පත්තියං. **විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධාති** සම්මසිතඛන්ධෙ වදන්ති. **පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙති** පාදකසම්මසිතජ්ඣානානං භෙදෙ. යස්මා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණමෙව අරියමග්ගස්ස බොජ්ඣඞ්ගාදිවිසෙසං නියමෙති, තතො දුතියාදිපාදකජ්ඣානතො උප්පන්නස්ස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණස්ස පාදකජ්ඣානාතික්කන්තානං අඞ්ගානං අසමාපජ්ජිතුකාමතාවිරාගභාවතො ඉතරස්ස ච අතබ්භාවතො තීසුපි වාදෙසු විපස්සනාව නියමෙතීති වෙදිතබ්බො, තස්මා විපස්සනානියමෙනෙව හි පඨමවාදෙපි අපාදකජ්ඣානාදිපාදකාපි මග්ගා පඨමජ්ඣානිකා හොන්ති.

ඉතරෙහි ච පාදකජ්ඣානෙහි විපස්සනානියමෙහි තංතංඣානිකාව. එවං සෙසවාදෙසු විපස්සනානියමො යථාසම්භවං යොජෙතබ්බො. දුතියවාදෙ තංතංඣානිකතා සම්මසිතසඞ්ඛාරවිපස්සනානියමෙහි හොති. තත්‍ර හි විපස්සනා තංතංවිරාගභාවනා භාවෙතබ්බා, න සොමනස්සසහගතා උපෙක්ඛාසහගතා හුත්වා ඣානඞ්ගාදිනියමං මග්ගස්ස කරොතීති එවං විපස්සනානියමො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිඤ්ච වාදෙ පාදකසම්මසිතජ්ඣානූපනිස්සයසබ්භාවෙ අජ්ඣාසයො එකන්තෙන හොතීති **"පුග්ගලජ්ඣාසයො නියමෙතීති වදන්ති"**ති වුත්තං, අට්ඨකථායං පන විසුද්ධිමග්ගස්ස එතිස්සා අට්ඨකථාය එකසඞ්ගහිතත්තා **"තෙසං වාදවිනිච්ඡයො… පෙ…. වෙදිතබ්බො"**ති වුත්තං. **පුබ්බභාගෙ**ති විපස්සනාක්ඛණෙ.

විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සූකසුත්තවණ්ණනා

9. **සූකන්ති** සාලියවාදීනං වාලමාහ. සො හි නිකන්තකසදිසො පටිමුඛගතං හත්ථං වා පාදං වා භින්දති, තස්මා භෙදං ඉච්ඡන්තෙන උද්ධග්ගං කත්වා ඨපිතං **සම්මාපණිහිතං** නාම, තථා අට්ඨපිතං **මිච්ඡාපණිහිතං** නාමාති වුත්තං. **මිච්ඡාපණිහිතායාති** කම්මස්සකතපඤ්ඤාය මිච්ඡාඨපනං නාම – ''ඉමෙ සත්තා කම්මවසෙන සුඛදුක්ඛං පච්චනුභවන්ති, තං පන කම්මං ඉස්සරස්ස ඉච්ඡාවසෙන බ්‍රහ්මා නිම්මිනාති''තිආදිනා මිච්ඡාපකප්පනං. කෙචි පන ''නත්ථි දින්නන්තිආදිනා නයෙන පවත්ති, තස්ස වා ඤාණස්ස අප්පවත්ති''ති වදන්ති. **මග්ගභාවනායාති** එත්ථාපි මිච්ඡාමග්ගස්ස පවත්තනං, අරියමග්ගස්ස වා අප්පවත්තනං මිච්ඡාඨපනං. තෙනාහ **"අප්පවත්තිතත්තා"**ති. **අවිජ්ජං භින්දිස්සතීති** අවිජ්ජං සමුච්ඡින්දිස්සති. **මග්ගනිස්සිතං කත්වා** මග්ගෙ එව පක්ඛිපිත්වා. තඤ්හි ඤාණං මග්ගස්ස මූලකාරණං මග්ගෙ සිද්ධෙ තස්ස කිච්චස්ස මත්ථකප්පත්තිතො. ''සම්මාපණිහිතාය දිට්ඨියා සම්මාපණිහිතාය මග්ගභාවනාය''ති වුත්තත්තා **මිස්සකමග්ගො කථිතො**. ඡවිභෙදසදිසො චෙත්ථ අවිජ්ජාභෙදො, ලොහිතුප්පාදසදිසො ලොකුත්තරමග්ගභාවො දට්ඨබ්බො.

සූකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නන්දියසුත්තවණ්ණනා

10. **ඡන්නපරිබ්බාජකො** වත්ථච්ඡාදියා ඡන්නඞ්ගපරිබ්බාජකො, න නග්ගපරිබ්බාජකො.

අවිජ්ජාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විහාරවග්ගො

1. පඨමවිහාරසුත්තවණ්ණනා

11. **අඩ්ඪමාසන්ති** අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. **පටිසල්ලීයිතුන්ති** යථාවුත්තං කාලං පටි දිවසෙ දිවසෙ සමාපත්තියං ධම්මචින්තායං චිත්තං නිලීයිතුං. **විනෙතබ්බොති** සමුච්ඡෙදවිනයෙන විනෙතබ්බො අරියමග්ගාධිගන්තබ්බො. **තන්ති** දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනං. **අස්සාති** ජනතාය. **අපගච්ඡතීති** සත්ථු සන්තිකතො අපෙති. **සූති** නිපාතමත්තං.

පදෙසෙනාති එකදෙසෙන. සහ පදෙසෙනාති **සපදෙසො**. ස්වායං සපදෙසො යස්මා වෙදනාවසෙනෙව පාළියං ආගතො, තස්මා පරමත්ථධම්මකොට්ඨාසෙ වෙදනා අනවසෙසතො ලබ්භති, තෙ ගණ්හන්තො **"ඛන්ධපදෙසො"**තිආදිමාහ. **තං සබ්බන්ති** ඛන්ධපදෙසාදිකං සබ්බම්පි. **"සම්මසන්තො"**ති පදස්ස අත්ථදස්සනවසෙන **"පච්චවෙක්ඛන්තො"**ති ආහ. පච්චවෙක්ඛණා ඉධ සම්මසනං නාම, න විපස්සනා. විපස්සනාසම්මසනං පන භගවතො විසාඛපුණ්ණමායං එව නිප්ඵන්නං, තස්මා භගවතො අඤ්ඤභූමිකාපි වෙදනා අඤ්ඤභූමිකානං සත්තානං විරුද්ධා උප්පජ්ජතෙවාති වුත්තං **"යාව භවග්ගා පවත්තා සුඛා වෙදනා"**ති. **සබ්බාකාරෙනාති** සරූපතො සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදාදිතොති සබ්බාකාරෙන. **පරිග්ගණ්හන්තො** උපපරික්ඛන්තො.

නිප්පදෙසානෙව අනවසෙසානෙව. ඉන්ද්‍රියසතිපට්ඨානපදෙසො සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති අනුද්ධතො. **අස්සාති** භගවතො. **ඨානෙති** තස්මිං තස්මිං පච්චවෙක්ඛිතබ්බසඞ්ඛාතෙ ඔකාසෙ. **සා සා ච විහාරසමාපත්තීති** ඛන්ධවසෙන ආයතනාදිවසෙන ච පවත්තිත්වා තෙසං එකදෙසභූතං වෙදනංයෙව පරිග්ගහෙත්වා තං සම්මසිත්වා අනුක්කමෙන සමාපන්නා ඣානසමාපත්ති ඵලසමාපත්ති ච. ඵලසමාපත්ති හි තථා සම්මසිත්වා පුනප්පුනං සමාපජ්ජනවසෙන අත්ථතො අභින්නාපි අධිට්ඨානභූතධම්මභෙදෙන භින්නා විය වුච්චති, යතො චතුවීසතිකොටිසතසහස්සභෙදා දෙවසිකං වළඤ්ජනසමාපත්තියො අට්ඨකථායං වුත්තා. කාමං අඤ්ඤධම්මවසෙනපි ජාතා එව, වෙදනාවසෙන පනෙත්ථ අභිනිවෙසො කතො **වෙදනානුභාවෙන ජාතා**. කස්මා එවං ජාතාති? බුද්ධානං ඤාණපදස්ස අන්තරවිභාගත්තා. තථා හි

භගවා සකලම්පි අඩ්ඪමාසං වෙදනාවසෙනෙව සම්මසනං පවත්තෙති, තදනුසාරෙන ච තා විහාරසමාපත්තියො සමාපජ්ජි. තයිදං අච්ඡරියං අනඤ්ඤසාධාරණං භික්ඛූ පවෙදෙන්තො සත්ථා – ''යෙන ස්වාහ''න්තිආදිමවොච.

අකුසලාචාති පාණාතිපාත-අදින්නාදාන-කාමෙසුමිච්ඡාචාර-මුසාවාද-පිසුණවාචාසම්ඵප්පලාප-අභිජ්ඣා-බ්‍යාපාදවසෙන තංතංමිච්ඡාදස්සනවසෙන ච අකුසලා වෙදනා එව හොති. බ්‍රහ්මලොකාදීසු උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ නිච්චා ධුවා භවිස්සාමාති එවං දිට්ඨිං උපනිස්සායාති යොජෙතබ්බං. **දෙවකුලාදීසු** දෙවපූජත්ථං, සබ්බජනපරිභොගත්ථං වා **මාලාවච්ඡං රොපෙන්ති. වධබන්ධනාදීනීති ආදි**-සද්දෙන අදින්නාදාන-මිච්ඡාචාර-මුසාවාද-පිසුණවාචා-සම්ඵප්පලාපාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. දිට්ඨධම්මවිපාකස්ස අපවුරත්තා අපාකටත්තා ච **''භවන්තරගතාන''**න්ති වුත්තං.

ඉති නෙසන්ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන යථා එරුසවාචාවසෙන, එවං තදඤ්ඤෙසම්පි අකුසලකම්මානං වසෙන සම්මාදිට්ඨිපච්චයා අකුසලවෙදනාප්පවත්ති යථාරහං නීහරිත්වා වත්තබ්බා. **එසෙව නයොති** ඉමිනා යථා මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා සම්මාදිට්ඨිපච්චයා ච කුසලාකුසලවිපාකවෙදනා සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා ච වසෙන යථාරහං යොජෙත්වා දස්සිතා, එවං මිච්ඡාසඞ්කප්පපච්චයාදීසුපි යථාරහං යොජෙත්වා දස්සෙතබ්බාති ඉමමත්ථං අතිදිසති. **ඡන්දපච්චයාති** එත්ථ තණ්හාඡන්දසහිතො කත්තුකාමතාඡන්දො අධිප්පෙතොති ආහ **''ඡන්දපච්චයාතිආදීසු පන ඡන්දපච්චයා අට්ඨලොභසහගතචිත්තසම්පයුත්තා වෙදනා වෙදිතබ්බා''**ති. **විතක්කපච්චයාති** එත්ථ අප්පනාප්පත්තොව විතක්කො අධිප්පෙතොති වුත්තං **''විතක්කපච්චයා පඨමජ්ඣානවෙදනාවා''**ති. විතක්කපච්චයා පඨමජ්ඣානවෙදනාය ගහිතත්තා **''ඨපෙත්වා පඨමජ්ඣාන''**න්ති. උපරි තිස්සො රූපාවචරා, හෙට්ඨා තිස්සො අරූපාවචරා එවං **සෙසා ඡ සඤ්ඤාසමාපත්තිවෙදනා.**

තිණ්ණන්ති ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤානං. **අවූපසමෙති** පටිපක්ඛෙන අවූපසමිතෙ. තිණ්ණඤ්හි තෙසං සහභාවෙන පච්චයතා අට්ඨලොභසහගතචිත්තෙසු එව. තත්ථ යං වත්තබ්බං තං වුත්තමෙව. **ඡන්දමත්තස්සාති** තෙසු තීසු ඡන්දමත්තස්ස. **වූපසමෙ පඨමජ්ඣානවෙදනාව** අප්පනාප්පත්තස්ස අධිප්පෙතත්තා. **ඡන්දවිතක්කානං වූපසමෙ දුතියජ්ඣානාදිවෙදනා අධිප්පෙතා** සඤ්ඤාය අවූපසන්තත්තා. දුතියජ්ඣානාදිවෙදනාගහණෙන හි සබ්බා සඤ්ඤාසමාපත්තියො ච ගහිතාව හොන්ති. **තිණ්ණම්පි වූපසමෙති** ඡන්දවිතක්කසඤ්ඤානං වූපසමෙ **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවෙදනා අධිප්පෙතා.** භවග්ගප්පත්තසඤ්ඤා හි වූපසමන්ති ඡන්දසඞ්කප්පානං අච්චන්තසුඛුමභාවප්පත්තියා. හෙට්ඨා ''සම්මාදිට්ඨිපච්චයා''ති එත්ථ සම්මාදිට්ඨිග්ගහණෙන හෙට්ඨිමමග්ගසම්මාදිට්ඨිපි ගහිතාව හොතීති ආහ – **''අප්පත්තස්ස පත්තියාති අරහත්තඵලස්ස පත්තත්ථාය''**ති. අථ වා හෙට්ඨිමමග්ගාධිගමෙන විනා අග්ගමග්ගො නත්ථීති හෙට්ඨිමමග්ගාධිගමං අත්ථාපන්නං කත්වා **''අරහත්තඵලස්ස පත්තත්ථාය''**ති වුත්තං. ආයමෙති එලෙන මිස්සිතො හොති එතෙනාති **ආයාමො,** සම්මාවායාමොති ආහ **''අත්ථි ආයාමන්ති අත්ථි වීරිය''**න්ති. **තස්ස වීරියාරම්භස්සාති** අඤ්ඤාධිගමකාරණස්ස සම්මාවායාමස්ස වසෙන. පාළියං ඨාන-සද්දො කාරණපරියායොති ආහ – **''අරහත්තඵලස්ස කාරණෙ''**ති. **තප්පච්චයාති** එත්ථ තං-සද්දෙන ''ඨානෙ''ති වුත්තකාරණමෙව පච්චාමට්ඨන්ති ආහ – **''අරහත්තස්ස ඨානපච්චයා''**ති. **චතුමග්ගසහජාතාති** එතෙන ''අරහත්තඵලස්ස පත්තත්ථාය''ති එත්ථ හෙට්ඨිමමග්ගානං අත්ථාපත්තිවසෙන ගහිතභාවමෙව ජොතෙති. කෙචි පන ''චතුමග්ගසහජාතාති වත්වා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවෙදනාති භූතකථනං විසෙසනං. නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවෙදනාති පඨමං අපෙක්ඛිතබ්බං, පච්ඡා චතුමග්ගසහජාතා''ති වදන්ති.

පඨමවිහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවිහාරසුත්තවණ්ණනා

12. මිච්ඡාදිට්ඨි වූපසමති සබ්බසො පහීයති එතෙනාති **මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමො.** ''මිච්ඡාදිට්ඨිවූපසමො නාම සම්මාදිට්ඨි. භවන්තරෙ උප්පජ්ජන්තො අතිදූරෙති මඤ්ඤමානො විපාකවෙදනං න ගණ්හාති''ති අට්ඨකථායං වුත්තං. **''ඉමිනා නයෙනා''**ති අතිදිසිත්වාපි තමත්ථං පාකටතරං කාතුං **''යස්ස යස්සා''**තිආදිං වත්වා එව සාමඤ්ඤවසෙන වුත්තමත්ථං පච්ඡිමෙසු තීසු පදෙසු සරූපතොව දස්සෙතුං **''ඡන්දවූපසමපච්චයා''**තිආදිමාහ, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **වුත්තත්ථානෙව** අනන්තරසුත්තෙ.

දුතියවිහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-7. සෙක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

13-17. තිස්සන්නම්පි සික්ඛානං සික්ඛනං සීලං එතස්සාති **සික්ඛනසීලො.** සික්ඛතීතිපි වා **සෙක්ඛො.** වුත්තඤ්හෙතං ''සික්ඛතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා සෙක්ඛොති වුච්චති. කිඤ්ච සික්ඛති? අධිසීලම්පි සික්ඛති''තිආදි (අ. නි. 3.86). **තීහි ඵලෙහි** හෙට්ඨා. සාපි චතුත්ථමග්ගෙන සද්ධිං උප්පන්නසික්ඛාපි. මග්ගක්ඛණෙ හි සික්ඛාකිච්චං න නිට්ඨිතං විප්පකතභාවතො, ඵලක්ඛණෙ පන නිට්ඨිතං නාම. **උත්තානත්ථානෙව** හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා.

සෙක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විහාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මිච්ඡත්තවග්ගවණ්ණනා

21-30. **මිච්ඡාසභාවන්ති** අයාථාවසභාවං අනියානිකසභාවං. **සම්මාසභාවන්ති** යාථාවසභාවං නියානිකසභාවං. **මිච්ඡාපටිපත්තාධිකරණහෙතූති** එත්ථ අධි-සද්දො අනත්ථකොති ආහ – **“මිච්ඡාපටිපත්තිකරණහෙතූ”**ති. ඤායති පටිවිද්ධවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡතීති **ඤායො**. සො එව තංසමඞ්ගීනං වට්ටදුක්ඛපාතතො ධාරණට්ඨෙන **ධම්මොති** ආහ – **“ඤායං ධම්මන්ති අරියමග්ගධම්ම”**න්ති. ඤාණස්ස මිච්ඡාසභාවො නාම නත්ථීති විඤ්ඤාණමෙවෙත්ථ පච්චවෙක්ඛණවසෙන පවත්තං ඤාණ-සද්දෙන වුච්චතීති ආහ **“මිච්ඡාවිඤ්ඤාණො”**ති. **මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණොති** කිඤ්චි පාපං කත්වා ‘‘අහො මයා කතං සුකත’’න්ති එවං පවත්තො මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණො. ගොසීලගොවතාදිපූරණං මුත්තීති එවං ගණ්හතො **මිච්ඡාවිමුත්ති** නාම. මිච්ඡාපටිපදාදීහි විවට්ටන්ති එවං **වට්ටවිවට්ටං කථිතං. පුග්ගලො පුච්ඡිතොති** නිගමිතො ච ‘‘අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, අසප්පුරිසො’’තිආදිනා. කිඤ්චාපි ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති’’තිආදිනා පුග්ගලොව නිද්දිට්ඨො, තථාපි පුග්ගලසීසෙනායං ධම්මදෙසනාති ආහ **“ධම්මො විභත්තො”**ති. තෙනෙවාහ **“ධම්මෙන පුග්ගලො දස්සිතො”**ති. ධම්මෙනාති මිච්ඡාදිට්ඨිආදිකෙන ධම්මෙන. කල්‍යාණපුථුජ්ජනතො පට්ඨාය සබ්බසො **සප්පුරිසා** නාම, ඛීණාසවො **සප්පුරිසතරො. සුප්පවත්තනියොති** සුඛෙන පවත්තෙතුං සක්කුණෙය්‍යො. ධාවතීති ගච්ඡති. පච්චයුප්පන්නෙන උපෙච්ච නිස්සිතබ්බතො උපනිසා, පච්චයො, එකස්ස ස-කාරස්ස ලොපං කත්වා වාති ආහ – **“සඋපනිසං සපච්චය”**න්ති. පරිකරණතො **පරික්ඛාරො,** පරිවාරොති ආහ – **“සපරික්ඛාරං සපරිවාර”**න්ති. සහජාතවසෙන උපනිස්සයවසෙන ච සපච්චයතා කිච්චසාධනෙ නිප්ඵාදනෙ සහායභාවූපගමනෙ ච සපරිවාරතා දට්ඨබ්බා.

මිච්ඡත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පටිපත්තිවග්ගවණ්ණනා

31-40. **අයාථාවපටිපත්ති,** න යථාපටිපත්ති, හෙතුම්හිපි ඵලෙපි අයාථාවවත්ථුසාධනතො. **එකං සුත්තං ධම්මවසෙන කථිතං** පටිපත්තිවසෙන. **එකං සුත්තං පුග්ගලවසෙන කථිතං** පටිපන්නකවසෙන. සංසාරමහොඝස්ස පරතීරභාවතො යො නං අධිගච්ඡති, තං පාරෙති ගමෙතීති පාරං, නිබ්බානං, තබ්බිධුරතාය නත්ථි එත්ථ පාරන්ති අපාරං, සංසාරොති වුත්තං – **“අපාරාපාරන්ති වට්ටතො නිබ්බාන”**න්ති. **පාරඞ්ගතාති** අසෙක්ඛෙ සන්ධාය. **යෙපි ගච්ඡන්තීති** සෙක්ඛෙ. **යෙපි ගමිස්සන්තීති** කල්‍යාණපුථුජ්ජනෙ. **පාරගාමිනොති** එත්ථ කිත-සද්දො තිකාලවාචීති එවං වුත්තං.

තීරන්ති ඔරිමතීරමාහ. තෙන වුත්තං **“වට්ටමෙව අනුධාවතී”**ති. එකන්තකාළකත්තා චිත්තස්ස අපභස්සරභාවකරණතො කණ්හාභිජාතිහෙතුතො ච වුත්තං **“කණ්හන්ති අකුසලධම්ම”**න්ති. වොදානභාවතො චිත්තස්ස පභස්සරභාවකරණතො සුක්කාභිජාතිහෙතුතො ච වුත්තං – **“සුක්කන්ති කුසලධම්ම”**න්ති. කිලෙසමාර-අභිසඞ්ඛාරමාර-මච්චුමාරානං පවත්තිට්ඨානතාය ඔකං වුච්චති වට්ටං, තබ්බිධුරතාය අනොකන්ති නිබ්බානන්ති ආහ – **“ඔකා අනොකන්ති වට්ටතො නිබ්බාන”**න්ති.

පරමත්ථතො සමණා වුච්චන්ති අරියා, සමණානං භාවො සාමඤ්ඤං, අරියමග්ගො, තෙන අරණීයතො උපගන්තබ්බතො සාමඤ්ඤත්ථො නිබ්බානන්ති ආහ – **“සාමඤ්ඤත්ථන්ති නිබ්බානං, තං හී”**තිආදි. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **බ්‍රහ්මඤ්ඤෙන** අරියමග්ගෙන. **රාගක්ඛයොති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිසද්දත්ථො. තෙන ‘‘දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො’’ති පදද්වයං සඞ්ගණ්හාති. **වට්ටතියෙවාති වදන්ති** ‘‘රාගක්ඛයො’’ති. පරියායෙන හි අරහත්තස්ස වත්තබ්බත්තාති.

පටිපත්තිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

41-48. අපරාපරං පරිවත්තමානෙන වත්තසම්පන්නෙන සංසාරද්ධානපරිඤ්ඤාවසෙනෙව නිබ්බානස්ස පත්තබ්බත්තා වුත්තං – **“නිබ්බානං පත්වා පරිඤ්ඤාතං නාම හොතී”**ති. **නිබ්බානං පත්වාති** නිබ්බානප්පත්තිහෙතු. හෙතුඅත්ථො හි අයං **ත්වා**-සද්දො යථා – ‘‘සතං පිවිත්වා බලං හොති, සීහං දිස්වා භයං හොතී’’ති. **තස්මාති** යස්මා අපරිඤ්ඤෙය්‍යපරිජානනකිච්චෙන නිබ්බානස්ස පත්තියා අද්ධානපරිඤ්ඤාසිද්ධි ඤායති, තස්මා උපචාරවසෙන නිබ්බානං ‘‘අද්ධානපරිඤ්ඤා’’ති වුච්චති යථා ‘‘හිමසන්ති සූරියං උග්ගමෙතී’’ති. **විජ්ජාවිමුත්තිඵලසච්ඡිකිරියත්ථන්ති** එත්ථ **විජ්ජාති** අග්ගමග්ගවිජ්ජා. **විමුත්තීති** අග්ගමග්ගසමාධි අධිප්පෙතො . තෙසං ඵලං අඤ්ඤාති ආහ – **“විජ්ජාවිමුත්තිඵලෙන අරහත්තං කථිත”**න්ති. යාථාවතො ජානනතො පච්චක්ඛතො දස්සනතො ච ඤාණදස්සනන්ති

ඉධ ඵලනිබ්බානපච්චවෙක්ඛණා අධිප්පෙතාති ආහ – **''ඤාණදස්සනෙන පච්චවෙක්ඛණා කථිතා''**ති. **සෙසෙහීති** රාග-විරාග-සංයොජනප්පහාන-අනුසයසමුග්ඝාත-අද්ධානපරිඤ්ඤා- ආසවක්ඛය-විජ්ජා-විමුත්ති-ඵලසච්ඡිකිරියා-ඤාණදස්සන-අනුපාදාපරිනිබ්බානපදෙහි.

අඤ්ඤතිත්ථියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සූරියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

49-62. යථා අරුණුග්ගං සූරියුග්ගමනස්ස එකන්තිකං පුබ්බනිමිත්තං, එවං කල්‍යාණමිත්තතා අරියමග්ගපාතුභාවස්සාති සදිසූපමා **අරුණුග්ගං කල්‍යාණමිත්තතාය**. කල්‍යාණමිත්තොති චෙත්ථ අරියො, **අරියමග්ගො** වා දට්ඨබ්බො **සූරියපාතුභාවො විය** තෙන විධූපනීයන්ධකාරවිධමනතො. **කුසලකත්තුකම්‍යතාඡන්දො ඡන්දසම්පදා** ඉතරඡන්දතො සම්පන්නත්තා. **කාරාපකඅප්පමාදස්සාති** සච්චපටිවෙධස්ස කාරාපකස්ස. එවං සබ්බත්ථෙව සම්පදාසද්දා විසෙසාධිගමහෙතුතාය වෙදිතබ්බා. **අඤ්ඤෙනපි ආකාරෙනාති** ''විවෙකනිස්සිත''න්තිආදිආකාරතො අඤ්ඤෙන ''රාගවිනයපරියොසාන''න්තිආදිනා ආකාරෙන.

සූරියපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. එකධම්මපෙය්‍යාලවග්ගාදිවණ්ණනා

63-138. **තථා තථා වුත්තෙ බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයවසෙන කථිතො,** තස්මා ''වුත්තො එව අත්ථො, කස්මා පුන වුත්තො''ති න චොදෙතබ්බං.

එකධම්මපෙය්‍යාලවග්ගාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අප්පමාදපෙය්‍යාලවග්ගො

1. තථාගතසුත්තවණ්ණනා

139. **කාරාපකඅප්පමාදො** නාම ''ඉමෙ අකුසලා ධම්මා පහාතබ්බා, ඉමෙ කුසලා ධම්මා උප්පාදෙතබ්බා''ති වුත්තවජ්ජෙතබ්බවජ්ජනසම්පාදෙතබ්බසම්පාදනවසෙන පවත්තො අප්පමාදො. **එසාති** අප්පමාදො. **ලොකියොව. න** ලොකුත්තරො. **අයන්ති එසාති** ච අප්පමාදමෙව වදති. **තෙසන්ති** චතුභූමකධම්මානං. **පටිලාභකට්ඨෙනාති** පටිලාභාපනට්ඨෙන.

තථාගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පදසුත්තවණ්ණනා

140. **ජඞ්ගලානන්ති** ජඞ්ගලවාසීනං. **ජඞ්ගල**-සද්දො චෙත්ථ ථද්ධභාවසාමඤ්ඤෙන පථවීපරියායො, න අනුපට්ඨානවිදූරදෙසවාචී. තෙනාහ – **''පථවීතලවාසීන''**න්ති. පදානං වුච්චමානත්තා **''සපාදකපාණාන''**න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. **සමොධානන්ති** අන්තොගධභාවං. තෙනාහ – **''ඔධානං උපක්ඛෙප''**න්ති, උපනෙත්වා පක්ඛිපිතබ්බන්ති අත්ථො.

පදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-10. කූටසුත්තාදිවණ්ණනා

141-148. වස්සිකාය පුප්ඵං **වස්සිකං** යථා ''ආමලකියා ඵලං ආමලක''න්ති. **මහාතලස්මින්ති** උපරිපාසාදෙ. **''යානි කානිචී''**ති පදෙහි ඉතරානි සමානාධිකරණානි භවිතුං යුත්තානීති **''පච්චත්තෙ සාමිවචන''**න්ති වත්වා තථා විභත්තිවිපරිණාමො කතො. **''තන්තාවුතාන''**න්ති පදං නිද්ධාරණෙ සාමිවචනන්ති තත්ථ ''වත්ථානී''ති වචනසෙසෙන අත්ථං දස්සෙතුං **''අථ වා''**තිආදි වුත්තං.

කූටසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අප්පමාදවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බලකරණීයවග්ගො

1. බලසුත්තවණ්ණනා

149. කම්මානියෙව **කම්මන්තා** යථා සුත්තන්තා. **අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගන්ති** එත්ථ නානන්තරියකතාය විපස්සනාපි ගහිතා එව හොතීති වුත්තං **"සහවිපස්සන"**න්ති.

2. බීජසුත්තවණ්ණනා

150. පඤ්චවිධම්පි සමූහට්ඨෙන **බීජගාමො නාම. තදෙවාති** මූලබීජාදි **එව. සම්පන්නන්ති** සහජාතමූලවන්තං. **නීලභාවතො පට්ඨායාති** නීලභාවාපත්තිතො පට්ඨාය.

3. නාගසුත්තවණ්ණනා

151. **බලං ගාහෙන්තීති** අත්තනො සරීරබලං ගාහෙන්ති. තං පන නාගානං බලප්පත්ති එවාති ආහ – **"බලං ගණ්හන්තී"**ති. **සම්භෙජ්ජමුඛද්වාරන්ති** මහාසමුද්දෙන සම්භෙදගතමහානදීනං මුඛද්වාරං. **නාගා කායං වඩ්ඪෙන්තීති**ආදි යස්මා ච භගවතා උපමාවසෙන ආහතං, තස්මා **එවමෙව ඛොති එත්ථා**තිආදිනා උපමං සංසන්දති. **ආගතෙසූති**ආදීසු තීසු පදෙසු භාවෙනභාවලක්ඛණෙ.

5. කුම්භසුත්තවණ්ණනා

153. **න පතිආවමතීති** ච නිකුජ්ජිතභාවෙන උදකවමනො සටො, න තං පුන මුඛෙන ගණ්හාති. තෙනාහ **"න අන්තො පවෙසෙතී"**ති.

7. ආකාසසුත්තවණ්ණනා

155. **තෙනෙතං වුත්තන්ති** තෙන අරියමග්ගස්ස ඉජ්ඣනෙන එතෙසං සබ්බෙසං බොධිපක්ඛියධම්මානං ඉජ්ඣනං වුත්තං.

8-9-10. පඨමමෙඝසුත්තාදිවණ්ණනා

156-158. **පංසුරජොජල්ලන්ති** භූමිරෙණුසහජාතමලං. **වාණිජකොපමෙති** වාණිජකොපමපඨමසුත්තෙ වාපි.

11-12. ආගන්තුකසුත්තාදිවණ්ණනා

159-160. සහවිපස්සනස්ස අරියමග්ගස්ස භාවනාය ඉජ්ඣනෙන **එතං** අභිඤ්ඤාපරිඤ්ඤෙය්‍යාදිධම්මානං අභිඤ්ඤාපරිජානනාදීනං ඉජ්ඣනං **වුත්තං** ඛත්තියාදීනං විසයආදිකං කරොන්තස්ස කථාය සජ්ජිතත්තා.

බලකරණීයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. එසනාවග්ගො

1. එසනාසුත්තවණ්ණනා

161. **කාමානන්ති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමානං. කිලෙසකාමොපි හි කාමිතන්ති පරිකප්පිතෙන විධිනා ච අධිකරාගෙහි එසනීයො. **භවානන්ති** තිණ්ණං ගතීනං. දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස නිමිත්තභාවතො මිච්ඡාදිට්ඨි ''බ්‍රහ්මචරිය''න්ති අධිප්පෙතා.

2-11. විධාසුත්තාදිවණ්ණනා

162-171. සෙය්‍යොහමස්මීතිආදිනා තංතංවිභාගෙන ධීයන්ති විධීයන්තීති **විධා,** මානකොට්ඨාසා, මානට්ඨපනා වා. **නීහනන්තීති** විබාධෙන්ති.

එසනාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ඔඝවග්ගො

1-2. ඔඝසුත්තාදිවණ්ණනා

172-173. වට්ටෙ ඔහනන්ති ඔසීදාපෙන්තීති **ඔඝා. රූපාරූපභවෙති** රූපභවෙ ච අරූපභවෙ ච රූපාරූපතණ්හොපනිස්සයා රූපාරූපාවචරකම්මනිබ්බත්තා ඛන්ධා. යොජනට්ඨෙන **යොගො.**

3-4. උපාදානසුත්තාදිවණ්ණනා

174-175. කාමනවසෙන උපාදියනතො **කාමුපාදානං**. තෙනාහ **"කාමග්ගහණ"**න්ති. **නාමකායස්සාති** වෙදනාදීනං චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං. **ඝටනපබන්ධනකිලෙසොති** හෙතුනා ඵලස්ස කම්මවට්ටස්ස විපාකවට්ටෙන දුක්ඛප්පබන්ධසඞ්ඛාතස්ස ඝටනස්ස සම්බජ්ඣනස්ස නිබ්බත්තකකිලෙසො. **අන්තග්ගාහිකදිට්ඨී** සස්සතුච්ඡෙදගාහො.

උපාදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. අනුසයසුත්තාදිවණ්ණනා

176-181. **ථාමගතට්ඨෙනාති** සත්තසන්තානෙ ථිරභාවූපගමනභාවෙන. **ථාමගතන්ති** ච අඤ්ඤෙහි අසාධාරණො කාමරාගාදීනංයෙව ආවෙණිකො සභාවො දට්ඨබ්බො. **කාමරාගොවාති** කාමරාගො එව අප්පහීනො. සො සති පච්චයලාභෙ උප්පජ්ජනාරහතාය සන්තානෙ අනුසෙතීති **අනුසයො. සෙසෙසුපීති** පටිඝානුසයාදීසු. ඔරම්භාගො වුච්චති කාමධාතු රූපාරූපභාවතො හෙට්ඨාභූතත්තා. තත්ථ පවත්තියා පච්චයභාවතො **ඔරම්භාගියානි** යථා ''පච්ඡියො ගොදූහකො''ති. සංයොජෙන්තීති **සංයොජනානි,** හෙට්ඨා විය අත්ථො වත්තබ්බො. **උද්ධම්භාගො** මහග්ගතභාගො, තස්ස හිතානීති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා න වුත්තන්ති අධිප්පායො.

අනුසයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඔඝවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මග්ගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තං

1. පබ්බතවග්ගො

1.හිමවන්තසුත්තවණ්ණනා

182. බුජ්ඣති චතුසච්චං අරියසාවකො එතායාති **බොධං,** ධම්මසාමග්ගී, අරියසාවකො පන චතුසච්චං බුජ්ඣතීති **බොධි. අඞ්ගාති** කාරණා. යාය ධම්මසාමග්ගියාති සම්බන්ධො. තණ්හාවසෙන **පතිට්ඨානං,** දිට්ඨිවසෙන **ආයූහනා.** සස්සතදිට්ඨියා **පතිට්ඨානං,** උච්ඡෙදදිට්ඨියා **ආයූහනා.** ලීනවසෙන **පතිට්ඨානං,** උද්ධච්චවසෙන **ආයූහනා.** කාමසුඛානුයොගවසෙන **පතිට්ඨානං,** අත්තකිලමථානුයොගවසෙන **ආයූහනා. ඔඝතරණසුත්තවණ්ණනායං** (සං. නි. 1.1) –

> ‘‘කිලෙසවසෙන පතිට්ඨානං, අභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා. තණ්හාදිට්ඨීහි පතිට්ඨානං, අවසෙසකිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙහි ආයූහනා, සබ්බාකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන පතිට්ඨානං, සබ්බලොකියකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා’’ති –

වුත්තෙසු පකාරෙසු ඉධ අවුත්තානං වසෙන වෙදිතබ්බො. **කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහතීති** එතෙන සිඛාපත්තවිපස්සනාසහගතානම්පි සතිආදීනං බොජ්ඣඞ්ගභාවං දස්සෙති. **චත්තාරීති**ආදිනා මග්ගඵලෙන සහගතානං. සත්තහි බොජ්ඣඞ්ගෙහි භාවිතෙහි සච්චපටිවෙධො හොතීති කථමිදං ජානිතබ්බන්ති චොදනං සන්ධායාහ **‘‘යථාහා’’**තිආදි. **ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො වියාති** එතෙන බොධිබොජ්ඣඞ්ගසද්දානං සමුදායාවයවවිසයතං දස්සෙති. **සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො වියාති** එතෙන පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවං දස්සෙති.

බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං ‘‘කාරණත්ථො අඞ්ගසද්දො’’ති. බුජ්ඣතීති බොධි, බොධියා එව අඞ්ගාති **බොජ්ඣඞ්ගාති** වුත්තං **‘‘බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා’’**ති. විපස්සනාදීනං කාරණානං බුජ්ඣිතබ්බානං සච්චානං අනුරූපං පච්චක්ඛභාවෙන පටිමුඛං අවිපරීතං සම්මා බුජ්ඣන්තීති එවං වත්ථුවිසෙසදීපකෙහි උපරිමග්ගෙහි අනුබුජ්ඣන්තීතිආදිනා වුත්තබොධිසද්දෙහි නිප්පදෙසෙන වුත්තං ‘‘බුජ්ඣනතාසාමඤ්ඤෙන සඞ්ගණ්හාතී’’ති. එත්ථ ච ලීනපතිට්ඨාන-කාමසුඛල්ලිකානුයොග-උච්ඡෙදාභිනිවෙසානං ධම්මවිචය-වීරියපීතිපධාන-ධම්මසාමග්ගී පටිපක්ඛො. උද්ධච්චායූහනඅත්තකිලමථානුයොග-සස්සතාභිනිවෙසානං පස්සද්ධිසමාධි-උපෙක්ඛාපධාන-ධම්මසාමග්ගී පටිපක්ඛො. සති පන උභයත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. තථා හි සා සබ්බත්ථිකා වුත්තා.

සං-සද්දො පසංසායං. පුනදෙව සුන්දරො ච අත්ථොපීති ආහ **‘‘පසත්ථො සුන්දරො ච බොජ්ඣඞ්ගො’’**ති. **අභිනිබ්බත්තෙතීති** අභිවිසිට්ඨභාවෙන නිබ්බත්තෙති සවිසෙසභාවං වදති. **‘‘එකෙ වණ්ණයන්තී’’**ති වත්වා තත්ථ යථාවුත්තවිවෙකත්තයතො අඤ්ඤං විවෙකද්වයං උද්ධරිත්වා දස්සෙතුං **‘‘තෙ හී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඣානක්ඛණෙ තාව කිච්චතො වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං, විපස්සනාක්ඛණෙ අජ්ඣාසයතො පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතං භාවෙතීති. තෙනාහ – ‘‘අනුත්තරං විමොක්ඛං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමී’’ති. තත්ථ තත්ථ නිච්ඡයතාය කසිණජ්ඣානග්ගහණෙන අනුප්පාදානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං.

හිමවන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කායසුත්තවණ්ණනා

183. තිට්ඨන්ති එතෙනාති ඨිති, කාරණං. කම්මඋතුචිත්තාහාරසඤ්ඤිතො චතුබ්බිධො පච්චයො ඨිති එතස්සාති **පච්චයට්ඨිතිකො.** ආහාරපච්චයසද්දා හි එකත්ථා. **සුභම්පීති** කාමච්ඡන්දො පච්චයො, අසුභෙ සුභාකාරෙන පවත්තනතො සුභන්ති වුච්චති. තෙන කාරණෙන පවත්තනකස්ස අඤ්ඤස්ස කාමච්ඡන්දස්ස නිමිත්තත්තා **සුභනිමිත්තන්ති. සුභස්සාති** යථාවුත්තස්ස සුභස්ස. **ආරම්මණම්පීති** සුභාකාරෙන, ඉට්ඨාකාරෙන වා ගය්හමානං රූපාදිආරම්මණම්පි සුභනිමිත්තං වුත්තාකාරෙන. **අනුපායමනසිකාරොති** ආකඞ්ඛිතස්ස හිතසුඛස්ස අනුපායභූතො මනසිකාරො, තතො එව **උප්පථමනසිකාරොති** අයොනිසොමනසිකාරො. **තස්මින්ති** යථානිද්ධාරිතෙ කාමච්ඡන්දභූතෙ තදාරම්මණභූතෙ ච දුවිධෙපි සුභනිමිත්තෙ. අට්ඨකථායං පන ‘‘සුභාරම්මණෙ’’ඉච්චෙව වුත්තං. **අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තන්තිආදීති** ආදි-සද්දෙන කාමච්ඡන්දනීවරණස්ස ආහාරදස්සනපාළි උත්තානාති කත්වා වුත්තං – **‘‘එවං සබ්බනීවරණෙසු යොජනා වෙදිතබ්බා’’**ති.

පටිඝොපි පටිඝනිමිත්තං පුරිමුප්පන්නස්ස පච්ඡා උප්පජ්ජනකස්ස නිමිත්තභාවතො. **පටිඝාරම්මණං** නාම එකූනවීසති ආඝාතවත්ථුභූතා සත්තසඞ්ඛාරා. **අරතීති** පන්තසෙනාසනාදීසු අරමණං . **උක්කණ්ඨිතාති** උක්කණ්ඨභාවො. **පන්තෙසූති** දූරෙසු, විවිත්තෙසු වා. **අධිකුසලෙසූති** සමථවිපස්සනාධම්මෙසු. **අරති** රතිපටිපක්ඛො. **අරතිතාති**

අරමණාකාරො. **අනභිරතීති** අනභිරතභාවො. **අනභිරමණාති** අනභිරමණාකාරො. **උක්කණ්ඨිතාති** උක්කණ්ඨනාකාරො. **පරිතස්සිතාති** උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා.

ආගන්තුකං, න සභාවසිද්ධං. **කායාලසියන්ති** නාමකායෙ අලසභාවො. **සම්මොහවිනොදනියං** පන ‘‘තන්දීති ජාතිආලසිය’’න්ති වුත්තං. **වදතීති** එතෙන අතිසීතාදිපච්චයා සඞ්කොචාපත්තිං දස්සෙති. **යං සන්ධාය වුත්තං** කිලෙසවත්ථුවිභඞ්ගෙ (විභ. අට්ඨ. 857). **තන්දීති** ජාතිආලසියං. **තන්දියනාති** තන්දියනාකාරො. **තන්දිමනකතාති** තන්දියා අභිභූතචිත්තතා. අලසස්ස භාවො **ආලස්‍යං.** ආලස්‍යායනාකාරො **ආලස්‍යායනා.** ආලස්‍යායිතස්ස භාවො **ආලස්‍යායිතත්තං.** ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං.

කිලෙසවසෙනාති සම්මොහවසෙන. **කායවිනමනාති** කායස්ස විරූපතො නමනා. **ජම්භනාති** ඵන්දනා. පුනප්පුනං ජම්භනා **විජම්භනා. ආනමනාති** පුරතො නමනා. **විනමනාති** පච්ඡතො නමනා. **සන්නමනාති** සමන්තතො නමනා. **පණමනාති** යථා හි තන්තතො උට්ඨිතපෙසකාරො කිඤ්චිදෙව උපරිට්ඨිතං ගහෙත්වා උජුං කායං උස්සාපෙති, එවං කායස්ස උද්ධං ඨපනා. **බ්‍යාධියකන්ති** උප්පන්නබ්‍යාධිතා. ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායඵන්දනමෙව කථිතං (විභ. අට්ඨ. 858).

භත්තපරිළාහොති භත්තවසෙන පරිළාහුප්පත්ති. **භුත්තාවිස්සාති** භුත්තවතො. **භත්තමුච්ඡාති** භත්තගෙලඤ්ඤං. අතිභුත්තපච්චයා හි මුච්ඡාපත්තො විය හොති. **භත්තකිලමථොති** භුත්තපච්චයා කිලන්තභාවො. **භත්තපරිළාහොති** භත්තදරථො. කුච්ඡිපූරං භුත්තවතො හි පරිළාහුප්පත්තියා උපහතින්ද්‍රියො විය හොති, කායො ඛිජ්ජති. **කායදුට්ඨුල්ලන්ති** භුත්තභත්තං නිස්සාය කායස්ස අකම්මඤ්ඤතා.

චිත්තස්ස ලීයනාකාරොති ආරම්මණෙ චිත්තස්ස සඞ්කොචප්පත්ති. **චිත්තස්ස අකල්‍යතාති** චිත්තස්ස ගිලානභාවො. **ගිලානොති** අකල්ලකො වුච්චති. තථා චාහ ‘‘නාහං, භන්තෙ, අකල්ලකො’’ති. **අකම්මඤ්ඤතාති** චිත්තගෙලඤ්ඤසඞ්ඛාතො අකම්මඤ්ඤනාකාරො. **ඔලීයනාති** ඔලීයනාකාරො. ඉරියාපථිකම්පි චිත්තං යස්ස වසෙන ඉරියාපථං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො ඔලීයති, තස්ස තං ආකාරං සන්ධාය වුත්තං **‘‘ඔලීයනා’’**ති. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. **ලීනන්ති** අවිප්ඵාරිකතාය සඞ්කොචප්පත්තං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරනිද්දෙසා. **ථීනන්ති** අවිප්ඵාරිකතාය අනුස්සාහනා අසඞ්ගහනසඞ්ගහනං. ථීයනාකාරො **ථීයනා. ථියිතත්තන්ති** ථියිතස්ස ආකාරො, අවිප්ඵාරිකතාති අත්ථො.

චෙතසො අවූපසමොති චිත්තස්ස අවූපසන්තතා අසන්නිසින්නභාවො. තෙනාහ – **‘‘අවූපසන්තාකාරො’’**ති. **අත්ථතො පනෙතන්ති** ස්වායං අවූපසන්තාකාරො වික්ඛෙපසභාවත්තා වික්ඛෙපහෙතුතාය ච අත්ථතො එතං උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙව.

විචිකිච්ඡාය ආරම්මණධම්මා නාම ‘‘බුද්ධෙ කඞ්ඛතී’’තිආදිනා ආගතඅට්ඨකඞ්ඛාවත්ථුභූතා ධම්මා. යස්මා විචිකිච්ඡා බ්‍යාපාදාදයො විය අනු අනු උග්ගහණපච්චයා උප්පජ්ජති, තස්මා කඞ්ඛාට්ඨානීයං ආරම්මණමෙව දස්සිතං ‘‘විචිකිච්ඡාය ආරම්මණධම්මා’’ති. යස්මා පුරිමුප්පන්නා විචිකිච්ඡා පච්ඡා විචිකිච්ඡාය පච්චයො හොති, තස්මා විචිකිච්ඡාපි විචිකිච්ඡාට්ඨානීයධම්මා වෙදිතබ්බා. තත්‍රායං වචනත්ථො – තිට්ඨන්ති පවත්තන්ති එත්ථාති ඨානීයා, විචිකිච්ඡා එව ඨානීයා **විචිකිච්ඡාට්ඨානීයා.** අට්ඨකථායං පන ආරම්මණස්සපි තත්ථ විසෙසපච්චයතං උපාදාය **‘‘කාමච්ඡන්දො විචිකිච්ඡාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා ආරම්මණෙන කථිතා’’**ති වුත්තං. සුභනිමිත්තස්ස හි පච්චයභාවමත්තං සන්ධායෙතං වුත්තං, තථාපි යථා ‘‘පටිඝම්පි පටිඝනිමිත්ත’’න්ති කත්වා ‘‘බ්‍යාපාදො උපනිස්සයෙන කථිතො’’ති වුත්තං, එවං සුභම්පි සුභනිමිත්තන්ති කත්වා කාමච්ඡන්දො උපනිස්සයෙන කථිතොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. **සෙසා** ථිනමිද්ධඋද්ධච්චකුක්කුච්චානි. තත්ථ ථිනමිද්ධං අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතාදිවසෙන පච්චයො, තථා උද්ධච්චකුක්කුච්චන්ති. උභයෙසම්පි උපනිස්සයකොටියා පච්චයභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ **‘‘සහජාතෙන ච උපනිස්සයෙන චා’’**ති.

යස්මා සති නාම ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’තිආදිනා තෙසං තෙසං ධම්මානං අනුස්සරණවසෙන වත්තති, තස්මා තෙ ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා නාම. ලොකුත්තරධම්මෙ ච අනුස්සවාදිවසෙන ගහෙත්වා තථා පවත්තතෙව. තෙන වුත්තං **‘‘සතියා’’**තිආදි.

කොසල්ලං වුච්චති පඤ්ඤා, තතො උප්පන්නා **කොසල්ලසම්භූතා. අනවජ්ජසුඛවිපාකාති** අනවජ්ජා හුත්වා සුඛවිපාකා විපච්චනකා. පදද්වයෙන පච්චයතො සභාවතො කිච්චතො ඵලතො කුසලධම්මං දස්සෙති. අකුසලනිද්දෙසෙපි එසෙව නයො. **සාවජ්ජාති** ගාරය්හා. **අනවජ්ජාති** අගාරය්හා. **හීනා** ලාමකා. **පණීතා** සෙට්ඨා. **කණ්හා** කාළකා අසුද්ධා. **සුක්කා** ඔදාතා සුද්ධා . **පටිභාග-**සද්දො පඨමෙ විකප්පෙ සදිසකොට්ඨාසත්ථො, දුතියෙ පටිපක්ඛකොට්ඨාසත්ථො, තතියෙ නිග්ගහෙතබ්බපටිපක්ඛකොට්ඨාසත්ථො දට්ඨබ්බො.

කුසලකිරියාය ආදිකම්මභාවෙන පවත්තවීරියං ධිතිසභාවතාය ධාතූති වුත්තන්ති ආහ **"ආරම්භධාතූති පඨමාරම්භවීරිය"**න්ති. ලද්ධාසෙවනං වීරියං බලප්පත්තං හුත්වා පටිපක්ඛං විධමතීති ආහ – **"නික්කමධාතූති කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා තතො බලවතර"**න්ති. අධිමත්තාධිමත්තතරානං පටිපක්ඛධම්මානං විධමනසමත්ථං පටුපටුතරාදිභාවප්පත්තං හොතීති ආහ – **"පරක්කමධාතූති පරං පරං ඨානං අක්කමනතාය තතොපි බලවතර"**න්ති.

තිට්ඨති පවත්තති එත්ථාති ඨානීයා. ආරම්මණධම්මා, පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස ඨානීයාති **පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයාති "පීතියා ආරම්මණධම්මා"**ති වුත්තං. යස්මා අපරාපරුප්පත්තියා පීතිපි තථා වත්තබ්බතං ලභතීති වුත්තං විසුද්ධිමග්ගෙ ''පීතියා එව තං නාම''න්ති. **දරථපස්සද්ධීති** දරථො කිලෙසපරිළාහො, සො පස්සම්භති එතායාති දරථපස්සද්ධි, කායපස්සද්ධියා වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයස්ස විය රූපකායස්සපි පස්සම්භනං හොති, චිත්තපස්සද්ධියා චිත්තස්සෙව පස්සම්භනං, තතො එවෙත්ථ භගවතා ලහුතාදීනං විය දුවිධතා වුත්තා. තථා සමාහිතාකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා ගය්හමානො සමථොව **සමථනිමිත්තං,** තස්ස ආරම්මණභූතං පටිභාගනිමිත්තම්පි. විවිධං අග්ගං එතස්සාති බ්‍යග්ගො, වික්ඛෙපො. තථා හි සො අනවට්ඨානරසො භන්තතාපච්චුපට්ඨානො වුත්තො. එකග්ගභාවතො බ්‍යග්ගපටිපක්ඛොති **අබ්‍යග්ගො,** සමාධි, සො එව නිමිත්තන්ති පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ **"තස්සෙව වෙවචන"**න්ති.

යො ආරම්මණෙ ඉට්ඨානිට්ඨාකාරං අනාදියිත්වා ගහෙතබ්බො මජ්ඣත්තාකාරො, යො ච පුබ්බෙ උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාවසෙන උප්පන්නො මජ්ඣත්තාකාරො, දුවිධොපි සො උපෙක්ඛාය ආරම්මණධම්මොති අධිප්පෙතොති ආහ – **"අත්ථතො පන මජ්ඣත්තාකාරො උපෙක්ඛාට්ඨානීයා ධම්මාති වෙදිතබ්බො"**ති. **ආරම්මණෙන කථිතා** ආරම්මණස්සෙව තෙසං විසෙසපච්චයභාවතො. **සෙසාති** වීරියාදයො චත්තාරො ධම්මා. තෙසඤ්හි උපනිස්සයොව සාතිසයො ඉච්ඡිතබ්බොති.

කායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සීලසුත්තවණ්ණනා

184. **ඛීණාසවස්ස ලොකුත්තරං සීලං** නාම මග්ගඵලපරියාපන්නා සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා සීලලක්ඛණප්පත්තා තදඤ්ඤෙ චෙතනාදයො. **ලොකියං** පන කිරියාබ්‍යාකතචිත්තපරියාපන්නං චාරිත්තසීලං, වාරිත්තසීලස්ස පන සම්භවො එව නත්ථි විරමණවසෙන පවත්තියා අභාවතො. ''පුබ්බභාගසීලං ලොකියසීල''න්ති කෙචි.

චක්ඛුදස්සනන්ති චක්ඛූහි දස්සනං. **ලක්ඛණස්ස දස්සනන්ති** සභාවධම්මානං සඞ්ඛතානං පච්චත්තලක්ඛණස්ස ඤාතපරිඤ්ඤාය, අනිච්චාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස තීරණපරිඤ්ඤාය දස්සනං. පජහන්තොපි හි තෙ පහාතබ්බාකාරතො පස්සති නාම. නිබ්බානස්ස තථලක්ඛණං මග්ගඵලෙහි දස්සනං, තං පන **පටිවිජ්ඣනං**. ඣානෙන පථවීකසිණාදීනං, අභිඤ්ඤාහි රූපානං දස්සනම්පි **ඤාණදස්සනමෙව. චක්ඛුදස්සනං අධිප්පෙතං** සවනපයිරුපාසනානං පරතො ගහිතත්තා. **පඤ්හපයිරුපාසනන්ති** පඤ්හපුච්ඡනවසෙන පයිරුපාසනං අඤ්ඤකම්මත්ථාය උපසඞ්කමනස්ස කෙවලං උපසඞ්කමනෙනෙව ජොතිතත්තා.

අරියානං අනුස්සති නාම ගුණවසෙන, තත්ථාපි ලද්ධඔවාදාවජ්ජනමුඛෙන යථාභූතසීලාදිගුණානුස්සරණන්ති දස්සෙතුං **"ඣානවිපස්සනා"**තිආදි වුත්තං. **අඤ්ඤෙසංයෙව සන්තිකෙති** අරියෙහි අඤ්ඤෙසං සාසනිකානංයෙව සන්තිකෙ. තෙනාහ – **"අනුපබ්බජ්ජා නාමා"**ති. **අඤ්ඤෙසූති** සාසනිකෙහි අඤ්ඤෙසු තාපසපරිබ්බාජකාදීසු. තත්ථ හි පබ්බජ්ජා අරියානං අනුපබ්බජ්ජා නාම න හොතීති වුත්තං.

සතසහස්සමත්තා අහෙසුං සමන්තපාසාදිකත්තා මහාථෙරස්ස. **ලඞ්කාදීපෙති** නිස්සයසීසෙන නිස්සිතසල්ලක්ඛණං. න හි පබ්බජ්ජා දීපපටිලද්ධා, අථ ඛො දීපනිවාසිආචරියපටිලද්ධා. **මහින්ද...පෙ.... පබ්බජන්ති නාම** තස්ස පරිවාරතාය පබ්බජ්ජායාති.

සරතීති තං ඔවාදානුසාසනිධම්මං චින්තෙති චිත්තෙ කරොති. **විතක්කාහතං කරොතීති** පුනප්පුනං පරිවිතක්කනෙන තදත්ථං විතක්කනිප්ඵාදිතං කරොති. **ආරද්ධො හොතීති** සම්පාදිතො හොති. තං පන සම්පාදනං පාරිපූරි එවාති ආහ **"පරිපුණ්ණො හොතී"**ති. **තත්ථාති** යථාවුත්තෙ ධම්මෙ. **ඤාණචාරවසෙනාති** ඤාණස්ස පවත්තනවසෙන. **තෙසං තෙසං ධම්මානන්ති** තස්මිං තස්මිං ඔවාදධම්මෙ ආගතානං රූපාරූපධම්මානං. **ලක්ඛණන්ති** විසෙසලක්ඛණං සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච. **පවිචිනතීති** ''ඉදං රූපං එත්තකං රූප''න්තිආදිනා විචයං ආපජ්ජති. **ඤාණඤ්ච රොපෙතීති** ''අනිච්චං චලං පලොකං පභඞ්ගු''තිආදිනා ඤාණං පවත්තෙති. **වීමංසනං...පෙ.... ආපජ්ජතීති** රූපසත්තකාරූපසත්තකක්කමෙන විපස්සනං පච්චක්ඛතො විය අනිච්චතාදීනං දස්සනං සම්මසනං ආපජ්ජති.

උභයම්පෙතන්ති ඵලානිසංසාති වුත්තද්වයං. **අත්ථතො එකං** පරියායසද්දත්තා. **පටිකච්චාති** පගෙව. **මරණකාලෙති** මරණකාලසමීපෙ. සමීපත්ථෙ හි ඉදං භුම්මන්ති ආහ **"මරණස්ස ආසන්නකාලෙ"**ති.

සො තිවිධො හොති ඤාණස්ස තික්ඛමජ්ඣමුදුභාවෙන. තෙනාහ **“කප්පසහස්සායුකෙසූ”**තිආදි. **උපහච්චපරිනිබ්බායී නාම** ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායනතො. **යත්ථ කත්ථචීති** අවිහාදීසු යත්ථ කත්ථචි. **සප්පයොගෙනාති** විපස්සනාඤාණසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතෙන පයොගෙන, සහ විපස්සනාපයොගෙනාති අත්ථො. සුද්ධාවාසභූමියං උද්ධංයෙව මග්ගසොතො එතස්සාති **උද්ධංසොතො.** පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨභවං ගච්ඡතීති **අකනිට්ඨගාමී.**

අවිහාදීසු වත්තමානොපි එකංසතො උද්ධංගමනාරහො පුග්ගලො අකනිට්ඨගාමී එව නාමාති වුත්තං **“එකො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්ච හොන්තී”**ති. **තෙසන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. උද්ධංසොතභාවතො යදිපි හෙට්ඨිමාදීසුපි අරියභූමි නිබ්බත්තතෙව, තථාපි තත්ථ භූමීසු ආයුං අග්ගහෙත්වා අකනිට්ඨභවෙ ආයුවසෙනෙව සොළසකප්පසහස්සායුකතා දට්ඨබ්බා. ‘‘සත්ත ඵලා සත්තානිසංසා පාටිකඞ්ඛා’’ති වුත්තත්තා **“අරහත්තමග්ගස්ස පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣඞ්ගා කථිතා”**ති වුත්තං. සත්තන්නම්පි සහභාවො ලබ්භතීති **“අපුබ්බං අචරිමං එකචිත්තක්ඛණිකා”**ති වුත්තං. තයිදං පාළියං තත්ථ තත්ථ ‘‘තස්මිං සමයෙ’’ති ආගතවචනෙන විඤ්ඤායති, බොජ්ඣඞ්ගානං පන නානාසභාවත්තා **“නානාලක්ඛණා”**ති වුත්තං.

සීලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වත්ථසුත්තවණ්ණනා

185. **“සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො”ති එවං චෙ මය්හං හොතීති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො නාම සෙට්ඨො උත්තමො පවරො, තස්මාහං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසීසෙන ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා විහරිස්සාමීති එවං චෙ මය්හං පුබ්බභාගෙ හොතීති අත්ථො. **“අප්පමාණො”ති එවං මය්හං හොතීති** ස්වායං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, සබ්බසො පමාණකරකිලෙසාභාවතො අප්පමාණධම්මාරම්මණතො ච අප්පමාණොති එවං මය්හං අන්තොසමාපත්තියං අසම්මොහවසෙන හොති. **සුපරිපුණ්ණොති** භාවනාපාරිපූරියා සුට්ඨු පරිපුණ්ණොති එවං මය්හං අන්තොසමාපත්තියං අසම්මොහවසෙන හොතීති. **තිට්ඨතීති** යථාකාලපරිච්ඡෙදසමාපත්තියා අවට්ඨානෙන තප්පරියාපන්නතාය සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො තිට්ඨති පටිබන්ධවසෙන. **උප්පාදං අනාවජ්ජිතත්තාති** උප්පාදස්ස අනාවජ්ජනෙන අසමන්නාහාරෙන. උප්පාදසීසෙන චෙත්ථ උප්පාදවන්තොව සඞ්ඛාරා ගහිතා. **අනුප්පාදන්ති** නිබ්බානං උප්පාදාභාවතො උප්පාදවන්තෙහි ච විනිස්සටත්තා. **පවත්තන්ති** විපාකප්පවත්තං. **අප්පවත්තන්ති** නිබ්බානං තප්පටික්ඛෙපතො. **නිමිත්තන්ති** සබ්බසඞ්ඛාරනිමිත්තං. **අනිමිත්තන්ති** නිබ්බානං. **සඞ්ඛාරෙති** උප්පාදාදිඅනාමසනෙන කෙවලමෙව සඞ්ඛාරගහණං. **විසඞ්ඛාරන්ති** නිබ්බානං. **ආවජ්ජිතත්තා** ආවජ්ජිතකාලතො පට්ඨාය ආරබ්භ පවත්තියා **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො තිට්ඨති. අට්ඨහාකාරෙහීති** අට්ඨහි කාරණෙහි. **ජානාතීති** සමාපත්තිතො වුට්ඨිතකාලෙ පජානාති. **අට්ඨහාකාරෙහීති** උප්පාදාවජ්ජනාදීහි චෙව අනුප්පාදාවජ්ජනාදීහි ච වුත්තාකාරවිපරීතෙහි අට්ඨහි ආකාරෙහි **චවන්තං** සමාපත්තිවසෙන අනවට්ඨානතොපි ගච්ඡන්තං **චවතීති** ථෙරො **පජානාතීති.**

ඵලබොජ්ඣඞ්ගාති ඵලසමාපත්තිපරියාපන්නා බොජ්ඣඞ්ගා. කිං පන තෙ විසුං විසුං පවත්තන්තීති ආහ **“යදා හී”**තිආදි. **සීසං කත්වාති** පධානං සෙට්ඨං කත්වා. **තදන්වයාති** තදනුගතා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං අනුගච්ඡනකා. තඤ්ච ඛො තථා කත්වා ධම්මං පච්චවෙක්ඛණවසෙන. කෙචි පන ‘‘තං පච්චවෙක්ඛණාදිකං කත්වා’’ති වදන්ති.

වත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

186. **බොධායාති** එත්ථ බොධො නාම බුජ්ඣනං, තං පන කිස්ස කෙනාති පුච්ඡන්තො **“කිං බුජ්ඣනත්ථායා”**ති වත්වා තං දස්සෙන්තො **“මග්ගෙනා”**තිආදිමාහ. මග්ගෙන නිබ්බානං බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති, පච්චවෙක්ඛණාය කතකිච්චතං බුජ්ඣනත්ථාය සංවත්තන්ති, පඨමවිකප්පෙ සච්ඡිකිරියාභිසමයො එව දස්සිතොති තෙන අතුට්ඨෙ **“මග්ගෙන වා”**ති දුතියවිකප්පමාහ. **විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතන්ති** පදෙහි සබ්බං මග්ගකිච්චං තස්ස ඵලඤ්ච දස්සිතං. **නිරොධනිස්සිතන්ති** ඉමිනා නිබ්බානසච්ඡිකිරියා. **කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චතීති**ආදිනා කිලෙසප්පහානං. **විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොතීති**ආදිනා පච්චවෙක්ඛණා දස්සිතා.

භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. කුණ්ඩලියසුත්තාදිවණ්ණනා

187-188. නිබද්ධවාසවසෙන ආරාමෙ නිසීදනසීලොති **ආරාමනිසාදී.** පරිසං ඔගාළ්හො හුත්වා චරතීති **පරිසාවචරොති** ආහ – **“යො පනා”**තිආදි. **එවන්ති** ඉමිනාකාරෙන. **ගහණන්ති** නිග්ගහණං. තෙන පුච්ඡාපදස්ස අත්ථං විවරති. **නිබ්බෙඨනන්ති** නිග්ගහනිබ්බෙඨනං. තෙන විස්සජ්ජනපදස්ස අත්ථං විවරති. **ඉමිනා නයෙනාති** එතෙන

‘‘ඉතිවාදො’’ති එත්ථ ඉති-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙති. උපාරම්භාධිප්පායො වදති එතෙනාති **වාදො,** දොසො. **ඉතිවාදො හොතීති** එවං ඉමස්ස උපරි වාදාරොපනං හොති. **ඉතිවාදප්පමොක්ඛොති** එවං තතො පමොක්ඛො හොති . එවං වාදප්පමොක්ඛානිසංසං පරෙහි ආරොපිතදොසස්ස නිබ්බෙඨනවසෙන දස්සෙත්වා ඉදානි දොසපවෙදනවසෙන දස්සෙතුං **‘‘අයං පුච්ඡාය දොසො’’**තිආදි වුත්තං.

එත්තකං ඨානන්තිආදිතො පට්ඨාය යාව ‘‘තීණි සුචරිතානී’’ති එත්තකං ඨානං. **ඉමං දෙසනන්ති** ‘‘ඉන්ද්‍රියසංවරො ඛො’’තිආදිනයප්පවත්තං ඉමං දෙසනං. **නාභිජ්ඣායතීති** න අභිජ්ඣායති. **නාභිහංසතීති** න අභිතුස්සති. **ගොචරජ්ඣත්තෙ ඨිතං හොතීති** කම්මට්ඨානාරම්මණෙ සමාධානවසෙන ඨිතං හොති අවට්ඨිතං. තෙනාහ **‘‘සුසණ්ඨිත’’**න්ති. **සුසණ්ඨිතන්ති** සම්මා අවික්ඛෙපවසෙන ඨිතං. **කම්මට්ඨානවිමුත්තියාති** කම්මට්ඨානානුයුඤ්ජනවසෙන පටිපක්ඛතො නීවරණතො විමුත්තියා. සුට්ඨු විමුත්තන්ති **සුවිමුත්තං. තස්මිං** අමනාපරූපදස්සනෙ **න මඞ්කු** විලක්ඛො න හොති. **කිලෙසවසෙන** දොසවසෙන. **අට්ඨිතචිත්තො** අථද්ධචිත්තො. කොධවසෙන හි චිත්තං ථද්ධං හොති, න මුදුකං. **අදීනමානසොති** දොමනස්සවසෙන යො දීනභාවො, තදභාවෙන නිද්දොසමානසො. **අබ්‍යාපන්නචිත්තොති** බ්‍යාපජ්ජාභාවෙන සීතිභූතචිත්තො.

ඉමෙසු ඡසු ද්වාරෙසු අට්ඨාරස දුච්චරිතානි හොන්ති පච්චෙකං කායවචීමනොදුච්චරිතභෙදෙන. තානි විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙති** නයදානමත්තමෙතං. තෙන ‘‘අනිට්ඨාරම්මණෙ ආපාථගතෙ දොසං උප්පාදෙන්තස්සා’’තිආදිනා තිවිධදුච්චරිතං නීහරිත්වා වත්තබ්බං, තථා ‘‘මජ්ඣත්තාරම්මණෙ මොහං උප්පාදෙන්තස්සා’’තිආදිනා ච. මනොදුච්චරිතාදිසාමඤ්ඤෙන පන තීණියෙව දුච්චරිතානි හොන්තීති වෙදිතබ්බං.

පඤ්ඤත්තිවසෙනාති වත්ථුං අනාමසිත්වා පිණ්ඩගහණමුඛෙන කෙවලං පඤ්ඤත්තිවසෙනෙව. **භාවනාපටිසඞ්ඛානෙති** භාවනාසිද්ධෙ පටිසඞ්ඛානෙ, භාවනාය පටිසඞ්ඛානෙ වාති අත්ථො. **ඉමානීති** යථාවුත්තානි ඡද්වාරාරම්මණානි. **දුච්චරිතානීති** දුච්චරිතකාරණානි. අප්පටිසඞ්ඛානෙ ඨිතස්ස දුච්චරිතානි සුචරිතානි කත්වා. **පරිණාමෙතීති** පරිවත්තෙති දුච්චරිතානි තත්ථ අනුප්පාදෙත්වා සුචරිතානි උප්පාදෙන්තො. **එවන්ති** වුත්තප්පකාරෙන. **ඉන්ද්‍රියසංවරො…පෙ…. වෙදිතබ්බො** ඉන්ද්‍රියසංවරසම්පාදනවසෙන තිණ්ණං සුචරිතානං සිජ්ඣනතො. තෙනාහ **‘‘එත්තාවතා’’**තිආදි. **එත්තාවතාති** ආදිතො පට්ඨාය යාව ‘‘තීණි සුචරිතානි පරිපූරෙන්තී’’ති පදං, එත්තාවතා. **සීලානුරක්ඛකං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලන්ති** චතුපාරිසුද්ධිසීලස්ස අනුරක්ඛකං ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං කථිකං. කථං පන තදෙව තස්ස අනුරක්ඛකං හොතීති? අපරාපරුප්පත්තියා උපනිස්සයභාවතො.

තීණි සීලානීති ඉන්ද්‍රියසංවර-ආජීවපාරිසුද්ධි-පච්චයසන්නිස්සිත-සීලානි. **ලොකුත්තරමිස්සකාති** ලොකියාපි ලොකුත්තරාපි හොන්තීති අත්ථො. **සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානන්ති** ලොකුත්තරානං සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං. **මූලභූතා සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා,** තෙ සන්ධාය වුත්තං ‘‘චත්තාරො ඛො, කුණ්ඩලිය, සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලීකතා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ පරිපූරෙන්තී’’ති. **තෙපීති** යථාවුත්තසතිපට්ඨානා. **සතිපට්ඨානමූලකා බොජ්ඣඞ්ගාති** ලොකියසතිපට්ඨානමූලකා බොජ්ඣඞ්ගාව. **පුබ්බභාගාවාති** එත්ථ කෙචි ‘‘පුබ්බභාගා වා’’ති පාඨං කත්වා ‘‘පුබ්බෙව ලොකුත්තරා පුබ්බභාගා වා’’ති අත්ථං වදන්ති. **විජ්ජාවිමුත්තිමූලකාති** ‘‘සත්ත ඛො, කුණ්ඩලිය, බොජ්ඣඞ්ගා භාවිතා බහුලීකතා විජ්ජාවිමුත්තිං පරිපූරෙන්තී’’ති එවං වුත්තා බොජ්ඣඞ්ගා ලොකුත්තරාව විජ්ජාවිමුත්තිසහගතභාවතො.

කුණ්ඩලියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උපවානසුත්තවණ්ණනා

189. **පච්චත්තන්ති** කරණනිද්දෙසො අයන්ති ආහ – **‘‘අත්තනාවා’’**ති. **කුරුමානොයෙවාති** උප්පාදෙන්තො **එව. කම්මට්ඨානවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තන්ති** කම්මට්ඨානමනසිකාරෙන නීවරණානං දූරීභාවතො තෙහි සුට්ඨු විමුත්තං. **අත්ථං කරිත්වාති** භාවනාමනසිකාරං උත්තමං කත්වා. ‘‘මහා වත මෙ අයං අත්ථො උප්පන්නො’’ති **අත්ථිකො හුත්වා.**

9. පඨමඋප්පන්නසුත්තවණ්ණනා

190. **තථාගතස්ස පාතුභාවාති**ආදිනා බුද්ධුප්පාදකාලෙ එව බොජ්ඣඞ්ගරතනපටිලාභොති දස්සෙති.

පබ්බතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගිලානවග්ගො

1-3. පාණසුත්තාදිවණ්ණනා

192-194. **යෙසන්ති** යෙසං සත්තානං. **චත්තාරො ඉරියාපථා අත්ථි** ලබ්භන්ති තදුපගසරීරාවයවලාභෙන. **එතන්ති** ''චත්තාරො ඉරියාපථෙ කප්පෙන්තී''ති එතං වචනං. ''විවෙකනිස්සිත''න්තිආදිවචනතො **''සහවිපස්සනකෙ මග්ගබොජ්ඣඞ්ගෙ''**ඉච්චෙව වුත්තං. **දුතියතතියානි උත්තානත්ථානෙව** හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා.

4-10. පඨමගිලානසුත්තාදිවණ්ණනා

195-201. **විසුද්ධං අහොසි** විසභාගධාතුක්ඛොභං වූපසමෙන්තං. තෙනාහ – **''පොක්ඛරපත්තෙ ...පෙ.... විනිවත්තිත්වා ගතො''**ති. **එසෙව නයො** පාළිතො අත්ථතො ච චතුත්ථෙන පඤ්චමඡට්ඨානං සමානත්තා. **විසරුක්ඛවාතසම්ඵස්සෙනාති** විසරුක්ඛසන්නිස්සිතවාතසම්ඵස්සෙන. **මන්දසීතජරොති** මුදුකො සීතජරො. **සෙසන්ති** වුත්තාවසෙසං. **සබ්බත්ථාති** සත්තමාදීසු චතූසු.

ගිලානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උදායිවග්ගො

1-2. බොධායසුත්තාදිවණ්ණනා

202-203. **කිත්තකෙන නු ඛො** කාරණෙන **බුජ්ඣනකඅඞ්ගා නාම වුච්චන්ති** බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඞ්ගාති වත්තබ්බතං ලභන්ති. **මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා** සහවිපස්සනා මග්ගබොජ්ඣඞ්ගා කථිතාති කත්වා. **ධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතො** ගණනාමත්තෙන පරිච්ඡින්දිත්වා වුත්තත්තා න භූමන්තරපරිච්ඡෙදො, විපස්සනාදිපරිච්ඡෙදො වා.

3-5. ඨානියසුත්තාදිවණ්ණනා

204-206. කාමරාගෙන ගධිතබ්බට්ඨානභූතා කාමරාගට්ඨානියාති ආහ **''ආරම්මණධම්මාන''**න්ති. ''මනසිකාරබහුලීකාරා''ති වුත්තත්තා **''ආරම්මණෙනෙව කථිත''**න්ති වුත්තං. **වුත්තපරිච්ඡෙදොති** එතෙන න කෙවලං ආරම්මණවසෙනෙව, අථ ඛො උපනිස්සයවසෙනපෙත්ථ අත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙති. පඨමවග්ගස්ස හි දුතියෙ සුත්තෙ උපනිස්සයවසෙනෙව අත්ථො දස්සිතො. **මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා** අවිභාගෙනෙව කථිතත්තා. **අපරිහානියෙති** තීහි සික්ඛාහි අපරිහානාවහෙ.

6-7. තණ්හක්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

207-208. **''සො මං පුච්ඡිස්සතී''**ති අධිප්පායෙන **භගවතා ඔසාපිතදෙසනං. පත්ථටත්තා** භාවනාපාරිපූරියා විත්ථාරිතං ගතත්තා. **මහන්තභාවන්ති** භාවනාවසෙනෙව මහත්තං ගතත්තා. තතො එව **වඩ්ඪිතප්පමාණා.** නීවරණවිගමෙ සම්භවතො පච්චයතො බ්‍යාපාදො විගතො හොතීති ආහ – **''නීවරණානං දූරීභාවෙන බ්‍යාපාදවිරහිතත්තා''**ති. **තණ්හාමූලකන්ති** තණ්හාපච්චයං. යඤ්හි තණ්හාසහගතං අසහගතම්පි තණ්හං උපනිස්සාය නිප්ඵන්නං, සබ්බං තං තණ්හාමූලකං. **පහීයති** අනුප්පාදප්පහානෙන. **තණ්හාදීනංයෙව ඛයා,** න තෙසං සඞ්ඛාරානං ඛයා. **එතෙහි** තණ්හක්ඛයාදිපදෙහි.

8. නිබ්බෙධභාගියසුත්තවණ්ණනා

209. නිබ්බිජ්ඣන්තීති නිබ්බෙධා, නිබ්බිජ්ඣනධම්මා ධම්මවිනයාදයො, තප්පරියාපන්නතාය නිබ්බෙධභාගෙ ගතො නිබ්බෙධභාගියො, තං **නිබ්බෙධභාගියං**. තෙනාහ **''නිබ්බිජ්ඣනකොට්ඨාසිය''**න්ති. **භාවෙත්වා යීතෙන** චිත්තෙන. විපස්සනාමග්ගම්පි ගහෙත්වා **''මග්ගබොජ්ඣඞ්ගා මිස්සකා''**ති වුත්තා. **තෙහීති** බොජ්ඣඞ්ගෙහි **භාවිතං** චිත්තං. **තෙ වා** බොජ්ඣඞ්ගෙ **භාවෙත්වා යීතං චිත්තං** නාම ඵලචිත්තං, තස්මා **නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව. තම්පීති** ඵලචිත්තම්පි මග්ගානන්තරතාය **මග්ගනිස්සිතං කත්වා මිස්සකමෙව කථෙතුං වට්ටති** ''බොධාය සංවත්තන්තී''ති වුත්තත්තා.

9. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

210. **සංයොජනසඞ්ඛාතා විනිබන්ධාති** කාමරාගාදිසංයොජනසඤ්ඤිතා බන්ධනා. **පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණාති** ගිලිත්වා විය පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණාකාරා.

10. උදායිසුත්තවණ්ණනා

211. බහුකතං වුච්චති බහුකාරො බහුමානො, නත්ථි එතස්ස බහුකතන්ති **අබහුකතො,** අකතබහුමානො. ධම්මො උප්පජ්ජමානො උක්කුජ්ජන්තො විය නිරුජ්ඣමානො අවකුජ්ජන්තො විය හොතීති වුත්තං **"උක්කුජ්ජං වුච්චති උදයො, අවකුජ්ජං වයො"**ති. **පරිවත්තෙන්තොති** අනිච්චාතිපි දුක්ඛාතිපි අනත්තාතිපි. ''එසො හි තෙ උදායි මග්ගො පටිලද්ධො, යො තෙ…පෙ…. තථත්තාය උපනෙස්සතී''ති පරියොසානෙ භගවතො වචනඤ්චෙත්ථ සාධකං දට්ඨබ්බං. **තෙන තෙනාකාරෙන විහරන්තන්ති** යෙන සම්මසනාකාරෙන විපස්සනාවිහාරෙන විහරන්තං. **තථාභාවායාති** ඛීණාසවභාවපච්චවෙක්ඛණාය. තෙනාහ – **"ඛීණා ජාතීති…පෙ…. තං දස්සෙන්තො එවමාහා"**ති.

උදායිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නීවරණවග්ගො

3-4. උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

214-215. **න ච පභාවන්තන්ති** න ච පභාසම්පන්නං. **පභිජ්ජනසභාවන්ති** තාපෙත්වා තාලනෙ පභඞ්ගුතං. **අවසෙසං ලොහන්ති** වුත්තාවසෙසං ජාතිලොහං, විජාතිලොහං, කිත්තිමලොහන්ති පභෙදං සබ්බම්පි ලොහං. **උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනාති** එත්ථ නනු ලොකියකුසලචිත්තස්සපි සුවිසුද්ධස්ස උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙන උපක්කිලෙසතාති? සච්චමෙතං, යස්මිං පන සන්තානෙ නීවරණානි ලද්ධපතිට්ඨානි, තත්ථ මහග්ගතකුසලස්සපි අසම්භවො, පගෙව ලොකුත්තරකුසලස්ස, පරිත්තකුසලං පන යථාපච්චයං උප්පජ්ජති. නීවරණෙහි වූපසන්තෙ සන්තානෙ උප්පත්තියා අපරිසුද්ධං හොති, උපක්කිලිට්ඨං නාම හොති, අපරිසුද්ධදීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලාදිසන්නිස්සයො දීපො විය, අපිච නිප්පරියායතො උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනෙව තෙසං උපක්කිලෙසතාති දස්සෙන්තො **"යදග්ගෙන හී"**තිආදිමාහ. ආරම්මණෙ වික්ඛිත්තප්පත්තිවසෙන **චුණ්ණවිචුණ්ණතා** වෙදිතබ්බා. **න ආවරන්තීති** කුසලධම්මෙ උප්පජ්ජිතුං අප්පදානවසෙන න ආවරන්ති, අථ ඛො තෙසං උප්පත්තියා හොන්ති. **න පටිච්ඡාදෙන්තීති** න විනන්ධන්ති. **චතුභූමකචිත්තස්සාති** චතුත්ථභූමකකුසලචිත්තස්ස අනුපක්කිලෙසා, තෙහි අකිලිස්සනතො.

8. ආවරණනීවරණසුත්තවණ්ණනා

219. **පඤ්ඤා දුබ්බලා හොති,** න බලවතී පටිපක්ඛෙන උපක්කිලිට්ඨභාවතො. තෙනාහ **"මන්දා අවිසදා"**ති.

පඤ්ච නීවරණා දූරෙ හොන්ති ආවරණාභාවතො. **තමෙව පීතින්ති** සප්පායධම්මසවනෙ උප්පන්නං පීතිං. තස්සා තදා උප්පන්නාකාරසල්ලක්ඛණෙන අවිජහන්තො පුනප්පුනං තස්සා නිබ්බත්තනෙන. තෙනාහ **"පඤ්ච නීවරණෙ වික්ඛම්භෙත්වා"**ති. **ඉදං සන්ධායාති** එත්තකෙ දිවසෙපි න විනස්සන්ති, සා ධම්මපීති ලද්ධපච්චයා හුත්වා විසෙසාවහාති ඉමමත්ථං සන්ධාය එතං ''ඉමස්ස පඤ්ච නීවරණා තස්මිං සමයෙ න හොන්තී''තිආදි වුත්තං. **පීතිපාමොජ්ජපක්ඛියාති** පීතිපාමොජ්ජපච්චයා. **නස්සන්තීති** නිරොධපච්චයවසෙන පවත්තනතො නස්සන්ති. සභාගපච්චයවසෙන **පුන උප්පජ්ජන්තාපි…පෙ…. වුච්චති** කිච්චසාධනවසෙන පවත්තනතො.

9. රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

220. **අභිරුහනකාති** සමීපරුක්ඛෙ අභිභවිත්වා රුහනකා. **අට්ඨිකච්ඡකොති** අට්ඨිබහුලකච්ඡකො. කපිට්ඨනසදිසඵලත්තා **කපිත්ථනොති** ලද්ධනාමො.

10. නීවරණසුත්තවණ්ණනා

221. **අන්ධභාවකරණා** පඤ්ඤාචක්ඛුස්ස විබන්ධනතො. තථා හි තෙ ''අචක්ඛුකරණා පඤ්ඤානිරොධිකා''ති වුත්තා. විහනති විබාධතීති **විඝාතො, දුක්ඛන්ති** ආහ **"විඝාතපක්ඛියාති දුක්ඛපක්ඛිකා"**ති. නිබ්බානත්ථාය න සංවත්තන්තීති **අනිබ්බානසංවත්තනිකා. මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගාව කථිතා** පුබ්බභාගිකානං කථිතත්තා.

නීවරණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චක්කවත්තිවග්ගො

1. විධාසුත්තවණ්ණනා

222. විධීයන්තීති **විධා,** මානාදිභාගා කොට්ඨාසාති ආහ **"තයො මානකොට්ඨාසා"**ති. **තථා තථා විදහනතොති** ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනා තෙන තෙනාකාරෙන විදහනතො ඨපනතො, ඨපෙතබ්බතො වා.

2. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

223. **සිරිසම්පත්තියා රාජති** දිප්පති සොභතීති **රාජා,** දානපියවචනඅත්ථචරියාසමානත්තතාසඞ්ඛාතෙහි **චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි. රඤ්ජෙතීති** රමෙති. **අබ්භුග්ගතායාති** උදීරිතා නිබ්බත්තිතො තත්ථ තත්ථ ගච්ඡනතො. **චක්කං වත්තෙතීති** චක්කරතනං පවත්තෙති. **දෙවට්ඨානන්ති** පූජනීයදෙවට්ඨානං. **චිත්තීකතට්ඨෙනාති** පූජනීයභාවෙන. **අග්ඝො නත්ථී** චිරකාලසම්භවපුඤ්ඤානුභාවසිද්ධරතනසබ්භාවතො. **අඤ්ඤෙහි** චක්කවත්තිනො පරිග්ගහභූතරතනෙහි. **ලොකෙති** මනුස්සලොකෙ. තෙන තදඤ්ඤලොකං නිවත්තෙති. **විජ්ජමානග්ගහණෙන** අතීතානාගතං නිවත්තෙති. **බුද්ධා ච කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති** චක්කවත්තිනොපි යෙභුය්‍යෙන තස්මිංයෙව උප්පජ්ජනතොති අධිප්පායො. **අනොමස්සාති** අලාමකස්ස උක්කට්ඨස්ස. **සෙසානි** රතනානි.

තත්‍රාති වාක්‍යොපඤ්ඤාසනෙ නිපාතො, තස්මිං පාතුභාවවචනෙ. **"අයුත්ත"**න්ති වත්වා තත්ථ අධිප්පායං විවරන්තො **"උප්පන්නං හී"**තිආදිමාහ. තෙහි රතනෙහි **චක්කවත්තනනියමාපෙක්ඛතාය** චක්කවත්තිවචනස්ස. **නියමෙනාති** එකන්තෙන. **වත්තබ්බතං ආපජ්ජති** භාවිනි භූතෙ විය උපචාරොති යථා – ''අගමා රාජගහං බුද්ධො''ති (සු. නි. 410). **ලද්ධනාමස්සාති** චක්කවත්තීති ලොකෙ ලද්ධසමඤ්ඤස්ස පත්ථනීයස්ස පුරිසවිසෙසස්ස. **මූලුප්පත්තිවචනතොපීති** ''චක්කවත්තිස්ස පාතුභාවා''ති එතස්ස පඨමුප්පත්තියා වචනතොපි. ඉදානි තමත්ථං විවරන්තො **"යො හී"**තිආදිමාහ. යො හි චක්කවත්තිරාජා, තස්ස උප්පත්තියා චක්කරතනස්ස උප්පජ්ජනතො චක්කවත්තීති එවං නාමං උප්පජ්ජති. ''චක්කං වත්තෙස්සතී''ති ඉදං පන නියාමං අනපෙක්ඛිත්වා තස්ස උප්පජ්ජතීති රතනානුප්පත්තිං ගහෙත්වා වුත්තනයතො සඤ්ඤා උප්පජ්ජති ''චක්කවත්තී''ති. **එකමෙවාති** චක්කරතනමෙව පඨමං පාතුභවති. යස්මිං භූතෙ රඤ්ඤො චක්කවත්තිසමඤ්ඤා, අථ පච්ඡා රතනානි පාතුභවන්තීති බහූනං පාතුභාවං උපාදාය **බහුලවචනතොපි එතං** ''චක්කවත්තිස්ස පාතුභාවා රතනානං පාතුභාවො''ති වුත්තං. **අයං** හෙතුකත්තුසඤ්ඤිතො අත්ථභෙදො. **පාතුභාවාති** පාතුභාවතො. පුඤ්ඤසම්භාරො භින්නසන්තානතාය **රතනානම්පි පරියායෙන උපනිස්සයහෙතූති** වුත්තං. **යුත්තමෙවෙතං** යථාවුත්තයුත්තියුත්තත්තා.

වත්තබ්බභූතො අධිප්පායො එතස්ස අත්ථීති අධිප්පායො, අත්ථනිද්දෙසො, සඞ්ඛෙපතො අධිප්පායො **සඞ්ඛෙපාධිප්පායො.** චක්කරතනානුභාවෙන චක්කවත්තිස්සරියස්ස සිජ්ඣනතො **"දාතුං සමත්ථස්සා"**ති වුත්තං. යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ පවත්තත්තා **යොජනප්පමාණං අන්ධකාරං.** අතිදීඝාතිරස්සතාදිං ඡබ්බිධං දොසං විවජ්ජෙත්වා ඨිතස්සාති වචනසෙසො.

සබ්බෙසං චතුභූමකධම්මානං පුරෙචරං කුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසනවසෙන පවත්තනතො. බුද්ධාදීහිපි අප්පහානීයතාය මහන්තධම්මසභාවත්තා ධම්මකායෙ ච ජෙට්ඨකට්ඨෙන **ධම්මකායූපපන්නං.** පඤ්ඤාපාසාදතාය වස්ස උපරිගතට්ඨෙන **අච්චුග්ගතං.** විත්ථතට්ඨෙන **විපුලං.** මහන්තතාය **මහන්තං.** අනාදිකාලභාවිතස්ස කිලෙසසන්තානස්ස ඛණෙනෙව විද්ධංසනතො **සීඝං ලහු ජවන්ති** පරියායා. බොජ්ඣඞ්ගධම්මපරියාපන්නත්තා හි වුත්තං **"එකන්ත-කුසලත්තා"**ති. සම්පයුත්තවසෙන පීතියා ආලොකවිද්ධංසනභාවවසෙනාති වුත්තං **"සහජාතපච්චයාදී"**තිආදි. **සබ්බසඞ්ගාහිකධම්මපරිච්ඡෙදොති** චතුභූමකත්තා සබ්බසඞ්ගාහකො බොජ්ඣඞ්ගධම්මපරිච්ඡෙදො කථිතො.

4-10. දුප්පඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා

225-231. එළං වුච්චති දොසො, එළෙන මූගො වියාති **එළමූගොති** ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **"මුඛෙන වාච"**න්තිආදිමාහ.

චක්කවත්තිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාකච්ඡවග්ගො

1. ආහාරසුත්තවණ්ණනා

232. **පුරිමනයතොති** ''සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයානං ධම්මාන''න්තිආදිනා ආගතනයතො. **එවන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන. සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච **සතිසම්පජඤ්ඤං.** සතිපධානං වා අභික්කන්තාදීසු සත්ථකභාවපරිග්ගණ්හකඤාණං **සතිසම්පජඤ්ඤං.** තං සබ්බත්ථ සතොකාරීභාවාවහත්තා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය සංවත්තති. යථා ච පච්චනීකධම්මප්පහානං අනුරූපධම්මදෙසනා ච අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය හොති, එවං සතිරහිතපුග්ගලවජ්ජනා සතොකාරීපුග්ගලසෙවනා ච තත්ථ ච යුත්තපයුත්තතා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **"සතිසම්පජඤ්ඤ"**න්තිආදිනා. **අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති.** තථා හි අරහාව ''සතිවෙපුල්ලප්පත්තො''ති වුච්චති.

ධම්මානං, ධම්මෙසු වා විචයො, සො එව හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සම්බොජ්ඣඞ්ගො, තස්ස **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස. පරිපුච්ඡකතාති** ආචරියං පයිරුපාසිත්වා පඤ්චපි නිකායෙ සහට්ඨකථාය පරියොගාහෙත්වා යං යං තත්ථ ගණ්ඨිට්ඨානං, තස්ස තස්ස ''ඉදං, භන්තෙ, කථං ඉමස්ස කො අත්ථො''ති එවං ඛන්ධාදීසු අත්ථපුච්ඡකභාවො. තෙනාහ **''ඛන්ධ...පෙ.... බහුලතා''**ති.

වත්ථුවිසදකිරියාති චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො සරීරං තප්පටිබද්ධානි ච චීවරාදීනි ඉධ ''වත්ථූනී''ති අධිප්පෙතානි, තානි යථා චිත්තස්ස සුඛාවහානි හොන්ති, තථා කරණං තෙසං විසදභාවකරණං. තෙන වුත්තං **''අජ්ඣත්තිකබාහිරාන''**න්තිආදි. **උස්සන්නදොසන්ති** වාතාදිඋස්සන්නදොසං. **සෙදමලමක්ඛිතන්ති** සෙදෙන චෙව ජල්ලිකාසඞ්ඛාතෙන සරීරමලෙන ච මක්ඛිතං. **ච**-සද්දෙන අඤ්ඤම්පි සරීරස්ස ච චිත්තස්ස ච පීළාවහං සඞ්ගණ්හාති. **සෙනාසනං වාති වා**-සද්දෙන පත්තාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අවිසදෙ** සති, විසයභූතෙ වා. කථං භාවනමනුයුත්තස්ස තානි විසයොති? අන්තරන්තරා පවත්තනකචිත්තුප්පාදවසෙන එවං වුත්තං. තෙ හි චිත්තුප්පාදා චිත්තෙකග්ගතාය ඉජ්ඣන්තියාපි අපරිසුද්ධභාවාය සංවත්තන්ති. **චිත්තචෙතසිකෙසු** නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු. **ඤාණම්පීති පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනෙ. තෙන න කෙවලං තං වත්ථුයෙව , අථ ඛො තස්මිං අපරිසුද්ධෙ ඤාණම්පි අපරිසුද්ධං හොතීති නිස්සයාපරිසුද්ධියා නිස්සිතාපරිසුද්ධි විය විසයස්ස අපරිසුද්ධතාය විසයීනං අපරිසුද්ධිං දස්සෙති අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච.

සමභාවකරණං කිච්චතො අනූනාධිකභාවකරණං. යථාපච්චයං සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං අධිමොක්ඛකිච්චස්ස පටුතරභාවෙන පඤ්ඤාය අවිසදතාය වීරියාදීනඤ්ච අනුබලප්පදානසිථිලතාදිනා **සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති**. තෙනාහ **''ඉතරානි මන්දානී''**ති. **තතොති** තස්මා සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවතො ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තා. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං **පග්ගහො,** පග්ගහකිච්චං කාතුං න සක්කොතීති සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අනිස්සජ්ජනං වා **උපට්ඨානං, වික්ඛෙපපටිපක්ඛො**. යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො **අවික්ඛෙපො**. රූපගතං විය චක්ඛුනා යෙන යාථාවතො විසයසභාවං පස්සති, තං **දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති** බලවතා සද්ධින්ද්‍රියෙන අභිභූතත්තා. සහජාතධම්මෙසු හි ඉන්දට්ඨං කරොන්තානං සහ පවත්තමානානං ධම්මානං එකරසතාවසෙනෙව අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤථා. **තස්මාති** වුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. **තන්ති** සද්ධින්ද්‍රියං.

ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති යස්ස සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස සාතිසයප්පවත්තියා සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තස්ස පච්චයපච්චයුප්පන්නතාදිවිභාගතො යාථාවතො වීමංසනෙන. එවඤ්හි එවංධම්මතානයෙන සභාවසරසතො පරිග්ගය්හමානෙ සවිප්ඵාරො අධිමොක්ඛො න හොති – ''අයං ඉමෙසං ධම්මානං සභාවො''ති පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස සාතිසයත්තා. ධුරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධාය බලවභාවෙ පඤ්ඤාය මන්දභාවො හොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ සද්ධාය මන්දභාවො හොති. තෙන වුත්තං – ''තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන... පෙ.... හාපෙතබ්බ''න්ති. **තථා අමනසිකරණෙනාති** යෙනාකාරෙන භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තෙනාකාරෙන භාවනං නානුයුඤ්ජනෙනාති වුත්තං හොති. ඉධ දුවිධෙන සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො අත්තනො වා පච්චයවිසෙසෙන කිච්චුත්තරියතො වීරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ පඨමවිකප්පෙ හාපනවිධි දස්සිතො, දුතියවිකප්පෙ පන යථා මනසිකරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන වීරියාදීනං පටුතරභාවාවහෙන මනසිකාරෙන සද්ධින්ද්‍රියං තෙහි සමතං කරොන්තෙන හාපෙතබ්බං. ඉමිනා නයෙන සෙසින්ද්‍රියෙසුපි හාපනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථූති සො හි ආයස්මා සද්ධාධිමුත්තො තත්ථ ච කතාධිකාරො සත්ථු රූපකායදස්සනෙ පසුතො එව හුත්වා විහරන්තො සත්ථාරා – ''කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන, යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සතී''තිආදිනා (සං. නි. 3.87) ඔවදියමානො කම්මට්ඨානෙ නියොජිතොපි තං අනනුයුඤ්ජන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපාතෙතුං පපාතට්ඨානං අභිරුහි. අථ නං සත්ථා යථානිසින්නොව ඔභාසවිස්සජ්ජනෙන අත්තානං දස්සෙත්වා –

> ''පාමොජ්ජබහුලො භික්ඛු, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ;
> අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඞ්ඛාරූපසමං සුඛ''න්ති. (ධ. ප. 381) –

ගාථං වත්වා ''එහි, වක්කලී''ති ආහ. සො තෙන වචනෙන අමතෙනෙව අභිසිත්තො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි, සද්ධාය බලවභාවතො විපස්සනාවීථිං නාරොහති. තං ඤත්වා භගවා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනාය කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා අදාසි. සො සත්ථාරා දින්නනයෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං – ''වක්කලිත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සන''න්ති. **එත්ථාති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තභාවෙ සෙසින්ද්‍රියානං සකිච්චාකරණෙ.

ඉතරකිච්චභෙදන්ති උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං. **පස්සද්ධාදීති ආදි**-සද්දෙන සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **හාපෙතබ්බන්ති** යථා සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන හායති, එවං වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධියාදිභාවනාය හායති සමාධිපක්ඛිකත්තා තස්සා. තථා හි සමාධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං

කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්තී වීරියාදිභාවනා විය වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛන්තී එකංසතො හාපෙති. තෙන වුත්තං ‘‘පස්සද්ධාදිභාවනාය හාපෙතබ්බ’’න්ති. **සොණත්ථෙරස්ස වත්ථූති** සුකුමාරසොණත්ථෙරස්ස වත්ථු. සො හි ආයස්මාපි සත්ථු සන්තිකා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සීතවනෙ විහරන්තො – ‘‘මම සරීරං සුඛුමාලං, න ච සක්කා සුඛෙනෙව සුඛං අධිගන්තුං, කායං කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො කාතබ්බො’’ති ඨානචඞ්කමනමෙව අධිට්ඨාය පධානමනුයුඤ්ජන්තො පාදතලෙසු ඵොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්හවීරියං කරොන්තො අච්චාරද්ධවීරියතාය විසෙසං පවත්තෙතුං නාසක්ඛි. සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා වීණොපමොවාදෙන ඔවදිත්වා වීරියසමතායොජනවිධිං දස්සෙන්තො කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා ගිජ්ඣකූටං ගතො. ථෙරොපි සත්ථාරා දින්නනයෙන වීරියසමතං යොජෙත්වා භාවෙන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තෙව පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං ‘‘සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බ’’න්ති. **සෙසෙසුපීති** සතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙසුපි.

සමතන්ති සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනූනානධිකභාවං, තථා සමාධිවීරියානඤ්ච. යථා හි සද්ධාපඤ්ඤානං විසුං විසුං ධුරියධම්මභූතානං කිච්චතො අඤ්ඤමඤ්ඤනාතිවත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතබ්බං. යතො තෙසං සමධුරතාය අප්පනා සම්පජ්ජති, එවං සමාධිවීරියානං කොසජ්ජුද්ධච්චපක්ඛිකානං සමතාය සති අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං අන්තද්වයපාතාභාවෙන සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣතීති. **බලවසද්ධොති**ආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස බ්‍යතිරෙකමුඛෙන සමත්ථනං. තස්සත්ථො – යො බලවතියා සද්ධාය සමන්නාගතො අවිසදඤාණො, සො මුධප්පසන්නො හොති, න අවෙච්චප්පසන්නො. තථා හි සො අවත්ථුස්මිං පසීදති, සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. **කෙරාටිකපක්ඛන්ති** සාඨෙය්‍යපක්ඛං භජති. සද්ධාහීනාය පඤ්ඤාය අතිධාවන්තො ‘‘දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගෙන විනා චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං හොතී’’තිආදීනි පරිකප්පෙති හෙතුපතිරූපකෙහි වඤ්චිතො, එවංභූතො ච ලූඛතක්කවිලුත්තචිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති, සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ **‘‘භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොතී’’**ති. යථා චෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමභාවො අත්ථාවහො, විසමභාවො අනත්ථාවහො, එවං සමාධිවීරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමභාවො අත්ථාවහො, ඉතරො අනත්ථාවහො, තථා සමභාවො අවික්ඛෙපාවහො, ඉතරො වික්ඛෙපාවහො. **කොසජ්ජං අභිභවති,** තෙන අප්පනං න පාපුණාතීති අධිප්පායො. එස නයො **උද්ධච්චං අභිභවතීති** එත්ථාපි. **තදුභයන්ති** සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. **සමං කාතබ්බන්ති** සමතං කාතබ්බං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. **එවන්ති** එවං සන්තෙ, සද්ධාය ථොකං බලවභාවෙ සතීති අත්ථො. **සද්දහන්තොති** ‘‘පථවී පථවීති මනසිකාරමත්තෙන කථං ඣානුප්පත්තී’’ති අචින්තෙත්වා ‘‘අද්ධා සම්මාසම්බුද්ධෙන වුත්තවිධි ඉජ්ඣතී’’ති සද්දහන්තො සද්ධං ජනෙන්තො. **ඔකප්පෙන්තොති** ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන අවකප්පෙන්තො පක්ඛන්දන්තො. **එකග්ගතා බලවතී වට්ටතී** සමාධිපධානත්තා ඣානස්ස. **උභින්නන්ති** සමාධිපඤ්ඤානං. සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිනො අධිමත්තතාය පඤ්ඤාය අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ **‘‘සමතායපී’’**ති, සමභාවෙනාපීති අත්ථො. **අප්පනාති** ලොකියඅප්පනා. තථා හි ‘‘හොතියෙවා’’ති සාසඞ්කං වදති, ලොකුත්තරප්පනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡිතා. යථාහ ‘‘සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී’’ති (අ. නි. 4.170). යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමානතං ඉච්ඡති, කථං සතීති ආහ – **‘‘සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටතී’’**ති. **සබ්බත්ථාති** ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙසු පඤ්චින්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛිකෙකදෙසෙ ගණ්හන්තො **‘‘සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන’’**න්ති ආහ. අඤ්ඤථා පීති ච ගහෙතබ්බා සියා. තථා හි **‘‘කොසජ්ජපක්ඛිකෙන සමාධිනා’’**ඉච්චෙව වුත්තං, න ච ‘‘පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී’’ති. **සාති** සති. සබ්බෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තොති **සබ්බකම්මිකො. තෙනාති** යෙන කාරණෙන සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා, තෙන **ආහ** අට්ඨකථායං. සබ්බත්ථ නියුත්තා **සබ්බත්ථිකා** , සබ්බෙන වා ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙන බොජ්ඣඞ්ගෙන අත්ථෙතබ්බා සබ්බත්ථියා, සබ්බත්ථියාව **සබ්බත්ථිකා. චිත්තන්ති** කුසලචිත්තං. තස්ස හි **සතිපටිසරණං** පරායණං අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ – **‘‘ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා’’**තිආදි.

ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාළ්හපඤ්ඤානන්ති පරියත්තිබාහුසච්චවසෙනපි ඛන්ධායතනාදීසු අප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං. බහුස්සුතසෙවනා හි සුතමයඤාණාවහා. තරුණවිපස්සනාසමඞ්ගීපි භාවනාමයඤාණෙ ඨිතත්තා එකංසතො පඤ්ඤවා එව නාම හොතීති ආහ – **‘‘සමපඤ්ඤාස...පෙ.... පුග්ගලසෙවනා’’**ති. ඤෙය්‍යධම්මස්ස ගම්භීරභාවවසෙන තප්පරිච්ඡෙදකඤාණස්ස ගම්භීරභාවගහණන්ති ආහ – **‘‘ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය’’**ති. තඤ්හි ඤෙය්‍යං තාදිසාය පඤ්ඤාය චරිතබ්බතො ගම්භීරඤාණචරියං, තස්සා වා පඤ්ඤාය තත්ථ පභෙදතො පවත්ති ගම්භීරඤාණචරියා, තස්සා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ **‘‘ගම්භීරපඤ්ඤාය පභෙදපච්චවෙක්ඛණා’’**ති. යථා සතිවෙපුල්ලප්පත්තො නාම අරහා එව, එවං සො එව පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තොපීති ආහ **‘‘අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතී’’**ති. වීරියාදීසුපි එසෙව නයොති.

‘‘තත්තං අයොඛිලං හත්ථෙ ගමෙන්තී’’තිආදිනා වුත්තපඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණා නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තස්ස සබ්බපඨමං කරොන්තීති **දෙවදූතසුත්තාදීසු** (ම. නි. 3.250), තස්සා ආදිතො වුත්තත්තා ච ආහ – **‘‘පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨායා’’**ති. **සකටවහනාදිකාලෙති** ආදි-සද්දෙන තදඤ්ඤමනුස්සෙහි තිරච්ඡානෙහි ච විබාධනීයකාලං සඞ්ගණ්හාති. **එකං බුද්ධන්තරන්ති** ඉදං අපරාපරං පෙතෙසු එව උප්පජ්ජනකසත්තවසෙන වුත්තං, එකච්චානං වා පෙතානං, එකච්චතිරච්ඡානානං විය තථා දීඝායුකතාපි සියාති තථා වුත්තං. තථා හි කාලො නාගරාජා චතුන්නං බුද්ධානං රූපදස්සාවී.

එවං ආනිසංසදස්සාවිනොති ‘‘වීරියායත්තො එව සකලලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමො’’ති එවං ආනිසංසදස්සනසීලස්ස. **ගමනවීථින්ති** සපුබ්බභාගං නිබ්බානගාමිනිං පටිපදං. සහ විපස්සනාය අරියමග්ගපටිපාටි, සත්තවිසුද්ධිපරම්පරා වා. සා හි වට්ටතො නියྱානාය ගන්තබ්බා පටිපදාති කත්වා ගමනවීථි නාම.

කායදළ්හීබහුලොති කායස්ස පොසනපසුතො. **පිණ්ඩන්ති** රට්ඨපිණ්ඩං. පච්චයදායකානං අත්තනි කාරස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා මහප්ඵලභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩාය භික්ඛාය පටිපූජනා **පිණ්ඩාපචායනා. නීහරන්තොති** පත්තත්ථවිකතො නීහරන්තො. **තං සද්දං සුත්වාති** තං උපාසිකාය වචනං පණ්ණසාලද්වාරෙ ඨිතොව පඤ්චාභිඤ්ඤතාය දිබ්බසොතෙන සුත්වාති වදන්ති. මනුස්සසම්පත්ති, දිබ්බසම්පත්ති , අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තීති **තිස්සො සම්පත්තියො. සිතං කරොන්තොවාති** ‘‘අකිච්ඡෙනෙව මයා වට්ටදුක්ඛං සමතික්කන්ත’’න්ති පච්චවෙක්ඛණාවසානෙ සඤ්ජාතපාමොජ්ජවසෙන සිතං කරොන්තො එව.

අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං කායස්ස පොසනබහුලානං යාවදත්ථං පරිභුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යාසුඛාදිං අනුයුඤ්ජන්තානං තිරච්ඡානකථිකානං දූරතොව වජ්ජනං **කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනා.** ‘‘දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය’’තිආදිනා භාවනාරම්භවසෙන ආරද්ධවීරියානං දළ්හපරක්කමානං කාලෙනකාලං උපසඞ්කමනා **ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා.** තෙනාහ **‘‘කුච්ඡිං පූරෙත්වා’’**තිආදි.

විසුද්ධිමග්ගෙ පන ‘‘ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා’’ති ඉදං ද්වයං න ගහිතං, ‘‘ථිනමිද්ධවිනොදනතා, සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණා’’ති ඉදං ද්වයං ගහිතං. තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතාය එව සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණා ගහිතා ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස වීරියායත්තතාදස්සනභාවතො. ථිනමිද්ධවිනොදනං තදධිමුත්තතාය ගහිතං, වීරියුප්පාදනෙ යුත්තපයුත්තස්ස ථිනමිද්ධවිනොදනං අත්ථතො සිද්ධමෙව. තත්ථ ථිනමිද්ධවිනොදනං කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජන-ආරද්ධවීරියපුග්ගල-සෙවන- තදධිමුත්තතාපටිපක්ඛවිධමන- පච්චයූපසංහාරවසෙන, අපායභයපච්චවෙක්ඛණාදයො සමුත්තෙජනවසෙන වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදකාති දට්ඨබ්බා.

බුද්ධානුස්සතියා උපචාරසමාධිනිට්ඨත්තා වුත්තං **‘‘යාව උපචාරා’’**ති. **සකලසරීරං ඵරමානොති** පීතිසමුට්ඨානෙහි පණීතරූපෙහි සකලසරීරං ඵරමානො. ධම්මසඞ්ඝගුණෙ අනුස්සරන්තස්සපි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජතීති යොජනා. එවං සෙසඅනුස්සතීසු පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණාය ච යොජෙතබ්බං තස්සාපි විමුත්තායතනභාවෙන තග්ගතිකත්තා. **එවරූපෙ කාලෙති** දුබ්භික්ඛභයාදීසූති වුත්තකාලෙ. **සමාපත්තියා...පෙ.... න සමුදාචරන්තීති** ඉදං උපසමානුස්සතියා වසෙන වුත්තං. සඞ්ඛාරානඤ්හි සප්පදෙසවූපසමෙපි නිප්පදෙසවූපසමෙ විය තත්ථ සපඤ්ඤාය පවත්තනතො භාවනාමනසිකාරො කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථො හුත්වා උපචාරසමාධිං ආවහන්තො තථාරූපපීතිසොමනස්සසමන්නාගතො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොතීති. පසාදනීයෙසු ඨානෙසු පසාදසිනෙහාභාවෙන සංසූචිතහදයතා ලූඛතා. සා ච තත්ථ ආදරගාරවාකරණෙන විඤ්ඤායතීති ආහ **‘‘අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලූඛභාවෙ’’**ති.

කායචිත්තදරථවූපසමලක්ඛණා පස්සද්ධි එව යථාවුත්තබොධිඅඞ්ගභූතො පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, තස්ස **පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස. පණීතභොජනසෙවනතාති** පණීතසප්පායභොජනසෙවනතා. උතුඉරියාපථසුඛග්ගහණෙහි සප්පායඋතුඉරියාපථං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. තඤ්හි තිවිධම්පි සප්පායං සෙවියමානං කායස්ස කල්ලතාපාදනවසෙන චිත්තස්ස කල්ලතං ආවහන්තං දුවිධායපි පස්සද්ධියා කාරණං හොති. සත්තෙසු ලබ්භමානං සුඛදුක්ඛං අහෙතුකන්ති අයමෙකො අන්තො, ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකන්ති අයං දුතියො, එතෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම යථාසකං කම්මුනා හොතීති අයං මජ්ඣිමා පටිපත්ති. මජ්ඣත්තො පයොගො යස්ස සො මජ්ඣත්තපයොගො, තස්ස භාවො **මජ්ඣත්තපයොගතා.** අයඤ්හි පහානසාරද්ධකායතා-සඞ්ඛාතපස්සද්ධකායතාය කාරණං හොන්තී පස්සද්ධිද්වයං ආවහති. එතෙනෙව සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජන-පස්සද්ධකායපුග්ගලසෙවනානං තදාවහනතා සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

වත්ථුවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා ච ‘‘පඤ්ඤාවහා’’ති වුත්තා. සමථාවහාපි තා හොන්ති සමථාවහභාවෙනෙව පඤ්ඤාවහත්තාති වුත්තං **‘‘වත්ථුවිසද...පෙ.... වෙදිතබ්බා’’**ති.

කරණකොසල්ලභාවනාකොසල්ලානං නානන්තරියභාවතො රක්ඛණකොසල්ලස්ස ච තංමූලකත්තා **‘‘නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා’’**ඉච්චෙව වුත්තං. **අතිසිථිලවීරියතාදීහීති** ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගමන්දතං අප්පමාදවෙකල්ලඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස පග්ගණ්හනන්ති** තස්ස ලීනස්ස චිත්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන ලයාපත්තිතො සමුට්ඨාපනං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුසමුට්ඨාපයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි චෙව

තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය, මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුන්ති. එවං, භන්තෙ''ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථ ච යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා, සා අනන්තරං විභාවිතා එව.

අච්චාරද්ධවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගබලවතං පමොදුප්පිලාවනඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස නිග්ගණ්හනන්ති** තස්ස උද්ධතස්ස චිත්තස්ස සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන උද්ධතාපත්තිතො නිසෙධනං. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

''යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුවූපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි චෙව තිණානි....පෙ.... පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති. එවං, භන්තෙ''ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනා වුත්තා එව, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස වුච්චමානා, ඉතරස්ස අනන්තරං වක්ඛති. **පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති** පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස අප්පභාවෙන. යථා හි දානං අලොභප්පධානං, සීලං අදොසප්පධානං, එවං භාවනා අමොහප්පධානා. තත්ථ යදා පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාවහා න හොති, අනභිසඞ්ඛතො විය ආහාරො පුරිසස්ස යොගිනො චිත්තස්ස අභිරුචිං න උප්පාදෙති, තෙන තං නිරස්සාදං හොති. තථා භාවනාය සම්මදෙව වීථිපටිපත්තියා අභාවෙන උපසමසුඛං න වින්දති, තෙනපි චිත්තං නිරස්සාදං හොති. තෙන වුත්තං **''පඤ්ඤාපයොග...පෙ.... නිරස්සාදං හොතී''**ති.

තස්ස සංවෙගුප්පාදනඤ්ච පසාදුප්පාදනඤ්ච තිකිච්ඡනන්ති තං දස්සෙන්තො **''අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනී''**තිආදිමාහ. තත්ථ ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං දුග්ගතියඤ්ච හොන්තීති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදිඛුප්පිපාසාදිඅඤ්ඤමඤ්ඤවිබාධනාදිහෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං. තයිදං සබ්බං තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නභවනිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ අනාගතෙ ච කාලෙ වට්ටමූලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානියෙව. යෙ පන සත්තා ආහාරූපජීවිනො තත්ථ ච උට්ඨානඵලූපජීවිනො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ජීවිකදුක්ඛං අට්ඨමං සංවෙගවත්ථු ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **අයං වුච්චති සමයෙ සම්පහංසනාති** අයං සම්පහංසිතබ්බසමයෙ වුත්තනයෙන සංවෙගජනනවසෙන චෙව පසාදුප්පාදනවසෙන ච සම්මදෙව පහංසනා, සංවෙගජනනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන භාවනාචිත්තස්ස තොසනාතිඅත්ථො.

සම්මාපටිපත්තිං ආගම්මාති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන සමථවීථිපටිපත්තියා ච සම්මදෙව භාවනාපටිපත්තිං ආගම්ම.

අලීනන්තිආදීසු කොසජ්ජපක්ඛිකානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය **අලීනං,** උද්ධච්චපක්ඛිකානං අනධිමත්තතාය **අනුද්ධතං,** පඤ්ඤාපයොගසම්පත්තියා උපසමසුඛාධිගමෙන ච **අනිරස්සාදං,** තතො එව ආරම්මණෙ **සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නඤ්ච.** තත්ථ අලීනතාය පග්ගහෙ, අනුද්ධතාය ච නිග්ගහෙ, අනිරස්සාදතාය සම්පහංසනෙ න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති. අලීනානුද්ධච්චතාහි ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං, අනිරස්සාදතාය සමථවීථිපටිපන්නං, සමප්පවත්තියා වා අලීනං අනුද්ධතං, සමථවීථිපටිපත්තියා අනිරස්සාදන්ති දට්ඨබ්බං. **අයං වුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතාති** අයං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බසමයෙ චිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාවටතාසඞ්ඛාතං පටිපක්ඛං අභිභුය්‍ය උපෙක්ඛනා වුච්චති. **එසාති** සමාධිබොජ්ඣඞ්ගො අනුප්පන්නො උප්පජ්ජති. **අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතීති** එතෙන නිප්පරියායතො සමාධිවෙපුල්ලප්පත්තොපි අරහා එවාති දස්සෙති.

අනුරොධවිරොධපහානවසෙන මජ්ඣත්තභාවො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස කාරණං තස්මිං සති සිජ්ඣනතො, අසති ච අසිජ්ඣනතො, සො ච මජ්ඣත්තභාවො විසයවසෙන දුවිධොති ආහ **''සත්තමජ්ඣත්තතා සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතා''**ති. තදුභයවසෙන චස්ස විරුජ්ඣනං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය එව දූරීකතන්ති අනුරුජ්ඣනස්සෙව පහානවිධිං දස්සෙන්තො **''සත්තමජ්ඣත්තතා''**තිආදිමාහ. තථා හිස්ස සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනං ''උප්පත්තියා කාරණ''න්ති වුච්චති. උපෙක්ඛාය හි විසෙසතො රාගො පටිපක්ඛො, තතො රාගබහුලස්ස පුග්ගලස්ස උපෙක්ඛා ''විසුද්ධිමග්ගො''ති වුච්චති. **ද්වීහාකාරෙහීති** කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං අත්තසුඤ්ඤතාපච්චවෙක්ඛණන්ති ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි. **ද්වීහෙවාති** අවධාරණං සඞ්ඛාරසහිතාය සඞ්ඛ්‍යාසමානතාය දස්සනත්ථං. සඞ්ඛ්‍යා එව හෙත්ථ සමානං, න සඞ්ඛෙය්‍යං සබ්බථා සමානන්ති. **අස්සාමිකභාවො** අනත්තනියතා. සති හි අත්තනි තස්ස කිඤ්චනභාවෙන චීවරං අඤ්ඤං වා කිඤ්චි අත්තනියං නාම සියා,

සො පන කොචි නත්ථෙවාති අධිප්පායො. **අනද්ධනියන්ති**, න අද්ධානක්ඛමං, න චිරට්ඨායි ඉත්තරං අනිච්චන්ති අත්ථො. **තාවකාලිකන්ති** තස්සෙව වෙවචනං.

මමායතීති මමත්තං කරොති. මමාති තණ්හාය පරිග්ගය්හ තිට්ඨති. **ධනායන්තාති** ධනං දබ්බං කරොන්තා. **අස්සාති** උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස **අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොති**. තථා හි අරහතො එව ඡළඞ්ගුපෙක්ඛානිප්ඵත්ති.

අසුභාරම්මණා ධම්මාති අසුභප්පකාරා අසුභජ්ඣානස්ස ආරම්මණභූතා ධම්මා. කාමං ඉන්ද්‍රියබද්ධාපි කෙසාදයො අසුභප්පකාරා එව, විසෙසතො පන ජිගුච්ඡිතබ්බෙ ජිගුච්ඡාවහෙ ගණ්හන්තො **"දසා"**ති ආහ. යථා මනසිකරොතො සභාවසරසතො තත්ථ අසුභසඤ්ඤා සන්තිට්ඨති, තථා පවත්තො මනසිකාරො **උපායමනසිකාරො**. අසුභෙ අසුභපටික්කූලාකාරස්ස උග්ගණ්හනං, යථා වා තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, තථා මනසිකාරො අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො. උපචාරප්පනාවහාය අසුභභාවනාය අනුයුඤ්ජනා **අසුභභාවනානුයොගො.**

මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං සුට්ඨු සුසංවරණෙ සති අවසරං අලභන්තො කාමච්ඡන්දො පහීයතෙව, තථා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො මිතාහාරස්ස ථිනමිද්ධාභිභවාභාවා ඔතාරං අලභමානො කාමච්ඡන්දො පහීයති. යො පන ආහාරෙ පටික්කූලසඤ්ඤං තබ්බිපරිණාමස්ස තදාධාරස්ස තස්ස ච උදරියභූතස්ස අතිවිය ජෙගුච්ඡතං, කායස්ස ච ආහාරට්ඨිතිකතං සම්මදෙව ජානාති, සො සබ්බසො භොජනෙ පමාණස්ස ජානනෙන විසෙසතො **භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ** නාම. තස්ස කාමච්ඡන්දො පහීයතෙව, අට්ඨකථායං පන අප්පාහාරතංයෙව දස්සෙතුං **"චතුන්න"**න්තිආදි වුත්තං. **අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරො** දන්තට්ඨිදස්සාවී. **පහීනස්සාති** වික්ඛම්භනවසෙන පහීනස්ස. අභිධම්මපරියායෙන සබ්බොපි ලොභො කාමච්ඡන්දනීවරණන්ති **"අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො"**ති වුත්තං.

මෙජ්ජති හිතඵරණවසෙන සිනිය්හතීති මිත්තො, හිතෙසී පුග්ගලො, තස්මිං මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසාති මෙත්තා, හිතෙසිතා. සා එව පටිපක්ඛතො චෙතසො විමුත්තීති **මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති**. තත්ථ මෙත්තායනස්ස සත්තෙසු හිතඵරණස්ස උප්පාදනං පවත්තනං **මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො**. තෙනාහ **"ඔදිස්සකා"**තිආදි.

තත්ථ අත්තපියසහායමජ්ඣත්තවෙරිවසෙන **ඔදිස්සකතා**. සීමාසම්භෙදෙ කතෙ **අනොදිස්සකතා**. එකාදිදිසාඵරණවසෙන දිසාඵරණතා මෙත්තාය උග්ගණ්හනෙ වෙදිතබ්බා. **උග්ගහො** යාව උපචාරා දට්ඨබ්බො. උග්ගහිතාය ආසෙවනා **භාවනා,** සබ්බා ඉත්ථියො පුරිසා අරියා අනරියා දෙවා මනුස්සා විනිපාතිකාති සත්තොධිකරණවසෙන පවත්තා සත්තවිධා, අට්ඨවීසතිවිධා වා, දසහි දිසාහි දිසොධිකරණවසෙන පවත්තා දසවිධා, එකෙකාය දිසාය සත්තාදිඉත්ථාදිඅවෙරාදිභෙදෙන අසීතාධිකචතුසතප්පභෙදා ච **ඔධිසොඵරණමෙත්තා**. සබ්බෙ සත්තා, පාණා, භූතා, පුග්ගලා, අත්තභාවපරියාපන්නාති එතෙසං වසෙන පඤ්චවිධා. එකෙකස්මිං අවෙරා හොන්තු, අබ්‍යාපජ්ජා, අනීඝා, සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූති චතුධා පවත්තියා වීසතිවිධා **අනොධිසොඵරණමෙත්තා,** තං සන්ධායාහ – **"ඔධිසො…පෙ…. භාවෙන්තස්සපී"**ති. **ත්වං එතස්සාති**ආදිනා කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං දස්සෙති . **පටිසඞ්ඛානෙ ඨිතස්සාති** කොධෙ යථාවුත්තස්ස ආදීනවස්ස තප්පටිපක්ඛතො අකොධෙ මෙත්තාය ආනිසංසස්ස ච පටිසඞ්ඛානෙ සම්මදෙව ජානනෙ. **සෙවන්තස්සාති** භජන්තස්ස **බ්‍යාපාදො පහීයති**.

අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහොති ආහාරස්ස අධිකභොජනෙ ථිනමිද්ධස්ස නිමිත්තග්ගාහො, ''එත්තකෙ භුත්තෙ ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති, එත්තකෙ නො''ති ථිනමිද්ධස්ස කාරණාකාරණග්ගාහොති අත්ථො. **දිවා සූරියාලොකන්ති** දිවා ගහිතනිමිත්තං සූරියාලොකං, රත්තියං මනසිකරොන්තස්සපීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධුතඞ්ගානං වීරියනිස්සිතත්තා වුත්තං **"ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපී"**ති.

කුක්කුච්චම්පි කතාකතානුසොචනවසෙන පවත්තමානං චෙතසො අවූපසමාවහතාය උද්ධච්චෙන සමානලක්ඛණමෙවාති තදුභයස්ස පහානකාරණං දස්සෙන්තො භගවා – ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, චෙතසො වූපසමො''තිආදිමාහ. තස්මා බාහුසච්චාදි තස්ස පහානකාරණන්ති දස්සෙතුං **"අපිච ඡ ධම්මා"**තිආදිමාහ. තත්ථ බහුස්සුතස්ස ගන්ථතො, අත්ථතො ධම්මං විචාරෙන්තස්ස අත්තවෙදාදිපටිලාභසම්භවතො වික්ඛෙපො න හොති. යථාවිහිතපටිපත්තියා යථාධම්මපටිකාරප්පත්තියා ච විප්පටිසාරො අනවසරොවාති **"බාහුසච්චෙනපි…පෙ…. උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයතී"**ති වුත්තං. යදග්ගෙන බහුස්සුතස්ස පටිසඞ්ඛානවතො උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, තදග්ගෙන පරිපුච්ඡකතාවිනයපකතඤ්ඤුතාහිපි තං පහීයතීති දට්ඨබ්බං. වුද්ධසෙවිතා ච වුද්ධසීලිතං ආවහතීති චෙතසො වූපසමකරත්තා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානකාරී වුත්තා, වුද්ධභාවං පන අනපෙක්ඛිත්වා විනයධරා කුක්කුච්චවිනොදකා කල්‍යාණමිත්තාති දට්ඨබ්බා. වික්ඛෙපො ච භික්ඛූනං යෙභුය්‍යෙන කුක්කුච්චහෙතුකො හොතීති **"කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සා"**තිආදිනා විනයනයෙනෙව පරිපුච්ඡකතාදයො නිද්දිට්ඨා. **පහීනෙ උද්ධච්චකුක්කුච්චෙති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. කුක්කුච්චස්ස දොමනස්සසහගතත්තා **අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො** වුත්තො.

කුසලාකුසලා ධම්මාතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. කාමං බාහුසච්චපරිපුච්ඡකතාහි අට්ඨවත්ථුකාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, තථාපි රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකා සෙසවිචිකිච්ඡාති කත්වා වුත්තං **"තීණි රතනානි**

ආරබ්භා''තිආදි. විනයෙ පකතඤ්ඤුතාය ච සති සික්ඛාය කඞ්ඛාය අසම්භවො එව, තථා රතනත්තයගුණාවබොධෙ සති පුබ්බන්තාදීසු සංසයස්සාති ආහ – **''විනයෙ''**තිආදි. **ඔකප්පනීයසද්ධා** සද්ධෙය්‍යවත්ථුං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනං, තඤ්ච තථා අධිමොක්ඛුප්පාදනමෙව. සද්ධාය නින්නපොණපබ්භාරතා **අධිමුත්ති. අරහත්තෙන කූටං ගණ්හි** සත්තපි බොජ්ඣඞ්ගෙ විත්ථාරෙත්වා දෙසනාය ඔසාපිතත්තා.

ආහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පරියායසුත්තවණ්ණනා

233. **සම්බහුලාති වුච්චන්ති** සඞ්ඝසමඤ්ඤාය අභාවතො. **තතො පරන්ති** තිණ්ණං ජනානං උපරි සඞ්ඝො චතුවග්ගකරණීයාදිසඞ්ඝකම්මවසෙන කම්මප්පත්තත්තා. **පවිසිංසූති** භාවිනි පවිසනෙ භූතෙ විය කත්වා උපචාරෙන වුත්තන්ති ආහ – **''පවිට්ඨා''**ති. භාවිනි හි භූතෙ විය උපචාරො. තෙනාහ – **''තෙ පනා''**තිආදි, තෙ පන භික්ඛූති අත්ථො. පුන **තෙ පනාති** තිත්ථියා තිත්ථියසාවකා ච.

ඉමස්මිං පඤ්ඤාපනෙති ''පඤ්ච නීවරණෙ පහාය''තිආදිනයප්පවත්තෙ ඉමස්මිං පකාරෙ අත්ථපඤ්ඤාපනෙ. විසිස්සති අඤ්ඤමඤ්ඤතො පභිජ්ජතීති **විසෙසො,** භෙදො. ස්වායං ඉධ අන්තොගධාධිකභාවො අධිප්පෙතොති ආහ – **''කො විසෙසොති කිං අධික''**න්ති. අධිකං පයසනං පයුඤ්ජනන්ති **අධිප්පයාසො,** අධිකප්පයොගො. නානා කරීයති එතෙනාති **නානාකරණං,** භෙදොති ආහ – **''කිං නානත්ත''**න්ති. **දුතියපදෙති** ''අනුසාසනියා වා අනුසාසනි''න්ති එතස්මිං පදෙ. **එසෙව නයොති** යථා පඨමස්මිං පදෙ අත්ථයොජනා, එවං දුතියපදෙපි යොජෙතබ්බා.

තීණි ඨානානීති දෙවමාරබ්‍රහ්මට්ඨානානි තීණි ''සදෙවකෙ ලොකෙ''තිආදිනා **ලොකෙ පක්ඛිපිත්වා.** ''සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය''ති **ද්වෙ** ඨානානි. **''පජාය''**ති එත්ථ පක්ඛිපිත්වා ඉති **පඤ්චහි** පදෙහි. **උද්දෙසන්ති** උද්දිසිතබ්බතං. **ගණනන්ති** එකො කාමච්ඡන්දොති ගහෙතබ්බතං ගච්ඡති. **අත්තනො හත්ථපාදාදීසූති** නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං සමුදායං ආරබ්භ පටිසස්ස උප්පජ්ජනතො. **අත්තනො ඛන්ධෙසු විමති** ''අහං නු ඛොස්මී''තිආදිනා.

කිඤ්චාපි සබ්බං වීරියං චෙතසිකමෙව, යං පන කායකම්මාධිට්ඨානාදිවසෙන මනසි කායිකපයොගසමුට්ඨාපනං වීරියං කායිකන්ති ලද්ධපරියායන්ති තතො විසෙසෙත්වා චෙතසිකන්ති යථාධිප්පෙතදුතියතාදස්සනත්ථං. යදිපි යථාකප්පිතඉරියාපථසන්ධාරණවසෙන පවත්තමානං වීරියං කායස්ස තථාපවත්තස්ස පච්චයභූතන්ති න සක්කා වත්තුං, තථාපි න තාදිසො කායපයොගො, තදා පවත්තො නත්ථීති වුත්තං **''කායපයොගං විනා උප්පන්නවීරිය''**න්ති. **සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගසදිසො වාති** ඉමිනා අජ්ඣත්තිකෙ සඞ්ඛාරෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙන පවත්තා අජ්ඣත්තධම්මෙසු උපෙක්ඛාතිආදිනයං අතිදිසති.

''මිස්සකබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා''ති වත්වා තමත්ථං විභාවෙතුං **''එතෙසූ''**තිආදි වුත්තං. වඩ්ඪමානෙතෙනපි අරියමග්ගං අධිගන්තුං සක්කාති කත්වා වුත්තං **''මග්ගං අපත්තං කායිකවීරිය''**න්ති. **බොජ්ඣඞ්ගා න ලබ්භන්තීති** නිප්පරියායබොජ්ඣඞ්ගා න ලබ්භන්ති. **බොජ්ඣඞ්ගෙ උද්ධරන්ති** පරියායතොති අධිප්පායො. **සෙසාති** බහිද්ධාධම්මෙසු සති-ධම්මවිචය-උපෙක්ඛා-චෙතසික-වීරිය-සවිතක්ක-සවිචාර-පීති-සමාධී ද්වෙ පස්සද්ධියො ච. අයං පන නයො පචුරප්පවත්තිවසෙන අට්ඨකථානයෙනෙව වුත්තො. ථෙරවාදවසෙන පන අවිතක්කඅවිචාරමත්තා පීතිසමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගා රූපාවචරාපි අත්ථීති තෙපි ගහෙත්වා දස මිස්සකාව හොන්තීති වත්තබ්බං සියාති.

පරියායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අග්ගිසුත්තවණ්ණනා

234. **ලොණධූපනන්ති** ලොණඤ්ච ධූපනඤ්ච ලොණධූපනං. **යොධකම්මන්ති** යොධපුග්ගලෙන කත්තබ්බං කම්මං. **මන්තකම්මන්ති** රාජකිච්චමන්තනං. **පටිහාරකම්මන්ති** රඤ්ඤො සන්තිකං ආගතානං වචනං රඤ්ඤො නිවෙදෙත්වා තතො නෙසං පටිහරණකම්මං. **තස්මාති** සබ්බත්ථිකත්තා සතියා. **එවං** ''සතිඤ්ච ඛ්වාහ''න්තිආදිකං අවොච. **පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣඞ්ගාව කථිතා** පග්ගහනිග්ගහවිනොදිතත්තා.

අග්ගිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මෙත්තාසහගතසුත්තවණ්ණනා

235. කීදිසා ගති නිබ්බත්ති එතිස්සාති **කිංගතිකා,** කිංනිට්ඨාති වුත්තං හොති. කීදිසී පරමා උත්තමා කොටි එතිස්සාති **කිංපරමා.** කීදිසං ඵලං ආනිසංසං උදයො එතිස්සාති **කිංඵලා. සංසට්ඨං සම්පයුත්තන්ති** ඉදං **සහගත**-සද්දස්ස

අත්ථදස්සනමත්තං, ඉධ පන මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනාපුබ්බභාගබොජ්ඣඞ්ගා ච ''මෙත්තාසහගතං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ග''න්තිආදිනා වුත්තාති වෙදිතබ්බං. **සබ්බත්ථා**ති සබ්බෙසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු සබ්බෙසු ච බ්‍රහ්මවිහාරෙසු.

පටිකූලෙති විරජ්ජතීති පටිකූලං, අනිට්ඨං. න පටිකූලං **අප්පටිකූලං,** ඉට්ඨං. තෙනාහ **''ඉට්ඨෙ වත්ථුස්මි''**න්ති. **එත්ථා**ති අප්පටිකූලවත්ථුස්මිං. **එව**න්ති පටිකූලසඤ්ඤී. සත්තෙ අප්පටිකූලෙ **අසුභඵරණං,** සඞ්ඛාරෙ අප්පටිකූලෙ **අනිච්චන්ති මනසිකාරං කරොන්තො. අසුභායා**ති අසුභසඤ්ඤාය. **අනිච්චතො වා උපසංහරතී**ති අනිච්චන්ති මනසිකාරං පවත්තෙති. ''එසෙව නයො''ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''අප්පටිකූලපටිකූලෙසු''**තිආදි වුත්තං. **ඡළඞ්ගුපෙක්ඛ**න්ති ඡසු ආරම්මණෙසු පහීනානුරොධස්ස උප්පත්තියා ඡළඞ්ගවන්තං උපෙක්ඛං.

මෙත්තායාති මෙත්තාභාවනාය. පටිකූලාදීසු වත්ථූසු ඉච්ඡිතවිහාරෙන විහරිතුං සමත්ථතා අරියානං එව, තත්ථ ච අරහතො එව ඉජ්ඣනතො **අරියිද්ධි** නාම. තස්සා **අරියිද්ධියා ච දස්සිතත්තා දෙසනා විනිවට්ටෙතබ්බා** පරියොසානෙතබ්බා **සියා. අරහත්තං පාපුණිතුං න සක්කොති** ඉන්ද්‍රියානං අපරිපක්කත්තා නිකන්තියා ච දුප්පරියාදානතො. **අයං දෙසනා**ති ''මෙත්තාසහගතං බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති''තිආදිනා අයං දෙසනා ආරද්ධා. යො හි මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා සම්මසනං ආරභිත්වා අරහත්තං පාපුණිතුං අසක්කොන්තො පරිසුද්ධෙසු වණ්ණකසිණෙසු විමොක්ඛසඞ්ඛාතං රූපාවචරජ්ඣානං නිබ්බත්තෙති, තං සන්ධායාහ භගවා – ''සුභං ඛො පන විමොක්ඛං උපසම්පජ්ජ විහරති''ති.

සුභපරමන්ති සුභවිමොක්ඛපරමං. ඉධ ලොකෙ එව **පඤ්ඤා අස්ස.** තෙනාහ **''ලොකියපඤ්ඤස්සාති අත්ථො''**ති. **අරහත්තපරමාව මෙත්තා** අරහත්තමග්ගස්ස පාදකත්තා. **කරුණාදීසුපි එසෙව නයොති** කරුණාදිඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො අරහත්තං පත්තුං සක්කොති, තස්ස අරහත්ථපරමා කරුණා හොති, එවං මුදිතාඋපෙක්ඛාසුපි වත්තබ්බන්ති ඉමමත්ථං අතිදිසති. පුන දෙසනාරම්භපයොජනං පන ''ඉමිනා නයෙනා''ති හෙට්ඨා අතිදිට්ඨමෙව.

සුභපරමාදිතාති මෙත්තාකරුණාමුදිතාඋපෙක්ඛානං සුභපරමතා ආකාසානඤ්චායතනපරමතා, විඤ්ඤාණඤ්චායතනපරමතා, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනපරමතා. **තස්ස තස්සා**ති සුභවිමොක්ඛස්ස හෙට්ඨා තිණ්ණං අරූපජ්ඣානානඤ්ච යථාක්කමං උපනිස්සයත්තා. **අප්පටිකූලපරිචයා**ති ඉට්ඨාරම්මණෙ මනසිකාරබහුලීකාරා. **අප්පකසිරෙනෙවා**ති සුඛෙනෙව. **තත්ථා**ති විසුද්ධතාය ඉට්ඨෙසු වණ්ණකසිණෙසු. **චිත්ත**න්ති භාවනාමයචිත්තං **පක්ඛන්දති** අප්පනාවසෙන. **තතො පර**න්ති තතො සුභවිමොක්ඛතො පරං විමොක්ඛානං උපනිස්සයො නාම න හොති, මෙත්තාසහගතභාවො දට්ඨබ්බො.

සත්තදුක්ඛං සමනුපස්සන්තස්සාති දණ්ඩෙන අභිහටප්පත්තරූපහෙතුං සත්තෙසු උප්පජ්ජනකදුක්ඛං ඤාණෙන වීමංසන්තස්ස. තයිදං රූපනිමිත්තකං සත්තෙසු උප්පජ්ජනකං දුක්ඛං ඤාණෙන කරුණාවිහාරිස්ස විසෙසතො පක්ඛන්දතීති කත්වා වුත්තං **''අප්පකසිරෙනෙව තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දතී''**ති, න පන සබ්බසො අරූපෙ ආනිසංසදස්සනතො.

විඤ්ඤාණං සමනුපස්සන්තස්සාති ඉදං පාමොජ්ජගහණමුඛෙන තන්නිස්සයවිඤ්ඤාණස්ස ගහණං සම්භවතීති කත්වා වුත්තං. **විඤ්ඤාණග්ගහණපරිචිත**න්ති වුත්තනයෙන විඤ්ඤාණග්ගහණෙ පරිචිතං.

උපෙක්ඛාවිහාරිස්සාති උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරං විහරතො. **ආභොගාභාවතො**ති සුඛාදිවසෙන ආභුජනාභාවතො. **සුඛ…පෙ…. සම්භවතො**ති සුඛදුක්ඛාති පරමත්ථකම්මග්ගහණෙ විමුඛතාසම්භවතො. **අවිජ්ජමානග්ගහණදුක්ඛ**න්ති පරමත්ථතො අවිජ්ජමානසත්තපඤ්ඤත්තිගහණපරිචිතං තස්ස තස්ස අභාවමත්තකස්ස ගහණම්පි දුක්ඛං කුසලම්පි හොති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මෙත්තාසහගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා

236. **පඨමඤ්ඤෙවා**ති පුරෙතරංයෙව. අසජ්ඣායකතානං මන්තානං අප්පටිභානං පගෙව පඨමංයෙව සිද්ධං, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති අධිප්පායො. පරියුට්ඨානං නාම අභිභවො ගහණන්ති ආහ – **''කාමරාගපරියුට්ඨිතෙනාති කාමරාගගහිතෙනා''**ති. වික්ඛම්භෙති අපනෙතීති වික්ඛම්භනං, පටිපක්ඛතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං, වික්ඛම්භනඤ්ච තං නිස්සරණඤ්චාති **වික්ඛම්භනනිස්සරණං**. තෙනාහ – **''තත්ථා''**තිආදි. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. අත්තනා අරණීයො පත්තබ්බො **අත්තත්ථො,** තථා **පරත්ථො** වෙදිතබ්බො.

''අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහතී''තිආදීසු බ්‍යාපාදාදීනං අනාගතත්තා අබ්‍යාපාදවාරෙ තදඞ්ගනිස්සරණං න ගහිතං. කිඤ්චාපි න ගහිතං, පටිසඞ්ඛානවසෙන පන තස්ස විනොදෙතබ්බතාය

තදඞ්ගනිස්සරණම්පි ලබ්භතෙවාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. **ආලොකසඤ්ඤා** උපචාරප්පත්තා, අප්පනාප්පත්තා වා, යො කොචි කසිණජ්ඣානාදිභෙදො **සමථො. ධම්මවවත්ථානං** උපචාරප්පනාප්පත්තවසෙන ගහෙතබ්බං.

කුථිතොති තත්තො. **උස්මුදකජාතොති** තස්සෙව කුථිතභාවස්ස උස්මුදකතං අච්චුණ්හතං පත්තො. තෙනාහ **"උසුමජාතො"**ති. **තිලබීජකාදිභෙදෙනාති** තිලබීජකකණ්ණිකකෙසරාදිභෙදෙන. **සෙවාලෙන…පෙ…. පණකෙනාති** උදකපිච්ඡිලෙන. **අප්පසන්නො** ආකුලතාය. **අසන්නිසින්නො** කලලුප්පත්තියා. **අනාලොකට්ඨානෙති** ආලොකරහිතෙ ඨානෙ.

සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අභයසුත්තවණ්ණනා

237. **එකංසෙන භගවා නීවරණාති** එකංසතො එව භගවා එතෙ ධම්මා නීවරණා චිත්තෙ කුසලප්පවත්තියා නීවරණතො. **කායකිලමථොති** කායපරිස්සමො, සො පන අට්ඨුප්පත්තියා පච්චයත්තා ''දරථො''ති වුත්තො. චිත්තකිලමථො තප්පච්චයජාතො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ – **"තස්ස කිරා"**තිආදි. චිත්තදරථොපි පටිප්පස්සම්භීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **මග්ගෙනෙවාති** යථාධිගතෙන අරියමග්ගෙනෙව. **අස්සාති** අභයස්ස රාජකුමාරස්ස. **එතං** කායචිත්තදරථද්වයං.

අභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාකච්ඡවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආනාපානවග්ගො

1. අට්ඨිකමහප්ඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

238. **උප්පන්නසඤ්ඤාති** සඤ්ඤාසීසෙන උපචාරජ්ඣානං වදති. තෙනාහ **"තං පනෙත"**න්තිආදි. **ඡව්වම්මම්පි උපට්ඨාතීති** ඉදං සවිඤ්ඤාණකං අවිඤ්ඤාණකම්පි කායසාමඤ්ඤතො ගහෙත්වා වුත්තං. **සති වා උපාදිසෙසෙති** එත්ථ උපාදියති අත්තනො ආරම්මණං ගණ්හාතීති **උපාදි,** උපාදානං, එතස්ස එකදෙසෙ අප්පහීනෙ සතීති අත්ථො.

ආනාපානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නිරොධවග්ගො

1-10. අසුභසුත්තාදිවණ්ණනා

248-257. **අනභිරතින්ති** අනභිරමණං අනපෙක්ඛිතං. අච්චන්තනිරොධභූතෙ නිබ්බානෙ පවත්තසඤ්ඤා **නිරොධසඤ්ඤා**. තත්ථ සා මග්ගසහගතා ලොකුත්තරා , යා පන නිබ්බානෙ නින්නභාවෙන පවත්තා, උපසමානුස්සතිසහගතා ච, සා ලොකියාති ආහ – **"නිරොධසඤ්ඤා මිස්සකා"**ති. ''තෙසං නවසූ''තිආදි පමාදපාඨො. ''එකාදසසු අප්පනා හොති, නව උපචාරජ්ඣානිකා''ති පාඨො ගහෙතබ්බො. **වීසති කම්මට්ඨානානීති** ඉදම්පි ඉධාගතනයො, න විසුද්ධිමග්ගාදීසු ආගතනයො . එත්ථ ච ආරම්මණාදීසු යථායොගං අප්පනං උපචාරං වා පාපුණිත්වා අරහත්තප්පත්තස්ස පුබ්බභාගභූතා විපස්සනාමග්ගබොජ්ඣඞ්ගා කථිතා.

නිරොධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සතිපට්ඨානසංයුත්තං

1. අම්බපාලිවග්ගො

1. අම්බපාලිසුත්තවණ්ණනා

367. **එකායන්වායන්ති** සන්ධිවසෙන වුත්තං ඔ-කාරස්ස ව-කාරං අ-කාරස්ස දීඝං කත්වා. අයං කිර සංයුත්තාභිලාපො, තත්ථ අයන-සද්දො මග්ගපරියායො. න කෙවලං අයමෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි මග්ගපරියායාති පදුද්ධාරං කරොන්තො **''මග්ගස්ස හී''**තිආදිං වත්වා යදි මග්ගපරියායො ආයන-සද්දො, කස්මා පුන මග්ගොති වුත්තන්ති චොදනං සන්ධායාහ **''තස්මා''**තිආදි. තත්ථ **එකමග්ගොති** එකොව මග්ගො. න හි නිබ්බානගාමිමග්ගො අඤ්ඤො අත්ථීති. නනු සතිපට්ඨානං ඉධ මග්ගොති අධිප්පෙතං, තදඤ්ඤෙපි බහූ මග්ගධම්මා අත්ථීති? සච්චං අත්ථි, තෙ පන සතිපට්ඨානග්ගහණෙනෙව ගහිතා තදවිනාභාවතො. තථා හි ඤාණවීරියාදයො නිද්දෙසෙ ගහිතා, උද්දෙසෙ සතියා එව ගහණං වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙනාති දට්ඨබ්බං, සතියා මග්ගභාවදස්සනත්ථඤ්ච. **න ද්වෙධාපථභූතොති** ඉමිනා ඉමස්ස ද්වයභාවාභාවං විය අනිබ්බානගාමිභාවාභාවඤ්ච දස්සෙති. **නිබ්බානගමනට්ඨෙනාති** නිබ්බානං ගච්ඡති එතෙනාති නිබ්බානගමනං, සො එව අවිපරීතභාවනාය අත්ථො, තෙන නිබ්බානගමනට්ඨෙන, නිබ්බානාධිගමූපායතායාති අත්ථො. **මග්ගනීයට්ඨෙනාති** ගවෙසිතබ්බතාය.

රාගාදීහීති ''රාගො මලං, දොසො මලං, මොහො මල''න්ති (විභ. 924) එවං වුත්තෙහි රාගාදීහි මලෙහි. සා පනායං සංකිලිට්ඨචිත්තානං විසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා සොකාදීනං අනුප්පාදාය සංවත්තති, තස්මා වුත්තං ''සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා''තිආදි. තත්ථ සොචනං ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තං චෙතසො සන්තාපො අන්තොනිජ්ඣානං **සොකො**. ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තමෙව සොකාධිකතාජනිතො ''කහං එකපුත්තකා''තිආදිනා පරිදෙවනවසෙන වාචාවිප්පලාපො පරිදෙවනං **පරිදෙවො**. තස්ස ආයතිං අනුප්පජ්ජනං ඉධ සමතික්කමොති ආහ **''පහානායා''**ති. **දුක්ඛදොමනස්සානන්ති** එත්ථ චෙතසිකදුක්ඛතාය දොමනස්සස්සපි දුක්ඛසද්දෙනෙව ගහණෙ සිද්ධෙ සද්දෙන අනිවත්තනතො සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසවචනං සෙට්ඨන්ති ''දොමනස්සාන''න්තෙව වුත්තං. **චෙතසිකදොමනස්සස්සාති** භූතකථනං දට්ඨබ්බං. ඤායති එතෙන යාථාවතො පටිවිජ්ඣීයති චතුසච්චන්ති **ඤායො** වුච්චති අරියමග්ගො. නනු අයම්පි මග්ගො, කිං මග්ගො එව මග්ගස්ස අධිගමාය හොතීති චොදනං සන්ධායාහ – **''අයං හී''**තිආදි. තණ්හාව කම්මකිලෙසවිපාකානං විනනට්ඨෙන සංසිබ්බනට්ඨෙන **වානං**. තෙන තණ්හාවානෙන විරහිතත්තා තස්ස අභාවාති අත්ථො. **අත්තපච්චක්ඛායාති** අත්තපච්චක්ඛත්ථාය.

වණ්ණභාසනන්ති පසංසාවචනං. **විසුද්ධින්ති** විසුජ්ඣනං කිලෙසප්පහානං. **උග්ගහෙතබ්බන්ති** එත්ථ වාචුග්ගතකරණං උග්ගහො. පරිචයකරණං පරිපුච්ඡාමූලකත්තා තග්ගහණෙනෙව ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

න තතො හෙට්ඨාති ඉධ අධිප්පෙතකායාදීනං වෙදනාදිසභාවත්තාභාවා කායවෙදනාචිත්තවිමුත්තස්ස තෙභූමකධම්මස්ස විසුං විපල්ලාසවත්ථන්තරභාවෙන ගහිතත්තා ච හෙට්ඨා ගහණෙසු විපල්ලාසවත්ථූනං අනිට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං. පඤ්චමස්ස පන විපල්ලාසවත්ථුනො අභාවෙන **''න උද්ධ''**න්ති ආහ. ආරම්මණවිභාගෙන හෙත්ථ සතිපට්ඨානවිභාගොති. **තයො සතිපට්ඨානාති** සතිපට්ඨානසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරදස්සනං, න ඉධ පාළියං වුත්තස්ස සතිපට්ඨානසද්දස්ස අත්ථදස්සනං. **ආදීසු හීති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ''ඵස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො, නාමරූපසමුදයා චිත්තස්ස සමුදයො, මනසිකාරසමුදයා ධම්මානං සමුදයො''ති (සං. නි. 5.408) සතිපට්ඨානාති වුත්තානං සතිගොචරානං පකාසකෙ සුත්තපදෙසෙ සඞ්ගණ්හාති. එවං පටිසම්භිදාමග්ගපාළියම්පි අවසෙසපාළිපදෙසදස්සනත්ථො **ආදි**-සද්දො දට්ඨබ්බො. **සතියා පට්ඨානන්ති** සතියා පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං.

අරියොති ආරකත්තාදිනා අරියං සම්මාසම්බුද්ධමාහ. **එත්ථාති** එතස්මිං **සළායතනවිභඞ්ගසුත්තෙ** (ම. නි. 3.311). තත්ථ හි –

> ''තයො සතිපට්ඨානා යදරියො…පෙ…. මරහතීති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. ඉධ, භික්ඛවෙ, සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො හිතෙසී අනුකම්පං උපාදාය – 'ඉදං වො හිතාය ඉදං වො සුඛායා'ති. තස්ස සාවකා න සුස්සූසන්ති, න සොතං ඔදහන්ති, න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්ති, වොක්කම්ම ච සත්ථුසාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, පඨමං සතිපට්ඨානං. යදරියො සෙවති…පෙ... මරහති. පුන චපරං, භික්ඛවෙ, සත්ථා …පෙ…. ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සූසන්ති…පෙ…. එකච්චෙ සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. න ච වොක්කම්ම සත්ථුසාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, න චෙව අත්තමනො හොති, න ච අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති. අනත්තමනතඤ්ච අත්තමනතඤ්ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, දුතියං සතිපට්ඨානං…පෙ…. මරහති. පුන චපරං, භික්ඛවෙ,…පෙ…. සුඛායාති, තස්ස සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. වත්තන්ති. තත්‍ර,

භික්ඛවෙ, තථාගතො අත්තමනො චෙව හොති, අත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, තතියං සතිපට්ඨාන''න්ති –

එවං පටිසානුනයෙහි අනවස්සුතතා නිච්චං උපට්ඨිතස්සතිතාය තදුභයවීතිවත්තතා ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තා. බුද්ධානංයෙව හි නිච්චං උපට්ඨිතස්සතිතා හොති ආවෙණිකධම්මභාවතො, න පච්චෙකබුද්ධාදීනං. ප-සද්දො ආරම්භං ජොතෙති, ආරම්භො ච පවත්තීති කත්වා ආහ **''පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො''**ති. **සතියා** කරණභූතාය **පට්ඨානං** පට්ඨපෙතබ්බං සතිපට්ඨානං. අන-සද්දො හි බහුලවචනෙන කම්මත්ථොපි හොතීති.

තථාස්ස කත්තුඅත්ථොපි ලබ්භතීති **''පතිට්ඨාතීති පට්ඨාන''**න්ති වුත්තං. **උපට්ඨාතීති** එත්ථ උප-සද්දො භුසත්ථවිසිට්ඨං පක්ඛන්දනං දීපෙතීති **''ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො''**ති වුත්තං. පුන භාවත්ථං සතිසද්දං පට්ඨානසද්දඤ්ච වණ්ණෙන්තො **''අථ වා''**තිආදිමාහ. තෙන පුරිමවිකප්පෙ සති-සද්දො පට්ඨාන-සද්දො ච කත්තුඅත්ථොති විඤ්ඤායති. **සරණට්ඨෙනාති** චිරකතස්ස චිරභාසිතස්ස ච අනුස්සරණට්ඨෙන. **ඉදන්ති** යං ''සතියෙව සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තං, ඉදං **ඉධ** ඉමස්මිං සුත්තපදෙසෙ **අධිප්පෙතං**.

යදි එවන්ති යදි සති එව සතිපට්ඨානං, සති නාම එකො ධම්මො, එවං සන්තෙ කස්මා සතිපට්ඨානාති බහුවචනන්ති ආහ **''සතීනං බහුත්තා''**තිආදි. යදි බහුකා තා සතියො, අථ කස්මා මග්ගොති එකවචනන්ති යොජනා. **මග්ගනට්ඨෙනාති** නියානට්ඨෙන. නියානිකො හි මග්ගධම්මො, තෙනෙව නියානිකභාවෙන එකත්තුපගතො එකන්තතො නිබ්බානං ගච්ඡති, අත්ථිකෙහි ච තදත්ථං මග්ගීයතීති ආහ **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදි. තත්ථ **චතස්සොපි චෙතාති** කායානුපස්සනාදිවසෙන චතුබ්බිධාපි ච එතා සතියො. **අපරභාගෙති** අරියමග්ගක්ඛණෙ. **කිච්චං සාධයමානාති** පුබ්බභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු සුභසඤ්ඤාදිවිධමනවසෙන විසුං විසුං පවත්තිත්වා මග්ගක්ඛණෙ සකිංයෙව තත්ථ චතුබ්බිධස්සපි විපල්ලාසස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන පහානකිච්චං සාධයමානා ආරම්මණකරණවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡන්ති, තමෙවස්ස චතුකිච්චසාධනතං උපාදාය බහුවචනනිද්දෙසො, තථාපි අත්ථතො භෙදාභාවතො මග්ගොති එකවචනෙන වුච්චති. තෙනාහ – **''තස්මා චතස්සොපි එකො මග්ගොති වුත්තා''**ති.

කථෙතුකම්යතාපුච්ඡා ඉතරාසං පුච්ඡානං ඉධ අසම්භවතො නිද්දෙසාදිවසෙන දෙසෙතුකාමතාය ච තථා වුත්තත්තා. ''අයඤ්චෙව කායො බහිද්ධා ච නාමරූප''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.271, 287, 297; පාරා. 11) ඛන්ධපඤ්චකං, ''සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙතී''තිආදීසු වෙදනාදයො තයො අරූපක්ඛන්ධා, ''යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස පස්සද්ධි පටිප්පස්සද්ධී''තිආදීසු (ධ. ස. 40) වෙදනාදයො තයො චෙතසිකා ඛන්ධා ''කායො''ති වුච්චන්ති, තතො විසෙසනත්ථං **''කායෙති රූපකායෙ''**ති ආහ. **කායානුපස්සීති** එත්ථ තස්සීලත්ථං දස්සෙන්තො **''කායං අනුපස්සනසීලො''**ති ආහ. **අනිච්චතො අනුපස්සතීති** චතුසමුට්ඨානිකකායං ''අනිච්ච''න්ති අනුපස්සති, එවං පස්සන්තො එව චස්ස අනිච්චාකාරම්පි අනුපස්සතීති වුච්චති, තථාභූතස්ස චස්ස නිච්චගාහස්ස විසෙසොපි න හොතීති වුත්තං **''නො නිච්චතො''**ති. තථා හෙස ''නිච්චසඤ්ඤං පජහතී''ති (පටි. ම. 1.28) වුත්තො. එත්ථ ච අනිච්චතො එව අනුපස්සතීති එවකාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති තෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙතුං **''නො නිච්චතො''**ති වුත්තං. න චෙත්ථ දුක්ඛානුපස්සනාදිනිවත්තනමාසඞ්කිතබ්බං පටියොගිනිවත්තනපරත්තා එව-කාරස්ස, උපරි දෙසනාආරුළ්හත්තා ච තාසං. **දුක්ඛතො අනුපස්සතීති**ආදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා තමෙව කායං දුක්ඛතො අනුපස්සති, දුක්ඛස්ස අනත්තත්තා අනත්තතො අනුපස්සතීති.

යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, න තං අභිනන්දිතබ්බං, යඤ්ච න අභිනන්දිතබ්බං, න තත්ථ රජ්ජිතබ්බං, තස්මා වුත්තං ''අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො, දුක්ඛතො අනුපස්සති, නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති, නො අත්තතො, නිබ්බින්දති, නො නන්දති, විරජ්ජති, නො රජ්ජතී''ති. සො එවං අරජ්ජන්තො රාගං **නිරොධෙති, නො සමුදෙති,** සමුදයං න කරොතීති අත්ථො. එවං පටිපන්නො ච **පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියති**. අයඤ්හි අනිච්චාදිඅනුපස්සනා තදඞ්ගවසෙන සද්ධිං කායතන්නිස්සයඛන්ධාභිසඞ්ඛාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො සඞ්ඛතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරීතෙ නිබ්බානෙ තන්නින්නතාය පක්ඛන්දනතො ''පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො චෙව පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො චා''ති වුච්චති. තස්මා තාය සමන්නාගතො භික්ඛු වුත්තනයෙන කිලෙසෙ ච පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ච පක්ඛන්දති, තථාභූතො ච පරිච්චජනවසෙන කිලෙසෙ න ආදියති, නාපි අදොසදස්සිතාවසෙන සඞ්ඛතාරම්මණං. තෙන වුත්තං ''පටිනිස්සජ්ජති, නො ආදියතී''ති. ඉදානි නිස්සිතාහි අනුපස්සනාහි යෙසං ධම්මානං පහානං හොති, තං දස්සෙතුං **''අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහතී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **නිච්චසඤ්ඤන්ති** සඞ්ඛාරා නිච්චාති එවං පවත්තං විපරීතසඤ්ඤං. දිට්ඨිචිත්තවිපල්ලාසපහානමුඛෙනෙව සඤ්ඤාවිපල්ලාසප්පහානන්ති සඤ්ඤාගහණං, සඤ්ඤාසීසෙන වා තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **නන්දින්ති** සප්පීතිකතණ්හං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

විහරතීති ඉමිනා කායානුපස්සනාසමඞ්ගිනො ඉරියාපථවිහාරො වුත්තොති ආහ – **''ඉරියතී''**ති, ඉරියාපථං පවත්තෙතීති අත්ථො. ආරම්මණකරණවසෙන අභිබ්‍යාපනතො **''තීසු භවෙසූ''**ති වුත්තං, උප්පජ්ජනවසෙන පන කිලෙසා පරිත්තභූමකා එවාති. යදිපි කිලෙසානං පහානං ආතාපනන්ති තං සම්මාදිට්ඨිආදීනම්පි අත්ථෙව, ආතප්ප-සද්දොවිය පන ආතාප-සද්දොපි වීරියෙ එව නිරුළ්හොති වුත්තං **''වීරියස්සෙතං නාම''**න්ති. අථ වා පටිපක්ඛප්පහානෙ

සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සහනවසෙන පවත්තමානස්ස වීරියස්ස සාතිසයං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුච්චති, න අඤ්ඤෙ ධම්මා.

ආතාපීති වායමීකාරො පසංසාය, අතිසයස්ස වා දීපකොති ආතාපීගහණෙන සම්මප්පධානසමඞ්ගිතං දස්සෙති. සම්මා සමන්තතො සාමඤ්ච පජානන්තො **සම්පජානො,** අසම්මිස්සතො වවත්ථානෙ අඤ්ඤධම්මානුපස්සිතාභාවෙන සම්මා අවිපරීතං, සබ්බාකාරපජානනෙන සමන්තතො, උපරූපරි විසෙසාවහභාවෙන පවත්තියා සාමං පජානන්තොති අත්ථො. යදි පඤ්ඤාය අනුපස්සති, කථං සතිපට්ඨානතාති ආහ **"න හී"**තිආදි. තස්මා සතියා ලද්ධූපකාරාය එව පඤ්ඤාය එත්ථ යථාවුත්තෙ කායෙ කම්මට්ඨානිකො භික්ඛු අනුපස්සකො, තස්මා **"කායානුපස්සී"**ති වුච්චති. **අන්තොසඞ්ඛෙපො** අන්තොලීනතා, කොසජ්ජන්ති අත්ථො. **උපායපරිග්ගහොති** එත්ථ සීලවිසොධනාදි ගණනාදි උග්ගහකොසල්ලාදි ච **උපායො,** තබ්බිපරියායතො **අනුපායො** වෙදිතබ්බො. යස්මා ච උපට්ඨිතස්සති යථාවුත්තං උපායං න පරිච්චජති, අනුපායඤ්ච න උපාදියති, තස්මා වුත්තං **"මුට්ඨස්සති...පෙ.... අසමත්ථො හොතී"**ති. **තෙනාති** උපායානුපායානං පරිග්ගහපරිවජ්ජනෙසු අපරිච්චාගාපරිග්ගහෙසු ච අසමත්ථභාවෙන. **අස්ස** යොගිනො.

යස්මා සතියෙවෙත්ථ සතිපට්ඨානං වුත්තා, තස්මාස්ස සම්පයුත්තධම්මා වීරියාදයො අඞ්ගන්ති ආහ – **"සම්පයොගඞ්ගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා"**ති. **අඞ්ග**-සද්දො චෙත්ථ කාරණපරියායො දට්ඨබ්බො. **සති**ග්ගහණෙනෙවෙත්ථ සම්මාසමාධිස්සපි ගහණං දට්ඨබ්බං තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතත්තා. යස්මා වා සතිසීසෙනායං දෙසනා. න හි කෙවලාය සතියා කිලෙසප්පහානං සම්භවති, නිබ්බානාධිගමො වා, නාපි කෙවලා සති පවත්තති, තස්මාස්ස ඣානදෙසනායං සවිතක්කාදිවචනස්ස විය සම්පයොගඞ්ගදස්සනතාති අඞ්ග-සද්දස්ස අවයවපරියායතා දට්ඨබ්බා. **පහානඞ්ගන්ති** ''විවිච්චෙව කාමෙහී''තිආදීසු විය පහාතබ්බඞ්ගං **දස්සෙතුං**. යස්මා එත්ථ පුබ්බභාගමග්ගො අධිප්පෙතො, න ලොකුත්තරමග්ගො, තස්මා පුබ්බභාගියමෙව විනයං දස්සෙන්තො **"තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා"**ති ආහ. **අස්සාති** යොගිනො. **තෙසං ධම්මානන්ති** වෙදනාදිධම්මානං. තෙසඤ්හි තත්ථ අනධිප්පෙතත්තා **"අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං වුත්ත"**න්ති ආහ. **යං පනාති** විභඞ්ගෙ, විභඞ්ගපකරණෙති අධිප්පායො. **එත්ථාති** ''ලොකෙ''ති එතස්මිං පදෙ, තා ච ලොකියා එව අනුපස්සනා නාම සම්මසනන්ති කත්වා.

දුක්ඛතොති විපරිණාමසඞ්ඛාරදුක්ඛතාහි දුක්ඛසභාවතො, දුක්ඛාති අනුපස්සිතබ්බාති අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **යො සුඛං දුක්ඛතො අද්දාති** යො භික්ඛු සුඛං වෙදනං විපරිණාමදුක්ඛතාය දුක්ඛන්ති පඤ්ඤාචක්ඛුනා අද්දක්ඛි. **දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතොති** දුක්ඛවෙදනං පීළාජනනතො අන්තොතුදනතො දුන්නීහරණතො ච සල්ලන්ති අද්දක්ඛි පස්සි. **අදුක්ඛමසුඛන්ති** උපෙක්ඛාවෙදනං. **සන්තන්ති** සුඛදුක්ඛානං විය අනොළාරිකතාය පච්චයවසෙන වූපසන්තසභාවත්තා ච සන්තං. **අනිච්චතොති** හුත්වා අභාවතො උදයබ්බයවන්තතො තාවකාලිකතො නිච්චපටික්ඛෙපතො ච අනිච්චන්ති යො අද්දක්ඛි. **ස වෙ සම්මද්දසො භික්ඛූති** සො භික්ඛු එකංසෙන, පරිඤ්ඤාත්තං වා වෙදනාය සම්මා පස්සනකොති අත්ථො.

දුක්ඛාතිපීති සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛා ඉතිපි. **සබ්බං තං** වෙදයිතං **දුක්ඛස්මිං** අන්තොගධං පරියාපන්නන්ති **වදාමි** සඞ්ඛාරදුක්ඛන්ති වත්තබ්බතො. **සුඛදුක්ඛතොපි චාති** සුඛාදීනං ඨිතිවිපරිණාමඤාණසුඛතාය ච විපරිණාමට්ඨිතිඅඤ්ඤාණදුක්ඛතාය ච වුත්තත්තා තිස්සොපි සුඛතො තිස්සොපි ච දුක්ඛතො අනුපස්සිතබ්බාති අත්ථො. **සත්ත අනුපස්සනා** හෙට්ඨා පකාසිතා එව.

ආරම්මණා...පෙ.... භෙදානන්ති රූපාදිආරම්මණනානත්තස්ස නීලාදිතබ්භෙදස්ස, ඡන්දාදිඅධිපතිනානත්තස්ස හීනාදිතබ්භෙදස්ස, ඤාණඣානාදිසහජාතනානත්තස්ස සසඞ්ඛාරිකාසඞ්ඛාරික-සවිතක්ක-සවිචාරාදිතබ්භෙදස්ස, කාමාවචරාදිභූමිනානත්තස්ස, උක්කට්ඨමජ්ඣිමාදිතබ්භෙදස්ස, කුසලාදිකම්මනානත්තස්ස, දෙවගතිසංවත්තනියතාදිතබ්භෙදස්ස, කණ්හසුක්කවිපාකනානත්තස්ස, දිට්ඨධම්මවෙදනීයතාදිතබ්භෙදස්ස, පරිත්තභූමකාදිකිරියානානත්තස්ස, තිහෙතුකාදිතබ්භෙදස්ස වසෙන අනුපස්සිතබ්බන්ති යොජනා. **ආදි**-සද්දෙන සවත්ථුකාවත්ථුකාදිනානත්තස්ස පුග්ගලත්තයසාධාරණාදිතබ්භෙදස්ස ච සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සරාගාදීනන්ති මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ** (දී. නි. 2.381; ම. නි. 1.114) ආගතානං සරාගවීතරාගාදිභෙදානං. **සලක්ඛණ-සාමඤ්ඤලක්ඛණානන්ති** ඵුසනාදිතංතංසලක්ඛණානඤ්චෙව අනිච්චතාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණානඤ්ච වසෙනාති යොජනා.

සුඤ්ඤතධම්මස්සාති අනත්තතාසඞ්ඛාතසුඤ්ඤතසභාවස්ස. ''සලක්ඛණ-සාමඤ්ඤලක්ඛණාන''න්ති හි ඉමිනා යො ඉතො බාහිරකෙහි සාමිනිවාසීකාරකවෙදකඅධිට්ඨායකභාවෙන පරිකප්පිතො අත්තා, තස්ස සඞ්ඛාරෙසු නිච්චතා සුඛතා විය කත්ථචිපි අභාවො විභාවිතො. නත්ථි එතෙසං අත්තාති **අනත්තා,** යස්මා පන සඞ්ඛාරෙසු එකධම්මොපි අත්තා න හොති, තස්මා තෙ න අත්තාතිපි අනත්තාති අයං තෙසං සුඤ්ඤතධම්මො. තස්ස සුඤ්ඤතධම්මස්ස, යං විභාවෙතුං **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 121) ''තස්මිං ඛො පන සමයෙ ධම්මා හොන්ති''තිආදිනා සුඤ්ඤතවාරදෙසනා වුත්තා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අම්බපාලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සතිසුත්තවණ්ණනා

368. සරතීති **සතො**. අයං පන න යාය කායචි සතියා සතො, අථ ඛො එදිසායාති දස්සෙන්තො **‘‘කායාදිඅනුපස්සනාසතියා’’**ති ආහ. **චතුසම්පජඤ්ඤපඤ්ඤායාති** චතුබ්බිධසම්පජඤ්ඤපඤ්ඤාය, අභික්කමනං අභික්කන්තන්ති ආහ – **‘‘අභික්කන්තං වුච්චති ගමන’’**න්ති. තථා පටික්කමනං පටික්කන්තන්ති වුත්තං – **‘‘පටික්කන්තං නිවත්තන’’**න්ති. නිවත්තනඤ්ච නිවත්තිමත්තං, නිවත්තිත්වා පන ගමනං ගමනමෙව. **කායං අභිහරන්තො** අභිගමනවසෙන කායං නාමෙන්තො. ඨානනිසජ්ජාසයනෙසු යො ගමනාදිවිධිනා කායස්ස පුරතො අභිහාරො, සො අභික්කමො, පච්ඡතො අපහරණං පටික්කමොති දස්සෙන්තො **‘‘ඨානෙපී’’**තිආදිමාහ. **ආසනස්සාති** පීඨකාදිආසනස්ස. **පුරිමඅඞ්ගාභිමුඛොති** අටනිකාදිපුරිමාවයවාභිමුඛො. **සංසරන්තොති** සංසප්පන්තො. **පච්චාසංසරන්තොති** පටිආසප්පන්තො. **එසෙව නයොති** ඉමිනා සරීරස්සෙව අභිමුඛසංසප්පනපටිආසප්පනානි නිදස්සෙති.

සම්මා පජානනං **සම්පජානං**. තෙන අත්තනා කාතබ්බකිච්චස්ස කරණසීලො සම්පජානකාරීති ආහ – **‘‘සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී’’**ති. සම්පජානමෙව හි සම්පජඤ්ඤං. **සම්පජඤ්ඤස්සෙව වා කාරීති** සම්පජඤ්ඤස්සෙව කරණසීලො. **සම්පජඤ්ඤං කරොතෙවාති** අභික්කන්තාදීසු අසම්මොහං උප්පාදෙති එව, සම්පජානස්සෙව වා කාරො එතස්ස අත්ථීති **සම්පජානකාරී**.

ධම්මතො වඩ්ඪිතසඞ්ඛාතෙන සහ අත්ථෙන වත්තතීති සාත්ථකං, අභික්කන්තාදි, සාත්ථකස්ස සම්පජානනං **සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං**. සප්පායස්ස අත්තනො උපකාරාවහස්ස හිතස්ස සම්පජානනං **සප්පායසම්පජඤ්ඤං**. අභික්කමාදීසු භික්ඛාචාරගොචරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි ච පවත්තෙසු අවිජහිතෙ කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙ ගොචරෙ සම්පජඤ්ඤං **ගොචරසම්පජඤ්ඤං**. අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනමෙව සම්පජඤ්ඤං **අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං. පරිග්ගණ්හිත්වාති** තුලයිත්වා තීරෙත්වා, පටිසඞ්ඛායාති අත්ථො. **සඞ්ඝදස්සනෙනෙව** උපොසථපවාරණාදිඅත්ථං ගමනං සඞ්ගහිතං. **අසුභදස්සනාදීති ආදි**-සද්දෙන කසිණපරිකම්මාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **‘‘චෙතියං දිස්වාපි හී’’**තිආදි වුත්තං. **අරහත්තං පාපුණාතීති** උක්කට්ඨනිද්දෙසො එසො. සමථවිපස්සනුප්පාදනම්පි හි භික්ඛුනො වුද්ධි එව. **දක්ඛිණද්වාරෙති** චෙතියඞ්ගණස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ, තථා **පච්ඡිමද්වාරෙති**ආදීසු. **අභයවාපි පාළියන්ති** අභයවාපියා පුරත්ථිමතීරෙ.

බුද්ධවංස-අරියවංස-චෙතියවංස-දීපවංසාදිවංසකථනතො **මහාඅරියවංසභාණකො** ථෙරො. **පඤ්ඤායනට්ඨානෙති** චෙතියස්ස පඤ්ඤායනට්ඨානෙ. **එකපදුද්ධාරෙති** පදුද්ධාරපතිට්ඨානපරිවත්තනං අකත්වා එකස්මිංයෙව අවට්ඨානෙ. **කෙචීති** අභයගිරිවාසිනො.

තස්මිං පනාති සාත්ථකසම්පජඤ්ඤවසෙන පරිග්ගහිතඅත්ථෙපි ගමනෙ. අත්ථො නාම ධම්මතො වඩ්ඪීති යං සාත්ථකන්ති අධිප්පෙතං ගමනං, තං සප්පායමෙවාති සියා කස්සචි ආසඞ්කාති තන්නිවත්තනත්ථං **‘‘චෙතියදස්සනං තාවා’’**තිආදි ආරද්ධං. **චිත්තකම්මරූපකානි වියාති** චිත්තකම්මකතා පටිමායො විය, යන්තපයොගෙන වා විචිත්තකම්මා පටිමාය සදිසා යන්තරූපකා විය. **අසමපෙක්ඛනං** ගෙහස්සිතඅඤ්ඤාණුපෙක්ඛාවසෙන ආරම්මණෙ අයොනිසො ඔලොකනාදි. යං සන්ධාය වුත්තං **‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා බාලස්ස මූළ්හස්ස පුථුජ්ජනස්සා’’**තිආදි (ම. නි. 3.308). හත්ථිආදිසම්මද්දෙන **ජීවිතන්තරායො**. විසභාගරූපදස්සනාදිනා **බ්‍රහ්මචරියන්තරායො**.

පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය භික්ඛූනං අනුවත්තනකථා ආචිණ්ණා, අනනුවත්තනකථා පන තස්සා අපරා දුතියා නාම හොතීති ආහ – **‘‘ද්වෙ කථා නාම න කථිතපුබ්බා’’**ති. **එවන්ති** ඉමිනා ‘‘සචෙ පනා’’තිආදිකං සබ්බම්පි වුත්තාකාරං පච්චාමසති, න ‘‘පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභ’’න්තිආදිකං වුච්චමානං.

යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානතාය භාවනාය ආරම්මණං කම්මට්ඨානං වුච්චතීති ආහ **‘‘කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතං ගොචර’’**න්ති. **උග්ගහෙත්වාති** යථා උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, එවං උග්ගහකොසල්ලස්ස සම්පාදනවසෙන උග්ගහෙත්වා.

හරතීති කම්මට්ඨානං පවත්තෙති, යාව පිණ්ඩපාතපටික්කමා අනුයුඤ්ජතීති අත්ථො. **න පච්චාහරතීති** ආහාරූපභොගතො යාව දිවාට්ඨානුපසඞ්කමනා කම්මට්ඨානං න පටිනෙති. **සමාදාය වත්තතී** සම්මා ආදියිත්වා තෙසං වත්තානං පරිපූරණවසෙන වත්තති. **සරීරපරිකම්මන්ති** මුඛධොවනාදිසරීරපටිජග්ගනං. **ද්වෙ තයො පල්ලඞ්කෙති** ද්වෙ තයො නිසජ්ජාවාරෙ ද්වෙ තීණි උණ්හාසනානි. තෙනාහ – **‘‘උසුමං ගාහාපෙන්තො’’**ති. **කම්මට්ඨානසීසෙනෙවාති** කම්මට්ඨානමුඛෙනෙව කම්මට්ඨානං අවිජහන්තො එව. තෙන ‘‘පත්තොපි අචෙතනො’’තිආදිනා පවත්තෙතබ්බකම්මට්ඨානං, යථාපරිහරියමානං වා කම්මට්ඨානං අවිජහිත්වාති දස්සෙති. **තථෙවාති** තික්ඛත්තුමෙව. පරිභොගචෙතියතො සරීරචෙතියං ගරුතරන්ති කත්වා **‘‘චෙතියං වන්දිත්වා’’**ති චෙතියවන්දනාය පඨමං කරණීයතා වුත්තා. තථා හි අට්ඨකථායං – ‘‘චෙතියං බාධයමානා බොධිසාඛා හරිතබ්බා’’ති වුත්තා. බුද්ධගුණානුස්සරණවසෙනෙව බොධිඤ්ච පණිපාතකරණන්ති ආහ – **‘‘බුද්ධස්ස භගවතො සම්මුඛා විය නිපච්චකාරං දස්සෙත්වා’’**ති. **ගාමසමීපෙති** ගාමස්ස උපචාරට්ඨානෙ.

ජනසඞ්ගණිකත්ථන්ති ‘‘මයි අකථෙන්තෙ එතෙසං කො කථෙස්සතී’’ති ධම්මානුග්ගහෙන ජනසඞ්ගණිකත්ථං. **තස්මාති** යස්මා ‘‘ධම්මකථා නාම කථෙතබ්බා එවා’’ති අට්ඨකථාචරියා වදන්ති, යස්මා ච ධම්මකථා කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථි, තස්මා. **කම්මට්ඨානසීසෙනෙවාති** අත්තනා පරිහරියමානං කම්මට්ඨානං අවිජහන්තො තදනුගුණංයෙව ධම්මකථං කථෙත්වා. **අනුමොදනං කත්වාති** එත්ථාපි ‘‘කම්මට්ඨානසීසෙනෙවා’’ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **සම්පත්තපරිච්ඡෙදෙනෙවාති** පරිචිතො අපරිචිතොතිආදිවිභාගං අකත්වා සම්පත්තකොටියා එව, සමාගමමත්තෙනෙවාති අත්ථො. **භයෙති** පරචක්කාදිභයෙ.

කම්මජතෙජොති ගහණිං සන්ධායාහ. **කම්මට්ඨානවීථිං නාරොහති** ඛුදාපරිස්සමෙන කිලන්තකායත්තා සමාධානාභාවතො. **අවසෙසට්ඨානෙති** යාගුයා අග්ගහිතට්ඨානෙ. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛන්ති** කම්මට්ඨානුපට්ඨානස්ස අවිච්ඡෙද-දස්සනමෙතං, යථා පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛං පවත්තාය සරපටිපාටියා අනවිච්ඡෙදො, එවමෙතස්සපි කම්මට්ඨානුපට්ඨානස්සාති වුත්තං හොති.

නික්ඛිත්තධුරො භාවනානුයොගෙ. වත්තපටිපත්තියා අපූරණෙන **සබ්බවත්තානි භින්දිත්වා**. කාමෙ අවීතරාගො හොති. කායෙ අවීතරාගො. රූපෙ අවීතරාගො. යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති. අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරතී’’ති (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186) එවං වුත්තං **පඤ්චවිධචෙතොවිනිබන්ධචිත්තො. චරිත්වාති** පවත්තිත්වා.

ගතපච්චාගතිකවත්තවසෙනාති භාවනාසහිතංයෙව භික්ඛාය ගතපච්චාගතං ගමනපච්චාගමනං එතස්ස අත්ථීති ගතපච්චාගතිකං, තදෙව වත්තං, තස්ස වසෙන. අත්තනො හිතසුඛං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තීති **අත්තකාමා,** ධම්මච්ඡන්දවන්තො. ‘‘ධම්මො’’ති හි හිතං තංනිමිත්තකඤ්ච සුඛන්ති. අථ වා විඤ්ඤූනං ධම්මානං අත්තනියත්තා අත්තභාවපරියාපන්නත්තා ච අත්තා නාම ධම්මො. තෙනාහ භගවා – **‘‘අත්තදීපා, භික්ඛවෙ, විහරථ අත්තසරණා’’**තිආදි (සං. නි. 3.43). තං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තීති **අත්තකාමා. උසභං** නාම වීසති යට්ඨියො. **තාය සඤ්ඤායාති** තාය පාසාණසඤ්ඤාය, ‘‘එත්තකං ඨානමාගතා’’ති ජානන්තාති අධිප්පායො. **සො එව නයො** අයං භික්ඛූතිආදිකො යො ඨානෙ වුත්තො, සො එව නිසජ්ජායපි නයො. පච්ඡතො ආගච්ඡන්තානං ඡින්නභත්තභාවභයෙනපි යොනිසොමනසිකාරං පරිබ්‍රූහෙති.

මද්දන්තාති ධඤ්ඤකරණට්ඨානෙ සාලිසීසානි මද්දන්තා. **මහාපධානං පූජෙස්සාමීති** අම්හාකං අත්ථාය ලොකනාථෙන ඡ වස්සානි කතං දුක්කරචරියං එවාහං යථාසත්ති පූජෙස්සාමීති. පටිපත්තිපූජා හි සත්ථුපූජා, න ආමිසපූජාති. **ඨානචඞ්කමමෙවාති** අධිට්ඨාතබ්බඉරියාපථකාලවසෙන වුත්තං, න භොජනාදිකාලෙසු අවස්සං කාතබ්බනිසජ්ජාය පටික්ඛෙපවසෙන.

වීථිං ඔතරිත්වා ඉතො චිතො අනොලොකෙත්වා පඨමමෙව වීථියො සල්ලක්ඛෙතබ්බාති ආහ **‘‘වීථියො සල්ලක්ඛෙත්වා’’**ති. යං සන්ධාය වුච්චති – ‘‘පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙනා’’තිආදි. තං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ චා’’**තිආදි වුත්තං. **ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වාති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතන්ති** ‘‘යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.23; 2.24; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 6.58; 8.9) වුත්තෙහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං කත්වා. **නෙව දවායාති**ආදි පන පටික්ඛෙපදස්සනං.

පච්චෙකබොධිං සච්ඡිකරොති, යදි උපනිස්සයසම්පන්නො හොතීති සම්බන්ධො. ඉදඤ්ච යථා හෙට්ඨා තීසු ඨානෙසු, එවං ඉතො පරෙසු ඨානෙසු උපනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තත්ථ පච්චෙකබොධියා උපනිස්සයසම්පදා කප්පානං ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සතසහස්සඤ්ච තජ්ජං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරසම්භරණං, සාවකබොධියං අග්ගසාවකානං එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං කප්පසතසහස්සඤ්ච, මහාසාවකානං කප්පසතසහස්සමෙව තජ්ජං සම්භාරසම්භරණං, ඉතරෙසං අතීතාසු ජාතීසු විවට්ටසන්නිස්සයවසෙන නිබ්බත්තිතං නිබ්බෙධභාගියං කුසලං. **බාහියො දාරුචීරියොති** බාහියවිසයෙ ජාතසංවද්ධතාය බාහියො, දාරුචීරපරිහරණෙන දාරුචීරියොති ලද්ධසමඤ්ඤො. සො හි ආයස්මා ‘‘තස්මාතිහ තෙ, බාහිය, එවං සික්ඛිතබ්බං – දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං භවිස්සතී’’තිආදිවසප්පවත්තෙන (උදා. 10) සංඛිත්තෙනෙව ඔවාදෙන ඛිප්පතරං විසෙසං අධිගච්ඡි. තෙන වුත්තං **‘‘ඛිප්පාභිඤ්ඤො වා හොති සෙය්‍යථාපි ථෙරො බාහියො දාරුචීරියො’’**ති. එවං **මහාපඤ්ඤො වාති**ආදීසු යථාරහං වත්තබ්බන්ති.

තන්ති අසම්මුය්හනං. **එවන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරදස්සනං. **අත්තා අභික්කමතීති** ඉමිනා අන්ධපුථුජ්ජනස්ස දිට්ඨිග්ගාහවසෙන අභික්කමෙ සම්මුය්හනං දස්සෙති, **අහං අභික්කමාමීති** පන ඉමිනා මානග්ගාහවසෙන, තදුභයං පන තණ්හාය විනා න හොතීති තණ්හාග්ගාහවසෙනපි සම්මුය්හනං දස්සිතමෙව හොති, **‘‘තථා අසම්මුය්හන්තො’’**ති වත්වා තං අසම්මුය්හනං යෙන සනවිනිබ්භොගෙන හොති, තං දස්සෙන්තො **‘‘අභික්කමාමීති චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා වායොධාතුයා අනුගතා තෙජොධාතු උද්ධරණස්ස පච්චයො. උද්ධරණගතිකා හි තෙජොධාතූති උද්ධරණෙ වායොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ ධාතූනං සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො **‘‘එකෙකපාදුද්ධරණෙ…පෙ…. බලවතියො’’**ති ආහ. යස්මා පන තෙජොධාතුයා අනුගතා වායොධාතු අතිහරණවීතිහරණානං පච්චයො. තිරියගතිකාය හි වායොධාතුයා

අතිහරණවීතිහරණෙසු සාතිසයො බ්‍යාපාරොති තෙජොධාතුයා තස්සානුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො **“තථා අතිහරණවීතිහරණෙසූ”**ති ආහ. සතිපි අනුගමනානුගන්තබ්බතාවිසෙසෙ තෙජොධාතුවායොධාතුභාවමත්තං සන්ධාය **තථා**-සද්දග්ගහණං.

තත්ථ අක්කන්තට්ඨානතො පාදස්ස උක්ඛිපනං **උද්ධරණං,** ඨිතට්ඨානං අතික්කමිත්වා පුරතො හරණං **අතිහරණං.** රුක්ඛඛාණුආදිපරිහරණත්ථං, පතිට්ඨිතපාදඝට්ටනපරිහරණත්ථං වා පස්සෙන හරණං **වීතිහරණං.** යාව පතිට්ඨිතපාදො, තාව ආහරණං **අතිහරණං,** තතො පරං හරණං **වීතිහරණ**න්ති අයං වා එතෙසං විසෙසො. යස්මා පථවීධාතුයා අනුගතා ආපොධාතු වොස්සජ්ජනස්ස පච්චයො. ගරුතරසභාවා හි ආපොධාතූති වොස්සජ්ජනෙ පථවීධාතුයා තස්සානුගතභාවො, තස්මා තාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො ආහ **“වොස්සජ්ජනෙ…පෙ…. බලවතියො”**ති. යස්මා පන ආපොධාතුයා අනුගතා පථවීධාතු සන්නික්ඛෙපනස්ස පච්චයො. පතිට්ඨාභාවෙ විය පතිට්ඨාපනෙපි තස්සා සාතිසයකිච්චත්තා ආපොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තථා සට්ටනකිරියාය පථවීධාතුයා වසෙන සන්නිරුම්භනස්ස සිජ්ඣනතො තත්ථාපි පථවීධාතුයා ආපොධාතුඅනුගතභාවො, තස්මා වුත්තං – **“තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසූ”**ති.

තත්ථාති තස්මිං අභික්කමනෙ, තෙසු වා වුත්තෙසු උද්ධරණාදීසු ඡසු කොට්ඨාසෙසු. **උද්ධරණෙ**ති උද්ධරණක්ඛණෙ. **රූපාරූපධම්මා**ති උද්ධරණාකාරෙන පවත්තා රූපධම්මා තංසමුට්ඨාපකා අරූපධම්මා ච. **අතිහරණං න පාපුණන්ති** ඛණමත්තාවට්ඨානතො. **තත්ථ තත්ථෙවා**ති යත්ථ යත්ථ උප්පන්නා, තත්ථ තත්ථෙව. න හි ධම්මානං දෙසන්තරසඞ්කමනං අත්ථි. **පබ්බං පබ්බ**න්තිආදි උද්ධරණාදිකොට්ඨාසෙ සන්ධාය සභාගසන්තතිවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අතිඉත්තරො හි රූපධම්මානම්පි පවත්තික්ඛණො, ගමනස්සාදානං දෙවපුත්තානං හෙට්ඨුපරියායෙන පටිමුඛං ධාවන්තානං සිරසි පාදෙ ච බද්ධඛුරධාරාසමාගමතොපි සීඝතරො. යථා තිලානං භජ්ජියමානානං තටතටායනෙන භෙදො ලක්ඛීයති, එවං සඞ්ඛතධම්මානං උප්පාදෙනාති දස්සනත්ථං **“තටතටායන්තා”**ති වුත්තං. උප්පන්නා හි එකන්තතො භිජ්ජන්තීති.

සද්ධිං රූපෙනාති ඉදං තස්ස තස්ස චිත්තස්ස නිරොධෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣනකරූපධම්මවසෙන වුත්තං, යං තතො සත්තරසමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නං. අඤ්ඤථා යදි රූපාරූපධම්මා සමානක්ඛණා සියුං, ‘‘රූපං ගරුපරිණාමං දන්ධනිරොධ’’න්තිආදිවචනෙහි විරොධො සියා. තථා – ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං ලහුපරිවත්තං, යථයිදං චිත්ත’’න්ති (අ. නි. 1.48) එවමාදිපාළියා ච. චිත්තචෙතසිකා හි සාරම්මණසභාවා යථාබලං අත්තනො ආරම්මණපච්චයභූතමත්ථං විභාවෙන්තායෙව උප්පජ්ජන්තීති තෙසං තංසභාවනිප්ඵත්තිඅනන්තරං නිරොධො, රූපධම්මා පන අනාරම්මණා පකාසෙතබ්බා. එවං තෙසං පකාසෙතබ්බභාවනිප්ඵත්ති සොළසහි චිත්තෙහි හොතීති තඞ්ඛණායුකතා තෙසං ඉච්ඡිතා, ලහුකවිඤ්ඤාණස්ස විසයසඞ්ගතිමත්තපච්චයතාය තිණ්ණං ඛන්ධානං, විසයසඞ්ගතිමත්තතාය ච විඤ්ඤාණස්ස ලහුපරිවත්තිතා, දන්ධමහාභූතපච්චයතාය රූපධම්මානං දන්ධපරිවත්තිතා. නානාධාතුයා යථාභූතඤාණං ඛො පන තථාගතස්සෙව, තෙන ච පුරෙජාතපච්චයො රූපධම්මොව වුත්තො, පච්ඡාජාතපච්චයො ච තස්සෙවාති රූපාරූපධම්මානං සමානක්ඛණතා න යුජ්ජතෙව, තස්මා වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣතීති යං පුරිමුප්පන්නං චිත්තං, තං අඤ්ඤං, තං පන නිරුජ්ඣන්තං අපරස්ස අනන්තරාදිපච්චයො හුත්වා එව නිරුජ්ඣතීති තථාලද්ධපච්චයං අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං. යදි එවං තෙසං අන්තරො ලබ්භෙය්‍යාති, නොති ආහ **“අවීචිමනුපබන්ධො”**ති. යථා වීචි අන්තරො න ලබ්භති, ‘‘තදෙවෙත’’න්ති අවිසෙසවිදූ මඤ්ඤන්ති, එවං අනු අනු පබන්ධො චිත්තසන්තානො රූපසන්තානො ච **නදීසොතොව** නදියං උදකප්පවාහො විය **වත්තති.**

අභිමුඛං ලොකිතං **ආලොකිත**න්ති ආහ **“පුරතොපෙක්ඛන”**න්ති. යස්මා යංදිසාභිමුඛො ගච්ඡති තිට්ඨති නිසීදති වා, තදභිමුඛං පෙක්ඛනං ආලොකිතං , තස්මා තදනුගතං විදිසාලොකනං විලොකිතන්ති ආහ **“විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛන”**න්ති. සම්මජ්ජනපරිභණ්ඩාදිකරණෙ ඔලොකිතස්ස, උල්ලොකාහරණාදීසු උල්ලොකිතස්ස, පච්ඡතො ආගච්ඡන්තස්ස පරිස්සයස්ස පරිවජ්ජනාදිවසෙන අපලොකිතස්ස ච සියා සම්භවොති ආහ – **“ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තානි ගහිතානෙවා”**ති.

කායසක්ඛින්ති කායෙන සච්ඡිකතවන්තං, පච්චක්ඛකාරිනන්ති අත්ථො. සොහායස්මා විපස්සනාකාලෙ එව ‘‘යමෙවාහං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතං නිස්සාය සාසනෙ අනභිරතිආදිවිප්පකාරං පත්තො, තමෙව සුට්ඨු නිග්ගහෙස්සාමී’’ති උස්සාහජාතො බලවහිරොත්තප්පො, තත්ථ ච කතාධිකාරත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ උක්කංසපාරමිප්පත්තො, තෙනෙව නං සත්ථා – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං යදිදං නන්දො’’ති (අ. නි. 1.230) එතදග්ගෙ ඨපෙසි.

සාත්ථකතා ච සප්පායතා ච වෙදිතබ්බා ආලොකිතවිලොකිතස්සාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **තස්මා**ති කම්මට්ඨානාවිජහනස්සෙව ගොචරසම්පජඤ්ඤභාවතොති වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. **අත්තනො කම්මට්ඨානවසෙනෙව ආලොකනවිලොකනං කාතබ්බං,** ඛන්ධාදිකම්මට්ඨානිකෙහි අඤ්ඤො උපායො න

ගවෙසිතබ්බොති අධිප්පායො. යස්මා ආලොකිතාදිසමඤ්ඤාපි ධම්මමත්තස්සෙව පවත්තිවිසෙසො, තස්මා තස්ස යාථාවතො පජානනං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති දස්සෙතුං **“අබ්භන්තරෙ”**තිආදි වුත්තං. **චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරවසෙනාති** කිරියමයචිත්තසමුට්ඨානවායොධාතුයා චලනාකාරපවත්තිවසෙන. **අධො සීදතීති** ථොකං ඔතරති. **උද්ධං ලඞ්ඝෙතීති** ලඞ්ඝන්තං විය උපරි ගච්ඡති.

අඞ්ගකිච්චං සාධයමානන්ති පධානභූතං අඞ්ගකිච්චං නිප්ඵාදෙන්තං, උපපත්තිභවස්ස සරීරං හුත්වාති අත්ථො. **පඨමජවනෙපි...පෙ.... සත්තමජවනෙපි න හොතීති** ඉදං පඤ්චද්වාරවිඤ්ඤාණවීථියං ‘‘ඉත්ථී පුරිසො’’ති රජ්ජනාදීනං අභාවං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ හි ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනානං අයොනිසො ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනවසෙන ඉට්ඨෙ ඉත්ථිරූපාදිම්හි ලොභමත්තං, අනිට්ඨෙ පටිසමත්තං උප්පජ්ජති. මනොද්වාරෙ පන ‘‘ඉත්ථී පුරිසො’’ති රජ්ජනාදි හොති, තස්ස පඤ්චද්වාරජවනං මූලං, යථාවුත්තං වා සබ්බං භවඞ්ගාදි. එවං මනොද්වාරජවනස්ස මූලභූතධම්මපරිජානනවසෙනෙව මූලපරිඤ්ඤා වුත්තා, ආගන්තුකතාවකාලිකතා පන පඤ්චද්වාරජවනස්සෙව අපුබ්බභාවවසෙන චෙව ඉත්තරභාවවසෙන ච වුත්තා. **හෙට්ඨුපරියවසෙන භිජ්ජිත්වා පතිතෙසූති** හෙට්ඨිමස්ස උපරිමස්ස ච අපරාපරං භඞ්ගප්පත්තිමාහ.

තන්ති ජවනං. තස්ස ජවනස්ස න යුත්තන්ති සම්බන්ධො. **ආගන්තුකො** අබ්භාගතො. උදයබ්බයපරිච්ඡින්නො තාවතකො කාලො එතෙසන්ති **තාවකාලිකානි**.

එතං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං. **සමවායෙති** සාමග්ගියං. **තත්ථාති** පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන ආලොකනවිලොකනෙ පඤ්ඤායමානෙ තබ්බිනිමුත්තො – **කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙති. උපනිස්සයපච්චයොති** ඉදං සුත්තන්තනයෙන පරියායතො වුත්තං. **සහජාතපච්චයොති** නිදස්සනමත්තමෙතං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයානම්පි ලබ්භනතො.

කාලෙති සමිඤ්ජිතුං යුත්තකාලෙ **සමිඤ්ජන්තස්ස,** තථා පසාරෙතුං යුත්තකාලෙ **පසාරෙන්තස්ස. ‘‘මණිසප්පො** නාම එකා සප්පජාතී’’ති වදන්ති. **ලළනන්ති** කම්පනං, ලීළාකරණං වා.

උණ්හපකතිකො පරිළාහබහුලකායො. සීලස්ස විදූසනෙන අහිතාවහත්තා **මිච්ඡාජීවවසෙන උප්පන්නං අසප්පායං. ‘‘චීවරම්පි අචෙතන’’**න්තිආදිනා චීවරස්ස විය කායොපි අචෙතනොති කායස්ස අත්තසුඤ්ඤතාවිභාවනෙන **‘‘අබ්භන්තරෙ’’**තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං පරිදීපෙන්තො ඉතරීතරසන්තොසස්ස කාරණං දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘තස්මා’’**තිආදි.

චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහතොති ආහතචතුපඤ්චගණ්ඨිකො, චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහි වා හතසොභො.

අට්ඨවිධොපි අත්ථොති අට්ඨවිධොපි පයොජනවිසෙසො. මහාසිවත්ථෙරවාදවසෙන ‘‘ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා’’තිආදිනා නයෙන වුත්තො දට්ඨබ්බො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ **‘‘නෙව දවායාතිආදිනා නයෙනා’’**ති පන ඉදං පටික්ඛෙපඞ්ගදස්සනමුඛෙන පාළි ආගතාති කත්වා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පථවීසන්ධාරකජලස්ස තංසන්ධාරකවායුනා විය පරිභුත්තස්ස ආහාරස්ස වායොධාතුයාව ආසයෙ අවට්ඨානන්ති ආහ – **‘‘වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨතී’’**ති. **අතිහරතීති** යාව මුඛා අභිහරති. **වීතිහරතීති** තතො කුච්ඡියං විමිස්සං කරොන්තො හරති. **අතිහරතීති** වා මුඛද්වාරං අතික්කාමෙන්තො හරති. **වීතිහරතීති** කුච්ඡිගතං පස්සතො හරති. **පරිවත්තෙතීති** අපරාපරං චාරෙති. එත්ථ ච ආහාරස්ස ධාරණපරිවත්තනසඤ්චුණ්ණනවිසොසනානි පථවීධාතුසහිතා එව වායොධාතු කරොති, න කෙවලාති තානි පථවීධාතුයා කිච්චභාවෙන වුත්තානි, සා එව ධාරණාදීනි කිච්චානි කරොන්තස්ස සාධාරණාති වුත්තානි. **අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙතීති** යථා වායොධාතුආදීහි අඤ්ඤෙහි විසොසනං න හොති, තථා අනුපාලෙති අල්ලභාවං. **තෙජොධාතූති** ගහණීසඞ්ඛාතා තෙජොධාතු. සා හි අන්තොපවිට්ඨං ආහාරං පරිපාචෙති. **අඤ්ජසො හොතීති** ආහාරස්ස පවිසනාදීනං මග්ගො හොති. **ආභුජතීති** පරියෙසනවසෙන, අජ්ඣොහරණජිණ්ණාජිණ්ණතාදිපටිසංවෙදනවසෙන ච ආවජ්ජෙති, විජානාතීති අත්ථො. තංතංවිජානනස්ස පච්චයභූතොයෙව හි පයොගො ‘‘සම්මාපයොගො’’ති වුත්තො. යෙන හි පයොගෙන පරියෙසනාදි නිප්ඵජ්ජති, සො තබ්බිසයවිජානනම්පි නිප්ඵාදෙති නාම තදවිනාභාවතො. අථ වා සම්මාපයොගං සම්මාපටිපත්තිං **අන්වාය** ආගම්ම **ආභුජති** සමන්නාහරති. ආභොගපුබ්බකො හි සබ්බොපි විඤ්ඤාණබ්යාපාරොති තථා වුත්තං.

ගමනතොති භික්ඛාචාරවසෙන ගොචරගාමං උද්දිස්ස ගමනතො. **පරියෙසනතොති** ගොචරගාමෙ භික්ඛත්ථං ආහිණ්ඩනතො. **පරිභොගතොති** ආහාරස්ස පරිභුඤ්ජනතො. **ආසයතොති** පිත්තාදිආසයතො. ආසයති එත්ථ එකජ්ඣං පවත්තමානොපි කම්මබලවවත්ථිතො හුත්වා මරියාදවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො සයති තිට්ඨති පවත්තතීති **ආසයො,** ආමාසයස්ස උපරි තිට්ඨනකො පිත්තාදිකො. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො. නිධෙති යථාභුත්තො ආහාරො නිචිතො හුත්වා තිට්ඨති එත්ථාති නිධානං, ආමාසයො, තතො **නිධානතො. අපරිපක්කතොති** ගහණීසඞ්ඛාතෙන කම්මජතෙජෙන අවිපක්කතො. **පරිපක්කතොති** යථාභුත්තස්ස ආහාරස්ස විපක්කභාවතො. **ඵලතොති** නිප්ඵත්තිතො.

නිස්සන්දතොති ඉතො චිතො ච විස්සන්දනතො . **සම්මක්ඛනතොති** සබ්බසො මක්ඛනතො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාය** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.294) ගහෙතබ්බො.

සරීරතො සෙදා මුච්චන්තීති වෙගසන්ධාරණෙන උප්පන්නපරිළාහතො සරීරතො සෙදා මුච්චන්ති. **අඤ්ඤෙ ච රොගා** කණ්ණසූලභගන්දරාදයො. **අට්ඨානෙති** මනුස්සාමනුස්සපරිග්ගහෙ අයුත්තට්ඨානෙ ඛෙත්තදෙවායතනාදිකෙ. කුද්ධා හි මනුස්සා අමනුස්සාපි වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙන්ති. විස්සට්ඨත්තා **නෙව තස්ස භික්ඛුනො අත්තනො,** කස්සචි අනිස්සජ්ජිතත්තා ජිගුච්ඡනීයත්තා ච **න පරස්ස, උදකතුම්බතොති** වෙළුනාළිආදිඋදකභාජනතො. **තන්ති** ඡඩ්ඩිතඋදකං.

එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො ද්වීසු ඨානෙසු ආගතො, සො පුබ්බෙ අභික්කමපටික්කමගහණෙන. ''ගමනෙපි පුරතො පච්ඡතො ච කායස්ස අභිහරණං වුත්තන්ති ඉධ ගමනමෙව ගහිත''න්ති අපරෙ. යස්මා ඉධ සම්පජඤ්ඤකථායං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤමෙව ධුරං, තස්මා අන්තරන්තරෙ ඉරියාපථෙ පවත්තානං රූපාරූපධම්මානං තත්ථ තත්ථෙව නිරොධදස්සනවසෙන සම්පජානකාරිතා ගහිතාති. මජ්ඣිමභාණකා පන එවං වදන්ති – එකො හි භික්ඛු ගච්ඡන්තො අඤ්ඤං චින්තෙන්තො, අඤ්ඤං විතක්කෙන්තො ගච්ඡති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව ගච්ඡති, තථා එකො තිට්ඨන්තො, නිසීදන්තො, සයන්තො අඤ්ඤං චින්තෙන්තො, අඤ්ඤං විතක්කෙන්තො සයති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව සයති. එත්තකෙන පන න පාකටං හොතීති චඞ්කමනෙන දීපෙන්ති. යො භික්ඛු චඞ්කමනං ඔතරිත්වා චඞ්කමනකොටියං ඨිතො පරිග්ගණ්හාති – ''පාචීනචඞ්කමනකොටියං පවත්තා රූපාරූපධම්මා පච්ඡිමචඞ්කමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, පච්ඡිමචඞ්කමනකොටියං පවත්තාපි පාචීනචඞ්කමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, චඞ්කමනමජ්ඣෙ පවත්තා උභො කොටියො අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, චඞ්කමනෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා ඨානං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, ඨානෙ පවත්තා නිසජ්ජං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, නිසජ්ජාය පවත්තා සයනං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා''ති, එවං පරිග්ගණ්හන්තො පරිග්ගණ්හන්තො එව චිත්තං භවඞ්ගං ඔතාරෙති, උට්ඨහන්තො පන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව උට්ඨහති. අයං භික්ඛු **ගතාදීසු සම්පජානකාරී** නාම හොතීති.

එවම්පි සුත්තෙ කම්මට්ඨානං අවිභූතං හොති, කම්මට්ඨානං අවිභූතං න කාතබ්බං, තස්මා සො භික්ඛු යාව සක්කොති, තාව චඞ්කමිත්වා ඨත්වා නිසීදිත්වා සයමානො එවං පරිග්ගහෙත්වා සයති – ''කායො අචෙතනො මඤ්චො අචෙතනො, කායො න ජානාති 'අහං මඤ්චෙ සයිතො'ති, මඤ්චොපි න ජානාති 'මයි කායො සයිතො'ති, අචෙතනො කායො අචෙතනෙ මඤ්චෙ සයිතො''ති, එවං පරිග්ගණ්හන්තො එව චිත්තං භවඞ්ගං ඔතාරෙති, පබුජ්ඣන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව පබුජ්ඣතීති අයං **සුත්තෙ සම්පජානකාරී** නාම හොති. කායිකාදිකිරියානිබ්බත්තනෙන තම්මයත්තා ආවජ්ජනකිරියානිබ්බත්තකත්තා ආවජ්ජනකිරියාසමුට්ඨිතත්තා ච ජවනං, සබ්බම්පි වා ඡද්වාරප්පවත්තං කිරියාමයපවත්තං නාම, තස්මිං සති ජාගරිතං නාම හොතීති පරිග්ගණ්හන්තො **ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී** නාම. අපිච රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා පඤ්ච කොට්ඨාසෙ ජග්ගන්තොපි **ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී** නාම හොතීති.

විමුත්තායතනසීසෙ ඨත්වා ධම්මං දෙසෙන්තොපි බාත්තිංසතිරච්ඡානකථං පහාය දසකථාවත්ථුනිස්සිතසප්පායකථං කථෙන්තොපි **භාසිතෙ සම්පජානකාරී** නාම හොති. අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු චිත්තරුචියං ආරම්මණං මනසිකාරං පවත්තෙන්තොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි **තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී** නාම. දුතියඤ්හි ඣානං වචීසඞ්ඛාරප්පහානතො විසෙසතො තුණ්හීභාවො නාමාති. **ඔට්ඨෙ** චාතිආදීසු **ච**-සද්දෙන කණ්ඨසීසනාභිආදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **තදනුරූපං පයොගන්ති** තස්ස උප්පත්තියා අනුච්ඡවිකං චිත්තස්ස පවත්තිආකාරසඤ්ඤිතං පයොගං, යතො සබ්බෙ විචාරාදයො නිප්ඵජ්ජන්ති. **උපාදාරූපපවත්තියාති** විඤ්ඤත්තිවිකාරසහිතසද්දායතනුප්පත්තියා. **එවන්ති** වුත්තප්පකාරෙන. සත්තසුපි ඨානෙසු අසම්මුය්හනවසෙන **''මිස්සක''**න්ති වුත්තං. මග්ගසම්මාසතියාපි කායානුපස්සනාදිඅනුරූපත්තා සම්පජඤ්ඤානුරූපපුබ්බභාගං සත්තට්ඨානියස්ස එකන්තලොකියත්තා.

සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

369. යස්මා සො භික්ඛු ''දෙසෙතු මෙ, භන්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්ම''න්ති සංඛිත්තෙන ධම්මදෙසනං යාචි, තස්ස සංඛිත්තරුචිභාවතො, තස්මා සංඛිත්තෙනෙව ධම්මං දෙසෙතුකාමො භගවා ''තස්මාතිහා''තිආදිමාහාති වුත්තං – **''යස්මා සංඛිත්තෙන දෙසනං යාචසි, තස්මා''**ති. කම්මස්සකතාදිට්ඨිකස්සෙව ලොකියලොකුත්තරගුණවිසෙසා ඉජ්ඣන්ති, න දිට්ඨිවිපන්නස්ස, තස්මා වුත්තං **''දිට්ඨීති කම්මස්සකතාදිට්ඨී''**ති.

4. සාලසුත්තවණ්ණනා

370. යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායදුක්ඛෙ අපාතනවසෙන ධාරණට්ඨෙන **ධම්මො,** සාසනබ්‍රහ්මචරියං, තදෙව තදඞ්ගාදිවසෙන කිලෙසානං විනයනට්ඨෙන **විනයොති** ආහ – **''ධම්මොති වා…පෙ…. නාම''**න්ති. පටිපක්ඛධම්මෙහි අනභිභූතතාය එකො උදෙතීති එකොදීති ලද්ධනාමො සමාධි භූතො ජාතො එතෙසන්ති **එකොදිභූතා**. එත්ථ ච **එකොදිභූතාති** එතෙන උපචාරජ්ඣානාවහො පුබ්බභාගිකො සමාධි වුත්තො. **සමාහිතාති** එතෙන උපචාරප්පනාසමාධි.

එකග්ගචිත්තාති එතෙන සුභාවිතො වසිප්පත්තො අප්පනාසමාධි වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **නවකභික්ඛූහි භාවිතසතිපට්ඨානා පුබ්බභාගා.** තෙ හි යථාභූතඤාණාය භාවිතා. යථාභූතඤාණන්ති හි සොතාපත්තිමග්ගඤාණං ඉධාධිප්පෙතං. **ඛීණාසවෙහි භාවිතසතිපට්ඨානාපි පුබ්බභාගා.** තෙසඤ්හි කතකරණීයානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරාය සතිපට්ඨානභාවනා, සෙක්ඛානං පන සතිපට්ඨානභාවනා පරිඤ්ඤත්ථාය පවත්තා ලොකියා, පරිජානනවසෙන පවත්තා ලොකුත්තරාති **"මිස්සකා"**ති වුත්තං.

5. අකුසලරාසිසුත්තවණ්ණනා

371. පඤ්චමෙ **කෙවලොති** කුසලධම්මෙහි අසම්මිස්සො, තතො එව සකලො සුක්කපක්ඛො අනවජ්ජට්ඨො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

6. සකුණග්ඝිසුත්තවණ්ණනා

372. පාකතිකසකුණකුලෙසු බලවභාවතො තෙසං හනනතො **සකුණග්ඝි**. සෙනොති වුත්තං **"සෙනස්සෙතං අධිවචන"**න්ති, සෙනවිසෙසො පන සො වෙදිතබ්බො. ආමිසත්ථාය පත්තත්තා **"ලොභසාහසෙන පත්තා"**ති වුත්තං, ලොභනිමිත්තෙන සාහසාකාරෙන පත්තාති අත්ථො. නඞ්ගලෙන කට්ඨං කසිතං නඞ්ගලකට්ඨං, තං කරීයති එත්ථාති **නඞ්ගලකට්ඨකරණ**න්ති ආහ – **"අධුනා කට්ඨං ඛෙත්තට්ඨාන"**න්ති. ලෙඩ්ඩුයො තිට්ඨන්ති එත්ථාති **ලෙඩ්ඩුට්ඨානං,** ලෙඩ්ඩුනිමිත්තං කසිතට්ඨානං. වජ්ජතීති වදං, වචනං. කුච්ඡිතං වදං අවදං. ගරහනෙ හි අයං අ-කාරො යථා – ''අපුත්තො අභරියා''ති. අවදං මානෙතීති **අවදමානා,** අත්තනො බලමදෙන ලාපං අතිමඤ්ඤිත්වා වදන්තීති අත්ථො. තෙනෙවාහ ''ගච්ඡ ඛො, ත්වං ලාප, තත්‍රපි මෙ ගන්ත්වා න මොක්ඛසී''ති. යං පන අට්ඨකථායං වුත්තං ''අත්තනො බලස්ස සුට්ඨු වණ්ණං වදමානා''ති, තත්ථ අත්තතො ආපන්නං ගහෙත්වා වුත්තං. ''වදමානො''ති වා පාඨො, සාරම්භවසෙන අවිභායන්තොති අත්ථො. තෙනාහ ''එහි ඛො දානි සකුණග්ඝී''ති. **සුට්ඨු ඨපෙත්වාති** ජියාමුත්තසරස්ස විය සීඝපාතයොග්‍යතාකරණෙන උභො පක්ඛෙ සම්මා ඨපෙත්වා. **අයන්ති** සකුණග්ඝි. **ඤත්වාති** යථාභූතදස්සනෙන අත්තනො ඤාණෙන ජානිත්වා. **ථාලීයිත්ථාති** ථාලච්ඡෙදතිඛිණසිඛරෙ සුක්ඛලෙඩ්ඩුස්මිං භිජ්ජිත්ථ.

7. මක්කටසුත්තවණ්ණනා

373. **සඤ්චාරොති** සඤ්චරණං. **ලෙපන්ති** සිලෙසසදිසං ආලෙපනං. **කාජසික්කා වියාති** කාජදණ්ඩකෙ ඔලග්ගෙතබ්බා සික්කා විය. අපිච චතස්සො රජ්ජුයො උපරි බන්ධනට්ඨානඤ්චාති **පඤ්චවට්ඨානං. ඔඩ්ඩිතොති** ඔලම්බිතො. **ථුනන්තොති** නිත්ථුනන්තො.

8. සූදසුත්තවණ්ණනා

374. ආහාරසම්පාදනෙන තංතංආහාරවත්ථුගතෙ සූදෙති පග්ඝරෙතීති **සූදො,** භත්තකාරකො. දහරෙහි මනාපතරං අච්චෙතබ්බතො අතික්කමිතබ්බතො අච්චයා, භොජනෙ රසවිසෙසා, තස්මා **නානච්චයෙහීති** නානප්පකාරරසවිසෙසෙහීති අත්ථො. තෙන වුත්තං ''නානච්චයෙහී''තිආදි. අග්ගීයති අසඞ්කරතො විභජීයතීති අග්ගො, අම්බිලමෙව අග්ගො **අම්බිලග්ගොති** ආහ – **"අම්බිලග්ගෙහීති අම්බිලකොට්ඨාසෙහී"**ති. දාතුං අභිහරිතබ්බතාය **අභිහාරා,** දෙය්‍යධම්මා. තෙනාහ – **"අභිහටානං දායාන"**න්ති. **ඉදං මෙ කම්මට්ඨානං අනුලොමංවාති** ඉදං මම කම්මට්ඨානං එවං පවත්තමානං අනුලොමාවසානමෙව හුත්වා තිට්ඨති. එවං පුන පවත්තමානං උස්සක්කිත්වා විසෙසනිබ්බත්තනත්ථමෙව හොතීති එවං **නිමිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති** බාලො අබ්‍යත්තො, පණ්ඩිතො පන සක්කොති. **අත්තනො චිත්තස්සාති** අත්තනො භාවනාචිත්තස්ස. **පුබ්බභාගවිපස්සනා සතිපට්ඨානාව කථිතා** ''සකස්ස චිත්තස්ස නිමිත්තං උග්ගණ්හාතී''ති වුත්තත්තා.

9. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

375. **පාදගාමොති** නගරස්ස පදසදිසො මහන්තගාමො. තෙනෙවාහ **"වෙසාලියං විහරති වෙළුවගාමකෙ"**ති. අහිතනිසෙධන-හිතනියොජන-බ්‍යසනපරිච්චජන-ලක්ඛණො මිත්තභාවො යෙසු අත්ථි, තෙ **මිත්තා**. යෙ පන දිට්ඨමත්තසහායා, තෙ **සන්දිට්ඨා**. යෙ සවිසෙසං භත්තිමන්තො, තෙ **සම්භත්තාති** දස්සෙන්තො **"මිත්තාති මිත්තාවා"**තිආදිමාහ. **අස්සාති** භගවතො. පඤ්චමියං අට්ඨමියං චාතුද්දසියං පඤ්චදසියන්ති එකෙකස්මිං පක්ඛෙ චත්තාරො වාරෙ කත්වා මාසස්ස **අට්ඨවාරෙ**.

වෙදනානං බලවභාවෙන **ඛරො එරුසො** කක්ඛළො. **ආබාධොති** පුබ්බකම්මහෙතුතාය කම්මසමුට්ඨානො ආබාධො සඞ්ඛාරදුක්ඛතාසඞ්ඛාතො සබ්බකාලිකත්තා සරීරස්ස සභාගරොගො නාම. නායමීදිසො ආබාධො, අයං පන බහලතරබ්‍යාධිතාය **"විසභාගරොගො"**ති වුත්තො. අන්ත-සද්දො සමීපපවත්තොති ආහ – **"මරණන්තං මරණසන්තික"**න්ති. වෙදනා...පෙ.... **අකරොන්තො** උක්කංසගතභාවිතකායාදිතාය. **අපීළියමානොති** අපීළියමානො

විය. ඔවාදමෙව භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අපලොකනන්ති ආහ – **‘‘ඔවාදානුසාසනිං අදත්වාති වුත්තං හොති’’**ති. **පුබ්බභාගවීරියං** නාම ඵලසමාපත්තියා පරිකම්මභූතවිපස්සනාවීරියං. **ජීවිතම්පි ජීවිතසඞ්ඛාරො** පතිතුං අදත්වා අත්තභාවස්ස අභිසඞ්ඛරණතො.

‘‘එත්තකං කාලං අතික්කමිත්වා වුට්ඨහිස්සාමී’’ති ඛණපරිච්ඡෙදවතී සමාපත්ති **ඛණිකසමාපත්ති. නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වාති** රූපසත්තකාරූපසත්තකවසෙන පවත්තියමානං විපස්සනාභාවනං සබ්බසො බිලවිරහෙන නිග්ගුම්බං, අබ්‍යාකුලතාය නිජ්ජටං කත්වා. **මහාවිපස්සනාවසෙනාති** පච්චෙකං සවිසෙසං විත්ථාරිතානං අට්ඨාරසාදීනං මහාවිපස්සනානං වසෙන විපස්සිත්වා **සමාපන්නා** යා **සමාපත්ති, සා සුට්ඨු වික්ඛම්භෙති** වෙදනං මහාබලවතාය පුබ්බාරම්මණස්ස, මහානුභාවතාය තථාපවත්තිතවිපස්සනාවීරියස්ස. **යථා නාමාති**ආදිනා තස්ස නිදස්සනං දස්සෙති. **වෙදනාති** දුක්ඛවෙදනා. **චුද්දසහාකාරෙහීති** තස්සෙව සත්තකද්වයස්ස වසෙන වදති. **සන්නෙත්වාති** අන්තරන්තරා සමාපන්නජ්ඣානසමාපත්තිසම්භූතෙන විපස්සනාපීතිසිනෙහෙන තෙමෙත්වා. **සමාපත්තීති** ඵලසමාපත්ති.

ගිලානා වුට්ඨිතොති ගිලානභාවතො වුට්ඨිතො. සරීරස්ස ගරුථද්ධභාවප්පත්ති මධුරකතාති ආහ – **‘‘සඤ්ජාතගරුභාවො සඤ්ජාතථද්ධභාවො’’**ති. **නානාකාරතොති** පුරත්ථිමාදිභෙදතො. **සතිපට්ඨානධම්මාති** පුබ්බෙ අත්තනා භාවියමානා සතිපට්ඨානධම්මා. **පාකටා න හොන්ති** කායචිත්තානං අකම්මඤ්ඤතාය. **තන්ති ධම්මාති** පරියත්තිධම්මා න ඤායන්ති.

අනන්තරං අබාහිරන්ති ධම්මවසෙන පුග්ගලවසෙන ච අන්තරබාහිරං අකත්වා. **එත්තකන්ති**ආදිනා වුත්තමෙවත්ථං විවරති. **දහරකාලෙති** අත්තනො දහරකාලෙ. **න එවං හොතීති** ‘‘අහං භික්ඛුසඞ්ඝං පරිහරිස්සාමී’’තිආදිකො මානතණ්හාමූලකො ඉස්සාමච්ඡරියානං පවත්තිආකාරො තථාගතස්ස න හොති, නත්ථෙව පගෙව තෙසං සමුච්ඡින්නත්තාති ආහ – **‘‘බොධිපල්ලඞ්කෙයෙවා’’**තිආදි. පටිසඞ්ඛරණෙන වෙඨෙන මිස්සකෙන. **මඤ්ඤෙති** යථාවුත්තං පටිසඞ්ඛරණසඞ්ඛාතෙන වෙඨමිස්සකෙන විය ජරසකටං. **අරහත්තඵලවෙඨෙනාති** අරහත්තඵලසමාපත්තිසඞ්ඛාතෙන අත්ථභාවවෙඨෙන.

ඵලසමාපත්තියා අධිප්පෙතත්තා **‘‘එකච්චානං වෙදනානන්ති ලොකියානං වෙදනාන’’**න්ති වුත්තං. **අත්තදීපාති** එත්ථ **අත්ත**-සද්දෙන ධම්මො එව වුත්තො, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා විභාවිතො එව. **නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො වෙදිතබ්බො**. සො හි චතූහි ඔඝෙහි අනජ්ඣොත්ථරණීයතො ‘‘දීපො’’ති වුත්තො. **තමඅග්ගෙති** තමයොගාභාවෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගෙ. **සබ්බෙසන්ති** සබ්බෙසං සික්ඛාකාමානං. **තෙ** ‘‘ධම්මදීපා විහරථා’’ති වුත්තා **චතුසතිපට්ඨානගොචරාව භික්ඛූ අග්ගෙ භවිස්සන්ති.**

10. භික්ඛුනුපස්සයසුත්තවණ්ණනා

376. **කම්මට්ඨානකම්මිකාති** කම්මට්ඨානමනුයුත්තා. විසෙසෙතීති **විසෙසො,** අතිසයො, ස්වායං පුබ්බාපරවිසෙසො උපාදායුපාදාය ගහෙතබ්බොති තං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථා’’**තිආදිමාහ.

උප්පජ්ජති කිලෙසපරිළාහොති කායෙ අසුභාදිවසෙන මනසිකාරං අදහන්තස්ස මනසිකාරස්ස වීරියං අපටිපන්නතා සුභාදිවසෙන කායාරම්මණො කිලෙසපරිළාහො ච උප්පජ්ජති. වීරියාරම්භස්ස අභාවෙන තස්මිං ආරම්මණෙ **චෙතසො වා ලීනත්තං** හොති, ගොචරජ්ඣත්තතො **බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණෙ චිත්තං වික්ඛිපති. එවං කිලෙසපරිළාහෙ වාති**ආදිනා තිවිධම්පි භාවනානුයොගස්ස කිලෙසවත්ථුභාවං උපාදාය සමුච්චයවසෙන අට්ඨකථායං වුත්තං. යස්මා පන තෙ පරිළාහලීනත්තවික්ඛෙපා එකජ්ඣං න පවත්තන්ති, තස්මා පාළියං ‘‘කායාරම්මණො වා’’තිආදිනා අනියමත්ථො වා-සද්දො ගහිතො. **කිලෙසානුරඤ්ජිතෙනාති** කිලෙසවිචණ්ණිතචිත්තෙන හුත්වා න වත්තිතබ්බං. කථං පන වත්තිතබ්බන්ති ආහ **‘‘කිස්මිඤ්චිදෙවා’’**ති. **න ච විතක්කෙති න ච විචාරෙතීති** කිලෙසසහගතෙ විතක්කවිචාරෙ න පවත්තෙති. **සුඛිතොති** ඣානසුඛෙන සුඛිතො.

ඉමස්ස භික්ඛුනො භාවනා පවත්තාති සම්බන්ධො. යස්මා හි ඉමස්ස භික්ඛුනො තං මූලකම්මට්ඨානං පරිපන්ථෙ සති ඨපෙත්වා බුද්ධගුණාදිඅනුස්සරණෙන චිත්තං පසාදෙත්වා මූලකම්මට්ඨානභාවනා පවත්තා, තස්මා පණිධාය භාවනාති වුත්තන්ති සම්බන්ධො. **අට්ඨපෙත්වාති** චිත්තං අප්පවත්තෙත්වාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. කම්මට්ඨානාදීනං තිණ්ණම්පි වසෙන අත්ථයොජනා සම්භවති. තෙනාහ **‘‘තත්ථා’’**තිආදි. **සාරෙන්තො වියාති** රථං වාහයන්තො විය. සමප්පමාණතො අට්ඨකාදිවසෙන **සුතච්ඡිතං පක්ඛිපන්තො විය**. සුඛෙනෙව කිලෙසානං ඔකාසං අදෙන්තො අන්තරා අසජ්ජන්තො **අලග්ගන්තො**. විපස්සනාචාරස්ස ආරද්ධවුත්තිතං අපරිපන්ථතඤ්ච දස්සෙන්තො ඔපම්මද්වයමාහ. **බ්‍යාභඞ්ගියාති** කාජදණ්ඩෙන. **කිලෙසපරිළාහාදීනන්ති** කිලෙසපරිළාහලීනත්තවික්ඛෙපානං.

ගුළඛණ්ඩාදීනීති ගුළඛණ්ඩසක්ඛරඛණ්ඩාදීනි උච්ඡුවිකාරභූතානි. ‘‘කායෙ කායානුපස්සී විහරාමී’’තිආදිවචනතො **‘‘පුබ්බභාගවිපස්සනා කථිතා’’**ති වුත්තං.

අම්බපාලිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නාලන්දවග්ගො

2. නාලන්දසුත්තවණ්ණනා

378. දුතියවග්ගෙ පඨමසුත්තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති තං ලඞ්ඝිත්වා **"දුතියෙ"**ති වුත්තං.

භිය්‍යතරො අභිඤ්ඤාතොති සම්බොධියා සෙට්ඨතරොති අභිලක්ඛිතො. **භිය්‍යතරාභිඤ්ඤොති** සබ්බසත්තෙසු අධිකතරපඤ්ඤො. තෙනාහ **"උත්තරිතරඤාණො"**ති. සම්මා අනවසෙසතො බුජ්ඣති එතෙනාති **සම්බොධීති** ආහ – **"සම්බොධියන්ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ"**ති. **නිප්පදෙසා ගහිතාති** අනවසෙසා බුද්ධගුණා ගහිතා අග්ගමග්ගසිද්ධියාව භගවතො සබ්බගුණානං සිද්ධත්තා. න කෙවලඤ්ච බුද්ධානං, අථ ඛො අග්ගසාවකපච්චෙකබුද්ධානම්පි තංතංගුණසම්පත්තීනං අග්ගමග්ගාධිගමෙනෙවාති දස්සෙන්තො **"ද්වෙපි අග්ගසාවකා"**තිආදිමාහ.

අපරො නයො – **පසන්නොති** ඉමිනා පසාදස්ස වත්තමානතා දීපිතාති **උප්පන්නසද්ධොති** ඉමිනාපි සද්ධාය පච්චුප්පන්නතා පකාසිතාති ආහ – **"එවං සද්දහාමීති අත්ථො"**ති. අභිජානාති අභිමුඛභාවෙන සබ්බඤ්ඤෙය්‍යං ජානාතීති අභිඤ්ඤො, භිය්‍යො අධිකො අභිඤ්ඤොති **භිය්‍යොභිඤ්ඤො**. සො එව අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන භිය්‍යොභිඤ්ඤතරොති වුත්තොති ආහ – **"භිය්‍යතරො අභිඤ්ඤාතො"**ති. දුතියවිකප්පෙ පන අභිජානාතීති අභිඤ්ඤා, අභිවිසිට්ඨා පඤ්ඤා. භිය්‍යො අභිඤ්ඤා එතස්සාති භිය්‍යොභිඤ්ඤො, සො එව අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන **භිය්‍යොභිඤ්ඤතරො**. ස්වායං අස්ස අතිසයො අභිඤ්ඤාය භිය්‍යොභාවකතොති ආහ – **"භිය්‍යතරාභිඤ්ඤො වා"**ති. සම්බුජ්ඣති එතායාති **සම්බොධි,** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අග්ගමග්ගඤාණඤ්ච. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි අග්ගමග්ගඤාණං, අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං **සම්බොධි නාම**. තත්ථ පධානවසෙන තදත්ථදස්සනෙ පඨමවිකප්පො, පදට්ඨානවසෙන දුතියවිකප්පො. කස්මා පනෙත්ථ අරහත්තමග්ගඤාණස්සෙව ගහණං, නනු හෙට්ඨිමානිපි භගවතො මග්ගඤාණානි සවාසනමෙව යථාසකං පටිපක්ඛවිධමනවසෙන පවත්තානි. සවාසනප්පහානඤ්හි ඤෙය්‍යාවරණප්පහානන්ති? සච්චමෙතං, තං පන අපරිපුණ්ණං පටිපක්ඛවිධමනස්ස විප්පකතභාවතොති ආහ **"අරහත්තමග්ගඤාණෙ වා"**ති. **සබ්බන්ති** සම්මාසම්බුද්ධෙන අධිගන්තබ්බං සබ්බං.

ඛාදනීයානං උළාරතා සාතරසානුභාවෙනාති ආහ **"මධුරෙ ආගච්ඡති"**ති. පසංසාය උළාරතා විසිට්ඨභාවෙනාති ආහ – **"සෙට්ඨෙ"**ති. ඔභාසස්ස උළාරතා මහන්තභාවෙනාති වුත්තං – **"විපුලෙ"**ති. උසභස්ස අයන්ති ආසභී, ඉධ පන ආසභී වියාති **ආසභී**. තෙනාහ – **"උසභස්ස වාචාසදිසී"**ති. යෙන ගුණෙන සා තංසදිසා, තං දස්සෙතුං **"අචලා අසම්පවෙධී"**ති වුත්තං. යතො කුතොචි අනුස්සවනං **අනුස්සවො**. විජ්ජාට්ඨානාදීසු කතපරිචයානං ආචරියානං තං තං අත්ථං ඤාපෙන්තී පවෙණී **ආචරියපරම්පරා**. කෙවලං අත්තනො මතියා ''ඉති කිර එවං කිරා''ති පරිකප්පනා **ඉතිකිරා**. පිටකස්ස ගන්ථස්ස සම්පදානතො භූතතො තස්ස ගහණං **පිටකසම්පදානං**. යථාසුතානං අත්ථානං ආකාරස්ස පරිවිතක්කනං **ආකාරපරිවිතක්කො**. තථෙවස්ස ''එවමෙත''න්ති දිට්ඨියා නිජ්ඣානක්ඛමනං **දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්ති**. ආගමාධිගමෙහි විනා කෙවලං අනුස්සුතතො තක්කමග්ගං නිස්සාය තක්කනං **තක්කො**. අනුමානවිධිං නිස්සාය ගහණං **නයග්ගාහො**. යස්මා බුද්ධවිසයෙ ඨත්වා භගවතො අයං ථෙරස්ස චොදනා ථෙරස්ස ච සො අවිසයො, තස්මා **"පච්චක්ඛතො ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා විය"**ති වුත්තං. සීහනාදො වියාති **සීහනාදො**. තංසදිසතා චස්ස සෙට්ඨභාවෙන, සො චෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො **"සීහනාදො"**තිආදිමාහ. **උන්නාදයන්තෙනාති** අසනිසදිසං කරොන්තෙන.

අනුයොගදාපනත්ථන්ති අනුයොගං සොධාපෙතුං. විමද්දක්ඛමඤ්හි සීහනාදං නදන්තො අත්ථතො අනුයොගං **සොධෙති** නාම, අනුයුඤ්ජන්තො ච නං **සොධාපෙති** නාම. **දාතුන්ති** සොධෙතුං. කෙචි ''දානත්ථ''න්ති අත්ථං වදන්ති, තං න යුත්තං. න හි යො සීහදානං නදති, සො එව තත්ථ අනුයොගං දෙතීති යුජ්ජති. **නිඝංසනන්ති** විමද්දනං. **ධමමානන්ති** තාපයමානං. තාපනඤ්චෙත්ථ ගග්ගරියා ධම්මාපනසීසෙන වදති.

සබ්බෙ තෙති සබ්බෙ තෙ අතීතෙ නිරුද්ධෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ. තෙනෙතං දස්සෙති – යෙ තෙ අහෙසුං අතීතමද්ධානං තව අභිනීහාරතො ඔරං සම්මාසම්බුද්ධා, තෙසං තාව සාවකඤාණගොචරෙ ධම්මෙ පරිච්ඡින්දන්තො මාරාදයො විය ච බුද්ධානං ලොකියචිත්තාචාරං ත්වං ජානෙය්‍යාසි. යෙ පන තෙ අබ්භතීතා, තතො පරතො ඡින්නවටුමා ඡින්නපපඤ්චා පරියාදින්නවට්ටා සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තා සම්මාසම්බුද්ධා, තෙසං සබ්බෙසම්පි තව සාවකඤාණස්ස අවිසයභූතෙ ධම්මෙ කථං ජානිස්සසීති. **තෙනාති** සම්බොධිසඞ්ඛාතෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අරහත්තමග්ගඤාණෙන. **එවංසීලාති** තාදිසසීලා. **සමාධිපක්ඛාති** සමාධි ච සමාධිපක්ඛා ච සමාධිපක්ඛා එකදෙසසරූපෙකසෙසනයෙන. තත්ථ **සමාධිපක්ඛාති** වීරියසතියො තදනුගුණා ච ධම්මා වෙදිතබ්බා . ඣානසමාපත්තීසු යෙභුය්‍යෙන විහාරවොහාරො, ඣානසමාපත්තියො සමාධිප්පධානාති වුත්තං **"සමාධිපක්ඛානං ධම්මානං ගහිතත්තා විහාරො ගහිතො"**ති.

යථා පන හෙට්ඨා ගහිතාපි සමාධිපඤ්ඤා පටිපක්ඛතො විමුත්තත්තා විමුච්චන-සඞ්ඛාත-කිච්චවිසෙස-දස්සනවසෙන විමුත්තිපරියායෙන පුන ගහිතා ''එවංවිමුත්තා''ති, එවං දිබ්බවිහාරො දිබ්බවිහාරවිසෙසදස්සනවසෙන පුන ගහිතො ''එවංවිහාරී''ති, තස්මා සබ්බෙසං සමාපත්තිවිහාරානං වසෙනෙත්ථ අත්ථො යුජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. **විමුත්තීති සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති** විමුච්චිත්ථාති කත්වා. එස නයො සෙසෙසුපි. **පටිප්පස්සද්ධන්තෙති** පටිප්පස්සම්භනොසාපනෙන. සබ්බකිලෙසෙහි නිස්සටත්තා අසංසට්ඨත්තා විමුත්තත්තා ච **නිස්සරණවිමුත්ති** නිබ්බානං.

අනාගතබුද්ධානං පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො. තෙන අතීතෙසු තාව ඛන්ධානං භූතපුබ්බත්තා තත්ථ සියා ඤාණස්ස සවිසයෙ ගති, අනාගතෙසු පන සබ්බසො අසඤ්ජාතෙසු කථන්ති ඉමමත්ථං ජොතෙති. තෙනාහ **''අනාගතාපී''**තිආදි. **''අත්තනො චෙතසා පරිච්ඡින්දිත්වා විදිතා''**ති කස්මා වුත්තං? නනු අතීතානාගතෙ සත්තාහෙ එව පවත්තං චිත්තං චෙතොපරියඤාණස්ස විසයො, න තතො පරන්ති? නයිදං චෙතොපරියඤාණකිච්චවසෙන වුත්තං, අථ ඛො පුබ්බෙනිවාසඅනාගතංසඤාණානං වසෙන වුත්තං, තස්මා නායං දොසො. **විදිතට්ඨානෙ න කරොති** සික්ඛාපදෙනෙව තාදිසස්ස පටික්ඛෙපස්ස පටික්ඛිත්තත්තා සෙතුඝාතතො ච. කථං පන ථෙරො ද්වයසම්භවෙ පටික්ඛෙපමෙව අකාසි, න විභජ්ජ බ්‍යාකාසීති ආහ **''ථෙරො කිරා''**තිආදි. පාරං පරියන්තං මිනොතීති පාරමී, සා එව ඤාණන්ති පාරමිඤාණං, සාවකානං පාරමිඤාණං **සාවකපාරමිඤාණං**. තස්මිං සාවකානං උක්කංසපරියන්තගතෙ ජානනෙ නායමනුයොගො, අථ ඛො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ සබ්බඤ්ඤුතාය ජානනෙ. කෙචි පන ''සාවකපාරමිඤාණෙති සාවකපාරමිඤාණවිසයෙ''ති අත්ථං වදන්ති, තථා සෙසපදෙසුපි. **සීල...පෙ.... සමත්ථන්ති** සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිඤාණසඞ්ඛාතානං කාරණානං ජානනසමත්ථං. බුද්ධසීලාදයො හි බුද්ධානං බුද්ධකිච්චස්ස පරෙහි එතෙ බුද්ධාති ජානනස්ස ච කාරණං.

අනුමානඤාණං විය සංසයට්ඨිතං අහුත්වා ඉදමිදන්ති යථාසභාවතො ඤෙය්‍යං ධාරෙති නිච්ඡිනොතීති **ධම්මො,** පච්චක්ඛඤාණන්ති ආහ **''ධම්මස්ස පච්චක්ඛතො ඤාණස්සා''**ති. අනුඑතීති **අන්වයොති** ආහ **''අනුයොගං අනුගන්ත්වා''**ති. පච්චක්ඛසිද්ධඤ්හි අත්ථං අනුගන්ත්වා අනුමානඤාණස්ස පවත්ති ''දිට්ඨෙන අදිට්ඨස්ස අනුමාන''න්ති වෙදිතබ්බා. විදිතෙ වෙදකම්පි ඤාණං අත්ථතො විදිතමෙව හොතීති **''අනුමානඤාණං නයග්ගාහො විදිතො''**ති වුත්තං. **විදිතොති** විද්ධො පටිලද්ධො, අධිගතොති අත්ථො. **අප්පමාණොති** අපරිමාණො මහාවිසයත්තා. තෙනාහ **''අපරියන්තො''**ති. **තෙනාති** අපරියන්තත්තා. **තෙන** වා අපරියන්තෙන ඤාණෙන. එතෙන ථෙරො යං යං අනුමෙය්‍යමත්ථං ඤාතුකාමො හොති, තත්ථ තත්ථ තස්ස අසඞ්ගමප්පටිහතං අනුමානඤාණං පවත්තෙතීති දස්සෙති. තෙනාහ **''සො ඉමිනා''**තිආදි. තත්ථ **ඉමිනාති** ඉමිනා කාරණෙන.

පාකාරස්ස ථිරභාවං උද්ධමුද්ධං ආපෙතීති **උද්ධාපං,** පාකාරමූලං. **ආදි**-සද්දෙන පාකාරද්වාරබන්ධපරිඛාදීනං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. පච්චන්තෙ භවං **පච්චන්තිමං**. පණ්ඩිතදොවාරිකට්ඨානියං කත්වා ථෙරො අත්තානං දස්සෙතීති දස්සෙන්තො **''එකද්වාරන්ති කස්මා ආහා''**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙසි.

යස්සා පඤ්ඤාය වසෙන පුරිසො පණ්ඩිතොති වුච්චති, තං පණ්ඩිච්චන්ති ආහ – **''පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො''**ති. තංතංඉතිකත්තබ්බතාසු ඡෙකභාවො බ්‍යත්තභාවො **වෙය්‍යත්තියං**. මෙධති අඤ්ඤාණං හිංසති විධමතීති මෙධා, සා එතස්ස අත්ථීති **මෙධාවී**. ඨානෙ ඨානෙ උප්පත්ති එතිස්සා අත්ථීති **ඨානුප්පත්තිකා,** ඨානසො උප්පජ්ජනපඤ්ඤා. අනුපරියායන්ති එතෙනාති අනුපරියායො, සො එව පථොති **අනුපරියායපථො,** පරිතො පාකාරස්ස අනුයායනමග්ගො. පාකාරභාගා සම්බන්ධිතබ්බා එත්ථාති **පාකාරසන්ධි,** පාකාරස්ස චුල්ලිතපදෙසො. සො පන හෙට්ඨිමන්තෙන ද්වින්නම්පි ඉට්ඨකානං විගමෙන එවං වුච්චතීති ආහ – **''ද්වින්නං ඉට්ඨකානං අපගතට්ඨාන''**න්ති. **ඡින්නට්ඨානන්ති** ඡින්නභින්නපදෙසං, ඡින්නට්ඨානං වා. තඤ්හි ''විවර''න්ති වුච්චති. **කිලිට්ඨන්ති** මලීනං. **උපතාපෙන්තීති** කිලෙසපරිළාහෙන සන්තාපෙන්ති. **විබාධෙන්තීති** පීළෙන්ති. උප්පන්නාය පඤ්ඤාය නීවරණෙහි න කිඤ්චි කාතුං සක්කාති ආහ **''අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්තී''**ති. **තස්මාති** පච්චයූපසාතෙන උප්පජ්ජිතුං අප්පදානතො. **චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුට්ඨු ඨපිතචිත්තාති** චතුබ්බිධායපි සතිපට්ඨානභාවනාය සම්මදෙව ඨපිතචිත්තා අප්පිතචිත්තා. **යථාසභාවෙන භාවෙත්වාති** යාථාවතො සම්මදෙව යථා පටිපක්ඛා සමුච්ඡිජ්ජන්ති, එවං භාවෙත්වා.

පුරිමනයෙ සතිපට්ඨානානි බොජ්ඣඞ්ගා ච මිස්සකා අධිප්පෙතාති තතො අඤ්ඤථා වත්තුං **''අපිචෙත්ථා''**තිආදි වුත්තං. **මිස්සකාති** සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන මිස්සකා. ''චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තාති පඨමං වුත්තත්තා සතිපට්ඨානෙසු විපස්සනං ගහෙත්වා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාභූතං භාවෙත්වාති වුත්තත්තා මග්ගපරියාපන්නානංයෙව ච නෙසං නිප්පරියායබොජ්ඣඞ්ගභාවතො තෙසු ච අධිගතමෙව හොතීති බොජ්ඣඞ්ගෙ මග්ගො ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්චාති ගහිතෙ සුන්දරො පඤ්හො භවෙය්‍යා''ති **මහාසිවත්ථෙරො ආහ. න පනෙවං ගහිතං** පොරාණෙහීති අධිප්පායො. **ඉතීති** වුත්තප්පකාරපරාමසනං. **ථෙරොති** සාරිපුත්තත්ථෙරො.

තත්ථාති තෙසු පච්චන්තනගරාදීසු. **නගරං විය නිබ්බානං** තදත්ථිකෙහි උපගන්තබ්බතො උපගතානඤ්ච පරිස්සයරහිතසුඛාධිගමට්ඨානතො. **පාකාරො විය සීලං** තදුපගතානං පරිතො ආරක්ඛභාවතො. **අනුපරියායපථො විය හිරී** සීලපාකාරස්ස අධිට්ඨානභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං – ''පරියායපථොති ඛො භික්ඛු හිරියා එතං අධිවචන''න්ති.

ද්වාරං විය අරියමග්ගො නිබ්බානනගරප්පවෙසනෙ අඤ්ජසභාවතො. **පණ්ඩිතදොවාරිකො විය ධම්මසෙනාපති** නිබ්බානනගරං පවිට්ඨපවිසනකානං සත්තානං සල්ලක්ඛණතො. **දින්නොති** දාපිතො, සොධිතොති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

3. චුන්දසුත්තවණ්ණනා

379. පුබ්බෙ සාවත්ථිතො වෙළුවගාමස්ස ගතත්තා වුත්තං **"ආගතමග්ගෙනෙව පටිනිවත්තන්තො"**ති. **සත්තන්නන්ති** උපසෙනො, රෙවතො, ඛදිරවනියො, චුන්දො, සමණුද්දෙසො අහන්ති චතුන්නං, චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලාති, තිස්සන්නන්ති ඉමෙසං සත්තන්නං අරහන්තානං. **නත්ථි නු ඛොති** එත්ථාපි ''ඔලොකෙන්තො''ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො සීහාවලොකනඤායෙන. හවිස්සන්ති මෙ වත්තාරො හරිතුං නාසක්ඛීති සම්බන්ධො. **ඉදං දානි පච්ඡිමදස්සනන්ති** භූතකථනමත්තං, න තත්ථ සාලයතාදස්සනං යථා තථාගතස්ස වෙසාලියා නික්ඛමිත්වා නාගාපලොකිතං.

තස්ස තස්ස විසෙසස්ස අධිට්ඨානවසෙනෙව ඉද්ධිභෙදදස්සනං **ඉද්ධිවිකුබ්බනං**. සීහස්ස විජම්භනාදිවසෙන කීළිත්වා නාදසදිසී අයං ධම්මකථාති වුත්තං **"සීහවිකීළිතො ධම්මපරියායො"**ති. **ගමනකාලො මය්හන්තීති** එත්ථ **ඉති-** සද්දො පරිසමාපනෙ. තෙන ථෙරෙන යථාරම්භස්ස වචනපබන්ධස්ස සමාපිතභාවං ජොතෙති. එස නයො සෙසෙසුපි එදිසෙසු සබ්බට්ඨානෙසු. යුගන්ධරාදයො **පරිභණ්ඩපබ්බතා**ති වෙදිතබ්බා. **එකප්පහාරෙනෙවාති** එකප්පහාරෙන ඉව. ස්වායං **ඉව-**සද්දො න සක්කොමීති එත්ථ ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො.

පටිපාදෙස්සාමීති යීතකායං පටිපාදෙස්සාමි. පත්ථනාකාලෙ අනොමදස්සිස්ස භගවතො වචනසුතානුසාරෙන ඤාණෙන දිට්ඨමත්තතං සන්ධාය **"තං පඨමදස්සන"**න්ති වුත්තං. **ධාරෙතුං අසක්කොන්තී** ගුණසාරං. **එස මග්ගොති** එසො ජාතානං සත්තානං මරණනිට්ඨිතො පන්ථො. පුනපි **එවංභාවිනො නාම සඞ්ඛාරාති** සඞ්ඛාරා නාම එවංභාවිනො, මරණපරියොසානාති අත්ථො. **එත්තකන්ති** එත්තකං කාලං. **සඞ්කඩ්ඪිත්වා** සංහරිත්වා. **මුඛං පිධායාති** මුඛං ඡාදෙත්වා. **අග්ඝිකසතානීති** මකුළඞ්කුරචෙතියසතානි.

පුරිමදිවසෙති අතීතදිවසෙ. යස්මා ධම්මසෙනාපතිනො අරහත්තප්පත්තදිවසෙයෙව සත්ථු සාවකසන්නිපාතො අහොසි, තස්මා **"පූරිතසාවකසන්නිපාතො එස භික්ඛූ"**ති වුත්තං. **පඤ්ච ජාතිසතානීති** භුම්මත්ථෙ, අච්චන්තසංයොගෙ වා උපයොගවචනං.

කළොපිහත්ථොති විලීවමයභාජනහත්ථො. ''චම්මමයභාජනහත්ථො''ති ච වදන්ති. **පුරන්තරෙති** නගරමජ්ඣෙ. **වනෙති** අරඤ්ඤෙ.

ඔසක්කනාකාරවිරහිතොති ධම්මදෙසනාය සඞ්කොචහෙතුවිරහිතො. **විසාරදොති** සාරදවිරහිතො. **ධම්මොජන්ති** ධම්මරසං, ඔජවන්තං දෙසනාධම්මන්ති අත්ථො. **ධම්මභොගන්ති** ධම්මපරිභොගං, පරෙහි සද්ධිං සංවිභජනවසෙන පවත්තං ධම්මසම්භොගන්ති දෙසනාධම්මමෙව වදති. තෙන වුත්තං **"උභයෙනපි ධම්මපරිභොගොව කථිතො"**ති.

පියායිතබ්බතො **පියෙහි**. මනස්ස වඩ්ඪනතො **මනාපෙහි. ජාතියාති** ඛත්තියාදිජාතියා. **නානාභාවො** අසහභාවො විසුංභාවො. **අඤ්ඤථාභාවො** අඤ්ඤථත්තං. **සරීරන්ති** රූපධම්මකායසඞ්ඛාතං සරීරං. රූපකායෙ හි භිජ්ජන්තෙ භිජ්ජන්තෙව. **සො භිජ්ජෙය්‍යාති** සො මහන්තතරො ඛන්ධො භිජ්ජෙය්‍ය.

දක්ඛිණදිසං ගතොති දක්ඛිණදිසාමුඛෙ පවත්තො. **මහාඛන්ධො වියාති** මහන්තො සාරවන්තො සාඛාඛන්ධො විය. සාඛඛන්ධා හි දිසාභිමුඛපවත්තාකාරා, මූලඛන්ධො පන උද්ධමුග්ගතො. **සොළසන්නං පඤ්හානන්ති** සොළසන්නං අපරාපරියපවත්තනියානං අත්ථානං. ඤාතුං ඉච්ඡිතො හි අත්ථො පඤ්හො.

4-5. උක්කචෙලසුත්තාදිවණ්ණනා

380-381. **අමාවසුපොසථෙති** අමාවසිඋපොසථෙ, කාලපක්ඛඋපොසථෙති අත්ථො. **පුරිමනයෙනෙවාති** අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව.

6. උත්තියසුත්තවණ්ණනා

382. **මච්චුධෙය්‍යස්සාති** මච්චුනො පවත්තිට්ඨානස්ස.

8. බ්‍රහ්මසුත්තවණ්ණනා

384. **තස්මිං කාලෙති** පඨමාභිසම්බොධියං. **භික්ඛුයෙව නත්ථී** ධම්මචක්කස්ස අප්පවත්තිතත්තා, **භික්ඛුයෙව** භික්ඛුලක්ඛණයොගතො. එකකො මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති එකමග්ගො, තං **එකමග්ගං**. ජාතියා ඛයො වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තභූතොති ජාතික්ඛයන්තො, නිබ්බානං, තං දිට්ඨත්තා **ජාතික්ඛයන්තදස්සීති** එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

9. සෙදකසුත්තවණ්ණනා

385. **අයං තස්ස ලද්ධීති** අයං ඉදානි වුච්චමානා තස්ස ආචරියස්ස ලද්ධි. **තතො අනාමෙන්තොති** යෙන වංසො නමති, තෙන කායං අනාමෙන්තො. තථා නමන්තො හි පතිත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණං හොති. **තන්ති** කායං, **තං** වංසං වා. **ආකඩ්ඪෙන්තො වියාති** නමිතට්ඨානතො පරභාගෙන ආකඩ්ඪෙන්තො විය. **එකතොභාගියං කත්වාති** යථාවුත්තං සතිං සුපට්ඨිතං කත්වා ඔනතං විය කත්වා. තථා කරණං පන තථා වාතූපත්ථම්භගාහාපනෙනාති ආහ – **''වාතූපත්ථම්භං ගාහාපෙත්වා''**ති. තඤ්ච සතියා තදත්ථං උපට්ඨානෙනාති වුත්තං **''සතිං සූපට්ඨිතං කත්වා''**ති. **නිච්චලොව නිසීදන්තො** අන්තෙවාසී **ආචරියං රක්ඛති,** එත්තකං ආචරියස්ස ලද්ධිවසෙන වුත්තං. **''ආචරියො වංසං සුග්ගහිතං ගණ්හන්තො''**තිආදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

''අත්තානමෙව රක්ඛතී''ති ඉදං අත්තනො රක්ඛණං පධානං කත්වා වුත්තං, **න අන්තෙවාසිකන්ති** අවධාරණඵලං. අත්තරක්ඛාය පනෙත්ථ සිජ්ඣමානාය අන්තෙවාසිකරක්ඛාපි සිද්ධා එව හොතීති. දුතියපක්ඛෙපි එසෙව නයො. **සො තත්ථ ඤායොති** යා අත්තනො එව රක්ඛා, සා අත්ථතො පරරක්ඛාපි හොතීති අයමෙත්ථ ඤායො යුත්තප්පයොගො. **අනුවඩ්ඪියාති** යථාවඩ්ඪිතස්ස අනුඅනුවඩ්ඪියා. එතෙන පටිලද්ධසම්පයුත්තපමොදනාකාරො දස්සිතොති ආහ – **''සපුබ්බභාගාය මුදිතායාති අත්ථො''**ති. **ආසෙවනායාතිආදීනි** පදානි අනුදයතාපරියොසානානි (යස්මා සතිපට්ඨානං සෙවන්තස්ස සිද්ධං අත්තනො ච පරස්ස ච රක්ඛණං පකාසෙන්ති, තස්මා) – ''අත්තානං, භික්ඛවෙ, රක්ඛිස්සාමීති සතිපට්ඨානං සෙවිතබ්බ''න්තිආදි වුත්තං.

10. ජනපදකල්‍යාණීසුත්තවණ්ණනා

386. **ජනපදස්මිං කල්‍යාණීති** සකලජනපදෙ භද්දා රූපසම්පත්තියා සික්ඛාසම්පත්තියා ච සුන්දරා සෙට්ඨා. රූපසම්පත්ති ච නාම සබ්බසො රූපදොසාභාවෙන රූපගුණපාරිපූරියා හොතීති තදුභයං දස්සෙතුං **''ඡසරීරදොසරහිතා පඤ්චකල්‍යාණසමන්නාගතා''**ති වුත්තං. තං දුවිධම්පි විවරන්තො **''සා හී''**තිආදිමාහ. **පඤ්චකල්‍යාණසමන්නාගතාති** පඤ්චවිධසරීරගුණසම්පදාහි සමන්නාගතා. **නාතිදීඝා නාතිරස්සාති** පමාණමජ්ඣිමා දීඝතරප්පමාණා න හොති, න අතිරස්සා, ලකුණ්ඩකරූපා න හොති. **නාතිකිසාති** අතිවිය කිසථද්ධමංසලොහිතා දිස්සමානා අට්ඨිසරීරා ජාලසරීරා න හොති. **නාතිථූලාති** භාරියමංසා මහොදරා න හොති. **නාතිකාළා නාච්චොදාතාති** අතිවිය කාළවණ්ණා ඣාමඞ්ගාරො විය , දධිතක්කාදීහි පමජ්ජිතමත්තකංසලොහවණ්ණා න හොති. මනුස්සලොකෙ තාදිසියා රූපසම්පත්තියා අභාවතො **අතික්කන්තා මනුස්සවණ්ණං**. යථා පමාණයුත්තා, එවං ආරොහපරිණාහයොගතො ච පරෙසං පසාදාවහා නාතිදීඝතාදයො. එවං මනුස්සානං දිබ්බරූපතාසම්පත්තිපීති වුත්තං **''අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණ''**න්ති. එත්ථ ච නාතිදීඝනාතිරස්සතාවචනෙන ආරොහසම්පත්ති වුත්තා උබ්බෙධෙන පාසාදිකභාවතො. කිසථූලදොසාභාවවචනෙන පරිණාහසම්පත්ති වුත්තා. උභයෙනපි සණ්ඨානසම්පදා විභාවිතා, නාතිකාළතාවචනෙන වණ්ණසම්පත්ති වුත්තා විවණ්ණතාභාවතො. **පියඞ්ගුසාමාති** පරිණතපියඞ්ගුපුප්ඵසදිසසරීරනිභාසා. **මුඛපරියොසානන්ති** අධරොට්ඨමාහ. **අයං** යථාවුත්තා සරීරවණ්ණසම්පත්ති. **අස්සාති** ජනපදකල්‍යාණියා. **ඡවිකල්‍යාණතා** ඡවිසම්පත්තිහෙතුකත්තා තස්සා. එස නයො සෙසෙසුපි. නඛා එව පත්තසදිසතාය **නඛපත්තානි**.

(**පසාවො** සරීරාවයවෙන ඉරියනන්ති ආහ – **''පවත්තීති අත්ථො''**ති, පසාවො යථාපරිතමෙව කනතන්ති, න සභාවසන්ධානං. යථාවිභාවසෙන **උත්තමමෙව නච්චං නච්චති**. තෙ වා වීසතියාසුතිරං ධානප්පත්තියා පවත්තියා පවත්තිමකතමන්දතා විභාවසුටතස්ස උත්තමමෙව ගීතඤ්ච ගායතීති අත්ථො.) [එත්ථන්තරෙ පාඨො අසුද්ධො දුස්සොධනීයො ච. සුද්ධපාඨො ගවෙසිතබ්බො.] **සමතිත්තිකො තෙලපත්තොති** මුඛවත්තිසමං තෙලානං පූරිතත්තා සමතිත්තිකමුඛං තෙලභාජනං. **අන්තරෙන ච මහාසමජ්ජං අන්තරෙන ච ජනපදකල්‍යාණින්ති** ජනපදකල්‍යාණියා, තස්සා ච නච්චගීතං පෙක්ඛිතුං සන්නිපතිතමහාජනසමූහස්ස මජ්ඣතො **පරිහරිතබ්බො** නෙතබ්බො. **නන්ති** තෙලං. **ආහරෙය්‍යාති** ආපජ්ජෙය්‍ය. තත්රිදං ඔපම්මසංසන්දනං – තෙලපත්තං විය කායගතාසති, තස්ස පරිහරණපුග්ගලො විය විපස්සකො, ජනකායා විය පුථුත්තාරම්මණානි, අසිපුරිසො විය මනො, තෙලස්ස ඡඩ්ඩනං විය කිලෙසුප්පාදනං, සීසපාතනං විය අරියමග්ගඤාණසීසානුප්පත්ති. ''කායගතා සති නො භාවිතා…පෙ…. සික්ඛිතබ්බ''න්ති වුත්තත්තා **''පුබ්බභාගවිපස්සනාව කථිතා''**ති වුත්තං.

නාළන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සීලට්ඨිතිවග්ගො

1-2. සීලසුත්තාදිවණ්ණනා

387-388. **සීලානීති** බහුවචනං අනෙකවිධත්තා සීලස්ස. තඤ්හි සීලනට්ඨෙන එකවිධම්පි වාරිත්තාදිවසෙන අනෙකවිධං. තෙනාහ – **''චතුපාරිසුද්ධිසීලානී''**ති. **පඤ්හමග්ගොති** ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස වීමංසනං. තෙනාහ – **''පඤ්හගවෙසන''**න්ති.

3-5. පරිහානසුත්තාදිවණ්ණනා

389-391. **පුග්ගලවසෙන පරිහානං හොති** න ධම්මවසෙන. යො න භාවෙති, තස්සෙව පරිහායති. තෙනාහ **''යො හී''**තිආදි.

6. පදෙසසුත්තවණ්ණනා

392. **පදෙසතො භාවිතත්තාති** එකදෙසතො භාවිතත්තා භාවනාපාරිපූරියා අනනුප්පත්තත්තා. තෙනාහ – **''චත්තාරො හි මග්ගෙ''**තිආදි.

7. සමත්තසුත්තවණ්ණනා

393. **සමත්තා භාවිතත්තාති** පරියත්තා භාවිතත්තා.

8-10. ලොකසුත්තාදිවණ්ණනා

394-396. මහාවිසයත්තා මහතියො අභිඤ්ඤා එතස්සාති **මහාභිඤ්ඤො,** තස්ස භාවොති සබ්බං වත්තබ්බං. **''සතතවිහාරවසෙන වුත්ත''**න්ති වත්වා තමත්ථං පාකටං කාතුං **''ථෙරො කිරා''**තිආදි වුත්තං. **තස්සාති** ථෙරස්ස. **ආවජ්ජනස්ස ගතින්ති** එකාවජ්ජනස්සෙව ගමනවීථිං. **අනුබන්ධති** චක්කවාළානං සහස්සං එකාවජ්ජනෙනෙව සහස්සලොකධාතුයා ඉච්ඡිතමත්ථං ජානිතුං සමත්ථොති දස්සෙති.

සීලට්ඨිතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අනනුස්සුතවග්ගවණ්ණනා

397-407. **යා වෙදනා සම්මසිත්වාති** යා තෙභූමකවෙදනා සම්මසිත්වා. **තාවස්සාති** තා තෙභූමකවෙදනා එව අස්ස භික්ඛුනො. සදිසවසෙන චෙතං වුත්තං, අනිච්චාදිසම්මසනවසෙන **විදිතා** පුබ්බභාගෙ සම්මසනකාලෙ **උපට්ඨහන්ති. පරිග්ගහිතෙසූති** පරිජානනවසෙන පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතෙසු. **''වෙදනා** තණ්හාපපඤ්චස්ස, **විතක්කො** මානපපඤ්චස්ස, **සඤ්ඤා** දිට්ඨිපපඤ්චස්ස මූලවසෙන සම්මසනං වුත්තා''ති වදන්ති. ''වෙදනාවිතක්කසඤ්ඤා තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චානං මූලදස්සනවසෙනා''ති අපරෙ.

අනනුස්සුතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අමතවග්ගො

2. සමුදයසුත්තවණ්ණනා

408. **සාරම්මණසතිපට්ඨානාති** ආරම්මණලක්ඛිතා සතිපට්ඨානා කථිතා, න සතිලක්ඛණා.

4. සතිසුත්තවණ්ණනා

410. **සුද්ධිකං කත්වා** විසුං විසුං කත්වා. තථා ච වුත්තං පාළියං ''කායෙ වා භික්ඛූ''ති.

6. පාතිමොක්ඛසංවරසුත්තවණ්ණනා

412. **ජෙට්ඨකසීලන්ති** පධානකසීලං. සීලග්ගහණඤ්හි පාළියං පාතිමොක්ඛසංවරවසෙනෙව ආගතං. තෙනාහ **''තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො පනා''**තිආදි. තත්ථ **පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලන්ති** අවධාරණං ඉතරෙසං තිණ්ණං එකදෙසෙන පාතිමොක්ඛන්තොගධභාවං දීපෙති. තථා හි අනොලොකියොලොකනෙ ආජීවහෙතු ච ඡසික්ඛාපදවීතික්කමනෙ ගිලානපච්චයස්ස අප්පච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ච ආපත්ති විහිතාති. **තීණීති** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි.

සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම නත්ථීති සීලපරියායෙන තෙසං කත්ථචි සුත්තෙ ගහිතට්ඨානං නාම නත්ථීති නිප්පරියායසීලතං තෙසං පටික්ඛිපති. **ඡද්වාරරක්ඛණමත්තමෙවාති** තස්ස සල්ලහුකතමාහ චිත්තාධිට්ඨානමත්තෙන පටිපාකතිකභාවප්පත්තිතො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. **පච්චයුප්පත්තිමත්තකන්ති** එලෙන හෙතුං දස්සෙති. උප්පාදනහෙතුකා හි පච්චයානං උප්පත්ති. **ඉදමත්ථන්ති** ඉදං පයොජනං ඉමස්ස පච්චයස්ස පරිභුඤ්ජනෙති අධිප්පායො. **නිප්පරියායෙනාති** ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි තීණි පධානසීලස්ස පරිපාලනපරිසොධනවසෙන පවත්තියා පරියායසීලානි නාමාති දස්සෙති. ඉදානි පාතිමොක්ඛසීලස්සෙව පධානභාවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච උපමාය විභාවෙතුං **''යස්සා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සොති** පාතිමොක්ඛසංවරො. **සෙසානි** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි. පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො පන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාදීසු විත්ථාරිතො, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නොති කායිකවෙතසිකඅවීතික්කමසඞ්ඛාතෙන ආචාරෙන ච නවෙසියාදිගොචරතාදිසඞ්ඛාතෙන ගොචරෙන ච සම්පන්නො, සම්පන්නආචාරගොචරොති අත්ථො. **අප්පමත්තකෙසූති** අතිපරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනීයෙසු. ''දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තෙසූ''ති අපරෙ. **වජ්ජෙසූති** අකරණීයෙසු ගාරය්හෙසු. තෙ පන එකන්තතො අකුසලා හොන්තීති ආහ – **''අකුසලධම්මෙසූ''**ති. **භයදස්සාවීති** භයතො දස්සනසීලො, පරමාණුමත්තම්පි වජ්ජං සිනෙරුප්පමාණං විය කත්වා දස්සනසීලො. **සම්මා ආදියිත්වාති** සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසො ච ආදියිත්වා. **සික්ඛාපදෙසූති නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති** සමුදායතො අවයවනිද්ධාරණං දස්සෙන්තො **''සික්ඛාපදෙසු තං තං සික්ඛාපද''**න්තිආදිමාහ. සික්ඛාපදං සමාදාතබ්බං සික්ඛිතබ්බඤ්චාති අධිප්පායො. **සික්ඛාති** අධිසීලසික්ඛා. පුබ්බෙ **පද**-සද්දො අධිට්ඨානට්ඨො, ඉධ භාගත්ථොති දට්ඨබ්බන්ති ආහ – **''සික්ඛාකොට්ඨාසෙසූ''**ති. මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිභෙදං යංකිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං පූරෙතබ්බං සීලං, තං පන ද්වාරවසෙන දුවිධමෙවාති ආහ – **''කායිකං වා වාචසිකං වා''**ති. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ **සික්ඛාපදෙසූති** ආධාරෙ භුම්මං සික්ඛාභාගෙසු කස්සචි විසුං අග්ගහණතො. තෙනාහ – **''තං තං සබ්බ''**න්ති. ''තතො ත්වං භික්ඛු සීලං නිස්සායා''ති වචනතො අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨීයොපි සීලන්ති වුත්තා, තස්මා ඉමස්මිං සුත්තෙ **''පාතිමොක්ඛසංවරසීලමෙව කථිත''**න්ති වුත්තං.

7. දුච්චරිතසුත්තවණ්ණනා

413. එත්ථාපි මනොසුචරිතං සීලං නාමාති දස්සෙතීති කත්වා වුත්තං **''පච්ඡිමාපි තයො''**ති. අනභිජ්ඣාඅබ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨිධම්මා සීලං හොතීති වෙදිතබ්බා කායවචීසුචරිතෙහි සද්ධිං මනොසුචරිතම්පි වත්වා ''තතො ත්වං භික්ඛු සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨායා''ති වුත්තත්තා. **සෙසං** වුත්තනයමෙව. **ඡට්ඨසත්තමෙසූති** ඡට්ඨසත්තමවග්ගෙසු අපුබ්බං නත්ථි. තෙන වුත්තං **''හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො''**ති. වග්ගපෙය්‍යාලතො පන ඉමස්මිං සතිපට්ඨානසංයුත්තෙ කතිපයවග්ගා සඞ්ගහං ආරුළ්හා, තථාපි තෙසං අත්ථවිසෙසාභාවතො එකච්චෙසු පොත්ථකෙසු මුඛමත්තං දස්සෙත්වා සංඛිත්තා, එකච්චෙසු අතිසංඛිත්තාව, තෙ සඞ්ඛෙපවසෙන ද්වෙ කත්වා **''ඡට්ඨසත්තමෙසූ''**ති වුත්තං.

අමතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සතිපට්ඨානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉන්ද්‍රියසංයුත්තං

1. සුද්ධිකවග්ගො

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

471. **චතුභූමක ...පෙ.... ලබ්භන්ති** කුසලාබ්‍යාකතභාවතො තෙසං තිණ්ණං ඉන්ද්‍රියානං. **වීරියින්ද්‍රියසමාධින්ද්‍රියානි...පෙ.... සබ්බත්ථ ලබ්භන්ති** කුසලත්තිකසාධාරණත්තා. **චතුභූමක ...පෙ....** වසෙනාති චතුභූමකධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන චෙව කුසලාදීහි සබ්බසඞ්ගාහකධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන ච වුත්තන්ති අත්ථො.

දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

477. **දුක්ඛසච්චවසෙනාති** දුක්ඛසච්චභාවෙන න පජානන්ති. තඤ්හි පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛසච්චසඞ්ගහං. **සමුදයසච්චවසෙනාති** තණ්හාවිජ්ජාදිං සද්ධින්ද්‍රියස්ස සමුදයසච්චභාවෙන න පජානන්ති. **නිරොධන්ති** සද්ධින්ද්‍රියස්ස අනුපාදාය නිරොධනිමිත්තං නිබ්බානං. **පටිපදන්ති** සද්ධින්ද්‍රියනිරොධගාමිනිං පටිපදං අරියමග්ගං. **සෙසෙසූති** වීරියින්ද්‍රියාදීසු.

සුක්කපක්ඛෙති ‘‘සද්ධින්ද්‍රියං පජානන්ති’’තිආදිනයප්පවත්තෙ අනවජ්ජපක්ඛෙ. **අධිමොක්ඛවසෙන ආවජ්ජනසමුදයාති** ‘‘අත්ථි දින්න’’න්තිආදිනයප්පවත්තපුබ්බභාගභූතසද්ධාධිමොක්ඛවසෙන ආවජ්ජනුප්පත්තියා. තස්මා පඨමුප්පන්නා සද්ධා එව හෙත්ථ ‘‘ආවජ්ජන’’න්ති වුත්තා, න මනොද්වාරාවජ්ජනං. එස නයො සෙසෙසුපි. තස්මා පඨමුප්පන්නා ආවජ්ජනා පග්ගහුප්පත්තිට්ඨානානං තික්ඛානං වීරියින්ද්‍රියාදීනං පඨමුප්පත්තියා ආවජ්ජනපරියායෙන වුත්තාති දට්ඨබ්බං. දුබ්බලා හි පඨමුප්පන්නා පග්ගහාභාවතො වීරියින්ද්‍රියාදීනං සමුදයොති බලවභාවප්පත්තවීරියින්ද්‍රියාදිකස්ස ආවජ්ජනට්ඨානියානි හොන්තීති තෙසං සමුදයොති වුත්තා, පුබ්බෙ අධිමුච්චනාදිවසෙන පවත්තස්ස ආවජ්ජනස්ස සමුදයාති අත්ථො. පුන **ඡන්දවසෙනාති** කත්තුකාමතාකුසලච්ඡන්දවසෙන සද්ධාදීනං උප්පාදෙතුකාමතාකාරප්පවත්තස්ස ඡන්දස්ස වසෙන. **මනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනසමුදයාති** සද්ධින්ද්‍රියාදිවසෙන පවත්තස්ස දුබ්බලස්ස තස්ස නිබ්බත්තකයොනිසොමනසිකාරවසෙන ආවජ්ජනස්ස උප්පත්තියා. **එවම්පීති** ‘‘අධිමොක්ඛවසෙනා’’තිආදිනා වුත්තාකාරෙනපි. **ඡසු සුත්තෙසූති** දුතියතො පට්ඨාය ඡසු සුත්තෙසු. **චතුසච්චමෙව කථිතං**. අස්සාදග්ගහණෙන හි සමුදයසච්චං, ආදීනවග්ගහණෙන දුක්ඛසච්චං, නිස්සරණග්ගහණෙන නිරොධමග්ගසච්චානි ගහිතානීති. පඨමසුත්තෙ පන ඉන්ද්‍රියානං සරූපදස්සනමෙවාති.

8. දඛ්ඛසුත්තවණ්ණනා

478. සොතො ආපජ්ජීයති එතෙනාති **සොතාපත්ති,** අනාගතං පති පඨමමග්ගො. **සොතොති** අරියමග්ගසොතො දට්ඨබ්බො. **ආපජ්ජීයතීති**ආදිතො පටිපජ්ජීයති. පඨමමග්ගපටිලාභනිමිත්තානි සොතාපන්නස්ස අඞ්ගානි ඉධ **‘‘සොතාපත්තියඞ්ගානී’’**ති වුත්තානි. තානි පන තීසු ඨානෙසු සද්ධා අරියකන්තසීලඤ්චාති වෙදිතබ්බානි. **සවිසයෙති** සකවිසයෙ. **ජෙට්ඨකභාවදස්සනත්ථන්ති** පධානභාවදස්සනත්ථං. යත්ථ සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං සාතිසයකිච්චං, තෙසං කිච්චාතිරෙකතං දස්සෙතුන්ති අත්ථො. ඉදානි තමත්ථං උපමාහි විභාවෙතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදි වුත්තං. **පත්වාති** අත්තනො කිච්චාතිරෙකට්ඨානං පටිලභිත්වා. **පුබ්බඞ්ගමන්ති** සද්දහනකිච්චෙසු පුරෙචාරං ධොරය්හං. **සෙසානි** වීරියින්ද්‍රියාදීනි. **තදන්වයානීති** තදනුගතානි තස්ස සද්ධින්ද්‍රියාදිකස්ස පක්ඛිකානි. එස නයො සෙසෙසුපි. **ඣානවිමොක්ඛෙති** ඣානසඞ්ඛාතෙ විමොක්ඛෙ සමාධිපධානතාය ඣානානං. එවඤ්ච කත්වා ‘‘සොතාපත්තියඞ්ගානි පත්වා’’ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති. සද්ධූපනිසඤ්හි සීලන්ති. **අරියසච්චානි පත්වාති** චත්තාරි සච්චානි අභිසමෙතබ්බානි පාපුණිත්වා.

9-10. පඨමවිභඞ්ගසුත්තාදිවණ්ණනා

479-480. නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤාති ආහ – **‘‘පඤ්ඤායෙතං නාම’’**න්ති. නිපායති සංකිලෙසධම්මෙ විසොසෙති නික්ඛාමෙතීති නිපකො, ථිරතික්ඛසතිපුග්ගලො, තස්ස භාවො **නෙපක්කන්ති** සතියාපි නෙපක්කභාවො යුජ්ජතෙව. එවඤ්හි ‘‘සතිනෙපක්කෙනා’’ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං හොති, සතියා ච නෙපක්කෙනාති එවං වුච්චමානෙන සතිනිද්දෙසො නාම කතො හොතියෙව. **අසුකං නාම** සුත්තං වා කම්මට්ඨානං වා **මෙ භාසිතන්ති**. වොස්සජ්ජීයති සඞ්ඛාරගතං එතස්මිං අධිගතෙති **වොස්සග්ගො,** නිබ්බානං. තං ආරම්මණං කරිත්වාති ආහ – **‘‘නිබ්බානාරම්මණං කත්වා’’**ති. **ගච්ඡන්තියාති** සඞ්ඛාරානං උදයඤ්ච වයඤ්ච උදයබ්බයං ගච්ඡන්තියා බුජ්ඣන්තියා. තෙනාහ **‘‘උදයබ්බයපරිග්ගාහිකායා’’**ති. **සද්ධාසතිපඤ්ඤින්ද්‍රියානි පුබ්බභාගානි** ‘‘ඉතිපි සො භගවා අරහං, චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සරිතා අනුස්සරිතා, උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය’’ති ච වුත්තත්තා. ‘‘ආරද්ධවීරියො විහරති, සො අනුප්පන්නාන’’න්තිආදිනා ච වුත්තත්තා **වීරියින්ද්‍රියං මිස්සකං**. ‘‘වොස්සග්ගාරම්මණං කරිත්වා’’ති වුත්තත්තා

සමාධින්ද්‍රියං නිබ්බත්තිතලොකුත්තරමෙව. අයමෙවාති ය්වායං නවමෙ වුත්තො. අයමෙව පුබ්බභාගමිස්සකලොකුත්තරත්තධම්මපරිච්ඡෙදො.

සුද්ධිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මුදුතරවග්ගො

1. පටිලාභසුත්තවණ්ණනා

481. **සම්මප්පධානෙ ආරබ්භාති** සම්මප්පධානෙ භාවනාවසෙන ආරබ්භ. තෙනාහ **‘‘භාවෙන්තො’’**ති. යථා වීරියින්ද්‍රියනිද්දෙසෙ ‘‘චත්තාරො සම්මප්පධානෙ ආරබ්භ වීරියං පටිලභතී’’ති දෙසනා ආගතා, එවං සතින්ද්‍රියනිද්දෙසෙ ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ ආරබ්භ සතිං පටිලභතී’’ති, තස්මා **‘‘සතින්ද්‍රියෙපි එසෙව නයො’’**ති වුත්තං. සද්ධින්ද්‍රියාදිනිද්දෙසෙසු පන න තථා දෙසෙති.

2. පඨමසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

482. ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛාදිභාවො විපස්සනාවසෙන වා මග්ගවසෙන වා ඵලවසෙන වා ගහෙතබ්බොති වුත්තං **‘‘තතොති…පෙ…. වෙදිතබ්බ’’**න්ති. නනු චෙත්ථ මුදුභාවො එව පාළියං ගහිතොති? සච්චමෙතං, තං පන තික්ඛභාවෙ අසති න හොති තික්ඛාදිභාවොති වුත්තං. යතො හි අයං මුදු, ඉතො තං තික්ඛන්ති වත්තබ්බතං ලභති අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා තික්ඛමුදුභාවානං පාරාපාරං විය. ඉදානි ‘‘තතො’’තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘සමත්තානී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සමත්තානීති** සම්පන්නානි. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං. **සමත්තානීති** වා පරියත්තානි, සමත්තානීති අත්ථො. ‘‘තතො මුදුතරානි ධම්මානුසාරීමග්ගස්සා’’ති කස්මා වුත්තං? තතොති හි සොතාපත්තිමග්ගවිපස්සනින්ද්‍රියානි අධිප්පෙතානියෙව, ‘‘තතො මුදුතරානී’’ති වුත්තපඨමමග්ගො ධම්මානුසාරී වා සියා සද්ධානුසාරී වාති බ්‍යභිචරති? නායං දොසො, සොතාපත්තිමග්ගෙකදෙසවසෙනෙව ලද්ධබ්බපඨමමග්ගාපෙක්ඛාය විපස්සනාය විභාගස්ස අධිප්පෙතත්තා. යො හි සොතාපන්නො හුත්වා ඉරියාපථං අකොපෙත්වා යථානිසින්නොව සකදාගාමිමග්ගං පාපුණාති, තස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි සන්ධාය අවිභාගෙන වුත්තං – ‘‘තතො මුදුතරානි සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි නාමා’’ති. යො පන සොතාපන්නො හුත්වා කාලන්තරෙන සකදාගාමී හොති, තස්ස සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය පවත්තානි විපස්සනින්ද්‍රියානි නාම හොන්ති. සො වෙ ධම්මානුසාරීගොත්තො, තස්ස යථාවුත්තවිපස්සනින්ද්‍රියතො මුදුතරානීති **‘‘තතො මුදුතරානි ධම්මානුසාරීමග්ගස්සා’’**ති වුත්තං. විපස්සනින්ද්‍රියානි නාමාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. ධම්මානුසාරීවිපස්සනින්ද්‍රියතො සද්ධානුසාරීවිපස්සනින්ද්‍රියානං මුදුභාවස්ස කාරණං සයමෙව වක්ඛති. ධම්මෙන පඤ්ඤාය මග්ගසොතං අනුස්සරතීති **ධම්මානුසාරී,** පඤ්ඤුත්තරො අරියො. සද්ධාය මග්ගසොතං අනුස්සරතීති **සද්ධානුසාරී,** සද්ධුත්තරො අරියො.

එවං විපස්සනාවසෙන දස්සෙත්වා මග්ගවසෙන දස්සෙතුං **‘‘තථා’’**තිආදි ආරද්ධං. සම්පයොගතො සභාවතො ච අරහත්තමග්ගපරියාපන්නානි **අරහත්තමග්ගින්ද්‍රියානි. අරහත්තඵලින්ද්‍රියානීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

ඉදානි ඵලවසෙන දස්සෙතුං **‘‘සමත්තානි පරිපුණ්ණානී’’**තිආදි වුත්තං. සොතාපත්තිමග්ගට්ඨපුග්ගලවසෙන නානත්තං ජාතං, තස්මා තෙ ද්වෙපි ඉධ තතියවාරෙ න ලබ්භන්තීති අධිප්පායො. ධම්මානුසාරීසද්ධානුසාරීනං නානත්තං කථං ජාතන්ති ආහ **‘‘ආගමනෙනපි මග්ගෙනපී’’**ති. තදුභයං දස්සෙන්තො **‘‘සද්ධානුසාරීපුග්ගලො’’**තිආදිමාහ. **උද්දිසාපෙන්තොති** උද්දෙසං ගණ්හන්තො.

මග්ගො තික්ඛො හොති උපනිස්සයින්ද්‍රියානං තික්ඛවිසදභාවතො. තෙනාහ **‘‘සූරං ඤාණං වහතී’’**ති. **අසඞ්ඛාරෙනාති** සරසෙනෙව. **අප්පයොගෙනාති** තස්සෙව වෙවචනං. ධම්මානුසාරීපුග්ගලො හි ආගමනම්හි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො අප්පදුක්ඛෙන අප්පකසිරෙන අකිලමන්තොව වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති. සද්ධානුසාරීපුග්ගලො පන දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො හුත්වා වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති, තස්මා ධම්මානුසාරිස්ස පුබ්බභාගමග්ගක්ඛණෙ කිලෙසච්ඡෙදකඤාණං අදන්ධං තිඛිණං හුත්වා වහති, යථා නාම තිඛිණෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්නට්ඨානං මට්ඨං හොති, අසි ඛිප්පං වහති, සද්දො න සූයති, බලවවායාමකිච්චං න හොති, එවරූපා ධම්මානුසාරිනො පුබ්බභාගභාවනා හොති, සද්ධානුසාරිනො පන පුබ්බභාගක්ඛණෙ කිලෙසච්ඡෙදකඤාණං දන්ධං න තිඛිණං අසූරං හුත්වා වහති, යථා නාම නාතිතිඛිණෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්නට්ඨානං න මට්ඨං හොති, අසි සීඝං න වහති, සද්දො සූයති, බලවවායාමකිච්චං ඉච්ඡිතබ්බං හොති, එවරූපා සද්ධානුසාරිනො පුබ්බභාගභාවනා හොති. එවං සන්තෙපි කිලෙසක්ඛයෙ නානත්තං නත්ථි. තෙනාහ **‘‘කිලෙසක්ඛයෙ පනා’’**තිආදි. **අවසෙසා ච කිලෙසා ඛීයන්ති** සංයොජනක්ඛයාය යොගත්තා.

3. දුතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

483. **තතොති** ඵලතො ඵලවෙමත්තතාය වරියමානත්තා. **ඉන්ද්‍රියවෙමත්තතා** සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං නානත්තෙන. **ඵලනානත්තන්ති** අරහත්තඵලාදිනානත්තං. **පුග්ගලනානත්තන්ති** අනාගාමිආදිපුග්ගලනානත්තං.

4. තතියසංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

484. සීලක්ඛන්ධාදීහි සද්ධින්ද්‍රියාදීහි ච පරිතො පූරණෙන පරිපූරං අරහත්තමග්ගං කරොන්තො නිප්ඵත්තිතො **අරහත්තඵලං ආරාධෙති** නිප්ඵාදෙති. **තයො පදෙසමග්ගෙති** සීලක්ඛන්ධාදීනං අපාරිපූරියා එකදෙසභූතෙ තයො හෙට්ඨිමමග්ගෙ. **පදෙසං** හෙට්ඨිමඵලත්තයං. **චතූසූති** ඉමස්මිං වග්ගෙ පඨමාදීසු චතූසු සුත්තෙසු. කාමඤ්චෙත්ථ තතියෙ ''තතොති ඵලවසෙන නිස්සක්ක''න්ති වුත්තං, චතුත්ථෙ ''පරිපූරං පරිපූරකාරී ආරාධෙති, පදෙසං පදෙසකාරී''ති, ''චතූසුපි සුත්තෙසු මිස්සකානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානී''ති පන වචනතො විපස්සනාවසෙනපි යොජනා ලබ්භතෙවාති දට්ඨබ්බං.

5-7. පඨමවිත්ථාරසුත්තාදිවණ්ණනා

485-487. **විපස්සනාවසෙන නිස්සක්කං වෙදිතබ්බං,** න මග්ගඵලවසෙන, ඉමස්මිං සුත්තෙ සබ්බසොව විපස්සනින්ද්‍රියානං එව අධිප්පෙතත්තා. ඉදානි තමත්ථං පාකටං කාතුං **''පරිපුණ්ණානි හී''**තිආදි වුත්තං. අවිහාදීසු පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු තත්ථ තත්ථ ආයුවෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරා කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායනතො **අන්තරාපරිනිබ්බායී,** අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන සරසතොව පරිනිබ්බායනතො **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී,** තබ්බිපරියායතො **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී,** උද්ධං වාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතං වාති **උද්ධංසොතො,** උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලභිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති **උද්ධංසොතො,** අකනිට්ඨභවං ගච්ඡතීති **අකනිට්ඨගාමී**ති එවමෙත්ථ සද්දත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඉමස්මිං පන ඨානෙති ''විපස්සනාවසෙන නිස්සක්ක''න්ති වුත්තට්ඨානෙ. **අරහත්තමග්ගෙයෙව ඨත්වාති** ඉමස්මිංයෙව භවෙ අරහත්තමග්ගෙයෙව, න විපස්සනාය ච ඨත්වා. **පඤ්ච නිස්සක්කානි නීහරිතබ්බානීති** ''තතො මුදුතරෙහි අන්තරාපරිනිබ්බායී හොතී''තිආදීනි පඤ්ච නිස්සක්කානි නිද්ධාරෙත්වා කථෙතබ්බානි. ඉදානි තමත්ථං විවරන්තො **''අරහත්තමග්ගස්ස හී''**තිආදිමාහ. තත්ථ අවිහාදීසු උප්පජ්ජිත්වා උප්පන්නසමනන්තරාය පරිනිබ්බායනතො **පඨමඅන්තරාපරිනිබ්බායී**. තත්ථ ආයුප්පමාණවෙමජ්ඣං අප්පත්වාව පරිනිබ්බායනතො **දුතියඅන්තරාපරිනිබ්බායී,** ආයුවෙමජ්ඣං පත්වා පරිනිබ්බායනතො තතො පරං **තතියඅන්තරාපරිනිබ්බායී** වෙදිතබ්බො. ''පඤ්ච නිස්සක්කානී''ති කස්මා වුත්තං? නනු අසඞ්ඛාරසසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායීති වත්තබ්බන්ති? න වත්තබ්බන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිස්ස සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනොපි එතෙව පඤ්ච ජනා''**ති.

තීණි නිස්සක්කානීති ''තතො මුදුතරෙහි සොතාපන්නො හොතී''තිආදීනි තීණි නිස්සක්කපදානි. ඉධ සකදාගාමී න ගහිතො, සො අනාගාමිමග්ගෙ ඨත්වා නීහරිතබ්බො, අනාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියෙහි මුදුතරෙහි සකදාගාමී හොති. **සකදා…පෙ…. මුදුතරානීති** ඉදං සකදාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියෙහි එකබීජසඞ්ඛාතසොතාපන්නවිපස්සනින්ද්‍රියානි මුදුතරානි හොන්තීති තීණි කත්වා වුත්තං. **ධම්මානුසාරීති**ආදිද්වයං කොලංකොලාදිද්වයෙන ගහිතං හොතීති. **සකදාගාමිමග්ගස්ස හීති**ආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස විවරණං. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. **ඡට්ඨසත්තමානි වුත්තනයානෙවාති** ඡට්ඨසත්තමානි සුත්තානි දුතියතතියෙසු වුත්තනයානෙව. තත්ථ පන මිස්සකානි ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි, ඉධ පුබ්බභාගවිපස්සනින්ද්‍රියානි කථිතානීති අයමෙව විසෙසො.

8. පටිපන්නසුත්තවණ්ණනා

488. **තන්ති** මග්ගඵලවසෙන නිස්සක්කං. **පාළියං වුත්තමෙව** ''අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො හොතී''තිආදිනා. **අට්ඨහීති** චතූහි ඵලෙහි චතූහි ච මග්ගෙහීති අට්ඨහි. **බහිභූතො** න අන්තොභාවො. **ලොකුත්තරානෙව ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි** මග්ගඵලචිත්තුප්පාදපරියාපන්නත්තා.

9-10. සම්පන්නසුත්තාදිවණ්ණනා

489-490. **ඉන්ද්‍රියසම්පන්නොති** එත්ථ **සම්පන්න**සද්දො පරිපූරිඅත්ථොති ආහ **''පරිපුණ්ණින්ද්‍රියො''**ති. **මිස්සකානි ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි** සාමඤ්ඤතොව දෙසිතත්තා.

මුදුතරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඡළින්ද්‍රියවග්ගො

2. ජීවිතින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

492. **ඉත්ථිභාවෙති** ඉත්ථිතාය. **ඉන්දට්ඨං කරොති** තථාසත්තජනසාමඤ්ඤකාරණභාවතො. ඉත්ථියා එව ඉන්ද්‍රියං **ඉත්ථින්ද්‍රියං**. එස නයො පුරිසින්ද්‍රියෙ. **ජීවිතෙති** සහජාතධම්මානං ජීවනෙ පාලනෙ පවත්තනෙ. **වට්ටින්ද්‍රියානීති** වට්ටහෙතුභූතානි ඉන්ද්‍රියානි. ඉමෙසු හි උපාදින්නඉන්ද්‍රියෙසු සති වට්ටං වත්තති පඤ්ඤායති.

3. අඤ්ඤින්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

493. **අජානිතපුබ්බං ධම්මන්ති** චතුසච්චධම්මමාහ, තථා **තෙසංයෙව ඤාතධම්මානන්ති**. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – ආජානාතීති **අඤ්ඤා,** පඨමමග්ගෙන ඤාතමනතික්කමිත්වා ජානාතීති අත්ථො. සොතාපන්නාදීනං ඡඅරියානං එතං නාමං. අඤ්ඤස්ස ඉන්ද්‍රියානි **අඤ්ඤින්ද්‍රියානි. අඤ්ඤාතාවීසූති** ආජානිතවන්තෙසු. යස්මා අග්ගඵලධම්මෙසු ඤාණකිච්චං සාතිසයං, තස්මා තං කිච්චං සෙසධම්මෙසුපි සමාරොපෙත්වා වුත්තං **“අඤ්ඤාතාවීසු අරහත්තඵලධම්මෙසූ”**ති. **තත්ථ තත්ථ** තෙසු තෙසු මග්ගඵලෙසු. **තෙන තෙනාකාරෙනාති** අනඤ්ඤාතජානනාදිආකාරෙන.

4. එකබීජිසුත්තවණ්ණනා

494. **විපස්සනතො නිස්සක්කන්ති** විපස්සනින්ද්‍රියෙහි නිස්සක්කං. ඉදානි තමෙව සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො **“සමත්තානී”**තිආදිමාහ. **තීණි නිස්සක්කානි එවමිධ පඤ්ච නිස්සක්කානි නීහරිතබ්බානි** එකබීජිආදිවිභාවනතො. තෙනාහ **“සකදාගාමිමග්ගස්ස හී”**තිආදි. **සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි** නාම තෙනත්තභාවෙන සකදාගාමිමග්ගං පත්තුං ගච්ඡන්තස්ස සොතාපන්නස්ස විපස්සනින්ද්‍රියානි. පඤ්චපි තෙ සොතාපත්තිමග්ගස්ස භෙදායෙවාති **“සකදාගාමිමග්ගෙ ඨත්වා නීහරිතබ්බානී”**ති වුත්තං.

එකබීජීති එත්ථ ඛන්ධබීජං නාම කථිතං. යස්ස හි සොතාපන්නස්ස එකං ඛන්ධබීජං අත්ථි, එකං අත්තභාවග්ගහණං, සො එකබීජී නාම. තෙනාහ – **“සොතාපන්නො හුත්වා”**තිආදි. **මානුසකං භවන්ති** ඉදං පනෙත්ථ දෙසනාමත්තං, දෙවභවං නිබ්බත්තෙතීතිපි වත්තුං වට්ටතියෙව. භගවතා ගහිතනාමානෙතානි. එත්තකඤ්හි පමාණං ගතො සත්තක්ඛත්තුපරමො නාම හොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං එකබීජීති භගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං.

ද්වෙ තයො භවෙති දෙවමනුස්සෙසු එව ද්වෙ තයො භවෙ. සම්බොධිචතුසච්චධම්මො පරං අයනං නිස්සයො ගති එතස්සාති **සම්බොධිපරායණො**. කුලතො කුලං ගච්ඡතීති **කොලංකොලො**. සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියතො පට්ඨාය හි නීචකුලෙ උප්පත්ති නාම නත්ථි, මහාභොගෙසු කුලෙසු එව නිබ්බත්තතීති අත්ථො. කෙවලොපි හි කුල-සද්දො මහාභොගකුලමෙව වදති. **ද්වෙ වා තීණි වා කුලානීති** දෙවමනුස්සවසෙන ද්වෙ වා තයො වා භවෙති අයම්පි මිස්සකභවෙන කථිතො. ජාතස්ස කුමාරස්ස විය අරියාය ජාතියා ජාතස්ස නාමමෙතං, යදිදං නියතොති සත්තක්ඛත්තුපරමාදිකොති ච සමඤ්ඤාති දස්සෙන්තො ආහ **“භගවතා ගහිතනාමවසෙනෙවා”**තිආදි.

යදි පුබ්බහෙතුනියමතො සොතාපන්නො ච නියතොති සොතාපත්තිමග්ගතො උද්ධං තිණ්ණං මග්ගානං උපනිස්සයාභාවතො පුබ්බහෙතුකිච්චං නත්ථීති සොතාපත්තිමග්ගස්ස උපනිස්සයභාවො ආපජ්ජති. යදි තස්සපි පුබ්බහෙතුඋපනිස්සයො සියා, තාව නියමතො සොතාපත්තිමග්ගුප්පත්තිතො පුබ්බෙ එව නියමිතො, යාවඤ්ච අකනිට්ඨං තස්ස පුබ්බහෙතු නාම , අහෙතුකතා ආපන්නා, ඉච්චස්ස අහෙතු අප්පච්චයා නිප්ඵත්ති පාපුණාති. කිඤ්ච හෙතු වෙ? නියමතො සොතාපන්නො ච නියතොති පඨමමග්ගාධිගමෙනෙව අනුක්කමෙන උපරි තිණ්ණං මග්ගානං කිච්චානි නිප්ඵජ්ජන්ති, එවං සත්තක්ඛත්තුපරමතාදිනියමෙ සති සත්තමභවාදිතො උද්ධං පවත්තතාය දුක්ඛස්ස මූලභූතා කිලෙසා පඨමමග්ගෙනෙව ඛීණාති උපරි තයො මග්ගා අකිච්චා සියුං. තෙනාහ **“පඨමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාමා”**තිආදි.

යදි උපරි තයො මග්ගා සත්තක්ඛත්තුපරමාදිතං නියමෙන්ති, තතො ච අඤ්ඤො සොතාපන්නො නත්ථීති සොතාපත්තිමග්ගස්ස අකිච්චකතා නිප්පයොජනතා ආපජ්ජෙය්‍යා. අථ සක්කායදිට්ඨිආදිප්පහානං තස්ස කිච්චං, තෙසං තෙසං පහානෙන සත්තක්ඛත්තුපරමාදිනියමතාය. භවිතබ්බං, යාව උපරිමග්ගා එව හොන්තීති සත්තභවාදිතො උද්ධමපවත්තනතො තෙන විනානෙන සක්කායදිට්ඨිආදිප්පහානෙන ච තෙන විනා භවිතබ්බන්ති ආහ – **“පඨමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජතී”**ති. **තිණ්ණං මග්ගානන්ති** උපරි තිණ්ණං මග්ගානං. **විපස්සනා නියමෙතීති යුජ්ජතීති** වුත්තමත්ථං විවරන්තො **“සචෙ හී”**තිආදිමාහ.

සොතාපන්නො වට්ටජ්ඣාසයො. තත්‍රෙකච්චෙ පාකටෙ පඤ්ඤාතෙ දස්සෙන්තො **“අනාථපිණ්ඩිකො”**තිආදිමාහ. **ඉධට්ඨකවොකිණ්ණසුක්ඛවිපස්සකස්සාති** යො ඉමස්මිං කාමභවෙ ඨිතො මනුස්සදෙවවසෙන වොකිණ්ණභවූපපත්තිකො සුක්ඛවිපස්සකො ච, තස්ස වසෙන. **නාමං කථිතන්ති** සත්තක්ඛත්තුපරමොති නාමං කථිතං. කෙචි පන ‘‘කාමභවෙ සත්තක්ඛත්තුංයෙව උප්පජ්ජති, න තතො’’ති වදන්ති, තං වීමංසිතබ්බං.

සොධෙස්සාමීති ජම්බුදීපෙ කෙනචි තෙපිටකෙන භික්ඛුනා සද්ධිං පිටකත්තයමෙව මය්හං උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන සොධෙය්‍යාමීති **පරතීරං** ජම්බුදීපං ගතො. යො භික්ඛු සක්කොතීති යොජනා. අනිච්චානුපස්සනාදීසු එකමුඛෙන අභිනිවිට්ඨෙනාපි අභිධම්මපරියායෙන තීහි එව විමොක්ඛෙහි මග්ගං ලභතීති අභිනිවෙසභෙදෙන තයො පුග්ගලා සුඤ්ඤතතො වුට්ඨිතා, තථා තයො අප්පණිහිතතො වුට්ඨිතාති ඡ හොන්ති, තෙව සද්ධාධුරපඤ්ඤාධුරවසෙන **ද්වාදස සකදාගාමිනො.** තථා **අරහන්තො,** තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො එකො උපහච්චපරිනිබ්බායී එකො උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්ච, තෙ අසඞ්ඛාරසසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිභෙදෙන දසාති අවිහාදීසු චතූසුපි චත්තාලීස, අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතො නත්ථීති **අට්ඨචත්තාලීස අනාගාමිනො. විපස්සනා කථිතා** සම්මසනවාරස්ස කථිතත්තා.

5-10. සුද්ධකසුත්තාදිවණ්ණනා

495-500. යථා චක්ඛුස්ස සහජාතතදින්ද්‍රියනිස්සිතධම්මෙසු අධිපතෙය්‍යං අනුවත්තනීයත්තා, එවං තංද්වාරිකධම්මෙසුපි අධිපතෙය්‍යං තෙහි අනුවත්තනීයත්තාති වුත්තං – **“අධිපතෙය්‍යසඞ්ඛාතෙන ඉන්දට්ඨෙනා”**ති. එස නයො සෙසින්ද්‍රියාදීසුපි. **චතුසච්චවසෙන කථිතානි** සභාවාදිවිභාවනස්ස කථිතත්තා.

ඡළින්ද්‍රියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුඛින්ද්‍රියවග්ගො

1-5. සුද්ධිකසුත්තාදිවණ්ණනා

501-505. යථා චක්ඛු දස්සනෙ අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං, එවං සුඛවෙදනා සුඛනෙ අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන සුඛින්ද්‍රියං. එස නයො සෙසෙසුපි. **සෙසං තෙභූමකන්ති** සෙසං භූමිත්තයවසෙන තෙභූමකං.

6. පඨමවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

506. **කායිකන්ති** අයමස්ස නිස්සයවසෙන නිද්දෙසොති ආහ – **“කායපසාදවත්ථුක”**න්ති. **සරූපනිද්දෙසො** සුඛං සුඛින්ද්‍රියස්ස සරූපන්ති. සාදනීයට්ඨෙන ධම්මපදානි අත්තනි අස්සාදයතීති **සාතං,** මධුරං. **වෙදයිතන්ති** වෙදියනං, අනුභවනන්ති අත්ථො. **අඤ්ඤධම්මවිසිට්ඨොති** ඵස්සාදීහි අඤ්ඤෙහි ධම්මෙහි විසදිසො. **කායිකන්ති** පසාදකායසන්නිස්සිතං. **චෙතසිකන්ති** චෙතොසන්නිස්සිතං, තෙන වුත්තං **“එත්ථ පනා”**තිආදි. **කායපසාද…පෙ…. නත්ථි,** තස්මා **“චත්තාරො පසාදකායෙ වත්ථුං කත්වා”**ති වුත්තං.

9. කට්ඨොපමසුත්තවණ්ණනා

509. **ද්වින්නං අරණීනන්ති** අධරුත්තරාරණීනං. කිඤ්චි ද්වයං සඞ්ඝට්ටිතමත්තං හුත්වා න සමොධානගතං හොතීති තංනිවත්තනත්ථං **“සඞ්ඝට්ටනසමොධානා”**ති වුත්තං. පුනප්පුනං සඞ්ඝට්ටනෙන හි තෙජොපාතුභාවො. **අධරාරණී විය වත්ථාරම්මණං** අසතිපි වායාමෙ තජ්ජසම්ඵස්සපච්චයතො. **උත්තරාරණී විය ඵස්සො** වත්ථාරම්මණාදිඵස්සෙන පවත්තනතො. **සඞ්ඝට්ටො විය ඵස්සසඞ්ඝට්ටනං** අරණිද්වයසඞ්ඝට්ටනා විය ඵස්සස්සෙව වත්ථාරම්මණෙසු සඞ්ඝට්ටනාකාරෙන පවත්තිතො. **අග්ගි විය වෙදනා** අනුදහනට්ඨෙන ඛණිකාචායඤ්ච. **වත්ථාරම්මණං වා උත්තරාරණී විය** ඉන්ධනාපාතගහණාදීසු උස්සාහස්ස විය පවත්තිසම්භවතො. **ඵස්සො අධරාරණී විය** නිරුස්සාහනිරීහතාවසෙන අත්තසාධනතො.

10. උප්පටිපාටිකසුත්තවණ්ණනා

510. රසනං භඤ්ජනං නිරුජ්ඣනං රසො. යො යො ධම්මානං රසො යථාධම්මරසො, තෙන **යථාධම්මරසෙන. පටිපාටියාති** කමෙන, උභයෙනපි ධම්මානං පහානක්කමෙනාති වුත්තං හොති. **ඉමස්මිං ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙති** ඉමස්මිං ඉන්ද්‍රියසංයුත්තසඤ්ඤිතෙ ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙ. **අදෙසිතත්තාති** සෙසසුත්තානි විය ‘‘සුඛින්ද්‍රිය’’න්තිආදිනා අදෙසිතත්තා ඉදං **උප්පටිපාටිකසුත්තං නාම. චලියා** ඛරසම්ඵස්සාය **වුට්ඨස්ස. තන්ති** කණ්ටකවෙදනාදිං. **එතස්ස** දුක්ඛින්ද්‍රියස්ස.

තෙසං තෙසන්ති දොමනස්සින්ද්‍රියාදීනං. **කාරණවසෙනෙවාති** තංතංඅසාධාරණකාරණවසෙන. තෙසඤ්හි විසෙසකාරණං දස්සෙන්තො **“පත්තචීවරාදීනං වා”**ති ආහ.

එකතොවාති පුනප්පුනං පදුද්ධාරණං අකත්වා එකජ්ඣමෙව. දුතියජ්ඣානාදීනං උපචාරක්ඛණෙ එව නිරුජ්ඣන්තීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **තෙසං** දුක්ඛින්ද්‍රියදොමනස්සාදීනං. **අතිසයනිරොධොති** සුට්ඨු පහානං උජුප්පටිපක්ඛෙන වූපසමො. **නිරොධොයෙවාති** නිරොධමත්තමෙව. **නානාවජ්ජනෙති** යෙන ආවජ්ජනෙන අප්පනාවීථි හොති, තතො භිජ්ජාවජ්ජනෙ, අනෙකාවජ්ජනෙ වා. අප්පනාවීථියඤ්හි උපචාරො එකාවජ්ජනො, ඉතරො

අනෙකාවජ්ජනො අනෙකක්ඛත්තුං පවත්තනතො. විසමනිසජ්ජාය උප්පන්නකිලමථො **විසමාසනුපතාපො** . **පීතිඵරණෙනාති** පීතියා ඵරණරසත්තා. පීතිසමුට්ඨානානං වා පණීතරූපානං කායස්ස බ්‍යාපනතො වුත්තං. තෙනාහ **"සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොතී"**ති. **විතක්කවිචාරපච්චයෙපීති** **පි**-සද්දො අට්ඨානපයුත්තො, සො "පහීනස්සා"ති එත්ථ ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො "පහීනස්සපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්සා"ති. එතං දොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති සම්බන්ධො. "තස්ස මය්හං අතිචිරං විතක්කයතො විචාරයතො කායොපි කිලමි, චිත්තම්පි විහඤ්ඤී"ති ච වචනතො කායචිත්තඛෙදානං විතක්කවිචාරපච්චයතා වෙදිතබ්බා. විතක්කවිචාරභාවෙ උප්පජ්ජති දොමනස්සින්ද්‍රියන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **තත්ථස්ස සියා උප්පත්තීති** තත්ථ දුතියජ්ඣානුපචාරෙ අස්ස දොමනස්සස්ස උප්පත්ති භවෙය්‍ය. "තත්ථස්ස සියා උප්පත්තී"ති ඉදං පරිකප්පවචනං උපචාරක්ඛණෙ දොමනස්සස්ස සුප්පහීනභාවදස්සනත්ථං. තථා හි වුත්තං **"න ත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ පහීනපච්චයත්තා"**ති. පහීනම්පි සොමනස්සින්ද්‍රියං පීති විය න දූරෙති කත්වා **"ආසන්නත්තා"**ති වුත්තං. නානාවජ්ජනූපචාරෙ පහීනම්පි පහානඞ්ගං පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා අන්තරන්තරා උප්පජ්ජෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **"අප්පනාප්පත්තායා"**තිආදිමාහ. "තාදිසාය ආසෙවනාය ඉච්ඡිතබ්බත්තා යථා මග්ගවීථිතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො ජවනවාරා සදිසානුපස්සනාව පවත්තන්ති, එවමිධාපි අප්පනාවාරතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො ජවනවාරා උපෙක්ඛාසහගතාව පවත්තන්තී"ති වදන්ති. **අපරිසෙසන්ති** සුවික්ඛම්භිතන්ති කත්වා වික්ඛම්භනෙන අනවසෙසං.

තථත්තායාති තථභාවාය පඨමජ්ඣානසමඞ්ගිතාය. සා පනස්ස උප්පාදනෙන වා උප්පන්නස්ස සමාපජ්ජනෙන වා හොතීති වුත්තං **"උප්පාදනත්ථාය සමාපජ්ජනත්ථායා"**ති. **ද්වීසූති** නවමදසමෙසු සුත්තන්තෙසු.

සුඛින්ද්‍රියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජරාවග්ගො

1. ජරාධම්මසුත්තවණ්ණනා

511. පමුඛෙ , පාසාදස්ස ච පච්ඡිමභාගෙ ආතපො පච්ඡාතපො, තස්මිං **පච්ඡාතපෙ**. සො හි පාසාදස්ස පමුඛභාවෙන කතො. කිං පන භගවතො වජිරසාරං සරීරං ඔතාපෙතබ්බං හොතීති ආහ – **"සම්මාසම්බුද්ධස්සා"**තිආදි . **අයඤ්ච** ඉමං සුත්තං දෙසිතසමයෙ. **න සක්කොති** බ්‍යාමප්පභාය කායචි පභාය අනභිභවනීයත්තා. කිඤ්චාපි බුද්ධාභා සූරියාභාය අනභිභවනීයා, සම්මසභාවතාය පන රස්මීනං පරිතො ඵරන්තී සූරියාභා තිඛිණා උණ්හාති ආහ **"රස්මිතෙජ"**න්ති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **"යථෙව හී"**තිආදි වුත්තං.

සුවණ්ණාවට්ටං වියාති අච්ඡෙ සුවණ්ණපත්තෙ විනිවත්තආවට්ටං විය. **ගරහණච්ඡරියං නාම කිරෙතං** "අච්ඡරියමෙතං අවිසිච්ඡෙඵලවද"න්තිආදීසු විය. **න එවමෙතරහීති** අත්තනො පාකටවසෙන වදති, න ඉතරෙසම්පීති. **සිරාජාලාති** සිරාසන්තානා. **එවරූපං න හොතීති** අඤ්ඤෙසං පාකතිකසත්තානං වුත්තාකාරං විය න හොති පුඤ්ඤසම්භාරස්ස උළාරතමත්තා විපච්චනස්ස පරියන්තගතත්තා. තෙනාහ **"අඤ්ඤෙසං අපාකට"**න්ති. **වලියාවට්ටකන්ති** අප්පකං වලියාවට්ටං. තෙනාහ **"කෙසග්ගප්පමාණ"**න්ති. **සබ්බානීති** සිරාජාලානි. **පුරතො වඞ්කොති** ථොකං පුරතො නතමත්තං සන්ධායාහ. තෙන වුත්තං **"ස්වායං අඤ්ඤෙසං අපාකටො"**ති. **නයග්ගාහතොති** අනුමානතො. **ධී තන්ති** ධී-සද්දයොගෙ උපයොගවචනං. **ධීති** ජිගුච්ඡනත්ථෙ නිපාතො. **ධික්කාරොති** ජිගුච්ඡාපයොගො. **තං වුසතූති** තුය්හං පාපුණාතු.

2. උණ්ණාභබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

512. **අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති** අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස. **න පච්චනුභොති** අත්තනො අවිසයභාවතො. ඉදානි තං අඤ්ඤවිසයතං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො විභාවෙතුං **"සචෙ හී"**තිආදි වුත්තං.

විසයානි පටිසරන්ති එත්ථාති **පටිසරණං**. ඉන්ද්‍රියවිඤ්ඤාණානි හි අසතිපි තාදිසෙ අධිප්පායෙ අත්තනො ආරම්මණස්ස යාථාවතො සම්පජානනතො පවෙදනවිජානනානි කරොන්තානි විය පවත්තන්ති, තථා ලොකස්ස අඤ්ඤත්ථ සිද්ධිතො. තෙනාහ භගවා – "මනො පටිසරණං, මනොව නෙසං ගොචරවිසයං පච්චනුභොතී"ති මනොද්වාරිකජවනමනො හි සවිසෙසං මනොවිසයං පච්චනුභොති, පඤ්චද්වාරිකජවනමනො මනනමත්තමෙව පච්චනුභවති. **රජ්ජනාදිග්ගහණඤ්චෙත්ථ** නිදස්සනමත්තං, තස්මා සද්දහනාදිපි ගහිතමෙවාති දට්ඨබ්බං, පඤ්චද්වාරප්පවත්තිවසෙන තථා වුත්තං. **එකස්මිං පන ද්වාරෙති** චක්ඛුද්වාරෙ.

දුබ්බලභොජකාති අප්පානුභාවා රාජභොග්ගා. **ආයන්ති** භොගුප්පත්තිට්ඨානං. යොත්තබන්ධාදිනිමිත්තං ලද්ධබ්බකහාපණො **යොත්තකහාපණො**. අද්දුබන්ධාදිනිමිත්තං ගහෙතබ්බකහාපණො **අද්දුකහාපණො**. මාසාතසොසනාය කතාය හිංසානිමිත්තං ගහෙතබ්බකහාපණො **මාපහාරකහාපණො**. තස්ස පරිමාණං දස්සෙතුං **"අට්ඨකහාපණො"**තිආදි වුත්තං. **සතවත්ථුකන්ති** සතකරීසවත්ථුකං.

මග්ගසතීති අරියමග්ගසති. භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස හි ජවනමනො උස්සක්කිත්වාව **මග්ගසතිං පටිසරති** තප්පරියොසානත්තා. **තන්ති** නිබ්බානං. **සාති** ඵලවිමුත්ති. **පටිසරති** අග්ගමග්ගසතියා. ඵලවිමුත්ති නිබ්බානන්ති උභයං මග්ගස්ස සිද්ධායෙවාති. ආරම්මණවසෙන නත්ථි එතස්ස පටිසරණන්ති **අප්පටිසරණං** අසඞ්ඛතාමතස්ස සන්තිනිච්චසභාවත්තා. සයං පන සබ්බෙසංයෙව අරියානං පටිසරණං. තෙනාහ ‘‘නිබ්බානං අරහතො ගතී’’ති (පරි. 339). **නිබ්බානං අනුපවිට්ඨං** නිබ්බානනිස්සයත්තා. **න තතො පරං ගච්ඡති** ගතස්ස අඤ්ඤස්ස තාදිසස්ස අභාවා. නිබ්බානං පරි සබ්බසො ඔසානන්ති **නිබ්බානපරියොසානං.**

මූලජාතා ජාතමූලා. තතො එව **පතිට්ඨිතා**. කා පනස්සාති ආහ **‘‘මග්ගෙන ආගතසද්ධා’’**ති. මග්ගො දළ්හාය අසංහාරියසද්ධාය මූලං දිට්ඨිසම්පයුත්තානි චෙව විචිකිච්ඡාචිත්තඤ්චාති **පඤ්ච අකුසලචිත්තානි** සමුච්ඡෙදවසෙන **පහීනානි. පඤ්ච නීවරණානී**ති එත්ථ අපායගමනීයානි පඨමමග්ගෙනෙව පහීනානි, ඉතරානි වික්ඛම්භනවසෙන ඣානෙන පහීනානීති පඤ්චසු ඔරම්භාගියකිලෙසසංයොජනෙසු එකදෙසවිගමෙනෙව බහිද්ධාසංයොජනො විය ජාතොති වුත්තං **‘‘ඣානඅනාගාමිට්ඨානෙ ඨිතො’’**ති. තෙනාහ **‘‘සො අපරිහීන...පෙ.... නිබ්බායෙය්‍යා’’**ති.

5. පඨමපුබ්බාරාමසුත්තවණ්ණනා

515. පුබ්බකොට්ඨකෙ එවං ආගතසුත්තං ආදිං කත්වා **ඵලින්ද්‍රියානෙව කථිතානි** අග්ගඵලවසෙන දෙසනාය ආගතත්තා.

10. ආපණසුත්තවණ්ණනා

520. **උපරි සහ විපස්සනාය තයො මග්ගා**ති විපස්සනාය සහ සොතාපත්තිඵලතො උපරි තයො මග්ගා. මග්ගාධිගමෙන ඉදානි පච්චක්ඛභූතත්තා ‘‘ඉමෙ ඛො තෙ ධම්මා’’ති වුත්තා. තත්ථ යං අග්ගභූතං, තස්ස වසෙන දස්සෙතුං **‘‘අරහත්තඵලින්ද්‍රියං නාමා’’**ති වුත්තං ඉන්ද්‍රියභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා. **අතිවිජ්ඣිත්වා පස්සාමී**ති සච්ඡිකත්වා යාථාවතො පස්සාමි. **චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහී**ති විරියින්ද්‍රියාදීහි චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි. සා විපස්සනාමග්ගඵලසහගතා සියාති මිස්සකා වුත්තා.

ජරාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සූකරඛතවග්ගො

1. සාලසුත්තවණ්ණනා

521. **සූරභාවෙනා**ති අතිසූරභාවෙන. **බුජ්ඣනත්ථායා**ති සච්චපටිවෙධාය.

2. මල්ලිකසුත්තවණ්ණනා

522. **චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානී**ති පඤ්ඤින්ද්‍රියං ඨපෙත්වා සෙසානි චත්තාරි. **‘‘අරියඤාණං ලොකුත්තර’’**න්ති වුත්තං මග්ගඤාණං කත්වා. අරිය-සද්දො පන යථා තථා විසුද්ධෙපි හොතීති තාදිසං සන්ධාය වුත්තං **‘‘තම්පි පනා’’**තිආදි. යථා හි චත්තාරින්ද්‍රියානි මිස්සකානි, එවං පඤ්ඤින්ද්‍රියම්පි මිස්සකන්ති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධොති අධිප්පායෙනාහ **‘‘තම්පි පන...පෙ.... වට්ටතී’’**ති.

3. සෙඛසුත්තවණ්ණනා

523. **න සක්කොති** ඉන්ද්‍රියානං අපරිපක්කත්තා. **අත්ථීති පජානාති** නයග්ගාහෙන, න පච්චක්ඛතො. න හි අරියාපි අනධිගතං මග්ගඵලං පච්චවෙක්ඛිතුං සක්කොන්ති.

6. පතිට්ඨිතසුත්තවණ්ණනා

526. **සාසවෙසූ**ති චතුරාසවවිනිමුත්තෙසු සෙසධම්මෙසු ආරම්මණෙසු. තෙසුපි උප්පජ්ජනකඅනත්ථතො **චිත්තං රක්ඛති නාම.**

8. සූකරඛතසුත්තවණ්ණනා

528. **තං සන්ධායා**ති තං සූකරඛතලෙණං සන්ධාය. **එතං** ‘‘සූකරඛතාය’’න්ති වචනං වුත්තං. **භාවනපුංසකන්ති** භාවජොතකං නපුංසකවචනං යථා ‘‘විසමං වාතා වායන්ති, එකමන්තං නිසීදී’’ති. කිච්චපටිපත්ති තෙසං

සංකාසනට්ඨෙන සපතිසො, සපතිසො එව **සප්පතිස්සො,** සජෙට්ඨකොති ආහ **''සප්පතිස්සොති සජෙට්ඨකො''**ති.

සූකරඛතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. බොධිපක්ඛියවග්ගවණ්ණනා

531-650. සත්තානං ඵලානං හෙතුභූතානි ''ඉමෙසං ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං භාවිතත්තා''තිආදිනා වුත්තානි, පඤ්චින්ද්‍රියානියෙව ඵලූපචාරෙන **''සත්ත ඵලානී''**ති වුත්තානි. තානි ච **පුබ්බභාගානි** ''ඉමෙසං, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං භාවිතත්තා…පෙ…. සත්තානිසංසා පාටිකඞ්ඛා''ති වචනතො. **තෙසන්ති** සත්තානං ඵලානං. ''ද්වින්නං ඵලානං අඤ්ඤතරං ඵල''න්ති එවං අතීතසුත්තෙ වුත්තානි හෙට්ඨා ද්වෙ ඵලානි නාමාති වදන්ති. යෙහි පන ඉන්ද්‍රියෙහි අඤ්ඤත්‍ර පන අන්තරාපරිනිබ්බායිං සෙසානි ඵලානි හොන්ති, තානි චත්තාරි සපුබ්බභාගානි ලොකුත්තරානීති වුත්තං සියා.

ඉන්ද්‍රියසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සම්මප්පධානසංයුත්තවණ්ණනා

651-704. **සම්මප්පධානසංයුත්තෙ පුබ්බභාගවිපස්සනාව කථිතා** ‘‘අකුසලානං ධම්මානං පහානාය’’තිආදිවචනතො.

සම්මප්පධානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බලසංයුත්තවණ්ණනා

705-812. **බලසංයුත්තෙ බලානි මිස්සකානෙව කථිතානි** ‘‘විවෙකනිස්සිත’’න්ති වචනතො.

බලසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඉද්ධිපාදසංයුත්තං

1. චාපාලවග්ගො

1. අපාරසුත්තවණ්ණනා

813. **ඡන්දං නිස්සාය පවත්තො සමාධීති** කත්තුකමྱතාඡන්දං අධිපතිං කත්වා පටිලද්ධසමාධි **ඡන්දසමාධි. පධානසඞ්ඛාරාති** චතුකිච්චසාධකස්ස සම්මප්පධානවීරියස්සෙතං අධිවචනං. **තෙහීති** ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරෙහි. **ඉද්ධියා පාදන්ති** නිප්ඵත්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨෙන, ඉජ්ඣන්ති එතාය සද්ධා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති ඉමිනා වා පරියායෙන **"ඉද්ධී"**ති සඞ්ඛාතානං උපචාරජ්ඣානාදිකුසලචිත්තසම්පයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරානං අධිට්ඨානට්ඨෙන පාදභූතං, සෙසචිත්තචෙතසිකරාසින්ති අත්ථො. සා එව ච යථාවුත්තඉද්ධි යස්මා හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා උපරිමාය උපරිමාය පාදභූතා, තස්මා වුත්තං **"ඉද්ධිභූතං වා පාදන්ති ඉද්ධිපාද"**න්ති. **සෙසෙසූති** වීරියසමාධිආදීසු. තත්ථ හි වීරියං චිත්තං වීමංසං අධිපතිං කත්වා පටිලද්ධසමාධි වීමංසාසමාධීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඉධාති** ඉමස්මිං ඉද්ධිපාදසංයුත්තෙ. **එකපරිච්ඡෙදොව** අත්ථනිද්දෙසො.

5. ඉද්ධිපදෙසසුත්තවණ්ණනා

817. **ඉද්ධිපදෙසන්ති** ඉද්ධියා එකදෙසං. කො පන සොති ආහ – **"තයො ච මග්ගෙ තීණි ච ඵලානී"**ති.

6. සමත්තසුත්තවණ්ණනා

818. **සමත්තන්ති** සාමඤ්ඤස්ස සමං අත්තනං ඉජ්ඣනං සමත්තං පරිපුණ්ණං. **විවට්ටපාදකා එව ඉද්ධිපාදා කථිතා** ''අපාරා පාරං ගමනාය සංවත්තන්තී''තිආදිවචනතො.

10. චෙතියසුත්තවණ්ණනා

822. **උදෙනයක්ඛස්ස චෙතියට්ඨානෙති** උදෙනස්ස නාම යක්ඛස්ස දෙවායතනසඞ්ඛෙපෙන ඉට්ඨකාහි කතෙ මහාජනස්ස චිත්තීකතට්ඨානෙ. **කතවිහාරොති** භගවන්තං උද්දිස්ස තත්ථ කතවිහාරො. **වුච්චතීති** පුරිමවොහාරෙන ''උදෙනචෙතිය''න්ති වුච්චති. **ගොතමකාදීසුපීති** ගොතමකචෙතියන්ති එවමාදීසුපි. **එසෙව නයොති** චෙතියට්ඨානෙ කතවිහාරභාවං අතිදිසති. **වඩ්ඪිතාති** භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිබ්රූහිතා. **පුනප්පුනං කතාති** භාවනාය බහුලීකරණවසෙන අපරාපරං පවත්තිතා ආනීතා. **යුත්තයානං විය කතාති** යථා යුත්තමාජඤ්ඤයානං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තිමරහති, එවං යථාරුචි පවත්තනාරහතං ගමිතා. **පතිට්ඨානට්ඨෙනාති** අධිට්ඨානට්ඨෙන. **වත්ථු විය කතාති** සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන ඉද්ධිවිසෙසානං පවත්තිට්ඨානභාවතො සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතා. **අධිට්ඨිතාති** පටිපක්ඛදූරීභාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතංඅධිට්ඨානයොග්‍යතාය ඨපිතා. **සමන්තතො චිතාති** සබ්බභාගෙන භාවනුපචයං ගමිතා. තෙනාහ **"සුවඩ්ඪිතා"**ති. **සුට්ඨු සමාරද්ධාති** ඉද්ධිභාවනාය සිඛප්පත්තියා සම්මදෙව සංසෙවිතා.

අනියමෙනාති ''යස්ස කස්සචී''ති අනියතවචනෙන. **නියමෙත්වාති** ''තථාගතස්සා''ති සරූපග්ගහණෙන නියමෙත්වා. **ආයුප්පමාණන්ති** පරමායුප්පමාණං වදති. තස්සෙව ගහණෙ කාරණං බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **මහාසීවත්ථෙරො** පන මහාබොධිසත්තානං චරිමභවෙ පටිසන්ධිදායිනො කම්මස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යායුකතාසංවත්තනසමත්ථතං හදයෙ ඨපෙත්වා බුද්ධානං ආයුසඞ්ඛාරස්ස පරිස්සයවික්ඛම්භනසමත්ථතා පාළියං ආගතා එවාති ඉමං භද්දකප්පමෙව තිට්ඨෙය්‍යාති අවොච.

ඛණ්ඩිච්චාදීහි අභිභුය්‍යතීති එතෙන යථා ඉද්ධිබලෙන ජරාය න පටිඝාතො, එවං තෙන මරණස්සපි න පටිඝාතොති අත්ථතො ආපන්නමෙවාති. ''ක්ව සරො ඛිත්තො, ක්වචනි පතිතො''ති අඤ්ඤථා වුට්ඨිතෙනපි ථෙරවාදෙන අට්ඨකථාවචනමෙව සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **"සො පන න රුච්චති…පෙ…. නියමිත"**න්ති.

පරියුට්ඨිතචිත්තොති යථා කිඤ්චි අත්ථානත්ථං සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කා, එවං අභිභූතචිත්තො. සො පන අභිභවො මහතා උදකොඝෙන අප්පකස්ස උදකස්ස අජ්ඣොත්ථරණං විය අහොසීති වුත්තං **"අජ්ඣොත්ථටචිත්තො"**ති. **අඤ්ඤොති** ථෙරතො, අරියෙහි වා අඤ්ඤො යො කොචි පරො පුථුජ්ජනො. පුථුජ්ජනග්ගහණඤ්චෙත්ථ යථා සබ්බෙන සබ්බං අප්පහීනවිපල්ලාසො මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තො කිඤ්චි අත්ථානත්ථං සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කොති, එවං ථෙරො භගවතා කතං නිමිත්තොභාසං සබ්බසො න සල්ලක්ඛෙසීති දස්සනත්ථං. තෙනාහ **"මාරො හී"**තිආදි. **චත්තාරො විපල්ලාසාති** අසුභෙ ''සුභ''න්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසො, දුක්ඛෙ ''සුඛ''න්ති

සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසොති ඉමෙ චත්තාරො විපල්ලාසා. **තෙනාති** යදිපි ඉතරෙ අට්ඨ විපල්ලාසා පහීනා, යථාවුත්තානං චතුන්නං විපල්ලාසානං අප්පහීනභාවෙන. **අස්සාති** ථෙරස්ස.

මද්දතීති ඵුසනමත්තෙන මද්දන්තො විය හොති, අඤ්ඤථා තෙන මද්දිතෙ සත්තානං මරණමෙව සියා, කිං සක්ඛිස්සති න සක්ඛිස්සතීති අධිප්පායො. කස්මා න සක්ඛිස්සති? නනු එස අග්ගසාවකස්ස මහිද්ධිකස්ස මහානුභාවස්ස කුච්ඡිං පවිට්ඨොති? සච්චං පවිට්ඨො, තඤ්ච ඛො අත්තනො මහානුභාවස්ස දස්සනත්ථං, න විබාධනාධිප්පායෙන. විබාධනාධිප්පායෙන පන ඉධ **"කිං සක්ඛිස්සතී"**ති වුත්තං හදයමද්දනස්ස අධිකතත්තා. **නිමිත්තොභාසන්ති** එත්ථ ''තිට්ඨතු භගවා කප්ප''න්ති සකලකප්පං අවට්ඨානයාචනාය ''යස්ස කස්සචි, ආනන්ද, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා''තිආදිනා අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තනො චතුරිද්ධිපාදභාවනානුභාවෙන කප්පං අවට්ඨානසමත්ථතාවසෙන සඤ්ඤුප්පාදනං නිමිත්තං. තථා පන පරියායග්ගහණං මුඤ්චිත්වා උජුකංයෙව අත්තනො අධිප්පායවිභාවනං ඔභාසො. **ජානන්තොයෙවාති** මාරෙන පරියුට්ඨිතභාවං ජානන්තො එව. අත්තනො අපරාධහෙතුකො සත්තානං සොකො තනුකො හොති, න බලවාති ආහ – **"දොසාරොපනෙන සොකතනුකරණත්ථ"**න්ති. කිං පන ථෙරො මාරෙන පරියුට්ඨිතචිත්තකාලෙ පවත්තිං පච්ඡා ජානාතීති? න ජානාති සභාවෙන, බුද්ධානුභාවෙන පන ජානාති.

අනත්ථෙ නියොජෙන්තො ගුණමාරණෙන **මාරෙති,** විරාගවිබන්ධනෙන වා ජාතිනිමිත්තතාය තත්ථ තත්ථ ජාතං මාරෙන්තො විය හොතීති **"මාරෙතීති මාරො"**ති වුත්තං. අතිපාපත්තා **පාපිමා.** කණ්හධම්මසමන්නාගතො **කණ්හො.** විරාගාදිගුණානං අන්තකරණතො **අන්තකො.** සත්තානං අනත්ථාවහං පටිපත්තිං න මුඤ්චතීති **නමුචි.** අත්තනො මාරපාසෙන පමත්තෙ බන්ධති, පමත්තා වා බන්ධූ එතස්සාති **පමත්තබන්ධූ.** සත්තමසත්තාහතො පරං සත්ත අහානි සන්ධායාහ **"අට්ඨමෙ සත්තාහෙ"**ති, න පන පල්ලඞ්කසත්තාහාදි විය නියතකිච්චස්ස අට්ඨමසත්තාහස්ස නාම ලබ්භනතො. සත්තමසත්තාහස්ස හි පරතො අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ බ්‍රහ්මුනො සක්කස්ස ච පටිඤ්ඤාතධම්මදෙසනං භගවන්තං ඤත්වා ''ඉදානි සත්තෙ ධම්මදෙසනාය මම විසයං අතික්කාමෙස්සතී''ති සඤ්ජාතදොමනස්සො හුත්වා ඨිතො චින්තෙසි, ''හන්දාහං දානි නං උපායෙන පරිනිබ්බාපෙස්සාමි, එවමස්ස මනොරථො අඤ්ඤථත්තං ගමිස්සති, මම මනොරථො ඉජ්ඣිස්සතී''ති චින්තෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එකමන්තං ඨිතො – ''පරිනිබ්බාතු දානි, භන්තෙ, භගවා''තිආදිනා පරිනිබ්බානං යාචි. තං සන්ධාය වුත්තං ''අට්ඨමෙ සත්තාහෙ''තිආදි. තත්ථ **අජ්ජාති** ආයුසඞ්ඛාරවොස්සජ්ජනදිවසං සන්ධායාහ. භගවා චස්ස අතිබන්ධනාධිප්පායං ජානන්තොපි තං අනාවිකත්වා පරිනිබ්බානස්ස අකාලභාවමෙව පකාසෙන්තො යාචනං පටික්ඛිපි. තෙනාහ **"න තාවාහ"**න්තිආදි.

මග්ගවසෙන බ්‍යත්තාති සච්චපටිවෙධවෙය්‍යත්තියෙන බ්‍යත්තා. **තථෙව විනීතාති** මග්ගවසෙන කිලෙසානං සමුච්ඡෙදවිනයෙන විනීතා. **තථා විසාරදාති** අරියමග්ගාධිගමෙනෙව සත්ථුසාසනෙ වෙසාරජ්ජප්පත්තියා විසාරදා, සාරජ්ජකරානං දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිපාපධම්මානං විගමෙන විසාරදභාවං පත්තාති අත්ථො. යස්ස සුතස්ස වසෙන වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං සම්භවති, තං ඉධ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන ''සුත''න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **"තෙපිටකවසෙනා"**ති. තිණ්ණං පිටකානං සමූහො **තෙපිටකං,** තීණි වා පිටකානි තිපිටකං, තිපිටකමෙව **තෙපිටකං,** තස්ස වසෙන. **තදෙවාති** යං තං තෙපිටකං සොතබ්බභාවෙන සුතන්ති වුත්තං, තමෙව. **ධම්මන්ති** පරියත්තිධම්මං. **ධාරෙන්තීති** සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසං විය අවිනස්සන්තං කත්වා සුප්පගුණසුප්පවත්තිභාවෙන ධාරෙන්ති හදයෙ ඨපෙන්ති. ඉති පරියත්තිධම්මවසෙන බහුස්සුතධම්මධරභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි පටිවෙධවසෙනපි තං දස්සෙන්තො **"අථ වා"**තිආදි වුත්තං. **අරියධම්මස්සාති** මග්ගඵලධම්මස්ස, නවවිධස්ස වා ලොකුත්තරධම්මස්ස. **අනුධම්මභූතන්ති** අධිගමායානුරූපං ධම්මභූතං. **අනුච්ඡවිකපටිපදන්ති** තමෙව විපස්සනාධම්මමාහ, ඡබ්බිධා විසුද්ධියො වා. **අනුධම්මන්ති** නිබ්බානධම්මස්ස අනුධම්මො, යථාවුත්තපටිපදා, තස්සානුරූපං අභිසල්ලෙඛිතං අප්පිච්ඡතාදිධම්මං. **චරණසීලාති** සමාදාය වත්තනසීලා. අනුමග්ගඵලධම්මො එතිස්සාති වා **අනුධම්මා,** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා, තස්ස චරණසීලා. **අත්තනො ආචරියවාදන්ති** අත්තනො ආචරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස වාදං. සදෙවකස්ස ලොකස්ස ආචාරසික්ඛාපනෙන **ආචරියො,** භගවා, තස්ස වාදො, චතුසච්චදෙසනා.

ආචික්ඛිස්සන්තීති ආදිතො කථෙස්සන්ති, අත්තනා උග්ගහිතනියාමෙන පරෙ උග්ගණ්හාපෙස්සන්තීති අත්ථො. **දෙසෙස්සන්තීති** වාචෙස්සන්ති, පාළිං සම්මා පබොධෙස්සන්තීති අත්ථො. **පඤ්ඤපෙස්සන්තීති** පජානාපෙස්සන්ති, සඞ්කාසෙස්සන්තීති අත්ථො. **පට්ඨපෙස්සන්තීති** පකාරෙහි ඨපෙස්සන්ති, පකාසෙස්සන්තීති අත්ථො. **විවරිස්සන්තීති** විවටං කරිස්සන්ති. **විභජිස්සන්තීති** විභත්තං කරිස්සන්ති. **උත්තානීකරිස්සන්තීති** අනුත්තානං ගම්භීරං උත්තානං පාකටං කරිස්සන්ති. **සහධම්මෙනාති** එත්ථ **ධම්ම**-සද්දො කාරණපරියායො ''හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා''තිආදීසු (විභ. 720) වියාති ආහ **"සහෙතුකෙන සකාරණෙන වචනෙනා"**ති.

සප්පාටිහාරියන්ති සනිස්සරණං. යථා පරවාදං භඤ්ජිත්වා සකවාදො පතිට්ඨහති, එවං හෙතුදාහරණෙහි යථාධිගතමත්ථං සම්පාදෙත්වා ධම්මං කථෙස්සන්ති. තෙනාහ **"නිය්‍යානිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙස්සන්තී"**ති , නවවිධං ලොකුත්තරං ධම්මං පබොධෙස්සන්තීති අත්ථො. එත්ථ ච ''පඤ්ඤපෙස්සන්තී''තිආදීහි ඡහි පදෙහි ඡ අත්ථපදානි දස්සිතානි, ආදිතො පන ද්වීහි පදෙහි ඡ බ්‍යඤ්ජනපදානි. එත්තාවතා තෙපිටකං බුද්ධවචනං සංවණ්ණනානයෙන සඞ්ගහෙත්වා දස්සිතං හොති. වුත්තඤ්හෙතං **නෙත්තියං** (නෙත්ති. සඞ්ගහවාර) ''ද්වාදස පදානි සුත්තං, තං සබ්බං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො චා''ති.

සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතන්ති අධිසීලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඞ්ගහං. **සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියන්**ති අනවසෙසං සත්ථුසාසනභූතං සෙට්ඨචරියං. **සමිද්ධන්**ති සම්මදෙව වඩ්ඪිතං. **ඣානස්සාදවසෙනා**ති තෙහි තෙහි භික්ඛූහි සමධිගතඣානසුඛවසෙන. **වුඩ්ඪිප්පත්තන්**ති උළාරපණීතභාවූපගමනෙන සබ්බසො පරිවුඩ්ඪිමුපගතං. **සබ්බපාලිඵුල්ලං විය** අභිඤ්ඤාසම්පදාහි සාසනාභිවුඩ්ඪියා මත්ථකප්පත්තිතො. **පතිට්ඨිතවසෙනා**ති පතිට්ඨානවසෙන, පතිට්ඨප්පත්තියාති අත්ථො. පටිවෙධවසෙන බහුනො ජනස්ස හිතං **බාහුජඤ්ඤං**. තෙනාහ **"මහාජනාභිසමයවසෙනා"**ති. පුථු පුථුලං භූතං ජාතං, පුථුත්තං භූතං පත්තන්ති වා **පුථුභූතං**. තෙනාහ **"සබ්බාකාරෙන පුථුලභාවප්පත්ත"**න්ති. **සුට්ඨු පකාසිතන්**ති සම්මදෙව ආදිකල්‍යාණාදිභාවෙන පවෙදිතං.

සතිං සූපට්ඨිතං කත්වාති අයං කායාදිවිභාගො අත්තභාවසඤ්ඤිතො දුක්ඛභාරො මයා එත්තකං කාලං වහිතො, ඉදානි පන න වහිතබ්බො, එතස්ස අවහනත්ථං චිරතරං කාලං අරියමග්ගසම්භාරො සම්භතො, ස්වායං අරියමග්ගො පටිවිද්ධො, යතො ඉමෙ කායාදයො අසුභාදිතො සභාවාදිතො සම්මදෙව පරිඤ්ඤාතාති චතුබ්බිධම්පි සතිං යථාතථං විසයෙ සුට්ඨු උපට්ඨිතං කත්වා. **ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා**ති යස්මා ඉමස්ස අත්තභාවසඤ්ඤිතස්ස දුක්ඛභාරස්ස වහනෙ පයොජනභූතං අත්තහිතං බොධිමූලෙ එව පරිසමාපිතං, පරහිතං පන බුද්ධවෙනෙය්‍යවිනයනං පරිසමාපිතං මත්ථකප්පත්තං, තං දානි මාසත්තයෙනෙව පරිසමාපනං පාපුණිස්සති, තස්මා ආහ "විසාඛපුණ්ණමායං පරිනිබ්බායිස්සාමී"ති, එවං බුද්ධඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා සච්චභාගෙන විනිච්ඡයං කත්වා. **ආයුසඞ්ඛාරං විස්සජී**ති ආයුනො ජීවිතස්ස අභිසඞ්ඛරණං ඵලසමාපත්තිධම්මං න සමාපජ්ජිස්සාමීති විස්සජි, තං විස්සජ්ජනෙනෙව තෙන අභිසඞ්ඛරීයමානං ජීවිතසඞ්ඛාරං න පවත්තයිස්සාමීති විස්සජි. තෙනාහ **"තත්ථා"**තිආදි.

ඨානමහන්තතායපි පවත්තිආකාරමහන්තතායපි **මහන්තො පථවීකම්පො**. තත්ථ ඨානමහන්තතාය භූමිචාලස්ස මහන්තතං දස්සෙතුං **"තදා…පෙ…. අකම්පිත්ථා"**ති වුත්තං, සා පන ජාතිඛෙත්තභූතා දසසහස්සී ලොකධාතු එව, න යා කාචි. යා මහාභිනීහාරමහාජාතිආදීසුපි අකම්පිත්ථ, තදාපි තත්තකාය එව කම්පනෙ කිං කාරණං? ජාතිඛෙත්තභාවෙන තස්සෙව ආදිතො පරිග්ගහස්ස කතත්තා, පරිග්ගහණඤ්චස්ස ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බං. තථා හි පුරිමබුද්ධානම්පි තත්තකමෙව ජාතිඛෙත්තං අහොසි. තථා හි වුත්තං "දසසහස්සී ලොකධාතු නිස්සද්දා හොති නිරාකුලා…පෙ…. මහාසමුද්දො ආභුජති, දසසහස්සී පකම්පතී"ති ච ආදි. උදකපරියන්තං කත්වා ඡප්පකාරප්පවෙධනෙන. අචීතරාගෙ භිංසෙතීති භිංසනො, සො එව **භිංසනකො**ති ආහ **"භයජනකො"**ති. **දෙවදුන්දුභියො**ති දෙවදුන්දුභිසද්දස්ස පරියායවචනමත්තං, න චෙත්ථ කාචි භෙරී දෙවදුන්දුභීති අධිප්පෙතා, අථ ඛො උප්පාතභාවෙන ලබ්භමානො ආකාසතො නිග්ඝොසසද්දො. තෙනාහ **"දෙවො"**තිආදි. **දෙවො**ති මෙඝො. තස්ස හි තදා අච්ඡභාවෙන ආකාසස්ස වස්සාභාවෙන සුක්ඛගජ්ජිතසඤ්ඤිතෙ සද්දෙ නිච්ඡරන්තෙ දෙවදුන්දුභිසමඤ්ඤා. තෙනාහ **"දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජී"**ති.

පීතිවෙගවිස්සට්ඨන්ති "එවං චිරතරකාලං වහිතො අයං අත්තභාවසඤ්ඤිතො දුක්ඛභාරො, දානි න චිරස්සෙව නික්ඛිපිස්සාමී"ති සඤ්ජාතසොමනස්සො භගවා සභාවෙනෙව පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙති, එවං උදානෙන්තෙන අයම්පි අත්ථො සාධිතො හොතීති දස්සනත්ථං අට්ඨකථායං **"කස්මා"**තිආදි වුත්තං.

තුලීයතීති **තුලන්**ති තුල-සද්දො කම්මසාධනොති දස්සෙතුං **"තුලිත"**න්ති වුත්තං. අප්පානුභාවතාය **පරිච්ඡින්නං**. තථා හි තං පටිපක්ඛෙන පරිතො ඛණ්ඩිතභාවෙන පරිත්තන්ති වුච්චති. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනතො දීඝසන්තානතාය විපුලඵලතාය ච **න තුලං න පරිච්ඡින්නං**. යෙහි කාරණෙහි පුබ්බෙ අවිසෙසතො "මහග්ගතං අතුල"න්ති වුත්තං, තානි කාරණානි රූපාවචරතො ආරුප්පස්ස සාතිසයං විජ්ජන්තීති **අරූපාවචරං අතුලන්**ති වුත්තං, ඉතරඤ්ච තුලන්ති. **අප්පවිපාකන්**ති තීසුපි කම්මෙසු යං අප්පවිපාකං හීනං, තං තුලං. **බහුවිපාකන්**ති යං මහාවිපාකං පණීතං, තං අතුලං. යං පනෙත්ථ මජ්ඣිමං, තං හීනං උක්කට්ඨන්ති ද්විධා භින්දිත්වා ද්වීසු භාගෙසු පක්ඛිපිතබ්බං. හීනත්තිකවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව අප්පබහුවිපාකතං නිද්ධාරෙත්වා තස්ස වසෙන තුලාතුලභාවො වෙදිතබ්බො. සම්භවති එතස්මාති **සම්භවො**ති ආහ **"සම්භව^ හෙතුභූත"**න්ති. **නියකජ්ඣත්තරතො**ති සසන්තානධම්මෙසු විපස්සනාවසෙන ගොචරාසෙවනාය ච රතො. සවිපාකං සමානං පවත්තිවිපාකමත්තදායිකම්මං සවිපාකට්ඨෙන සම්භවං, න ච තං කාමාදි^ භවාභිසඞ්ඛාරකන්ති තතො විසෙසනත්ථං සම්භවන්ති වත්වා **"භවසඞ්ඛාර"**න්ති වුත්තං. **ඔස්සජී**ති අරියමග්ගෙන අවස්සජි. **කවචං විය** අත්තභාවං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතං අත්තනි සම්භූතත්තා **අත්තසම්භවං කිලෙසඤ්ච** අභින්දීති කිලෙසභෙදසහභාවිකම්මොස්සජ්ජනං දස්සෙන්තො තදුභයස්ස කාරණමාහ **"අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො"**ති.

පඨමවිකප්පෙ අවසජ්ජනමෙව වුත්තං. එත්ථ අවසජ්ජනාකාරොති තං දස්සෙන්තො **"අථ වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **තීරෙන්තො**ති "උප්පාදො භයං, අනුප්පාදො ඛෙම"න්තිආදිනා වීමංසන්තො. **තුලෙන්තො තීරෙන්තො**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **"පඤ්චක්ඛන්ධා"**තිආදිං වත්වා භවසඞ්ඛාරස්ස අවසජ්ජනාකාරං සරූපතො දස්සෙති. **එවන්**තිආදිනා පන උදානගාථාවණ්ණනායං ආදිතො වුත්තමත්ථං නිගමනවසෙන දස්සෙති. **අභීතභාවඤාපනත්ථඤ්චා**ති අයම්පි අත්ථො සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බං.

චාපාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පාසාදකම්පනවග්ගො

1-2. පුබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

823-824. **පරතො** ඉමස්මිං පාසාදකම්පනවග්ගෙ දසමසුත්තෙ **ආවි භවිස්සන්ති. ඡඅභිඤ්ඤාපාදකාති** ඡන්නං අභිඤ්ඤානං පාදකභූතා පධානභූතා. යථා පඨමසුත්තෙ, තථා දුතියතතියසුත්තෙසුපි ච ඡඅභිඤ්ඤාපාදකා ඉද්ධිපාදා කථිතාති අත්ථො.

3. ඡන්දසමාධිසුත්තවණ්ණනා

825. යො සමාධිස්ස නිස්සයභූතො ඡන්දො, සො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **"ඡන්දන්ති කත්තුකම්‍යතාඡන්ද"**න්ති. තස්ස ච අධිපතෙය්‍යට්ඨො නිස්සයට්ඨො, න විනා තං ඡන්දං නිස්සායාති ආහ – **"නිස්සායාති නිස්සයං කත්වා, අධිපතිං කත්වාති අත්ථො"**ති. **පධානභූතාති** සෙට්ඨභූතා, සෙට්ඨභාවො ච එකස්සපි චතුකිච්චසාධනවසෙන පවත්තියා, තතො එව බහුවචනනිද්දෙසො, පධානසඞ්ඛාරට්ඨෙන පධානසඞ්ඛරණතො. ''ඡන්දං චෙ නිස්සාය…පෙ…. අයං වුච්චති ඡන්දසමාධී''ති ඉමාය පාළියා ඡන්දාධිපති සමාධි **ඡන්දසමාධීති** අධිපතිසද්දලොපං කත්වා සමාසො වුත්තොති විඤ්ඤායති, අධිපතිසද්දත්ථදස්සනවසෙන වා ඡන්දහෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධි **ඡන්දසමාධි**. තෙන ''ඡන්දසමාධිනා චෙව පධානසඞ්ඛාරෙහි පධානභූතසඞ්ඛාරෙහි ච සමන්නාගතා''ති වක්ඛති, තං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **පධානභූතාති** වීරියභූතා. කෙචි වදන්ති – ''සඞ්ඛතසඞ්ඛාරාදිනිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණ''න්ති. අථ වා තං තං විසෙසං සඞ්ඛරොතීති **සඞ්ඛාරො,** සබ්බම්පි වීරියං. තත්ථ චතුකිච්චසාධකතො තදඤ්ඤස්ස නිවත්තනත්ථං **පධානග්ගහණන්ති**. යථා ඡන්දො ඡන්දසමාධිනා චෙව පධානසඞ්ඛාරෙහි ච සමන්නාගතො, එවං ඡන්දසමාධි ඡන්දෙන චෙව පධානසඞ්ඛාරෙහි ච සමන්නාගතො. පධානසඞ්ඛාරාපි ඡන්දෙන චෙව ඡන්දසමාධිනා ච සමන්නාගතාති තීසුපි පදෙසු සමන්නාගතසද්දො යොජෙතබ්බො. **තස්මාති** යස්මා තයොපි ඡන්දාදයො එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නා, තස්මා සබ්බෙ තෙ ධම්මා එකතො කත්වා ''අයං වුච්චති…පෙ…. ඉද්ධිපාදො''ති වුත්තන්ති. එවං ඡන්දාදීනංයෙව චෙත්ථ ඉද්ධිපාදභාවො වුත්තො, විභඞ්ගෙ පන තෙසං ඉද්ධිභාවො සම්පයුත්තානං ඉද්ධිපාදභාවො වුත්තොති දස්සෙන්තො **"ඉද්ධිපාදවිභඞ්ගෙ පනා"**තිආදිමාහ.

ඉදානි තෙසං ඉද්ධිපාදතාපි සම්භවතීති දස්සෙන්තො **"අපිචා"**තිආදිමාහ. තත්ථ ඡන්දඤ්හි භාවයතො පධානං කත්වා භාවෙන්තස්ස තථා පවත්තපුබ්බාභිසඞ්ඛාරවසෙන ඉජ්ඣමානො ඡන්දො **ඉද්ධි** නාම, තස්ස නිස්සයභූතා පධානසඞ්ඛාරා **ඉද්ධිපාදො** නාම. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. තථා භාවයන්තස්ස මුඛ්‍යතාමත්තං සන්ධාය වුත්තං, ඉජ්ඣනත්ථො පන සබ්බෙසං සමානන්ති දස්සෙන්තො **"සම්පයුත්ත…පෙ…. ඉජ්ඣන්තියෙවා"**ති ආහ.

ඉද්ධිපාදෙ අසඞ්කරතො දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඡන්දාදයොති** ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරා. **සෙසිද්ධිපාදෙසූති** වීරියිද්ධිපාදාදීසු. තත්ථ වීරියසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතොති ද්වික්ඛත්තුං වීරියං ආගතං, තත්ථ පුරිමං සමාධිවිසෙසනං, වීරියාධිපතිසමාධි එව වීරියසමාධීති දුතියං සමන්නාගමඞ්ගදස්සනං. ද්වෙයෙව හි සබ්බත්ථ සමන්නාගමඞ්ගානි සමාධි පධානසඞ්ඛාරො ච, ඡන්දාදයො සමාධිවිසෙසනානි, පධානසඞ්ඛාරො පන පධානවචනෙනෙව විසෙසිතො, න ඡන්දාදීහීති න ඉධ වීරියාධිපතිතා පධානසඞ්ඛාරස්ස වුත්තා හොති. වීරියඤ්ච සමාධිං විසෙසෙත්වා ඨිතමෙව සමන්නාගමඞ්ගවසෙන පධානසඞ්ඛාරවචනෙන වුත්තන්ති නාපි ද්වීහි වීරියෙහි සමන්නාගමො වුත්තො හොති. යස්මා පන ඡන්දාදීහි විසිට්ඨො සමාධි, තථාපි විසිට්ඨෙනෙව ච තෙන සම්පයුත්තො පධානසඞ්ඛාරො සෙසධම්මා ච, තස්මා සමාධිවිසෙසනානං වසෙන චත්තාරො ඉද්ධිපාදා වුත්තා, විසෙසනභාවො ච ඡන්දාදීනං තංතංඅවස්සයදස්සනවසෙන හොතීති ''ඡන්දසමාධි…පෙ…. ඉද්ධිපාදො''ති එත්ථ නිස්සයත්ථෙපි පාද-සද්දෙ උපායට්ඨෙන ඡන්දාදීනං ඉද්ධිපාදතා වුත්තා හොති, තෙනෙව **අභිධම්මෙ උත්තරචූළභාජනියෙ** ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො''තිආදිනා (විභ. 457) ඡන්දාදීනංයෙව ඉද්ධිපාදතා වුත්තා, පඤ්හපුච්ඡකෙ ච – ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා ඉධ භික්ඛු ඡන්දසමාධි''තිආදිනාව (විභ. 431) උද්දෙසං කත්වාපි පුන ඡන්දාදීනංයෙව කුසලාදිභාවො විභත්තො. උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙව හි නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං, අඤ්ඤථා චතුබ්බිධතා න හොතීති අයමෙත්ථ පාළිවසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො. තත්ථ **උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙවාති** ඡන්දාදිකෙ ධුරෙ ජෙට්ඨකෙ පුබ්බඞ්ගමෙ කත්වා නිබ්බත්තිතසමාධි ඡන්දාධිපතිසමාධීති ඡන්දාදීනං ඉද්ධියා අධිගමූපායදස්සනං උපායිද්ධිපාදදස්සනං, තදත්ථමෙව ''තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො…පෙ…. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති තත්ථ තත්ථ පාළියං නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං ඡන්දාදිවිසිට්ඨානංයෙව වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං අධිප්පෙතත්තා. එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා කෙවලං ඉද්ධිසම්පයුත්තානංයෙව ඛන්ධානං වසෙන ඉද්ධිපාදභාවෙ ගය්හමානෙ තෙසං චතුබ්බිධතා න හොති විසෙසකාරණාභාවතොති අධිප්පායො.

කෙචීති උත්තරවිහාරවාසිනො. **අනිබ්බත්තොති** හෙතුපච්චයෙහි න නිබ්බත්තො, න සභාවධම්මො, පඤ්ඤත්තිමත්තන්ති අධිප්පායො. වාදමද්දනත්ථාය හොති, අභිධම්මෙ ච ආගතො උත්තරචූළවාරොති යොජනා. **චත්තාරො ඉද්ධිපාදාතිආදි** උත්තරචූළවාරදස්සනං. ඉමෙ පන උත්තරචූළවාරෙ ආගතා ඉද්ධිපාදා.

රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දෙ සති කථං නානුජානිස්සන්තීති සත්තාහානි භත්තානි අභුඤ්ජිත්වා මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා පබ්බජිත්වා ඡන්දමෙව නිස්සාය අරහත්තං පාපුණීති ආහ – **‘‘රට්ඨපාලත්ථෙරො ඡන්දං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසී’’**ති. **සොණත්ථෙරොති** සුඛුමාලසොණත්ථෙරො. සො හි ආයස්මා අත්තනො සුඛුමාලභාවං අචින්තෙත්වා අතිවෙලං චඞ්කමනෙන පාදෙසු උට්ඨිතෙසුපි උස්සාහං අවිස්සජ්ජෙන්තො වීරියං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. **සම්භුතත්ථෙරො** ‘‘චිත්තවතො වෙ අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො ඉජ්ඣෙය්‍ය, මය්හං ඉජ්ඣෙය්‍යා’’ති චිත්තං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. මොඝරාජා ‘‘පඤ්ඤවතො වෙ මග්ගභාවනා ඉජ්ඣෙය්‍ය, මය්හං ඉජ්ඣෙය්‍යා’’ති පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමං පඤ්ඤාධුරං පඤ්ඤාජෙට්ඨකං කත්වා අරහත්තං පාපුණීති ආහ **‘‘මොඝරාජා වීමංසං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසී’’**ති. ඉදානි නෙසං අරියානං උපට්ඨානුස්සාහමන්තජාතිසම්පදං නිස්සාය රඤ්ඤො සන්තිකෙ ලද්ධවිසෙසෙ අමච්චපුත්තෙ නිදස්සනභාවෙන දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ යථා’’**තිආදිමාහ. එත්ථ ච පුනප්පුනං ඡන්දුප්පාදනං තොසනං විය හොතීති ඡන්දස්ස උපට්ඨානසදිසතා වුත්තා, ථාමභාවතො ච වීරියස්ස සූරත්තසදිසතා, චින්තනප්පධානත්තා චිත්තස්ස මන්තසංවිධානසදිසතා, යොනිසොමනසිකාර-සම්භූතෙසු කුසලධම්මෙසු පඤ්ඤා සෙට්ඨාති වීමංසාය ජාතිසම්පත්තිසදිසතා වුත්තා.

4. මොග්ගල්ලානසුත්තවණ්ණනා

826. **උද්ධච්චපකතිකාති** වික්ඛිත්තසභාවා, විබ්භන්තචිත්තාති අත්ථො. අනවට්ඨිතතාය විප්ඵන්දිතචිත්තතාය **විප්ඵන්දමානචිත්තා**. තුච්ඡතාය නළො වියාති නළො, මානො, උග්ගතො නළො එතෙසන්ති **උන්නළාති** ආහ – **‘‘උන්නළාති…පෙ…. වුත්තං හොතී’’**ති. **චපලාති** චාපල්‍යතා නාම ලොලභාවො. **මුඛරාති** ඛරවචනා, ඵරුසවචනාති අත්ථො. **විකිණ්ණවාචා** නාම සම්ඵප්පලාපිනොති වුත්තං **‘‘අසංයතවචනා’’**තිආදි. පටිපත්තිධම්මෙ පමුට්ඨා විනට්ඨා පටිවිනට්ඨා සති එතෙසන්ති **මුට්ඨස්සතීති** ආහ – **‘‘නට්ඨස්සතිනො’’**ති. **උබ්භන්තචිත්තාති** සමාධිනො අභාවෙන උද්ධච්චෙනෙව උපරූපරි භන්තචිත්තා. **පාකතින්ද්‍රියා** අභාවිතකායතාය ගාමදාරකා විය පකතිභූතඉන්ද්‍රියා. නෙමො වුච්චති භූමියා බද්ධභාවනිමිත්තපදෙසො, ගම්භීරො නෙමො එතස්සාති **ගම්භීරනෙමො. සුට්ඨු නිඛාතොති**ආදි තස්ස පාදස්ස සුප්පතිට්ඨිතභාවදස්සනං.

5. උණ්ණාභබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

827. **පහානත්ථන්ති** අනුප්පාදපහානත්ථං.

9. ඉද්ධාදිදෙසනාසුත්තවණ්ණනා

831. **අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං අධිප්පෙතං** ‘‘ඉද්ධිලාභාය පවත්තතී’’ති වචනතො.

10. විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

832. **ඡන්දං උප්පාදෙත්වාති** භාවනාඡන්දං උප්පාදෙත්වා. **ලීනාකාරොති** භාවනාචිත්තස්ස ලයාපත්ති. **කොසජ්ජෙන** වොකිණ්ණාපජ්ජනං වුත්තං.

එවං පසාදාභාවෙන චිත්තස්ස වික්ඛෙපාපත්ති, තත්ථ පසාදුප්පාදනෙන යං සම්පහංසනං ඉච්ඡිතබ්බං, තස්ස උප්පාදනාකාරං දස්සෙතුං වුත්තං **‘‘සො බුද්ධධම්මසඞ්ඝගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා’’**තිආදි. වත්ථුකාමෙ ආරබ්භ වික්ඛිත්තො පුනප්පුනං වික්ඛිත්තො හොතියෙවාති වුත්තං **‘‘අනුවික්ඛිත්තො’’**ති. උප්පථං පටිපන්නස්ස චිත්තස්ස දණ්ඩනට්ඨෙන නිග්ගණ්හනට්ඨෙන සුත්තානි එව දණ්ඩොති **සුත්තදණ්ඩො,** තෙන සුත්තදණ්ඩෙන චිත්තං තජ්ජෙත්වා. පඤ්චකාමගුණෙ ආරබ්භ පවත්තො චිත්තවික්ඛෙපො පුනප්පුනං උප්පජ්ජතෙවාති වුත්තං **‘‘අනුවික්ඛිත්තො අනුවිසටො’’**ති.

පුරෙපච්ඡාභාවො කම්මට්ඨානස්ස මනසිකාරවසෙන උග්ගහවසෙන වාති තදුභයං දස්සෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි වුත්තං. **අතිලීනාදීසු චතූසු ඨානෙසූති** අතිලීනාතිපග්ගහිතසංඛිත්තඅනුවික්ඛිත්තසඤ්ඤිතෙසු චතූසු ඨානෙසු. තත්ථ භාවනං අනජ්ඣොගාහෙත්වාව සඞ්කොචො **අතිලීනතා,** අජ්ඣොගාහෙත්වා අන්තො සඞ්කොචො **සංඛිත්තතා,** අන්තොසඞ්ඛෙපො **අතිපග්ගහිතතා,** අච්චාරද්ධවීරියතා **අනුවික්ඛිත්තතා.** බහිද්ධා විසමවිතක්කානුභාවනං ආපජ්ජන්තො ද්වත්තිංසාකාරවසෙන අට්ඨිකසඤ්ඤාවසෙන වා ගහෙතබ්බන්ති ආහ – **‘‘සරීරවසෙන වෙදිතබ්බ’’**න්ති. තෙනාහ **‘‘උද්ධං පාදතලා’’**තිආදි (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110).

අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො ආකිරීයන්ති පකාරතො ඨපියන්තීති **ආකාරා,** භාගාති ආහ – **‘‘යෙහි ආකාරෙහීති යෙහි කොට්ඨාසෙහී’’**ති. ලිඞ්ගීයති සල්ලක්ඛීයතීති **ලිඞ්ගං,** සණ්ඨානං. නිමීයති නිද්ධාරෙත්වා පරිච්ඡින්දීයතීති **නිමිත්තං,** උපට්ඨානං. **යො භික්ඛූති**ආදි ආලොකසඤ්ඤං යො උග්ගණ්හාති, තං දස්සනං. **අඞ්ගණෙති** විවටඞ්ගණෙ.

ආලොකසඤ්ඤං මනසිකරොති රත්තියං. **වීරියාදීසුපීති** යථා ‘‘ඉධ භික්ඛු ඡන්දං උප්පාදෙත්වා’’ති ඡන්දෙ විත්ථාරනයො වුත්තො, වීරියාදීසුපි එසො එව විත්ථාරනයො යොජෙතබ්බො.

පාසාදකම්පනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අයොගුළවග්ගො

2. අයොගුළසුත්තවණ්ණනා

834. **ඉමිනා චතුමහාභූතමයෙනාති** ඉමිනා සබ්බලොකපච්චක්ඛෙන චතූහි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තෙන චතුමහාභූතමයෙන. මනොමයො පන නිම්මිතකායො භගවතො රූපවසෙන පරෙසං පච්චක්ඛො හොති. **ඔමාතීති** අවමාති. අව-පුබ්බො හි මා-සද්දො සත්තිඅත්ථොපි හොතීති **‘‘පහොති සක්කොතී’’**ති අත්ථො වුත්තො. **අසම්භින්නපදන්**ති අසාධාරණපදං අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා. කායස්ස චිත්තෙ සමොදහනං ආරොපනං තන්නිස්සිතතාකරණඤ්ච අත්ථතො චිත්තගතියා පවත්තනමෙවාති ආහ **‘‘චිත්තගතියා පෙසෙතී’’**ති.

තත්ථ **චිත්තගතිගමනං** නාම චිත්තවසෙන කායස්ස පරිණාමනෙන ‘‘අයං කායො ඉමං චිත්තං විය හොතූ’’ති කායස්ස චිත්තෙන සමානගතිකතාධපනං. කථං පන කායො දන්ධපවත්තිකො ලහුපවත්තිනා චිත්තෙන සමානගතිකො හොතීති? න සබ්බථා සමානගතිකො. යථෙව හි කායවසෙන චිත්තපරිණාමනෙ චිත්තං සබ්බථා කායෙන සමානගතිකං න හොති. න හි කදාචි තං සභාවසිද්ධෙන අත්තනො ඛණෙන අවත්තිත්වා දන්ධවුත්තිකස්ස රූපධම්මස්ස වසෙන පවත්තිතුං සක්කොති, ‘‘ඉදං චිත්තං අයං කායො විය හොතූ’’ති පන අධිට්ඨානෙන දන්ධගතිකස්ස කායස්ස අනුවත්තනතො යාව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති, තාව කායගතිඅනුලොමෙනෙව හුත්වා සන්තානවසෙන පවත්තමානං චිත්තං කායගතියා පරිණාමිතං නාම හොති. එවං ‘‘අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ’’ති අධිට්ඨානෙන පගෙව සුඛලහුසඤ්ඤාය සම්පාදිතත්තා අභාවිතිද්ධිපාදානං විය දන්ධං අවත්තිත්වා යථා ලහුකං කතිපයචිත්තවාරෙනෙව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති හොති, එවං පවත්තමානො කායො චිත්තගතියා පරිණාමිතො නාම හොති, න එකචිත්තක්ඛණෙනෙව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්තියා, එවඤ්ච කත්වා බාහාසමිඤ්ජනපසාරණූපමාපි උපචාරෙන විනා සුට්ඨුතරං යුත්තා හොතීති. අඤ්ඤථා ධම්මතාවිලොමතා සියා, නාපි ධම්මානං ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං ඉද්ධිබලෙන කාතුං සක්කා, භාවඤ්ඤථත්තමෙව පන කාතුං සක්කාති.

3-10. භික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

835-842. ‘‘ද්වින්නං ඵලාන’’න්ති ආගතසුත්තං සන්ධාය **‘‘ද්වෙ ඵලානි ආදිං කත්වා’’**ති වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අයොගුළවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉද්ධිපාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනුරුද්ධසංයුත්තං

1. රහොගතවග්ගො

1-2. පඨමරහොගතසුත්තාදිවණ්ණනා

899-900. **ඡත්තිංසාය ඨානෙසූති** අජ්ඣත්තං කායෙ සමුදයධම්මානුපස්සී, වයො, සමුදයවයො, බහිද්ධා සමුදයො, වයො, සමුදයවයො, අජ්ඣත්තබහිද්ධා සමුදයො, වයො, සමුදයවයධම්මානුපස්සීති නව අනුපස්සනා, තථා වෙදනාය චිත්තෙ ධම්මෙසූති එවං ඡත්තිංසාය ඨානෙසු. **දුතියෙ ද්වාදසසු ඨානෙසූති** කායෙ අජ්ඣත්තං බහිද්ධා අජ්ඣත්තබහිද්ධා, වෙදනාය චිත්තෙ ධම්මෙසූති එවං ද්වාදසසු ඨානෙසු.

3. සුතනුසුත්තවණ්ණනා

901. **ඉමාය පාළියාති** ඉමාය හීනත්තිකපාළියා. **ඉමෙ ධම්මා හීනා** ලාමකට්ඨෙන. **ඉමෙ ධම්මා මජ්ඣිමා** හීනපණීතානං මජ්ඣෙ භවාති. උත්තමට්ඨෙන අත්තප්පකට්ඨෙන පධානභාවං නීතාති **පණීතා.**

4-7. පඨමකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා

902-905. කණ්ඩකා එතිස්සා අත්ථීති **කණ්ඩකී,** කරමන්දගච්ඡො. ඔසධිභාවාපෙක්ඛාය ඉත්ථිලිඞ්ගනිද්දෙසො, තබ්බහුලතාය තං වනං ‘‘කණ්ඩකීවන’’න්තෙව පඤ්ඤායිත්ථ. **සහස්සලොකන්ති** සහස්සචක්කවාළලොකං. **දසචක්කවාළසහස්සං එකාවජ්ජනස්ස ආපාථං ආගච්ඡති** තථා ආලොකවඩ්ඪනස්ස කතත්තා.

9. අම්බපාලිවනසුත්තවණ්ණනා

907. **අරහත්තභාවදීපකන්ති** අරහත්තස්ස අත්ථිභාවදීපකං. ‘‘අරහත්තභාවදීපික’’න්ති වා පාඨො.

රහොගතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගවණ්ණනා

909-922. **දසබලඤාණන්ති** දසවිධබලඤාණං. **එකදෙසෙනාති** පදෙසවසෙන. සාවකානම්පි අත්තනො අභිනීහාරානුරූපං ඤාණං පවත්තතීති තෙ කාලපදෙසවසෙන චෙව යථාපරිචයසත්තපදෙසවසෙන ච ඨානානීති ජානන්ති, සම්මාසම්බුද්ධානං පන අනන්තඤාණතාය සබ්බත්ථෙව අප්පටිහතමෙව ඤාණන්ති ආහ – **‘‘සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං පනා’’**තිආදි. **එතං** දසබලඤාණං අනන්තවිසයත්තා **නිප්පදෙසං** අනූනතාය **සබ්බාකාරපරිපූරං.**

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුරුද්ධසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඣානසංයුත්තවණ්ණනා

923. ඣානසංයුත්තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව, මිස්සකන්ති වදන්ති.

ඣානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආනාපානසංයුත්තං

1. එකධම්මවග්ගො

1. එකධම්මසුත්තවණ්ණනා

977. **එත්ථා**ති එතස්මිං පඨමසුත්තෙ. **වුත්තමෙව,** තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති අධිප්පායො.

6. අරිට්ඨසුත්තවණ්ණනා

982. **නො**-සද්දො පුච්ඡායං, තස්මා නුති ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ **''භාවෙථ නූ''**ති. **කාමච්ඡන්දොති** වත්ථුකාමෙසු ඉච්ඡාති ආහ **''පඤ්චකාමගුණිකරාගො''**ති. **ද්වාදසසු ආයතනධම්මෙසු** සපරසන්තතිපරියාපන්නෙසු. **ඉමිනා** කාමච්ඡන්දප්පහානකිත්තනෙන පටිඝසඤ්ඤාපටිවිනයකිත්තනෙන ච **අනාගාමිමග්ගං කථෙති** පඤ්චොරම්භාගියසඤ්ඤොජනසමුච්ඡෙදස්ස බ්‍යාකතත්තා. **විපස්සනං දස්සෙන්තො**ති ''විපස්සනං අනුයුඤ්ජථා''ති දස්සෙන්තො.

8. පදීපොපමසුත්තවණ්ණනා

984. ''නෙව කායොපි කිලමති න චක්ඛූනී''ති අට්ඨකථායං පදුද්ධාරො කතො. **''කායොපි කිලමති, චක්ඛූනිපි විහඤ්ඤන්තී''**ති වත්වා යත්ථ යථා හොති, තානි දස්සෙතුං **''ධාතුකම්මට්ඨානස්මිං හී''**තිආදි වුත්තං. **චක්ඛූනි එන්දන්ති කිලමන්තී**තිආදි අතිවෙලං උපනිජ්ඣායනෙ හොතීති කත්වා වුත්තං. **ඉමස්මිං පන කම්මට්ඨානෙ**ති ආනාපානකම්මට්ඨානෙ. **එවමාහා**ති ''භික්ඛු චෙපි ආකඞ්ඛෙය්‍ය, නෙව කායො කිලමෙය්‍යා''ති එවමාහ.

ලබ්භතීති අට්ඨකථාධිප්පායෙ ඨත්වා වුත්තං, පරතො ආගතෙන ථෙරවාදෙන සො අනිච්ඡිතො. න හි තාරකරූපමුත්තාවළිකාදිසදිසං නිමිත්තුපට්ඨානාකාරමත්තං ඛණමත්තට්ඨායිනං කසිණනිමිත්තෙසු විය උග්ඝාටනං කාතුං සක්කොති. තෙනාහ **''න ලබ්භතෙවා''**ති. **ආනිසංසදස්සනත්ථං ගහිතො,** ආනාපානස්සතිසමාධිස්මිං සිද්ධෙ අයං ගුණො සුඛෙනෙව ඉජ්ඣතීති. **යස්මා භික්ඛූති ඉමස්මිං වාරෙ නාගතන්ති** යථා පුරිමවාරෙ ''භික්ඛු චෙපි ආකඞ්ඛෙය්‍යා''ති ආගතං, එවං ඉධ ''භාවිතෙ ඛො, භික්ඛවෙ, ආනාපානස්සතිසමාධිම්හී''ති ආගතවාරෙ භික්ඛුග්ගහණමකතං, තස්මා ''සො''ති න වුත්තං.

9. වෙසාලීසුත්තවණ්ණනා

985. **පාකාරපරික්ඛෙපවඩ්ඪනෙනා**ති පාකාරපරික්ඛෙපෙන භූමියා වඩ්ඪනෙන. රාජගහසාවත්ථියො විය **ඉදම්පි ච නගරං...පෙ.... සබ්බාකාරවෙපුල්ලතං පත්තං. අනෙකපරියායෙනා**ති එත්ථ **පරියාය**සද්දො කාරණවචනොති ආහ **''අනෙකෙහි කාරණෙහී''**ති, අයං කායො අවිඤ්ඤාණකොපි සවිඤ්ඤාණකොපි එවම්පි අසුභො එවම්පි අසුභොති නානාවිධෙහි කාරණෙහීති අත්ථො. **අසුභාකාරසන්දස්සනප්පවත්තන්**ති කෙසාදිවසෙන තත්ථාපි වණ්ණාදිතො අසුභාකාරස්ස සබ්බසො දස්සනවසෙන පවත්තං. **කායවිච්ඡන්දනීයකථ**න්ති අත්තනො පරස්ස ච කරජකායෙ විච්ඡන්දනුප්පාදනකථං. **මුත්තං වා**තිආදිනා බ්‍යතිරෙකමුඛෙන කායස්ස අමනුඤ්ඤතං දස්සෙති. තත්ථ ආදිතො තීහි පදෙහි අදස්සනීයතාය අසාරකතාය ච, මජ්ඣෙ චතූහි දුග්ගන්ධතාය, අන්තෙ එකෙන ලෙසමත්තෙනපි මනුඤ්ඤතාභාවමස්ස දස්සෙති. **අථ ඛො**තිආදිනා අන්වයතො සරූපෙනෙව අමනුඤ්ඤතාය දස්සනං. **''කෙසලොමාදී''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විභාගෙන දස්සෙතුං **''යෙපී''**තිආදි වුත්තං.

වණ්ණෙන්තොති විත්ථාරෙන්තො. **අසුභායා**ති අසුභමාතිකාය. **ආතිකම්මන්**ති බහුලීකාරො. කිලෙසචොරෙහි අනභිභවනීයත්තා ඣානං **''චිත්තමඤ්ජූස''**න්ති වුත්තං. **නිස්සායා**ති පාදකං කත්වා.

අපරෙ පන ''තස්මිං කිර අද්ධමාසෙ න කොචි බුද්ධවෙනෙය්‍යො අහොසි, තස්මා භගවා එවමාහ – 'ඉච්ඡාමහං, භික්ඛවෙ'තිආදී''ති වදන්ති. **පරෙ කිරා**ති **කිර**-සද්දො අරුචිසංසූචනත්ථො. තෙනාහ **''ඉදං පන ඉච්ඡාමත්ත''**න්ති.

අනෙකකාරණසම්මිස්සොති එත්ථ කාරණං නාම කායස්ස අසුචිදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකූලතාව. **සබ්බමකංසූ**ති පුථුජ්ජනා නාම සාවජ්ජෙපි තත්ථ අනවජ්ජසඤ්ඤිනො හුත්වා කරණකාරාපනසමනුඤ්ඤතාභෙදං සබ්බං පාපං අකංසු . කාමං දසානුස්සතිග්ගහණෙනෙව ආනාපානස්සති ගහිතා, සා පන තත්ථ සන්නිපතිතභික්ඛූසු බහූනං සප්පායා සාත්ථිකා ච, තස්මා පුන ගහිතා. තථා හි භගවා තමෙව කම්මට්ඨානං ඉමස්මිං සුත්තෙ කථෙසි. ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා අසුභකම්මට්ඨානසදිසා, චත්තාරො පන ආරුප්පා ආදිකම්මිකානං අයොග්‍යාති තෙසං ඉධ අග්ගහණං දට්ඨබ්බං.

වෙසාලිං උපනිස්සායාති වෙසාලිනගරං ගොචරගාමං කත්වා. **මුහුත්තෙනෙවාති** සත්ථරි සද්ධම්මෙ ච ගාරවෙන උපගතභික්ඛූනං වචනසමනන්තරමෙව උට්ඨහිංසූති කත්වා වුත්තං. බුද්ධකාලෙ කිර භික්ඛූ භගවතො සන්දෙසං සිරසා සම්පටිච්ඡිතුං ඔහිතසොතා විහරන්ති.

ආනාපානපරිග්ගාහිකායාති අස්සාසපස්සාසෙ පරිග්ගණ්හනවසෙන පවත්තාය සතියා. **සම්පයුත්තො සමාධීති** තාය සම්පයුත්තඅඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභූතාය උප්පන්නො සමාධි. **ආනාපානස්සතියං වා සමාධීති** ඉමිනා උපනිස්සයපච්චයසභාවම්පි දස්සෙති, උභයත්ථාපි සහජාතාදීනං සත්තන්නම්පි පච්චයානං වසෙන පච්චයභාවං දස්සෙති. ''යථාපටිපන්නා මෙ සාවකා චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙන්තී''තිආදීසු උප්පාදනවඩ්ඪනට්ඨෙන භාවනාති වුච්චතීති තදුභයවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **''භාවිතොති උප්පාදිතො වඩ්ඪිතො වා''**ති ආහ. තත්ථ භාවං විජ්ජමානතං ඉතො ගතොති **භාවිතො,** උප්පාදිතො පටිලද්ධමත්තොති අත්ථො. උප්පන්නො පන ලද්ධාසෙවනො **භාවිතො,** පගුණභාවං ආපාදිතො වඩ්ඪිතොති අත්ථො. **බහුලීකතොති** බහුලං පවත්තිතො. තෙන ආවජ්ජනාදිවසීභාවප්පත්තිමාහ. යො හි වසීභාවමාපාදිතො, සො ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතබ්බතො පුනප්පුනං පවත්තිස්සති. තෙන වුත්තං **''පුනප්පුනං කතො''**ති. යථා ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241), විවිච්චෙව කාමෙහී''ති (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) ච එවමාදීසු පඨමපදෙ වුත්තො එව-සද්දො දුතියාදීසුපි වුත්තොයෙව හොති, එවම්ධාපීති ආහ **''උභයත්ථ එවසද්දෙන නියමො වෙදිතබ්බො''**ති. උභයත්ථ නියමෙන ලද්ධගුණං දස්සෙතුං **''අයං හී''**තිආදි වුත්තං.

අසුභකම්මට්ඨානන්ති අසුභාරම්මණං ඣානමාහ. තඤ්හි අසුභෙසු යොගකම්මභාවතො යොගිනො සුඛවිසෙසානං කාරණභාවතො ච **''අසුභකම්මට්ඨාන''**න්ති වුච්චති. **කෙවලන්ති** ඉමිනා ආරම්මණං නිවත්තෙති. **පටිවෙධවසෙනාති** ඣානපටිවෙධවසෙන. ඣානඤ්හි භාවනාවිසෙසෙන ඉජ්ඣන්තං අත්තනො විසයං පටිවිජ්ඣන්තමෙව පවත්තති යථාසභාවතො පටිවිජ්ඣියති වාති පටිවෙධොති වුච්චති. **ඔළාරිකාරම්මණත්තාති** බීභච්ඡාරම්මණත්තා. **පටිකූලාරම්මණත්තාති** ජිගුච්ඡිතබ්බාරම්මණත්තා. **පරියායෙනාති** කාරණෙන, ලෙසන්තරෙන වා. **ආරම්මණසන්තතායාති** අනුක්කමෙන විචිතබ්බතං පත්තාරම්මණස්ස පරමසුඛුමතං සන්ධායාහ. සන්තෙහි සන්නිසින්නෙ ආරම්මණෙ පවත්තමානො ධම්මො සයම්පි සන්නිසින්නොව හොති. තෙනාහ **''සන්තො වූපසන්තො නිබ්බුතො''**ති, නිබ්බුතසබ්බපරිළාහොති අත්ථො. ආරම්මණසන්තතාය තදාරම්මණානං ධම්මානං **සන්තතා** ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චවෙක්ඛණාහි වෙදිතබ්බා.

නාස්ස සන්තපණීතභාවාවහං කිඤ්චි සෙචනන්ති **අසෙචනකො.** අසෙචනකත්තා **අනාසිත්තකො,** අනාසිත්තකත්තා එව **අබ්බොකිණ්ණො,** අසම්මිස්සො පරිකම්මාදිනා. තතො එව **පාටියෙක්කො** විසුංයෙවෙකො. **ආවෙණිකො** අසාධාරණො. සබ්බමෙතං සරසතො එව සන්තභාවං දස්සෙතුං වුත්තං, පරිකම්මං වා සන්තභාවනිමිත්තං. **පරිකම්මන්ති** ච කසිණකරණාදිනිමිත්තුප්පාදපරියොසානං, තාදිසං එත්ථ නත්ථීති අධිප්පායො. තදා හි කම්මට්ඨානං නිරස්සාදත්තා අසන්තං අප්පණීතං සියා. උපචාරෙ වා නත්ථි එත්ථ සන්තතාති යොජනා. යථා උපචාරක්ඛණෙ නීවරණාදිවිගමෙන අඞ්ගපාතුභාවෙන ච පරෙසං සන්තතා හොති, න එවමිමස්ස. අයං පන ආදිසමන්නා…පෙ…. පණීතො චාති යොජනා. **කෙචීති** උත්තරවිහාරවාසිනො. **අනාසිත්තකොති** උපසෙචනෙන අනාසිත්තකො. තෙනාහ – **''ඔජවන්තො''**ති ඔජවන්තසදිසොති අත්ථො. **මධුරොති** ඉට්ඨො. චෙතසිකසුඛපටිලාභසංවත්තනං තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන, උපෙක්ඛාය වා සන්තභාවෙන සුඛගතිකත්තා සබ්බෙසම්පි ඣානානං වසෙන වෙදිතබ්බං. ඣානසමුට්ඨානපණීතරූපඵුට්ඨසරීරතාවසෙන පන කායිකසුඛපටිලාභසංවත්තනං දට්ඨබ්බං, තඤ්ච ඛො ඣානතො වුට්ඨිතකාලෙ. ඉමස්මිං පක්ඛෙ **''අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ''**ති ඉදං හෙතුම්හි භුම්මවචනං දට්ඨබ්බං.

අවික්ඛම්භිතෙති ඣානෙන සකසන්තානතො අනීහතෙ අප්පහීනෙ. **අකොසල්ලසම්භූතෙති** අකොසල්ලං වුච්චති අවිජ්ජා, තතො සම්භූතෙ. අවිජ්ජාපුබ්බඞ්ගමා හි සබ්බෙ පාපධම්මා. **ඛණෙනෙවාති** අත්තනො පවත්තික්ඛණෙනෙව. **අන්තරධාපෙතීති** එත්ථ අන්තරධාපනං විනාසනං, තං පන ඣානකත්තුකං ඉධාධිප්පෙතන්ති පරියුට්ඨානප්පහානං හොතීති ආහ – **''වික්ඛම්භෙතී''**ති. **වූපසමෙතීති** විසෙසෙන උපසමෙති. විසෙසෙන උපසමනං පන සම්මදෙව උපසමනං හොතීති ආහ **''සුට්ඨු උපසමෙතී''**ති. සාසනිකස්ස ඣානභාවනා යෙභුය්‍යෙන නිබ්බෙධභාගියා හොතීති ආහ **''නිබ්බෙධභාගියත්තා''**ති. අරියමග්ගස්ස පාදකභූතො අයං සමාධි අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා අරියමග්ගභාවං උපගතො විය හොතීති ආහ **''අනුපුබ්බෙන අරියමග්ගවුඩ්ඪිප්පත්තො''**ති. අයං පනත්ථො විරාගනිරොධපටිනිස්සග්ගානුපස්සනානං වසෙන සම්මදෙව යුජ්ජති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

10. කිමිලසුත්තවණ්ණනා

986. **ථෙරොති** ආනන්දත්ථෙරො. **අයං දෙසනාති** ''කථං භාවිතො නු ඛො කිමිලා''තිආදිනා පවත්තා දෙසනා. **කායඤ්ඤතරන්ති** රූපකායෙ අඤ්ඤතරකොට්ඨාසෙ. **එවන්ති** යථා ආනාපානං අනුස්සරන්තො භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී ජාතො, එවං සබ්බත්ථ වාරෙසු වෙදනානුපස්සීතිආදි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දෙසනාසීසන්ති දෙසනාපදෙසං. මනසිකාරපදෙසෙන වෙදනා වුත්තාති තං සබ්බං සරූපතො අඤ්ඤාපදෙසතො අපදිසති. **යථෙව හීතිආදිනා** තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙති. **චිත්තසඞ්ඛාරපදද්වයෙති** ''චිත්තසඞ්ඛාරපටිසංවෙදී පස්සම්භයං චිත්තසඞ්ඛාර''න්ති එතස්මිං පදද්වයෙ.

එවං සන්තෙපීති පීතිමනසිකාරචිත්තසඞ්ඛාරපදෙසෙන යදි වෙදනා වුත්තා, එවං සන්තෙපි. **එසා** යථාවුත්තා **වෙදනා ආරම්මණං න හොති.** වෙදනාරම්මණා ච අනුපස්සනා, **තස්මා වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජති.** යදි එවං මහාසතිපට්ඨානාදීසු ''වෙදනා වෙදියතී''ති වුත්තං, තං කථන්ති ආහ – ''මහාසතිපට්ඨානාදීසුපී''තිආදි. තත්ථ **සුඛාදීනං වත්ථුන්ති** සුඛාදීනං උප්පත්තියා වත්ථුභූතං රූපසද්දාදිං ආරම්මණං කත්වා වෙදනා වෙදියති, න පුග්ගලො පුග්ගලස්සෙව අභාවතො. **වෙදනාප්පවත්තිං උපාදාය** නිස්සාය යථා ''පුග්ගලො වෙදනං වෙදියතී''ති **වොහාරමත්තං හොති.** එවං ඉධාපි වෙදනාය අස්සාසපස්සාසෙ ආරබ්භ පවත්ති, තථා පවත්තමනසිකාරසීසෙන ''වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී භික්ඛු තස්මිං සමයෙ විහරතී''ති වුත්තො. **තං සන්ධායාති** තං වෙදනාය ආරම්මණභාවං සන්ධාය . **ආදීනං** පදානං. **එතස්ස** ''වෙදනානුපස්සනා න යුජ්ජතී''ති වුත්තඅනුයොගස්ස.

සප්පීතිකෙ ද්වෙ ඣානෙ සමාපජ්ජතීති පීතිසහගතානි පඨමදුතියජ්ඣානානි පටිපාටියා සමාපජ්ජති. **තස්සාති** තෙන. පටිසංවිදිතසද්දාපෙක්ඛාය හි කත්තුඅත්ථෙ එතං සාමිවචනං. **සමාපත්තික්ඛණෙති** සමාපජ්ජනක්ඛණෙ. **ඣානපටිලාභෙනාති** ඣානෙන සමඞ්ගීභාවෙන. **ආරම්මණතොති** ආරම්මණමුඛෙන තදාරම්මණඣානපරියාපන්නා **පීති පටිසංවිදිතා හොති,** ආරම්මණස්ස පටිසංවිදිතත්තාති වුත්තං හොති. යථා නාම සප්පපරියෙසනං චරන්තෙන තස්ස ආසයෙ පටිසංවිදිතෙ සොපි පටිසංවිදිතො හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං පීතියා ආසයභූතෙ ආරම්මණෙ පටිසංවිදිතෙ සා පීති පටිසංවිදිතාව හොති සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තා. **විපස්සනක්ඛණෙති** විපස්සනාපඤ්ඤාය තික්ඛවිසදභාවප්පත්තාය විසයතො දස්සනක්ඛණෙ. **ලක්ඛණප්පටිවෙධෙනාති** පීතියා සලක්ඛණස්ස සාමඤ්ඤලක්ඛණස්ස ච පටිවිජ්ඣනෙන. යඤ්හි පීතියා විසෙසතො සාමඤ්ඤතො ච ලක්ඛණං, තස්මිං විදිතෙ සා යාථාවතො විදිතා එව හොති. තෙනාහ **''අසම්මොහතො පීති පටිසංවිදිතා හොතී''**ති.

ඉදානි තමත්ථං පාළියා එව විභාවෙතුං **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **දීඝං අස්සාසවසෙනාති** දීඝස්ස අස්සාසස්ස ආරම්මණභූතස්ස වසෙන. පජානතො සා පීති පටිසංවිදිතා හොතීති සම්බන්ධො. **චිත්තස්ස එකග්ගතං අවික්ඛෙපං පජානතොති** ඣානපරියාපන්නං ''අවික්ඛෙපො''ති ලද්ධනාමං චිත්තස්සෙකග්ගතං තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය පජානතො. යථා හි ආරම්මණමුඛෙන පීති පටිසංවිදිතා හොති, එවං තංසම්පයුත්තධම්මාපි ආරම්මණමුඛෙන පටිසංවිදිතා එව හොන්තීති. **සති උපට්ඨිතා හොතීති** දීඝං අස්සාසවසෙන ඣානසම්පයුත්තා සති තස්මිං ආරම්මණෙ උපට්ඨිතා ආරම්මණමුඛෙන ඣානෙපි උපට්ඨිතා නාම හොති. **තාය සතියාති** එවං උපට්ඨිතාය තාය සතියා යථාවුත්තෙන තෙන ඤාණෙන සුප්පටිවිදිතත්තා ආරම්මණස්ස තස්ස වසෙන තදාරම්මණා සා පීති පටිසංවිදිතා හොති. **දීඝං පස්සාසවසෙනාතිආදීසුපි** ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං **''එතෙනෙව නයෙන අවසෙසපදානිපි අත්ථතො වෙදිතබ්බානී''**ති.

යථෙවාතිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – ඣානපටිලාභෙන යථා ආරම්මණතො පීතිආදයො පටිසංවිදිතා හොන්ති තෙන විනා තෙසං අප්පවත්තනතො. එවං ඣානසම්පයුත්තෙන තංපරියාපන්නෙන වෙදනාසඞ්ඛාතමනසිකාරපටිලාභෙන ආරම්මණතො වෙදනා පටිසංවිදිතා හොති අරුණුග්ගමෙන විය සූරියස්ස තෙන විනා වෙදනාය අප්පවත්තනතො. තස්මා වුත්තනයෙන අතිසයප්පවත්ති වෙදනා සුප්පටිවිදිතා, තස්මා සුවුත්තමෙතන්ති පුබ්බෙ වුත්තචොදනං නිරාකරොති.

ආරම්මණෙති අස්සාසපස්සාසනිමිත්තං වදති. **චිත්තානුපස්සීයෙව නාමෙස හොති** අසම්මොහතො චිත්තස්ස පටිසංවිදිතත්තා. තෙනාහ **''තස්මා''**තිආදි. **චිත්තපටිසංවිදිතවසෙනාති ආදි-**සද්දෙන ඉතරා තිස්සොපි චිත්තානුපස්සනා සඞ්ගණ්හාති.

සොති ධම්මානුපස්සනං අනුයුත්තො භික්ඛු. **යං තං පහානං** පහායකඤාණං. **පඤ්ඤායාති** අපරාය විපස්සනාපඤ්ඤාය අනිච්චවිරාගාදිතො දිස්වා දුවිධායපි අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොති. **ඉදඤ්හි චතුක්කන්ති** අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන වුත්තං චතුක්කං. **තස්සාපි** ධම්මානුපස්සනාය. පජහතීති **පහානන්ති** ආහ **''නිච්චසඤ්ඤං... පෙ.... පහානකරඤාණං අධිප්පෙත''**න්ති. **විපස්සනාපරම්පරන්ති** පටිපාටියා විපස්සනමාහ. **පථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛතීති** මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා සම්මදෙව වීථිපටිපන්නං භාවනාචිත්තං පග්ගහනිග්ගහානං අකරණෙන අජ්ඣුපෙක්ඛති. **එකතො උපට්ඨානන්ති** යස්මා මජ්ඣිමසමථවීථිනාතිවත්තියා තත්ථ ච පක්ඛන්දනෙන ඉන්ද්‍රියානං එකරසභාවෙන, තත්‍රමජ්ඣත්තතාය භාවතො අවිසෙසං එකග්ගභාවූපගමනෙන එකන්තතො උපට්ඨාති, තස්මා න තත්ථ කිඤ්චි කාතබ්බන්ති අජ්ඣුපෙක්ඛති. **තත්ථාති** එවං අජ්ඣුපෙක්ඛනෙ. **සහජාතානම්පි අජ්ඣුපෙක්ඛනා හොති** තෙසං පවත්තනාකාරස්ස අජ්ඣුපෙක්ඛනතො. ''පඤ්ඤාය දිස්වා''ති වුත්තත්තා **ආරම්මණඅජ්ඣුපෙක්ඛනා අධිප්පෙතා.** න කෙවලං නීවරණාදිධම්මෙ අජ්ඣුපෙක්ඛිතා, අථ ඛො අභිජ්ඣා ...පෙ.... පඤ්ඤාය දිස්වා අජ්ඣුපෙක්ඛිතා හොතීති යොජනා.

පංසුපුඤ්ජට්ඨානියස්ස කිලෙසස්ස උප්පත්තිට්ඨානදස්සනත්ථං **“චතුමහාපථො විය ඡ ආයතනානි”**ඉච්චෙව වුත්තං. කායාදයො චත්තාරො ආරම්මණසතිපට්ඨානා. **චතූසු ආරම්මණෙසූති** කායාදීසු චතූසු ආරම්මණෙසු **පවත්තා චත්තාරො සතිපට්ඨානා** පංසුපුඤ්ජට්ඨානියස්ස කිලෙසස්ස උපහනනතො.

එකධම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-2. ඉච්ඡානඞ්ගලසුත්තාදිවණ්ණනා

987-988. **කස්මාති**ආදි විහාරසමාපත්තිආචික්ඛණෙ කාරණං විභාවෙතුං ආරද්ධං.

එව-වාකාරොති එව-කාරො වා-කාරො ච. **එකන්තසන්තත්තා** එකන්තෙන සන්තමනසිකාරභාවතො. සෙක්ඛවචනෙනෙව තෙසං සික්ඛිතබ්බස්ස අත්ථිභාවෙ සිද්ධෙපි සික්ඛිතබ්බරහිතෙසු තෙසුපි සෙක්ඛපරියායස්ස වුච්චමානත්තා සික්ඛිතබ්බසද්දෙන සෙක්ඛෙ විසෙසෙත්වා වුත්තා. ආසවක්ඛයත්ථං සික්ඛිතබ්බස්ස අභාවෙපි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං ඣානාදිසික්ඛනෙන විනා සික්ඛිතබ්බාභාවා **“අසෙක්ඛා නාමා”**ති වුත්තා. බුද්ධානං පන සබ්බසො සම්මදෙව පරිනිට්ඨිතසික්ඛත්තා ‘‘සික්ඛාමී’’ති න වුත්තං. ආනාපානජ්ඣානඵලසමාපත්ති **තථාගතවිහාරො.**

3-10. පඨමආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

989-996. **අනිච්චාදිවසෙනාති** අනිච්චදුක්ඛානත්තවසෙන. **පවිචිනති** පකාරෙහි විචිනති. **නික්කිලෙසාති** අපගතකිලෙසා වික්ඛම්භිතකිලෙසා. පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති පාඨො.

යාය අනොසක්කනං අනතිවත්තනඤ්ච හොති, අයං තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා **මජ්ඣත්තාකාරොති** වුත්තා. **එකචිත්තක්ඛණිකාති** එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නත්තා.

චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන **සොළසක්ඛත්තුකා.** ආනාපානසන්නිස්සයෙන පවත්තත්තා ආරම්මණවසෙන පවත්තා ආනාපානාරම්මණාපි අපරභාගෙ සති ආනාපානස්සතීති පරියායෙන වත්තබ්බතං අරහතීති **“ආනාපානස්සති මිස්සකා කථිතා”**ති වුත්තං. **ආනාපානමූලකාති** ආනාපානසන්නිස්සයෙන පවත්තා සතිපට්ඨානා. **තෙසං මූලභූතාති** තෙසං සතිපට්ඨානානං මූලකාරණභූතා. **බොජ්ඣඞ්ගමූලකාති** බොජ්ඣඞ්ගපච්චයභූතා. **තෙපි බොජ්ඣඞ්ගාති** එතෙ වීසති සතිපට්ඨානහෙතුකා බොජ්ඣඞ්ගා. **විජ්ජාවිමුත්තිපූරකාති** තතියවිජ්ජාය තස්ස ඵලස්ස ච පරිපූරණවසෙන පවත්තා බොජ්ඣඞ්ගා. **ඵලසම්පයුත්තාති** චතුත්ථඵලසම්පයුත්තා, චතුබ්බිධඵලසම්පයුත්තා වා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනාපානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සොතාපත්තිසංයුත්තං

1. වෙළුද්වාරවග්ගො

1. චක්කවත්තිරාජසුත්තවණ්ණනා

997. **අනුග්ගහගරහණෙසු නිපාතොති** අනුග්ගණ්හනගරහත්ථජොතකො නිපාතො. කිමෙත්ථ අනුග්ගණ්හාති, කිං වා ගරහතීති ආහ **"චතුන්න"**න්තිආදි. තත්ථ **අනුග්ගණ්හන්තො** අනුචම්පිකං කත්වා ගණ්හන්තො. **ගරහන්තො** නින්දන්තො. ඉස්සරසීලො ඉස්සරො, තස්ස භාවො **ඉස්සරියං,** පභුතා. අධිනං පති අධිපති, තස්ස භාවො **ආධිපච්චං,** සාමිභාවොති ආහ – **"ඉස්සරියාධිපච්ච"**න්තිආදි. **අනන්තකානීති** අන්තරහිතානි.

අවෙච්චප්පසාදෙනාති වත්ථුත්තයස්ස ගුණෙ යාථාවතො අවෙච්ච පවිසිත්වා පසාදො. සො පන කෙනචි චලනරහිතොති ආහ **"අචලප්පසාදෙනා"**ති. **මග්ගෙනාති** අරියමග්ගෙන. **ආගතප්පසාදො** තස්ස අධිගමෙන ලද්ධප්පසාදො. **අපුබ්බං අචරිමන්ති** එකක්ඛණෙ. අරියසාවකානඤ්හි අරියමග්ගො උප්පජ්ජන්තොව තීසු වත්ථූසු අවෙච්චප්පසාදං ආවහන්තො එව උප්පජ්ජති. **තෙසන්ති** විසයභූතානං තිණ්ණං වත්ථූනං වසෙන තිධා වුත්තො. **යස්මා ච** අත්ථතො **එකො, තස්මාව නින්නානාකරණො හොති** පවත්තට්ඨානභෙදෙ සතිපි. **අරියසාවකස්ස හීතිආදිනා** නයෙන තමත්ථං විවරති. **පසාදො** ඔකප්පනා. **පෙමං** භත්ති. **ගාරවං** ගරුකරණං. **මහන්තං** උළාරං. **එතං** විභාගෙන **නත්ථී** සබ්බත්ථ සමානත්තා.

එවන්ති භවන්තරෙපි අකොපනීයතාය. **සදිසවසෙනාති** අඤ්ඤෙහි අඛණ්ඩාදීහි සදිසවසෙන. තෙනාහ **"මුඛවට්ටි යඤ්හි ඡින්නෙ"**තිආදි. ඛණ්ඩා එතිස්සා අත්ථීති **ඛණ්ඩා.** එස නයො සෙසෙසුපි. පාතිමොක්ඛෙ ආගතානුක්කමෙන සීලස්ස ආදිමජ්ඣවිභාගො වෙදිතබ්බො. **ද්වින්නං වා තිණ්ණං වාති** සීලකොට්ඨාසානං. **එකන්තරං භින්නන්ති** අභින්නෙන එකන්තරං හුත්වා භින්නං. **තෙසං** ඛණ්ඩාදීනං. ''භුජිස්සෙහී''ති උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසොති ආහ **"භුජිස්සභාවකරෙහී"**ති. **ඉදං වීතික්කන්තන්ති** ඉදම්පි සීලං වීතික්කන්තං. ''අයං සීලස්ස වීතික්කමො''ති **එවං පරාමසිතුං අසක්කුණෙය්‍යොහි.**

2. බ්‍රහ්මචරියොගධසුත්තවණ්ණනා

998. **යෙසන්ති** අනියමතො සද්ධාදීනමාධාරභූතපුග්ගලදස්සනං. **බුද්ධෙ පසාදො ගහිතො.** සො හි ඉතරෙහි පඨමං ගහෙතබ්බොති. **අරියකන්තානි සීලානි ගහිතානි** සොතාපන්නස්ස සීලානං අධිප්පෙතත්තා. **සඞ්ඝෙ පසාදො ගහිතො** ධම්මප්පසාදස්ස අනන්තරං වුච්චමානත්තා. **ධම්මෙ පසාදො ගහිතො** අවෙච්චප්පසාදභාවතො. සොතං අරියමග්ගං ආදිතො පත්ති සොතාපත්ති, තස්සා අඞ්ගානි **සොතාපත්තියඞ්ගානි. පච්චෙන්තීති** පජායන්ති අධිගච්ඡන්ති. තෙනාහ **"පාපුණන්තී"**ති. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියං. **කතරපසාදො** වත්තමානොති අධිප්පායො. **මග්ගප්පසාදොති** මග්ගසම්පයුත්තො පසාදො. **ආගතමග්ගස්සාති** අධිගතමග්ගස්ස. **මිස්සකප්පසාදො එසොති** තස්මා උභොපි ථෙරා පණ්ඩිතා බහුස්සුතා.

3. දීඝාවුඋපාසකසුත්තවණ්ණනා

999. යදග්ගෙන තස්මිං උපාසකෙ යථාවුත්තානි සොතාපත්තියඞ්ගානි සංවිජ්ජන්ති, තදග්ගෙන සො තෙසු වත්තිස්සතීති ආහ **"චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු සන්දිස්සසී"**ති. විජ්ජං භජන්තීති **විජ්ජාභාගියා,** තෙසු කොට්ඨාසෙසු පරියාපන්නාති වුත්තං **"විජ්ජාභාගියෙති විජ්ජාකොට්ඨාසිකෙ"**ති.

4-5. පඨමසාරිපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1000-1001. ''සොතාපත්තී''ති පඨමමග්ගො අධිප්පෙතො, තස්ස අධිගමූපායො **සොතාපත්තියඞ්ගං.** තෙනාහ **"සොතාපත්තියා පුබ්බභාගපටිලාභඞ්ග"**න්ති. **සොතාපත්තිඅත්ථායාති** සොතාපත්තිමග්ගත්ථාය. **අඞ්ගන්ති** කාරණං. **ඉතරෙ** රතනත්තයප්පසාදාදයො. පුබ්බභාගියාය **සොතාපත්තියා අඞ්ගං** කාරණන්ති.

6. ථපතිසුත්තවණ්ණනා

1002. (විතානං කායානං කාලනකාය, කාරණස්ස උපගතානං සාතපරියා සිජ්ඣති. තත්ථ කායපරිපජ්ඣායමුඛෙන තන්තිං ඨපෙසි භගවා. න හි පස්සථ නමත්ථෙහි කරණෙ නිරත්ථකො පිති වත්තති. **"නියතත්තා"**ති වුත්තං. තමෙව නියමං **"මජ්ඣිමපදෙසෙයෙවා"**ති අවධාරණෙන විභාවෙති . මහාමණ්ඩලචාරිකං චරන්තොපි මජ්ඣිමපදෙසස්ස අන්තන්තෙනෙව චරති. තත්ථ ච විනෙය්‍යජනස්ස සමොසරණතා මත්තපනවාචමහත්ථසුපනන්ති.) [එත්ථන්තරෙ

පායො අසුද්ධො දුස්සොධනීයො ච, සුද්ධපායො ගවෙසිතබ්බො.] අරුඤ්ඤට්ඨාපනම්පි තත්ථෙව හොති. පච්චන්තපදෙසෙ පන දූරෙ විනෙය්‍යජනා හොන්ති, තත්ථ ගන්ත්වා මග්ගඵලෙසු පතිට්ඨාපෙත්වා තතො පච්චාගන්ත්වා මජ්ඣිමපදෙසෙ එව වාසං උපගච්ඡති, තත්ථ මනුස්සෙහි කතානං කාරානං මහප්ඵලභාවනියමනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. ''ආසන්නෙ නො භගවා''ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති දස්සෙන්තො **''න කෙවල''**න්ති ආදිමාහ.

සකිඤ්චනසපලිබොධනට්ඨෙනාති එත්ථ කිඤ්චනං පලිබොධො අසමාපිතකිච්චතා, තදුභයස්ස අත්ථිභාවෙනාති අත්ථො. **මහාවාසෙති** මහාගෙහෙ.

ද්වෙපි ජනාති ඉසිදත්තපුරාණා. **සිතං** නාම මන්දහසිතං. **හසිතං** නාම විස්සට්ඨහසිතං. **මුත්තචාගොතිආදීසු** යං වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගටීකායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.160) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **සංවිභාගෙති** පරස්ස දානවසෙන සංවිභජනෙ. **අකතවිභාගන්ති** දෙය්‍යධම්මවසෙන න කතවිභාගං. පුග්ගලවසෙන පන ''සීලවන්තෙහී''ති වුත්තත්තා කතවිභාගමෙව මහප්ඵලතාකරණෙන. තෙනාහ **''සබ්බං දාතබ්බමෙව හුත්වා ඨිත''**න්ති.

(එත්ථන්තරෙ පායො අසුද්ධො දුස්සොධනීයො ච, සුද්ධපායො ගවෙසිතබ්බො.)

7. වෙළුද්වාරෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

1003. **පවෙණිආගතස්සාති** අනෙකපුරිසයුගවසෙන පරම්පරාගතස්ස. **අත්තනි උපනෙතබ්බන්ති** අත්තනි නෙත්වා පරස්මිං උපනෙතබ්බං. තෙනාහ **''යො ඛො ම්‍යායං ධම්මො අප්පියො අමනාපො, පරස්සපෙසො ධම්මො අප්පියො අමනාපො''**තිආදි. **අමන්තභාසෙනාති** සම්ඵස්ස සම්ඵප්පලාපස්ස අමන්තාය මන්තාරහිතභාසනෙන.

8-9. පඨමගිඤ්ජකාවසථසුත්තාදිවණ්ණනා

1004-5. **ද්වෙ ගාමා** ද්වින්නං ඤාතීනං ගාමාති කත්වා. **ඤාතිකෙති** එවංලද්ධනාමෙ එකස්මිං ගාමකෙ. **ගිඤ්ජකාවසථෙති** ගිඤ්ජකා වුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසථො, තස්මිං. සො කිර ආවාසො යථා සුධාහි පරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව චිනිත්වා කතො. තෙන වුත්තං **''ඉට්ඨකාමයෙ ආවසථෙ''**ති. තුලාථම්භද්වාරබන්ධකවාටඵලකානි පන දාරුමයා එව. ඔරං වුච්චති කාමධාතු, පච්චයභාවෙන තං ඔරං භජන්තීති **ඔරම්භාගියානි,** ඔරම්භාගස්ස වා හිතානි **ඔරම්භාගියානි**. තෙනාහ **''හෙට්ඨාභාගියාන''**න්තිආදි. **තීහි මග්ගෙහීති** හෙට්ඨිමෙහි තීහි මග්ගෙහි. තෙහි පහාතබ්බතාය හි තෙසං සඤ්ඤොජනානං ඔරම්භාගියතා, ඔරං භඤ්ජියානි වා **ඔරම්භාගියානි** වුත්තානි නිරුත්තිනයෙන. ඉදානි බ්‍යතිරෙකමුඛෙන නෙසං ඔරම්භාගියභාවං විභාවෙතුං **''තත්ථා''**තිආදි වුත්තං. වික්ඛම්භිතානි සමත්ථතාවිඝාතෙන පුථුජ්ජනානං, සමුච්ඡින්නානි සබ්බසො අභාවෙන අරියානං රූපාරූපභවූපපත්තියා විබන්ධනාය න හොන්තීති වුත්තං **''අවික්ඛම්භිතානි මග්ගෙන වා අසමුච්ඡින්නානී''**ති. **නිබ්බත්තිවසෙනාති** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ගන්තුං න දෙන්ති. මහග්ගතභවගාමිකම්මායූහනස්ස විබන්ධනතො **සක්කායදිට්ඨිආදීනි තීණි** සඤ්ඤොජනානි කාමච්ඡන්දබ්‍යාපාදා විය මහග්ගතභවූපපත්තියා විසෙසපච්චයත්තා **තත්ථ** මහග්ගතභවෙ **නිබ්බත්තම්පි** තන්නිබ්බත්තිහෙතුකම්මපරික්ඛයෙ කාමභවූපපත්තිපච්චයතාය මහග්ගතභවතො **ආනෙත්වා ඉධෙව** කාමභවෙ එව **නිබ්බත්තාපෙන්ති**. තස්මා **සබ්බානිපි** පඤ්චපි සංයොජනානි **ඔරම්භාගියානෙව. පටිසන්ධිවසෙන අනාගමනසභාවොති** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන තස්මා ලොකා ඉධ න ආගමනසභාවො. බුද්ධදස්සන-ථෙරදස්සන-ධම්මස්සවනානං පන අත්ථාය අස්ස ආගමනං අනිවාරිතං.

කදාචි උප්පත්තියා විරළාකාරතා, පරියුට්ඨානමන්දතාය අබහලතාති **ද්වෙධාපි තනුභාවො. අභිණ්හන්ති** බහුසො. **බහලබහලාති** තිබ්බතිබ්බා. යත්ථ උප්පජ්ජන්ති, තං සන්තානං මද්දන්තා ඵරන්තා සාධෙන්තා අන්ධකාරං කරොන්තා උප්පජ්ජන්ති, ද්වීහි පන මග්ගෙහි පහීනත්තා තනුකතනුකා මන්දමන්දා උප්පජ්ජන්ති. **පුත්තධීතරො හොන්තීති** ඉදං අකාරණං. තථා හි අඞ්ගපච්චඞ්ගපරාමසනමත්තෙනපි තෙ හොන්ති. **ඉදන්ති** ''රාගදොසමොහානං තනුත්තා''ති ඉදං වචනං. **භවතනුකවසෙනාති** අප්පකභවවසෙන. **තන්ති** මහාසීවත්ථෙරස්ස වචනං පටික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො. යෙ භවා අරියානං ලබ්භන්ති, තෙ පරිපුණ්ණලක්ඛණභවා එව. යෙ න ලබ්භන්ති, තත්ථ කීදිසං තං භවතනුකං. තස්මා උභයථාපි භවතනුකස්ස අසම්භවො එවාති දස්සෙතුං **''සොතාපන්නස්සා''**තිආදි වුත්තං. **අට්ඨමෙ භවෙ භවතනුකං නත්ථි** අට්ඨමස්සෙව භවස්ස සබ්බස්සෙව අභාවතො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

කාමාවචරලොකං සන්ධාය වුත්තං ඉතරස්ස ලොකස්ස වසෙන තථා වත්තුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. යො හි සකදාගාමී දෙවමනුස්සලොකෙසු වොමිස්සකවසෙන නිබ්බත්තති, සොපි කාමභවවසෙනෙව පරිච්ඡින්දිතබ්බො. භගවතා ච කාමලොකෙ ඨත්වා – ''සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා''ති වුත්තං. **ඉමං ලොකං ආගන්ත්වාති** ච ඉමිනා පඤ්චසු සකදාගාමීසු චත්තාරො වජ්ජෙත්වා එකොව ගහිතො. එකච්චො හි ඉධ සකදාගාමිඵලං පත්වා ඉධෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා ඉධූපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති, ඉමෙ චත්තාරො ඉධ න ලබ්භන්ති. යො පන ඉධ පත්වා

දෙවලොකෙ යාවතායුකං වසිත්වා පුන ඉධූපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති, අයමිධ අධිප්පෙතො. අට්ඨකථායං පන ‘‘ඉමං ලොකන්ති කාමභවො අධිප්පෙතො’’ති ඉමමත්ථං විභාවෙතුං **‘‘සචෙ හී’’**තිආදිනා අඤ්ඤංයෙව චතුක්කං දස්සිතං.

චතුසු…පෙ…. සභාවොති අත්ථො අපායගමනීයානං පාපධම්මානං සබ්බසො පහීනත්තා. **ධම්මනියාමෙනාති** මග්ගධම්මනියාමෙන **නියතො** උපරිමග්ගාධිගමස්ස අවස්සංභාවිභාවතො. තෙනාහ ‘‘සම්බොධිපරායණො’’ති. **තෙසං තෙසං ඤාණගතින්**ති තෙසං තෙසං සත්තානං ‘‘අසුකො සොතාපන්නො, අසුකො සකදාගාමී’’තිආදිනා තංතංඤාණාධිගමනං ඤාණූපපත්තිං. **ඤාණාභිසම්පරායන්**ති තතො පරම්පි – ‘‘නියතො සම්බොධිපරායණො සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතී’’තිආදිනා ඤාණසහිතං උපපත්තිපච්චයභවං. **ඔලොකෙන්තස්ස** ඤාණචක්ඛුනා අපෙක්ඛන්තස්ස. කෙවලං **කායකිලමථොව,** න තෙන කාචි පරෙසං අත්ථසිද්ධීති අධිප්පායො. **චිත්තවිහෙසා** චිත්තඛෙදො, සා කිලෙසූපසංහිතත්තා **බුද්ධානං නත්ථි.**

ආදිස්සති ආලොකීයති අත්තා එතෙනාති ආදාසං, ධම්මභූතං ආදාසං **ධම්මාදාසං,** අරියමග්ගඤාණස්සෙතං අධිවචනං. තෙන හි අරියසාවකො චතූසු අරියසච්චෙසු විද්ධස්තසම්මොහත්තා අත්තානං යාථාවතො ඤත්වා යාථාවතො බ්‍යාකරෙය්‍ය, තප්පකාසනතො පන ධම්මපරියායස්ස සුත්තස්ස ධම්මාදාසතා වෙදිතබ්බාති. **යෙන ධම්මාදාසෙනාති** ඉධ පන මග්ගධම්මමෙව වදති. සෙසං උත්තානත්ථත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

වෙළුද්වාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. රාජකාරාමවග්ගො

1. සහස්සභික්ඛුනිසඞ්ඝසුත්තවණ්ණනා

1007. ධම්මිකත්තා දෙසවාසීහි අනුකම්පිතො රාජාති රාජකො, තස්ස ආරාමො **රාජකාරාමො,** තස්මිං. **භූමිසීසං** සෙට්ඨප්පදෙසො, යත්ථ වසන්තො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො හොතීති තෙසං අධිප්පායො.

වාරාපෙහීති පටිසෙධෙහි. **යුජ්ඣාපෙතුන්ති** කලහං කාරාපෙතුං. **පුන ආගච්ඡන්තාති** අපරස්මිං සංවච්ඡරෙ ආගච්ඡන්තා. **උබ්බට්ටෙත්වාති** මහතී වීචියො උබ්බට්ටෙත්වා. යථා තස්ස සකලමෙව රට්ඨං එකොදකීභූතං හොති, එවං කත්වා සමුද්දමෙව ජාතං. තෙන වුත්තං **‘‘සමුද්දමෙව අකංසූ’’**ති.

ඉසීනමන්තරං කත්වාති ඉසීනං කාරණං කත්වා, ඉසීනං හෙතූති අත්ථො, ඉසීනං වා අන්තරභෙදං කත්වා. තථා ලොකෙ කොලාහලස්ස පත්ථටතං විභාවෙන්තො භගවා **‘‘මෙ සුත’’**න්ති ආහ පච්චක්ඛතො ජානම්පි. **උච්ඡින්නොති** කුලච්ඡෙදෙන උච්ඡින්නො. න කෙවලං සයමෙව, අථ ඛො **සහ රට්ඨෙහි. විභවන්ති** විනාසං උපගතො.

තං සන්ධායෙතං වුත්තන්ති තං යථාවුත්තං පසෙනදිනා කොසලරාජෙන කාරිතං විහාරං සන්ධාය එතං ‘‘රාජකාරාමෙ’’ති වුත්තං.

2-3. බ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

1008-9. උදයගාමිනින්ති ආරම්භතො පට්ඨාය සම්පත්තිආවහං.

4. දුග්ගතිභයසුත්තවණ්ණනා

1010. දුට්ඨා ගති නිප්ඵත්ති දුග්ගති, දුග්ගතභාවො දාලිද්දියං, තදෙව භයං, තං සබ්බං අනවසෙසං වා **දුග්ගතිභයං** දලිද්දභයං. සම්මදෙව අතික්කන්තොති **සමතික්කන්තො.**

6. පඨමමිත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1012. **වොහාරමිත්තාති** තංතංදානග්ගහණවසෙන වොහාරකා මිත්තා. **ආමන්තනපටිමන්තනඉරියාපථාදීසුපීති** ආලාපසල්ලාපගමනනිසජ්ජාදිඅත්ථසංවිධානාදීසු . **එකතො පවත්තකිච්චාති** සහ පවත්තකත්තබ්බා. අමා සහ භවන්තීති **අමච්චා.** ‘‘අම්හාකං ඉමෙ’’ති ඤායන්තීති **ඤාතී,** ආවාහවිවාහසම්බද්ධා. තෙනාහ **‘‘සස්සුසසුරපක්ඛිකා’’**ති. යොනිසම්බන්ධා වා **සාලොහිතා.** තෙනාහ **‘‘භාතිභගිනිමාතුලාදයො’’**ති.

7. දුතියමිත්තාමච්චසුත්තවණ්ණනා

1013. කිස්මිඤ්චි කස්සචි ච තථා තථා උප්පන්නස්ස පසාදස්ස අඤ්ඤථාභාවො **පසාදඤ්ඤථත්තං**. භූතසඞ්ඝාතස්ස ඝනආදිකස්ස අඤ්ඤථාභාවො **භාවඤ්ඤථත්තං**. නිරයාදිගතිඅන්තරඋපපත්ති **ගතිඅඤ්ඤථත්තං**. සභාවධම්මානං කක්ඛළවුසනාදිලක්ඛණස්ස අඤ්ඤථාභාවො **ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං**. ''ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතී''ති එවං වුත්තං අඤ්ඤථත්තං **විපරිණාමඤ්ඤථත්තං**. ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං න ලබ්භති. තෙනාහ **''ලක්ඛණං පන න විගච්ඡතී''**ති, සෙසං ලබ්භතීති. **පථවීධාතුයාති** සසම්භාරපථවීධාතුයා. **ආපොධාතුයාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පුරිමභාවොති** ඝනකඨිනභාවො. **භාවඤ්ඤථත්තං** රසඤ්ඤථත්තසභාවො. **ගතිඅඤ්ඤථත්තං** උග්ගතූපපත්ති. තෙනාහ **''තඤ්හි අරියසාවකස්ස නත්ථී''**ති. **පසාදඤ්ඤථත්තම්පි නත්ථීයෙව** අරියසාවකස්ස.

රාජකාරාමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සරණානිවග්ගො

1-2. පඨමමහානාමසුත්තාදිවණ්ණනා

1017-18. **සමිද්ධන්ති** සම්පුණ්ණං. **සුපුප්ඵිතන්ති** උපසොභිතතාය සුපුප්ඵිතසදිසත්තා. බ්‍යූහා නාම යෙහි එව පවිසන්ති, තෙහි එව නික්ඛමන්ති. තෙනාහ **''බ්‍යූහා වුච්චන්ති අවිනිබ්බිද්ධරච්ඡායො''**ති. **උද්ධතචාරිනාති** යථයන්තරා.

3. ගොධසක්කසුත්තවණ්ණනා

1019. **තීහීති** රතනත්තයෙ උප්පන්නෙහි තීහි පසාදධම්මෙහි. **චතූහීති** තෙහි එව සද්ධිං සීලෙන. **කොචිදෙවාතිආදි** පරිකප්පවසෙන වුත්තං භගවති අත්තනො සද්ධාය උළාරතමභාවදස්සනත්ථං. තෙනාහ **''භගවතො සබ්බඤ්ඤුතාය''**තිආදි. **ධම්මො සමුප්පාදොති** විවාදධම්මඋප්පත්තිහෙතු. තදෙව හි සන්ධායාහ **''කිඤ්චිදෙව කාරණ''**න්ති. **කාරණන්ති** නානාකාරණං. **කල්‍යාණකුසලවිමුත්තන්ති** අකල්‍යාණං අකුසලං, තදිදං යථාවුත්තඅප්පසාදනෙන අපනීතඅත්ථදස්සනත්ථං. **අස්සාති** මහානාමසක්කස්ස. **අනවජ්ජනදොසො එසොති** චතූසු ධම්මෙසු එකෙනපි සමන්නාගතො සොතාපන්නො හොතීති අනුජානිත්වා චතූහිපි සමන්නාගතෙන ආචික්ඛිතබ්බන්ති යාථාවතො අනවජ්ජනදොසොති අත්ථො.

4. පඨමසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1020. **පමාණෙනාති** එකෙන පමාණෙන, න සබ්බසො. **ඔලොකනං බමන්තීති** දස්සනමග්ගෙන චතුසච්චධම්මා පච්චත්තං පස්සිතබ්බා පටිවිජ්ඣිතබ්බා. පඨමමග්ගක්ඛණෙ හි චතුසච්චධම්මා එකදෙසතොව දිට්ඨා නාම හොන්ති. **''පරිමුච්චතී''ති පන වත්තුං වට්ටති** පටිවිජ්ඣනකිරියාය වත්තමානත්තා. **අගන්ත්වා** අපායෙසු අනුප්පත්තිරහත්තා. තෙනාහ **''න ගච්ඡතී''**ති, න උප්පජ්ජතීති අත්ථො. **මහාසාරරුක්ඛෙ දස්සෙන්තො ආහ** – ''යො කොචි විඤ්ඤුජාතිකො මම වෙ ගොචරං ගච්ඡති, එකස්ස ආගමනං අවඤ්ඣං අමොඝ''න්ති දස්සෙතුං.

5. දුතියසරණානිසක්කසුත්තවණ්ණනා

1021. **දුක්ඛෙත්තං** නිරොජකං, තාය එව දුක්ඛෙත්තතාය විසමං හොතීති ආහ **''විසමඛෙත්ත''**න්ති. **ලොණූපහතන්ති** ජාතසභාවෙන ලොණෙන ඌසරෙන උපහතං. **ඛණ්ඩානීති** ඛණ්ඩිතානි. **තෙමෙත්වාති** තෙමිතත්තා. **වාතාතපහතානීති** චිරකාලං වාතෙන චෙව ආතපෙන ච උපහතානි ආබාධිතානි.

6. පඨමඅනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1022. ඨානන්ති ඨානසො. තෙනාහ **''ඛණෙනා''**ති. නියානිකන්ති පවත්තං ඤාණපටිරූපකං පකතිපුරිසන්තරජානනාදිමිච්ඡාඤාණං. තං පන අනියානිකං ''නියානික''න්ති පච්චවෙක්ඛණවසෙන පවත්තෙයාති ආහ **''මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණෙනා''**ති. ගුණවියුත්තස්ස අත්තනො සකත්තනි අවට්ඨානසඞ්ඛාතා විමුත්ති **මිච්ඡාවිමුත්ති**.

7. දුතියඅනාථපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

1023. යථාකම්මං සම්පරෙතබ්බතො සම්පරායො, පෙච්චභවො, සම්පරායහෙතුකං **සම්පරායිකං**, මරණභයං.

සරණානිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පඨමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1027. අවිච්ඡෙදෙන නිච්චප්පවත්තියමානානි පුඤ්ඤානි අභිසන්දනට්ඨෙන **''පුඤ්ඤාභිසන්දා''**ති වුත්තා, තෙන පුඤ්ඤනදියොති අත්ථො වුත්තො. සුඛස්ස ආහරණතො ආනයනතො **සුඛස්සාහාරො**.

4. පඨමදෙවපදසුත්තවණ්ණනා

1030. **දෙවානන්ති** විසුද්ධිදෙවානං. **දෙවපදානීති** තෙසං පදානි දෙවපදානි, දෙවොති වා සම්මාසම්බුද්ධො. **දෙවස්ස ඤාණෙන අක්කන්තපදානීති** පටිවෙධඤාණෙන චෙව දෙසනාඤාණෙන ච අක්කන්තපදානි. **දෙවා නාම** ජාතිදෙවා. තෙසම්පි දෙවට්ඨෙන දෙවොති දෙවදෙවො, සම්බුද්ධො.

8. වස්සසුත්තවණ්ණනා

1034. **පාරං වුච්චති නිබ්බානං** සංසාරමහොඝස්ස පරතීරභාවතො. තෙනාහ – ''තිණ්ණො පාරඞ්ගතො, ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො (සං. නි. 4.238; ඉතිවු. 69; පු. ප. 188), යෙ ජනා පාරගාමිනො''ති (ධ. ප. 85) ච. අථ වා පාති රක්ඛතීති **පාරං,** නිබ්බානං. යො පටිවිජ්ඣති, තං වට්ටදුක්ඛතො පාති රක්ඛති, අච්චන්තහිතෙන ච විමුත්තිසුඛෙන ච රමෙති, තස්මා **පාරන්ති** වුච්චති. **ගච්ඡමානා එවාති** පාරං නිබ්බානං ගච්ඡමානා එව. තෙ ධම්මා **ආසවානං ඛයාය සංවත්තන්ති** සච්ඡිකිරියාපහානපටිවෙධානං සමකාලත්තා.

10. නන්දියසක්කසුත්තවණ්ණනා

1036. **පවිවෙකත්ථායාති** පවිවෙකසුඛත්ථාය. **පටිසල්ලානත්ථායාති** බහිද්ධා නානාරම්මණතො චිත්තං පටිනිවත්තෙත්වා කම්මට්ඨානෙ සම්මදෙව ලීනත්ථාය.

පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පඨමඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1037. **සඞ්ඛ්‍යා අත්ථී** හෙට්ඨා මහාපථවියා, උපරි ආකාසෙන, පරිතො චක්කවාළපබ්බතෙන, මජ්ඣෙ තත්ථ තත්ථ ඨිතෙහි දීපපබ්බතපරියන්තෙහි පරිච්ඡින්නත්තා. ජානන්තෙන යොජනතො සඞ්ඛාතුං සක්කාති අධිප්පායො. මහාසරීරමච්ඡ-කුම්භීල-යක්ඛ-රක්ඛස-මහානාගදානවාදීනං සවිඤ්ඤාණකානං, බළවාමුඛපාතාලාදීනං අවිඤ්ඤාණකානං භෙරවාරම්මණානං වසෙන **බහුභෙරවං**.

2. දුතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1038. **සම්භෙදෙති** සම්භෙදං සමොධානං ගතට්ඨානෙ. **යත්ථිමා මහානදියො සංසන්දන්ති සමෙන්තීති** පරිකප්පවචනමෙතං. තාදිසාසු හි මහානදීසු කාචි පුරත්ථිමසමුද්දං පවිට්ඨා, කාචි පච්ඡිමං.

3. තතියඅභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

1039. ''කුසලෙ පතිට්ඨිතො''ති එත්ථ යං අච්චන්තිකං කුසලෙ පතිට්ඨානං. තං දස්සෙන්තො **''මග්ගකුසලෙ පතිට්ඨිතො''**ති ආහ, හෙට්ඨිමමග්ගකුසලෙති අධිප්පායො. තෙනාහ **''භාවෙති මග්ග''**න්ති. අරියඵලංයෙව **ධම්මසාරො.** කිලෙසා ඛීයන්ති එත්ථාති කිලෙසක්ඛයො, නිබ්බානං, තස්මිං **කිලෙසක්ඛයෙ රතො**.

4. පඨමමහද්ධනසුත්තවණ්ණනා

1040. අරියානං බුද්ධානං ධනන්තිපි අරියධනං, නිබ්බානන්ති කෙචි. අනයතොපි විසුද්ධට්ඨෙන අරියඤ්ච තං ධනඤ්ච ධනායිතට්ඨෙනාති අරියධනං, තෙන **අරියධනෙන. තෙනෙව භොගෙනාති** අරියධනභොගෙන.

සගාථකපුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සප්පඤ්ඤවග්ගො

2. වස්සංවුත්ථසුත්තවණ්ණනා

1048. **සමොධානෙත්වාති** යෙහි ඉන්ද්‍රියාදීහි භාවියමානෙහි සොතාපත්තිමග්ගො අනුප්පත්තො, තානෙව. ධම්මසමානතාය චෙතං වුත්තං. අඤ්ඤානෙව හි අත්ථතො තං තං මග්ගං සාධකානි ඉන්ද්‍රියාදීනි. **තන්ති පවෙණී කථිතාති** යං කඤ්චි විනෙය්‍යපුග්ගලං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං තන්තිවසෙන ඨිති කථිතා.

3. ධම්මදින්නසුත්තවණ්ණනා

1049. **සත්තසු ජනෙසූති** සත්තසු කිත්තියමානෙසු උපාසකජනෙසු. **ගම්භීරාතිආදීසු ධම්මගම්භීරාති** පාළිගතියා ගම්භීරා, තථා ච **සල්ලසුත්තං** හෙට්ඨා පකාසිතමෙව. **"චෙතනාහං, භික්ඛවෙ, කම්මං වදාමී"**තිආදිනා (අ. නි. 6.63; කථා. 539) ආගතං **චෙතනාසුත්තං** . තත්ථ ''චෙතනාසහජාතං නානාක්ඛණික''න්තිආදිනා පට්ඨානෙ ආගතනයෙන, සුත්තෙසු (අ. නි. 3.101) ච ''දිට්ඨධම්මවෙදනීය''න්තිආදිනා ආගතනයෙන ගම්භීරභාවො වෙදිතබ්බො, නිබ්බානස්ස චෙව අරියමග්ගස්ස ච පකාසනතො **අසඞ්ඛතසංයුත්තස්ස** ලොකුත්තරත්ථදීපකතා. ''අතීතංපාහං රූපෙන ඛජ්ජිං, එතරහි ඛජ්ජාමී''තිආදිනා පඤ්චන්නං ඛන්ධානං බාධකභාවස්ස, පුග්ගලස්ස බාධිතබ්බතාය විභාවනෙන **ඛජ්ජනීයපරියායෙ** (සං. නි. 3.79) විසෙසතො නිස්සත්තනිජ්ජීවතා දීපිතාති වුත්තං **"සත්තසුඤ්ඤතාදීපකා ඛජ්ජනිකසුත්තන්තාදයො"**ති. **උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමාති** යෙ තෙසු සුත්තෙසු වුත්තපටිපදං සම්මදෙව පරිපූරෙන්ති, තෙ තෙසු උපසම්පජ්ජ විහරන්ති නාම . **එත්ථාති** ''න ඛො නෙත''න්ති එත්ථ න-කාරො ''අඤ්ඤමඤ්ඤ''න්ති එත්ථ ම-කාරො විය බ්‍යඤ්ජනසන්ධිමත්තමෙව, නාස්ස කොචි අත්ථො.

4. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

1050. **න ඛො පනෙතන්ති** න ඛො එතං, නොති ච අම්හෙහීති අත්ථොති ආහ **"න ඛො අම්හෙහී"**තිආදි. අස්සසන්තීති **අස්සාසනීයාති** ආහ **"අස්සාසකරෙහී"**ති. මරිස්සතීති **මාරිසො,** එකන්තභාවිමරණො, සො පන මරණාධීනවුත්තිකොති වුත්තං **"මරණපටිබද්ධො"**ති. **අධිමුච්චෙහීති** අධිමුත්තිං උප්පාදෙහි. තං පන තථා චිත්තස්ස පණිධානං ඨපනන්ති ආහ **"ඨපෙහී"**ති. **ආගමනීයගුණෙසූති** පුබ්බභාගගුණෙසු. **පමාණං නාම නත්ථී** අනන්තාපරිමාණත්තා. **නානාකරණං නත්ථී** විමුත්තියා නින්නානත්තා.

9. පඤ්ඤාපටිලාභසුත්තවණ්ණනා

1055. **පඤ්ඤාපටිලාභායාති** මග්ගඵලපඤ්ඤාය පටිලාභත්ථං. තෙනාහ **"සත්ත සෙක්ඛා"**තිආදි.

සප්පඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාපඤ්ඤවග්ගො

1. මහාපඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

1058. **මහන්තෙ අත්ථෙ පරිග්ගණ්හාතීති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිකෙ මහාවිත්ථාරෙ අත්ථෙ පරිච්ඡිජ්ජ අසෙසෙත්වා මුට්ඨිගතෙ විය කත්වා ගණ්හාති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

මහාපඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සොතාපත්තිසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සච්චසංයුත්තං

1. සමාධිවග්ගො

1. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

1071. **චිත්තෙකග්ගතායාති** නිස්සක්කවචනං ‘‘පරිහායන්තී’’ති පදං අපෙක්ඛිත්වා. **යථාභූතාදිවසෙනාති** යථාගතාදිවසෙන. යථාභූතං නාම ඉමස්මිං සුත්තෙ ‘‘සමාහිතො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාභූතං පජානාතී’’තිආදි. **ආදි-**සද්දෙන ‘‘තථා යස්මා’’තිආදිසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි යථාභූතවසෙන කාරණච්ඡෙදො කතො ‘‘තථා යස්මා’’තිආදිවචනෙහි. **වණ්ණාති** අක්ඛරා, ‘‘ගුණා’’ති කෙචි. **පදබ්‍යඤ්ජනානීති** නාමාදිපදානි චෙව තංසමුදායභූතබ්‍යඤ්ජනානි ච.

3. පඨමකුලපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

1073-75. **සාසනාවචරා අධිප්පෙතා** බාහිරකානං සච්චාභිසමයස්ස අභාවතො. **තථාති** ඉමිනා චතුත්ථපඤ්චමෙසු අත්ථවිසෙසාභාවං දස්සෙති. යදි එවං කස්මා විසුං විසුං දෙසනාති ආහ **‘‘තෙන තෙන අභිලාපෙනා’’**තිආදි.

10. තිරච්ඡානකථාසුත්තවණ්ණනා

1080. දුග්ගතිතො සංසාරතො ච නියාති එතෙනාති නියානං, සග්ගමග්ගො මොක්ඛමග්ගො ච. තස්මිං නියානෙ නියුත්තා, තං එත්ථ අත්ථීති **නියානිකා**. වචීදුච්චරිතසංකිලෙසතො වා නියාතීති ඊ-කාරස්ස රස්සත්තං ය-කාරස්ස ක-කාරං කත්වා නියානිකා. චෙතනාය සද්ධිං සම්ඵප්පලාපා වෙරමණි. තප්පටිපක්ඛතො අනියානිකා, තස්ස භාවො **අනියානිකත්තං. තිරච්ඡානභූතන්ති** තිරොකරණභූතං. **කම්මට්ඨානභාවෙති** අනිච්චතාපටිසංයුත්තචතුසච්චකම්මට්ඨානභාවෙ. **සාත්ථකන්ති** දානසීලාදිනිස්සිතත්තා හිතපටිසංයුත්තං.

විසිඛාති සරසන්නිවෙසො. විසිඛාගහණෙන ච ගාමාදිගහණෙ විය තන්නිවාසිනො විසෙසතො ගහිතා ‘‘ආගතො ගාමො’’තිආදීසු විය . තෙනාහ **‘‘සූරා සමත්ථා’’**ති. කුම්භට්ඨානාපදෙසෙන කුම්භදාසියො වුත්තාති ආහ – **‘‘කුම්භදාසිකථා’’**ති. අයාථාවතො උප්පත්තිට්ඨිතිසංහාරාදිවසෙන ලොකො අක්ඛායති එතෙනාති **ලොකක්ඛායිකා**. ඉති ඉමිනා පකාරෙන භවො, ඉමිනා අභවොති එවං පවත්තාය **ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං**.

සමාධිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ධම්මචක්කප්පවත්තනවග්ගො

1. ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තවණ්ණනා

1081. **‘‘ඉසීනං පතනුප්පතනවසෙන** ඔසීදනඋප්පතනට්ඨානවසෙන එවං ‘ඉසිපතන’න්ති **‘ලද්ධනාමෙ’**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **‘එත්ථ හි’’**තිආදි වුත්තං.

ආමන්තෙසීති එත්ථ යස්මා ධම්මචක්කප්පවත්තනත්ථං අයං ආමන්තනා, තස්මා සමුදාගමතො පට්ඨාය සත්ථු පුබ්බචරිතං සඞ්ඛෙපෙනෙව පකාසෙතුං වට්ටතීති **‘‘දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරතො පට්ඨායා’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **මාරබලං භින්දිත්වාති** මාරඤ්ච මාරබලඤ්ච භඤ්ජිත්වා. අථ වා මාරස්ස අබ්භන්තරං බාහිරඤ්චාති දුවිධං බලං භඤ්ජිත්වා. **‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා’’**ති එත්ථ **අන්ත-**සද්දො ‘‘පුබ්බන්තෙ ඤාණං අපරන්තෙ ඤාණ’’න්තිආදීසු (ධ. ස. 1063) විය භාගපරියායොති ආහ **‘‘ද්වෙ ඉමෙ, භික්ඛවෙ, කොට්ඨාසා’’**ති. **සහ සමුදාහාරෙනාති** උච්චාරණසමකාලං. **පත්ථරිත්වා අට්ඨාසි** බුද්ධානුභාවෙන. **බ්‍රහ්මානො සමාගච්ඡිංසු** පරිපක්කකුසලමූලා සච්චාභිසම්බොධාය කතාධිකාරා.

ගිහිසඤ්ඤොජනන්ති ගිහිබන්ධනං. **ඡින්දිත්වාති** හරිත්වා. **න වළඤ්ජෙතබ්බාති** නානුයුඤ්ජෙතබ්බා. **කිලෙසකාමසුඛස්සාති** කිලෙසකාමයුත්තස්ස සුඛස්ස. **අනුයොගොති** අනුභවො. ගාමවාසීහි සෙවිතබ්බත්තා **ගාමවාසීනං සන්තකො. අත්තනොති** අත්තභාවස්ස. ආහිතො අහංමානො එත්ථාති **අත්තා,** අත්තභාවො. **දුක්ඛකරණන්ති** දුක්ඛුප්පාදනං. **අත්තමාරණෙහීති** අත්තබාධනෙහි. **උපසමායාති** කිලෙසවූපසමො අධිප්පෙතො, තදත්ථසම්පදානවචනන්ති ආහ **‘‘කිලෙසූපසමත්ථායා’’**ති. එස නයො සෙසෙසුපි.

සච්චඤාණාදිවසෙන තයො පරිවට්ටා එතස්සාති **තිපරිවට්ටං,** ඤාණදස්සනං. තෙනාහ **‘‘සච්චඤාණා’’**තිආදි. **යථාභූතං ඤාණන්ති** පටිවෙධඤාණං ආහ. **තෙසුයෙව** සච්චෙසු. ඤාණෙන කත්තබ්බස්ස ච

පරිඤ්ඤාපටිවෙධාදිකිච්චස්ස ච **ජානනඤාණං,** ''තඤ්ච ඛො පටිවෙධතො පගෙවා''ති කෙචි. පච්ඡාති අපරෙ. තථා **කතඤාණං. ද්වාදසාකාරන්ති** ද්වාදසවිධආකාරභෙදං. **අඤ්ඤත්ථාති** අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු.

පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පි ධම්මචක්කන්ති ඉදං තත්ථ ඤාණකිච්චං පධානන්ති කත්වා වුත්තං. සද්ධින්ද්‍රියාදිධම්මසමුදායො පන පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ධම්මචක්කං.** අථ වා චක්කන්ති ආණා, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්ච, ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි **ධම්මචක්කං.** යථාහ ''ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කං, ධම්මචරියාය පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක''න්තිආදි (පටි. ම. 2.40-41). **උභයම්පීති** පටිවෙධඤාණං දෙසනාඤාණන්ති උභයම්පි. **එතන්ති** තදුභයං. **ඉමාය දෙසනායාති** ඉමිනා සුත්තෙන **පකාසෙන්තෙන භගවතා** යථාවුත්තඤාණද්වයසඞ්ඛාතං **ධම්මචක්කං පවත්තිතං නාම** පවත්තනකිච්චස්ස අනිට්ඨිතත්තා. **පතිට්ඨිතෙති** අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරෙන සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතෙ. **පවත්තිතං** නාම කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනන්තරධානතො පට්ඨාය යාව බුද්ධුප්පාදො, එත්තකං කාලං අප්පවත්තපුබ්බස්ස පවත්තිතත්තා, උපරිමග්ගාධිගමො පනස්ස අත්ථඞ්ගතො එවාති.

එකප්පහාරෙනාති එකෙනෙව පහාරසඞ්ඛාතෙන කාලෙන. දිවසස්ස හි තතියො භාගො පහාරො නාම. පාළියං පන ''තෙන ඛණෙන තෙන ලයෙන තෙන මුහුත්තෙනා''ති වුත්තං. තං පහාරක්ඛණසල්ලක්ඛණමෙව. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණොභාසොති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණානුභාවෙන පවත්තො ඔභාසො චිත්තං පටිච්ච උතුසමුට්ඨානො වෙදිතබ්බො. යස්මා භගවතො ධම්මචක්කප්පවත්තනස්ස ආරම්භෙ විය පරිසමාපනෙ අතිවිය උළාරතමං පීතිසොමනස්සං උදපාදි, තස්මා **''ඉමස්සපි උදානස්සා''**තිආදි වුත්තං.

9. සඞ්කාසනසුත්තවණ්ණනා

1089. අත්ථසංවණ්ණනෙ වණ්ණීයන්තෙති **වණ්ණා.** තෙයෙව පරියායෙන අක්ඛරණතො **අක්ඛරානි** . අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙන්තීති **බ්‍යඤ්ජනානි.** යස්මා පන අකාරාදිකෙ සරසමඤ්ඤා, කකාරාදිකෙ බ්‍යඤ්ජනසමඤ්ඤා, උභයත්ථ වණ්ණසමඤ්ඤා, තස්මා වුත්තං **''වණ්ණානං වා එකදෙසා යදිදං බ්‍යඤ්ජනා නාමා''**ති. **නෙත්තියං** පන වාක්‍යො බ්‍යඤ්ජනසමඤ්ඤා. බ්‍යඤ්ජනග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ ආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසා ගහිතා එවාති දට්ඨබ්බං. **සඞ්කාසනාති** අත්ථස්ස ඤාපනා භාගසො. තෙනාහ **''විභත්තියො''**ති. සඞ්කාසනග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ පකාසනා වුත්තා හොති. විභත්තියො හි අත්ථවචනෙනෙව විවරන්ති, තාහි කාරණපඤ්ඤත්තියො වුත්තායෙවාති, තාහිපි අත්ථපදානි ගහිතානෙව හොන්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගවණ්ණනායං නෙත්තිඅට්ඨකථායඤ්ච** වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **සබ්බාකාරෙනාති** සභාගාදිවිභාවනාකාරෙන. **වණ්ණාදීනන්ති** තස්මිං පන විත්ථාරෙ පවත්තවණ්ණාදීනං. **තස්මාති** වණ්ණාදීනං අන්තඅභාවතො. **එවමාහාති** ''අපරිමාණා වණ්ණා බ්‍යඤ්ජනා සඞ්කාසනා''ති එවමාහ.

10. තථසුත්තවණ්ණනා

1090. **සභාවාවිජහනට්ඨෙනාති** අත්තනො දුක්ඛසභාවස්ස කදාචිපි අපරිච්චජනෙන තථසභාවං. තෙනාහ **''දුක්ඛඤ්හි දුක්ඛමෙව වුත්ත''**න්ති. **සභාවස්සාති** දුක්ඛසභාවස්ස. **අමොසතායාති** අවඤ්චිතාය. **අවිතථන්ති** න විතථං. තෙනාහ **''න හි දුක්ඛං අදුක්ඛං නාම හොතී''**ති. **අඤ්ඤභාවානුපගමෙනාති** සමුදයාදිසභාවානුපගමනෙන මුසා න හොතීති අඤ්ඤො අඤ්ඤථා න හොතීති **අනඤ්ඤථං.** තෙනාහ **''න හී''**තිආදි.

ධම්මචක්කප්පවත්තනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කොටිගාමවග්ගො

1. කොටිගාමසුත්තවණ්ණනා

1091. **අනනුබොධාති** පටිවෙධස්ස අනුරූපබොධාභාවෙන. **අප්පටිවෙධාති** සච්චානං පටිමුඛං වෙධාභාවෙන.

2. දුතියකොටිගාමසුත්තවණ්ණනා

1092. **ඵලසමාධිඵලපඤ්ඤානන්ති** අග්ගඵලසමාධිඅග්ගඵලපඤ්ඤානං.

7. තථසුත්තවණ්ණනා

1097. **අරියානන්ති** බුද්ධානං අරියානං. තෙනාහ **''න හී''**තිආදි.

8. ලොකසුත්තවණ්ණනා

1098. **පටිවිද්ධත්තා දෙසිතත්තා චාති** ඉමිනා පටිවෙධඤාණෙන දෙසනාඤාණෙන ච පරිග්ගහිතත්තා **අරියසන්තකානි හොන්ති** අරියස්ස භගවතො සන්තකභාවතො.

10. ගවම්පතිසුත්තවණ්ණනා

1100. **එකප්පටිවෙධොති** එකෙනෙව ඤාණෙන චතුන්නං අරියසච්චානං එකජ්ඣං පටිවෙධො.

කොටිගාමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සීසපාවනවග්ගො

3. දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

1101. **පුනප්පුනං වට්ටස්මිංයෙව නිබ්බත්තන්ති** අදිට්ඨත්තා චතුන්නං අරියසච්චානං.

5. සත්තිසතසුත්තවණ්ණනා

1105. **භවෙය්‍ය චෙති** දුක්ඛදොමනස්සානි අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා සහිතෙහි තෙහි සච්චාභිසමයො භවෙය්‍යාති එවං පරිකප්පනා න කාතබ්බාති.

9. ඉන්දඛීලසුත්තවණ්ණනා

1109. **අජ්ඣාසයන්ති** සස්සතාදිභෙදං අජ්ඣාසයං. සො හි ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති ගාහස්ස මුඛභූතත්තා **මුඛන්ති අධිප්පෙතො.** තඤ්ච අපරෙ අදිට්ඨසච්චා ඔලොකෙන්ති, දිට්ඨසච්චා පන නෙව ඔලොකෙන්ති.

10. වාදත්ථිකසුත්තවණ්ණනා

1110. **කුක්කුකො** පමාණමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස හත්ථොති අත්ථො. **කුක්කූති** තස්සෙව නාමං.

සීසපාවනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පපාතවග්ගො

1. ලොකචින්තාසුත්තවණ්ණනා

1111. **ලොකචින්තන්ති** ලොකසන්නිවෙසපටිසංයුත්තවීමංසාව. ''ලොකචිත්ත''න්තිපි පාඨො, තංතංලොකපරියාපන්නං චිත්තන්ති අත්ථො. **නාළිකෙරාදයොති ආදි**-සද්දෙන අවුත්තානං ඔසධිතිණවනප්පතිආදීනං සඞ්ගහො. **එවරූපන්ති** එදිසං අඤ්ඤම්පි තංතංලොකචිත්තං.

විගතචිත්තොති අත්තත්ථපරත්ථතො අපගතවිතක්කො අද්දස එවං අධිට්ඨහිංසූති සම්බන්ධො. **සම්බරිමායන්ති** සම්බරෙන අසුරින්දෙන උප්පාදිතං අසුරමායං, යං ''ඉන්දජාල''න්තිපි වුච්චති ඉන්දස්ස මොහනත්ථං උප්පාදිතත්තා. **සම්පරිවත්තෙත්වාති** පරිධාවෙත්වා. **යථා නෙති** නෙ අසුරෙ යථා සො පුරිසො පස්සති, එවං අධිට්ඨහිංසු. කස්මා පනෙතෙ එවං අධිට්ඨහිංසූති? තං පුරිසං තත්ථ තථානිසින්නං දිස්වා ''අයඤ්ච දෙවො''ති ආසඞ්කන්තා තථා අධිට්ඨහිත්වා භිසමුළාලඡිද්දෙහි පවිසිත්වා අත්තනො අසුරභවනං ගතා. තෙනාහ භගවා – **''දෙවානංයෙව මොහයමානා''**ති.

2-3. පපාතසුත්තාදිවණ්ණනා

1112-3. **මරියාදපාසාණොති** ගිජ්ඣකූටපබ්බතස්ස මරියාදපාකාරසදිසො මහන්තො පාසාණො. **අනිට්ඨරූපන්ති** එත්ථ රූප-සද්දො සභාවත්ථො ''පියරූපෙ සාතරූපෙ''තිආදීසු (ම. නි. 1.408-409) වියාති ආහ – **''අනිට්ඨසභාව''**න්ති.

5. වාලසුත්තවණ්ණනා

1115. **උපාසනන්ති** ආචරියඋපාසනං, ආචරියං අන්තෙවාසිනා වා දිවසෙ දිවසෙ සික්ඛනවසෙන උපාසිතබ්බතො උපාසනන්ති ලද්ධනාමං **කණ්ඩඛිපනසිප්පං. කණ්ඩං අතික්කමන්තෙති** සරං ඛිපන්තෙ. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛන්ති** පොඞ්ඛසද්දත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **"එකං කණ්ඩං ඛිපිත්වා"**තිආදි වුත්තං. **අපරං අනුපොඞ්ඛන්ති** එත්ථ **අපරන්ති** තතියකණ්ඩං. අනුපොඞ්ඛං නාම ඉදන්ති දස්සෙතුං **"අනුපොඞ්ඛං නාම දුතියස්ස පොඞ්ඛ"**න්ති වුත්තං. තඤ්හි තතියෙන සරෙන විජ්ඣීයති. **පුන අපරං තස්ස පොඞ්ඛන්ති** ඉදං පන අපරාපරං අවිරජ්ඣනං දස්සෙතුං වුත්තං. **දුරභිසම්භවතරන්ති** අභිභවිතුං අසක්කුණෙය්‍යතරං. **වාලන්ති** කෙසං. **සත්තධා භින්දිත්වාති** සත්තක්ඛත්තුං විඵාලෙත්වා. **තස්ස එකං භෙදන්ති** තස්ස කෙසස්ස එකං අංසුසඞ්ඛාතං භෙදං ගහෙත්වා. **වාතිඞ්ගණමජ්ඣෙ බන්ධිත්වාති** වාතිඞ්ගණඵලස්ස මජ්ඣට්ඨානෙ බන්ධිත්වා. **අපරං භෙදන්ති** අපරං කෙසස්ස අංසුසඞ්ඛාතං භෙදං. **අග්ගකොටියං බන්ධිත්වාති** යථා තස්ස වාලභෙදස්ස ඌකාමත්තං ලිඛාමත්තං වා කණ්ඩස්ස අග්ගකොටිං අධිකං හුත්වා තිට්ඨති, එවං බන්ධිත්වා. **උසභමත්තෙති** වීසතියට්ඨිමත්තෙ ඨානෙ **ඨිතො. කණ්ඩබද්ධාය කොටියාති** කණ්ඩබද්ධාය වාලස්ස කොටියා වාතිඞ්ගණබන්ධනවාලස්ස කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍ය.

8. දුතියඡිග්ගළයුගසුත්තවණ්ණනා

1118. **අධිච්චුප්පත්තිකන්ති** යදිච්ඡාවසෙන උප්පජ්ජනකං. **ඡිග්ගළෙනාති** ඡිග්ගළපදෙසෙන. **ඡිග්ගළූපරීති** හෙට්ඨිමයුගස්ස ඡිග්ගළපදෙසස්ස උපරි. **ආරුළ්හස්ස ඡිග්ගළෙනාති** උභින්නම්පි ඡිද්දෙන. **ගීවප්පවෙසනං වියාති** චතුන්නං යුගානං ඡිද්දපදෙසෙනෙව උපරූපරි ඨිතානං ඡිද්දන්තරෙන කාණකච්ඡපස්ස ගීවප්පවෙසනං අධිච්චතරසම්භවං. තතොපි අධිච්චතරසම්භවො මනුස්සත්තලාභො, තතො අධිච්චතමසම්භවො අරියමග්ගපටිලාභොති දස්සෙන්තො ආහ **"චතුසච්චපටිවෙධො අතිවිය අධිච්චතරසම්භවො"**ති.

පපාතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අභිසමයවග්ගවණ්ණනා

1121. **අභිසමයසංයුත්තෙ විත්ථාරිතොව,** තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව තස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

7. පඨමආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

3. පඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

1133. ලොකියම්පි විසුද්ධත්ථෙන ''අරිය''න්ති වත්තබ්බතං ලභතීති **"ලොකියලොකුත්තරෙනා"**ති වුත්තං.

4. සුරාමෙරයසුත්තවණ්ණනා

1134. **පිට්ඨසුරාති** පිට්ඨෙන කාතබ්බසුරා, තථා **ඔදනසුරා පූවසුරා,** මජ්ජරසාදිභූතෙ කිණ්ණෙ පක්ඛිපිත්වා කත්තබ්බා සුරා **කිණ්ණපක්ඛිත්තසුරා. සම්භාරසංයුත්තාති** මූලභෙසජ්ජසම්භාරෙහි සංයුත්තා. **පුප්ඵාසවොති** නාළිකෙරපුප්ඵාදිතො අස්සවනකආසවො. මුද්දිකඵලාදිතො අස්සවනකආසවො **ඵලාසවො. ඉතීති**ආදිඅත්ථො. තෙන මධ්වාසවගුළාසවසම්භාරසංයුත්තෙ සඞ්ගණ්හාති. **සුරාසවවිනිමුත්තන්ති** යථාවුත්තසුරාසවවිනිමුත්තං.

10. පචායිකසුත්තවණ්ණනා

1140. **නීචවුත්තිනොති** කුලෙ ජෙට්ඨානං මහාපිතුචූළපිතුජෙට්ඨභාතිකාදීනං අභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමීචිකම්මාදිවසෙන නීචවුත්තිනො.

8. දුතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

8. බීජගාමසුත්තවණ්ණනා

1148. ''මූලබීජ''න්තිආදීසු මූලමෙව බීජන්ති **මූලබීජං,** මූලබීජං එතස්සාතිපි **මූලබීජං**. තත්ථ පුරිමෙන බීජගාමො වුත්තො ''බීජානං සමූහො''ති කත්වා, දුතියෙන භූතගාමො. දුවිධොපෙසො සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, ''මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච මූලබීජ''න්ති එකසෙසනයෙන වා බීජත්ථො වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි. **ඵළුබීජන්ති** පබ්බබීජං. බාහිරපච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජ-සද්දො. තදත්ථසිද්ධියා මූලාදීසුපි කෙසුචි පවත්තතීති තතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං **"බීජබීජ"**න්ති ''රූපරූපං, දුක්ඛදුක්ඛ''න්ති (සං. නි. 4.327) ච යථා. **නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති** අල්ලතිණස්ස චෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ච. **ආදි**-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදීනං ගහණං.

9. විකාලභොජනසුත්තවණ්ණනා

1149. අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්හිකො, අයං බුද්ධාදිඅරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො, තදඤ්ඤො විකාලොති ආහ – **''විකාලභොජනාති කාලාතික්කන්තභොජනා''**ති.

10. ගන්ධවිලෙපනසුත්තවණ්ණනා

1150. **යං කිඤ්චි පුප්ඵන්ති** ගන්ථිමං අගන්ථිමං වා යං කිඤ්චි පුප්ඵජාතං, තථා පිසිතාදිභෙදං **යං කිඤ්චි ගන්ධජාතං.**

9. තතියආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

1. නච්චගීතසුත්තවණ්ණනා

1151. සඞ්ඛෙපතො ''සබ්බපාපස්ස අකරණ''න්තිආදිනයප්පවත්තං (දී.නි. 2.90; ධ.ප. 183) භගවතො සාසනං අච්චන්තඡන්දරාගපවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං න අනුලොමෙතීති ආහ **''සාසනස්ස අනනුලොමත්තා''**ති. අත්තනා පරෙහි ච පයොජියමානං පයොජාපියමානඤ්ච එතෙනෙව නච්ච-සද්දෙන ගහිතං, තථා ගීතවාදිතසද්දෙහි චාති ආහ – **''නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා''**ති. **ආදි**-සද්දෙන ගායන-ගායාපන-වාදන-වාදාපනාදීනි සඞ්ගණ්හාති. දස්සනෙන චෙත්ථ සවනම්පි සඞ්ගහිතං විරූපෙකසෙසනයෙන. යථාසකං විසයස්ස ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි දස්සනසඞ්ඛෙපසබ්භාවතො **''දස්සනා''**ඉච්චෙව වුත්තං. අවිසූකභූතස්ස ගීතස්ස සවනං කදාචි වට්ටතීති ආහ – **''විසූකභූතා දස්සනා වා''**ති. තථා හි වුත්තං **පරමත්ථජොතිකාය බුද්දකඅට්ඨකථාය** (ඛු. පා. අට්ඨ. 2.පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) – ''ධම්මූපසංහිතං ගීතං වට්ටති, ගීතූපසංහිතො ධම්මො න වට්ටතී''ති.

2. උච්චාසයනසුත්තවණ්ණනා

1152. **උච්චාති** උච්ච-සද්දෙන සමානත්ථං එකං සද්දන්තරං. **සෙති එත්ථාති සයනං,** උච්චාසයනං මහාසයනඤ්ච සමණසාරුප්පරහිතං පටික්ඛිත්තන්ති ආහ – **''පමාණාතික්කන්තං අකප්පියත්ථරණ''**න්ති. ආසන්දාදිආසනඤ්චෙත්ථ සයනෙනෙව සඞ්ගහිතං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියා පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා ''උච්චාසයනමහාසයනා''ඉච්චෙව වුත්තං. අත්ථතො පන තදුපභොගභූතනිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. අථ වා උච්චාසයනමහාසයනඤ්ච උච්චාසයනමහාසයනඤ්චාති **උච්චාසයනමහාසයනන්ති** එතස්මිං අත්ථෙ එකසෙසනයෙන අයං නිද්දෙසො කතො යථා – ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්ති (උදා. 1). ආසනකිරියාපුබ්බකත්තා වා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙනෙව ආසනම්පි ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

3. ජාතරූපසුත්තවණ්ණනා

1153. අඤ්ඤෙපි උග්ගහාපනෙ උපනික්ඛිත්තසාදියනෙ ච පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති ආහ – **''න උග්ගණ්හාපෙන්ති, න උපනික්ඛිත්තං සාදියන්තී''**ති. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන වාචාය මනසාති. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං **උග්ගහණං,** වාචාය පටිග්ගහණං **උග්ගහාපණං,** මනසා පටිග්ගහණං **සාදියනං**. තිවිධම්පි පටිග්ගහණං සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා ගහෙත්වා ''පටිග්ගහණා''ති වුත්තන්ති ආහ – **''නෙව නං උග්ගණ්හන්තී''**තිආදි. එස නයො **''ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණා''**තිආදීසුපි.

4. ආමකධඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

1154. නීවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලිආදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා වුත්තං **''සත්තවිධස්සා''**ති.

5. ආමකමංසසුත්තවණ්ණනා

1155. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්ච වසානි භෙසජ්ජානි – අච්ඡවසං, මච්ඡවසං, සුසුකාවසං, සූකරවසං, ගද්‍රභවස''න්ති (මහාව. 262; පාරා. අට්ඨ. 623) වුත්තත්තා ඉදං උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතං නාම. තස්ස පන ''කාලෙ පටිග්ගහිත''න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටතීති ආහ – **''අඤ්ඤත්‍ර උද්දිස්ස අනුඤ්ඤාතා''**ති. විනයවසෙන උපපරික්ඛිතබ්බො, තස්මා සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය වුත්තනයෙනෙත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

10. චතුත්ථආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගො

2-3. කයවික්කයසුත්තාදිවණ්ණනා

1162-63. කස්සචි භණ්ඩස්ස ගහණං **කයො,** දානං **වික්කයො. තත්ථ තත්ථා**ති ගාමන්තරෙ සන්තිකෙ ච ගමනං දූතකම්මන්ති වුච්චතීති යොජනා. **පහිණගමනං** ඛුද්දකගමනං.

4. තුලාකූටසුත්තවණ්ණනා

1164. **රූපකූටං** සරූපෙන සදිසෙන ඡලවොහාරො. **අඞ්ගකූටං** අත්තනො හත්ථාදිනා අඞ්ගානං ඡලකරණං . **ගහණකූටං** මානෙසු ගහණවසෙන. **පටිච්ඡන්නකූටං** අයචුණ්ණාදිනා පටිච්ඡන්නෙන ඡලකරණං. **මහතියා** තුලාය. **පච්ඡාභාගෙ**ති තුලාය පච්ඡිමභාගෙ. **හත්ථෙනා**ති හත්ථපදෙසෙන. **අක්කමතී**ති උට්ඨාතුං අදෙන්තො ගණ්හාති. **දදන්තො පුබ්බභාගෙ**ති පරෙසං දදන්තො පුබ්බභාගෙ හත්ථෙන තුලං අක්කමති. **තන්ති** අයචුණ්ණං.

ලොහපාතියොති තම්බලොහපාතියො. **සුවණ්ණවණ්ණා කරොන්තී**ති අසනිබාදසුවණ්ණකනකලිම්පිතා සුවණ්ණවණ්ණා කරොන්ති. මානභාජනස්ස හදයභූතස්ස අබ්භන්තරස්ස භින්නං **හදයභෙදො.** නිමියමානස්ස තිලතණ්ඩුලාදිකස්ස සිඛාය අග්ගකොටියා භින්නං **සිඛාභෙදො.** ඛෙත්තාදීනං මිනනරජ්ජුයා අඤ්ඤථාකරණං **රජ්ජුභෙදො.** රජ්ජුගහණෙනෙව වෙත්ථ දණ්ඩකස්ස ගහණං කතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

6-11. ඡෙදනසුත්තාදිවණ්ණනා

1166-71. **වධො**ති මුට්ඨිප්පහාරකසාතාළනාදීහි හිංසනං, විහෙඨනන්ති අත්ථො. විහෙඨනත්ථොපි හි වධ-සද්දො දිස්සති ‘‘අත්ථානං වධිත්වා වධිත්වා රොදෙය්‍යා’’තිආදීසු. අට්ඨකථායං පන ‘‘මාරණ’’න්ති වුත්තං, තං පන පොථනං සන්ධායාති සක්කා විඤ්ඤාතුං මාරණසද්දස්ස විහිංසනෙපි දිස්සනතො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ආමකධඤ්ඤපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

මහාවග්ගවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථාවණ්ණනා

සකලරූපාරූපසම්මසනෙ සණ්හසුඛුමවිසයඤාණතාය විපස්සනාචාරනිපුණබුද්ධීනං සුසංයතකායවචීසමාචාරතාය සමථවිපස්සනාසු සම්මදෙව යතනතො ච **යතීනං** භික්ඛූනං ඛන්ධායතනධාතුසච්චින්ද්‍රියපටිච්චසමුප්පාදභෙදෙ පරමත්ථධම්මෙ නානානයෙහි ඤාණවිභාගස්ස සන්නිස්සයෙන **බහුකාරස්ස** සංයුත්තාගමවරස්ස අත්ථසංවණ්ණනං කාතුං සාරත්ථප්පකාසනතො එව **නිපුණා** යා මයා අට්ඨකථා ආරද්ධාති සම්බන්ධො. සවිසෙසං පඤ්ඤාවහගුණත්තා එව හිස්ස ගන්ථාරම්භෙ ආදිතොපි ‘‘පඤ්ඤාපභෙදජනනස්සා’’ති වුත්තං. **මහාඅට්ඨකථාය සාර**න්ති සංයුත්තමහාඅට්ඨකථාය සාරං. **එකූනසට්ඨිමත්තො**ති ථොකං ඌනභාවතො **මත්ත**-සද්දග්ගහණං.

මූලට්ඨකථාය සාරන්ති පුබ්බෙ වුත්තසංයුත්තමහාඅට්ඨකථාය සාරමෙව පුන නිගමනවසෙන වුත්තන්ති. අථ වා **මූලට්ඨකථාය සාර**න්ති පොරාණට්ඨකථාසු අත්ථසාරං. තෙන එතං දස්සෙති ‘‘සංයුත්තමහාඅට්ඨකථාය අත්ථසාරං ආදාය ඉමං සාරත්ථප්පකාසිනිං කරොන්තෙන සෙසමහානිකායානම්පි මූලට්ඨකථාසු ඉධ වියොගක්ඛමං අත්ථසාරං ආදාය අකාසි’’න්ති. ‘‘මහාවිහාරාධිවාසීන’’න්ති ච ඉදං පුරිමපච්ඡිමපදෙහි සද්ධිං සම්බන්ධිතබ්බං ‘‘මහාවිහාරාධිවාසීනං සමයං පකාසයන්තිං මහාවිහාරාධිවාසීනං මූලට්ඨකථාය සාරං ආදායා’’ති ච. **තෙන පුඤ්ඤෙන. හොතු සබ්බො සුඛී ලොකො**ති කාමාවචරාදිවිභාගො සබ්බො සත්තලොකො යථාරහං බොධිත්තයාධිගමවසෙන සම්පයුත්තෙන නිබ්බානසුඛෙන සුඛිතො හොතූති සදෙවකස්ස ලොකස්ස අච්චන්තං සුඛාධිගමාය අත්තනො පුඤ්ඤං පරිණාමෙති.

එත්තාවතා සාරත්ථප්පකාසිනියා

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය ලීනත්ථප්පකාසනා නිට්ඨිතා.

සංයුත්තටීකා සමත්තා.